

AVRUPA DEVLETLERİNİN ORTA DOĞU POLİTİKASI İLE ABD’NİN BÜYÜK ORTA DOĞU PROJESİ

Hazırlayan: Hüseyin ERDÖNMEZ
Danışman: Prof.Dr.İlker ALP

Lisansüstü Eğitim,Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı için öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak hazırlanmıştır.

Edirne
Trakya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
2010

ÖNSÖZ

20. yüzyılda uluslararası ilişkiler açısından üç ana dönüşüm yaşanmıştır. Bunlardan birincisi Birinci Dünya Savaşı'nın, ikincisi İkinci Dünya Savaşı'nın, üçüncüsü ise Soğuk Savaş'ın sona ermesi neticesinde gerçekleşmiştir. Bu üç ana dönüşümü ortaya çıkaran savaşlar ve siyasi gelişmeler Avrupa'da cereyan ederken söz konusu dönüşümün en geniş çaplı neticeleri Orta Doğu'yu etkilemiştir. Birinci Dünya Savaşı neticesinde bölgede gerçekleşen sömürgeci bölüşüm ile özellikle Osmanlı Devleti döneminde İslam Medeniyeti kimliği etrafında şekillenmiş olan jeopolitik ve jeokültürel yapı parçalanarak Müslüman topluluklar arasındaki çatışma unsurları tahrik edilmiş, bölgenin ekonomik kaynakları sömürgeci güçlerin müdahalelerine uygun hale getirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan İsrail Devleti ile birlikte tarihi "Yahudi Meselesi" de Avrupa'dan Orta Doğu'ya ihraç edilerek bölgedeki jeopolitik ve jeokültürel yapı içinden çıkılmaz bir hal almış ve bölge tamamı ile istikrarsızlaştırılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere İmparatorluğu'nun doğusu ile batısını birleştiren köprü olarak büyük önem atfedilen Orta Doğu, zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarının tespiti ile jeopolitik önemini daha da arttırmıştır. Orta Doğu 20. yüzyıl başlarında olduğu gibi, 21.yüzyılın başında da dünyanın en fazla jeopolitik önemi haiz bölgesi olma özelliğini korumaktadır. Üç kıtanın birleştiği önemli bir geçiş güzergâhı olmasının yanı sıra üç büyük dinin doğduğu topraklar olması münasebeti ile de büyük teolojik önem taşımaktadır. Sahip olduğu büyük jeopolitik önem sebebi ile her zaman büyük güçlerin ilgi alanı içerisinde bulunan Orta Doğu'nun bundan sonraki dönemde de önemini korumaya devam edeceği aşikârdır. Buna bağlı olarak büyük güçlerin bölgede milli menfaatleri doğrultusunda politikalar yürütmeye devam edeceği de bir gerçektir. Bu güçlerin bölge politikalarını yürütürken kullandığı yöntemlerin incelenmesi, politikalarının anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

Bu noktadan hareketle bugün bölgede “Büyük Orta Doğu Projesi” ve hatta son zamanlarda “Geniş Orta Doğu Projesi” adı altında politikalar yürüten ABD’nin, geçmişte Avrupa devletlerinin kullandığı yöntemlere benzer yöntem ve unsurları kullandığı, gelecekte de söz konusu coğrafya üzerinde hâkimiyetini devam ettirebilmek için kullanmaya devam edeceği değerlendirilmektedir.

Bu çalışma ile Avrupa devletlerinin Orta Doğu Politikası ile ABD’nin aynı bölgede uygulamakta olduğu politikalar sebepleri ile birlikte incelenerek aradaki benzerlikler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Başta konu seçimi olmak üzere tezi hazırlarken sürekli desteğini gördüğüm Sayın Hocam Prof. Dr. İlker ALP’e ve özellikle çalışmalarımın yoğunlaştığı günlerde anlayış göstererek desteğini esirgemeyen eşim Leyla ERDÖNMEZ’e teşekkür ederim.

Hüseyin ERDÖNMEZ
Edirne

Hazırlayan: Hüseyin ERDÖNMEZ

Tezin Adı: Avrupa Devletlerinin Orta Doğu Politikası İle ABD'nin Büyük Orta Doğu Projesi

ÖZET

Orta Doğu, tarihin başlangıcından bu yana sosyal, kültürel ve coğrafi özellikleri ile dünya üzerindeki imparatorlukların ve sömürgeci devletlerin dikkatini çeken bir bölge olmuştur. Birçok devlet, bulunduğu konum itibarıyla kıtalar arası bir köprü vasfına sahip bu bölgenin kontrolünü elinde tutabilmek için savaşlar vermiş ve devletler arasında yine bu sebepten sayısız çatışmalar yaşanmıştır. Bölgenin stratejik öneminin artmasında zengin enerji kaynaklarına sahip olduğunun anlaşılması ve endüstriyel gelişmelere bağlı olarak 20.yüzyılın başında dünyadaki egemen güçlerin gittikçe artan enerji ihtiyaçları önemli bir rol oynamaktadır.

Bu çalışmada Orta Doğu üzerinde dış güçlerin evrensel söylemler ile izledikleri politikalar tarihi bir süreç takip edilerek incelenmiş ve araştırma yöntemi bu doğrultuda seyretmiştir. Araştırma kapsamında Birinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan Avrupa devletlerinden ağırlıklı olarak İngiltere ve Fransa'nın 20. yüzyılın başlarında bölge üzerinde takip ettikleri politikalar ile 21. yüzyılın başında içe kapalı politikasını terk ederek küresel stratejiler takip etmeye başlayan ABD'nin Büyük Orta Doğu Projesi adı altında bölge üzerindeki politikaları arasındaki benzerlikler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda geçmişte Osmanlı İmparatorluğu'nu çöküş sürecine sürükleyerek nihayet tarih sahnesinden silinmesine yol açan politikaların günümüz Türkiye'si üzerindeki olumsuz etkileri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: ABD, Büyük Orta Doğu Projesi, İngiltere, Fransa, Türkiye, Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı.

Prepared by: Hüseyin ERDÖNMEZ

Name of thesis: The European States' Policies on Middle East and Greater Middle East Project of the USA

ABSTRACT

Because of its social, cultural and geographical characteristics Middle East has been an area which attracts the attention of many empires and imperial governments since the beginning of its history. Many nations have tried to control this place as it occupies a bridge-like area on the globe and many wars took place between several governments for the same reason. At the beginning of the 20th century the increase in the need for more energy resources and the discovery of these resources in this area boosted the strategical importance of Middle East.

In this report the international declarations and the political paths that had been followed for the Middle East are investigated and the study is done by using a chronological type of research strategy. In the research the relationship between the political pressures applied to the area by three governments, France and Great Britain who have won the 1st World War and the United States of America who was closed into her geographical area at the beginning of the 20th century but opened her gates by the beginning of the 21st century and came up with a global plan known as the Greater Middle East Project, is observed. In this point of view the affects of the political strategies on the modern Turkey which were also the reason for the conclusion of the Ottoman Empire are tried to be put up front.

Key Words: USA, Greater Middle East Project, Britain, France, Turkey, Ottoman Empire, First World War, Second World War.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VII
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırma Problemi.....	3
1.2. Araştırmanın Amacı	6
1.3. Araştırmanın Önemi	7
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	8
1.5. Araştırmanın Yöntemi	8
2. KURAMSAL ÇERÇEVE	10
2.1. Orta Doğu Kavramı	10
2.2. Orta Doğu'nun Tarihi	13
2.3. Orta Doğu'nun Stratejik Önemi	16
2.3.1. Orta Doğu'nun Coğrafi Konumu	17
2.3.2. Orta Doğu'nun Enerji Kaynakları	19
2.3.3. Orta Doğu ve Din	21
2.4. Avrupa Devletlerinin Orta Doğu Politikaları.....	24
2.4.1. Avrupa Devletlerinin Orta Doğu'yu Kontrol Altına Almak İçin İzlediği Politikalar ve Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri	32
2.4.1.1. Misyonerlik Faaliyetleri, Vatikan ve Patrikhane'nin Kullanılması	34
2.4.1.2. Etnik Unsurların ve Azınlıkların Kullanılması.....	36
2.4.1.2.1 Kürtlerin Kullanılması.....	39
2.4.1.2.2 Ermenilerin Kullanılması.	43
2.4.2. AB Perspektifinde Avrupa Devletlerinin Güncel Orta Doğu Politikaları.	46

2.5. ABD'nin Orta Doğu Politikaları	48
2.5.1. ABD'nin Orta Doğu Politikalarının Bölge Ülkeleri ve Türkiye Üzerindeki Etkileri	55
2.5.2. Din ve Etnik Milliyet Temelli Çatışmaların Kullanılması	56
2.6. ABD'nin Yeni Dünya Düzeni.....	57
2.6.1. ABD'nin Yayılmacı Dünya Siyaseti ve Orta Doğu.....	57
2.6.2. Büyük Orta Doğu Projesi (BOP).....	61
2.6.2.1. BOP'un Tanımı.....	61
2.6.2.2. BOP'un Kapsamı.....	65
2.6.2.3. BOP'u Hazırlayan Tarihi Süreç.....	65
2.6.2.4. ABD'nin BOP İçin Destek Arayışları.....	69
2.6.2.5. BOP Çerçevesinde ABD ve Türkiye İlişkileri.....	71
2.6.3. ABD'nin Politikaları İçin Etnik Unsurları ve Azınlıkları Kullanması... 75	
2.6.3.1. Kürtlerin Kullanılması.....	75
2.6.3.2. Ermenilerin Kullanılması.....	79
2.6.4. BOP'un ve Orta Doğu'nun Geleceği.....	79
3. BULGULAR VE YORUM	82
3.1. Evrensel Değerler Ardına Gizlenmeye Çalışılan Gerçekler	82
3.2. Azınlıkların ve Etnik Milliyetçiliğin Kullanılması	87
3.3. İşbirlikçi Hükümetlerin Kurulması.....	99
3.4. Stratejik Öneme Sahip Bölgeler ve Politikalardaki Benzerlikler.....	104
3.5. Bölge Ülkelerinin Ekonomik Olarak Denetim Altına Alınması: Türkiye....	106
4. SONUÇ.....	115
5. KAYNAKÇA.....	124
DİZİN	134
EKLER	141

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği(European Union)

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

BM : Birleşmiş Milletler

BOP : Büyük Orta Doğu Projesi

CIA : Merkezi Haberalma Ajansı (Central Intelligence Agency)

DEHAP : Demokratik Halk Partisi

DTP : Demokratik Toplum Partisi

GSYİH : Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla

IMF : Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)

KDP : Kürdistan Demokrat Partisi (Partiya Demokrata Kurdistan)

KONGRA-GEL: Kürdistan Halk Kongresi (Kongra-Gele Kürdistan)

KYB : Kürdistan Yurtseverler Birliği (Yekitiya Niştimaniya Kurdistan-YNK)

NATO : Kuzey Atlantik Anlaşması(North Atlantic Treaty Organization)

PKK : Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkeren Kürdistan)

RAND : Araştırma ve Geliştirme Düşünce Kuruluşu(Research and Development)

1. GİRİŞ

Orta Doğu bölgesi tarih boyunca her zaman stratejik bir öneme sahip olmuş ve bu özelliği ile her milletin sahip olmak istediği topraklar bütünü olarak mütemadiyen devletler ve milletler arası çekişmelere ve çatışmalara sebep olmuştur. Medeniyetlerin beşiği olan bu bölge kültür zenginliği ile ilk çağlarda dikkati çekmiş, tüm semavi dinlerin bu bölgede doğması da bölgenin kültürel zenginliğini ve dolayısıyla bölgenin önemini daha da artırmıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde ise bölgenin önemi artarak devam etmiştir. Coğrafi olarak zaten kıtalar ve bölgeler arasında bir köprü olarak ulaşım sağlayan Orta doğu, Süveyş Kanalı'nın 1869 yılında açılması ile deniz ulaşımı açısından da kritik bir bölge konumuna gelmiştir. Bölgenin önemini bir kat daha artıran gelişme ise petrol ve doğal gaz gibi karbon yakıtlarının 20. yüzyılda hayati bir önem taşıyan yakıtlar haline gelmesi ve bu bölgenin de bu yakıtlar açısından oldukça zengin olduğunun anlaşılması ile olmuştur.

Günümüzde; Orta Doğu hem petrol ve doğal gaz gibi zengin enerji kaynaklarına sahip olması, hem deniz ve kara yollarının geçiş noktası üzerinde olması hem de dini ve kültürel yapısıyla bir odak noktası olması dolayısıyla dünya üzerinde çok özel ve çok stratejik bir bölge olma özelliğini korumaktadır. Soğuk Savaş döneminden çıkan devletlerin güvenlik endişelerinden sıyrılıp ekonomik atılımlara yönelmeleri, sanayi ve teknoloji üreten devletleri yeni kaynak arayışına itmiş ve bu güçler Orta Doğu kaynaklarına odaklanmışlardır. Ayrıca Çin ve Hindistan gibi aşırı kalabalık nüfuslara sahip ülkelerin hızla ekonomik durumlarının iyileşmesi ve dolayısı ile buralarda petrol ve doğal gaz gibi kaynak ihtiyaçlarının artmış olması yine gözleri Orta Doğu'ya çevirmiştir¹. Böyle bir ortamda Avrupalı güçlü devletler ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Orta Doğu bölgesi üzerinde hâkimiyet ve kontrol sağlamak için politikalar üretmekte ve bölge üzerindeki etkinlik ve faaliyetlerini artırmaktadırlar. Ahmet Davutoğlu Orta Doğu bölgesini ve emperyalist güçlerin politikalarını şöyle değerlendirmiştir:

---

¹ Seval Gökbaş, "Çok Kutuplu Yeni Dünya Düzeninde 'Güvenlik' Algısı", <http://www.stratejikonoru.org/pdf/yeniguvenlikalgisi.pdf>, (19.04.2010).

“Orta Doğu’da sınırlar son derece kötü örülmüş bir duvarı andırmaktadır. Bu kötü örülmüş duvardan herhangi bir taşı oynatmanın duvarı yıkmak anlamına gelebileceğini bilen ve yıkılan bir duvarın altında kalmak istemeyen uluslararası aktörler değişik taşları eş-zamanlı bir şekilde oynatarak duvarı yıkmadan yeni bir şekil vermeye çalışmaktadır. Bu da diplomasi oyunundaki hamleleri çeşitlendirmekte; aktörlerin karşılıklı pozisyonlarını esnek bir zeminde tekrar tekrar yeniden değerlendirmelerini kaçınılmaz kılmaktadır².”

Egemen güçlerin Orta Doğu üzerindeki bu politika ve faaliyetleri bölge ülkelerini derinden etkilemekte ve bölgede bitmeyen bir kargaşa ve güvensizlik ortamına, terörist faaliyetlere ve hatta savaflara neden olmaktadır. Bütün bunlar bölge ülkelerinin güvenliğini tehdit etmektedir. Türkiye Orta Doğu bölgesinin bir parçası olarak bu egemen güçlerin Orta Doğu politikalarından doğrudan ve dolaylı olarak etkilenen ülkelerden birisidir. Bu durum Türkiye’nin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü, güvenliğini, öz kaynaklarını ve ulusal çıkarlarını tehdit etmektedir.

Egemen güçlerin politikaları ile ilgili dikkat çekilmesi gereken bir diğer konu ise bu güçlerin bölge üzerindeki asıl emellerini gizleyerek politikalarını demokrasi, insan hakları, bireysel hak ve özgürlükler ve modern yaşam tarzının yaygınlaştırılması kisvesi altında yürütmeleridir³. Bugün bölgede yaşanan siyasi sosyal ve iktisadi bazı sorunların temelinde bilinen ve aleni tartışılan görüş ve sebeplerin dışında aslında gizli tutulan gerçekler ve amaçlar mevcuttur. Meselelerin gerçek sebeplerinin anlaşılmasına mani olmak için de yönlendirmeler ve yanıltmalar kullanılmaktadır. Bölgede oluşturulan sisli ve puslu hava bu ortamın devamını sağlamaktadır⁴. Geçmişte politikaların temelini siyasi ve dini faktörler oluştururken günümüzde bunların yerini milli, ekonomik, etnik, ideolojik ve kültürel faktörler almaya başlamıştır.

² Ahmet Davutoğlu, “*Stratejik Derinlik*”, 17.Baskı, Küre Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 324.

³ İlker Alp, “*Şark Meselesi veya Emperyalizmin Türk Meselesi*”, Eser Matbaacılık, Edirne 2008, s. 114.

⁴ İlker Alp, *a.g.e.*, s. 13.

Bu yüksek lisans tez çalışması, işte bu güçlü Avrupa devletlerinin Orta Doğu politikası ile ABD'nin Orta Doğu politikalarını derinlemesine inceleyip analiz etmek ve bu iki grup politikalar arasındaki benzerlikleri ortaya koymak amacı ile hazırlanmıştır. Ayrıca bu politikaların tam olarak anlaşılmasını sağlayarak bu politikaların Türkiye üzerindeki etkilerine dikkat çekmek istenmiştir. Bu çalışmanın emperyalist güçlerin Türkiye üzerindeki politikalarının daha iyi anlaşılmasına ve bunlara karşı hazırlıklı ve tedbirli yaklaşılmasına ve dolayısı ile ülke menfaatlerine katkıda bulunmaya yardımcı olacağı umulmaktadır.

1.1. Araştırma Problemi

Bu çalışmanın dikkat çekmek istediği ve çözümü için öneriler sunacağı araştırma problemi şudur: Avrupalı güçlü devletlerin ve ABD'nin yürüttükleri Orta Doğu politikaları Türkiye'yi de doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Bu durum Türkiye'nin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü, güvenliğini, bağımsızlığını, öz kaynaklarını ve ulusal çıkarlarını tehdit etmektedir.

Batılılar dost, tarafsız veya düşman devletler ile toplumları kendi milli hedefleri ve menfaatleri doğrultusunda yanıltmak, etkilemek ve düşüncelerini değiştirmek amacıyla yoğun faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Avrupa'da İngiltere, Fransa ve İtalya gibi güçlü devletler ve ABD, diğer ülkeler ile ilişkilerini ve politikalarını 19. yüzyıldan bu yana insanlığa acı ve yoksulluk getirmiş olan sömürgecilik esasına dayalı olarak yapılandırmışlardır⁵. Bu emperyalist güçler, politikalarının esası bu olmasına rağmen bunu gizlemek ve dünya kamuoyundan tepki görmemek ve hatta destek almak amacıyla, politikalarına **Yeni Dünya Düzeni, Büyük Orta Doğu Projesi (BOP), İlimli İslam** gibi isimler verip bu politikaları, ülkelere daha çok demokrasi, özgürlük, refah ve mutluluk getirmek için yürüttüklerini iddia etmektedirler. Bu güçlerin hedef ülkeler üzerindeki faaliyetlerinin tesadüflere bırakılmayacak kadar planlı ve devamlı uygulamalar olduğu herkesçe bilinmektedir. Bu faaliyetler gelişmekte olan ülkelere daha çok

⁵ Özer Ozankaya, "Güney-Doğu Türkiye Ve Pkk Terörü!", http://strateji.cukurova.edu.tr/ULUSLARARASI/ozankaya_02.pdf, (19.04.2010).

tesir göstermektedir, çünkü bu devletlerin daha çok iç ve dış meseleleri vardır ve daha çok siyasi, iktisadi ve sosyal problemleri bulunmaktadır⁶.

Batılılar benzer politikalarını jeopolitik ve jeostratejik önemi olan Orta Doğu bölgesi ve bu bölgede yer alan ülkeler içinde uygulamışlardır ve halen de uygulamaya devam etmektedirler. Bölgede kendilerine menfaat sağlamak amacıyla bölge ülkelerine karşı psikolojik harp yapmak, terör eylemlerinde bulunmak, yasadışı teşkilatları kullanmak, açık ve gizli diplomatik usuller uygulamak, siyasi, iktisadi, sosyo-kültürel ve askeri faaliyetlerde bulunmaktan geri durmamışlardır.

Bölge gündeminde yaşanmış ve yaşanan çoğu olayın arkasında bu güçlerin parmağını görmek mümkündür. 19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyıl başlarında bölgeye hâkim olmak ve bölge kaynaklarını kontrol etme politikaları güden devletler başta İngiltere olmak üzere Fransa, İtalya ve Rusya gibi zamanın güçlü Avrupalı devletleri idi. Büyük oranda sömürge topraklara hâkim olan bu ülkeler hem sömürgelerini daha iyi kontrol etmek hem de bölge kaynaklarını kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmak istiyorlardı. Bu devletler Orta Doğu bölgesinin hâkimiyetini özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında küresel gücünü iyice hissettiren ABD'ye kaptırdılar. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılması ile güvenlik tehdidinden büyük oranda kurtulmuş ve rakipsiz kalmış olan ABD, dünyada tek hâkim güç olmak ve dünya siyasetine yön vermek için Orta Doğu bölgesine hâkim olmak istemektedir. Bu maksatla ABD, Balkanlar'dan Hindistan sınırlarına kadar geniş toprakları kontrol etmek ve buradaki ülkeler üzerinde hâkimiyet kurmak üzere politikalar üretmektedir. Avrupalı devletlerin ve ABD'nin Orta Doğu bölgesinde yürüttüğü ve yürütmek istediği politikalarından, bölgenin bir parçası olan ve bölge ülkeleri ile yakın ilişkileri bulunan Türkiye de hem doğrudan hem de dolaylı olarak etkilenmektedir. Bu güçlerin Türkiye üzerinde de çıkar hesapları bulunmaktadır. Geçmişten beri uygulanan bu politikalar ve bölgedeki diğer ülkelere uygulanan politikaların Türkiye'ye etkileri yoğun olarak devam eder durumdadır.

---

⁶ İlker Alp, *a.g.e.*, s. 1.

Aslında Avrupalılar ve ABD geçmişten beri Türklere soğuk bakmaktadırlar. Hatta Albert Sorel Türklerin Avrupa'ya ayak basması ve Türkler ve Avrupalıların ilk karşılaşmalarıyla bu iki unsur arasında bir düşmanlığın başladığını savunmuştur⁷. Avrupalı büyük güçler geçmişten beri Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti üzerinde siyasi ve iktisadi faaliyetler yürüterek ülkeye hâkim olmak, kontrol etmek, parçalamak, çeşitli azınlıkların bağımsızlıklarını sağlamak ve yeraltı kaynaklarını paylaşmak niyetleriyle faaliyetler yürütmüşlerdir⁸.

19. yüzyıl başlarında bu politikaları İngiltere, Fransa ve İtalya gibi Avrupalı güçler yürütürken 20. yüzyıl ortalarından itibaren ABD benzer politikaları daha geniş boyutlarla, daha yoğun olarak ve daha geniş bir coğrafyada yürütmeye başlamıştır. 1900'lü yılların başında zamanın egemen güçleri Avrupa'da İngiltere, Fransa ve İtalya Osmanlı Devleti'nin Orta Doğu'yu da kapsayan zengin yer üstü ve yer altı kaynaklarına sahip olan toprakları paylaşma amacını taşıyorlardı. Bölge üzerinde yürüttükleri ayrıştırıcı ve bölücü politikalarla bu amaçlarına kısmen de olsa ulaşmışlardır. Türkiye'de Cumhuriyet rejimine dayalı bağımsız yeni bir devlet kurulmasına, Orta Doğu'da ise bağımsızlıklarını elde etmiş yeni ülkeler kurulmasına rağmen zamanın egemen güçlerinin bu bölge üzerindeki emelleri değişmeden devam etmiştir. Bu egemen güçler hem petrol gibi zengin enerji kaynaklarına sahip olması, hem deniz ve kara yollarının geçiş noktası üzerinde olması hem de dini ve kültürel yapısıyla bir odak noktası olan Orta Doğu bölgesi üzerinde hâkimiyet ve kontrol sağlamak için politikalarını sürdürmektedirler. Örneğin, ABD bu politikalar gereği en somut şekilde Körfez Savaşları, Afganistan ve Irak'ın işgalleri ile Orta Doğu bölgesindeki faaliyetlerini sürdürmüş ve bu bölgedeki 22 devletin öz kaynaklarını kendi menfaatlerine göre şekillendirmeye başlamıştır⁹.

Avrupalı devletlerin ve ABD'nin Türkiye üzerindeki doğrudan politikaları Türkiye'nin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü, bağımsızlığını, güvenliğini

⁷ Albert Sorel, "*XVIII. Asırda Mesele-i Şarkiyeye ve Kaynarca Muahedesi*", (tercüme: Yusuf Ziya), İstanbul 1911, s. 6.

⁸ H. Halil Ergene, "*Neden Hedef Türkiye*", Ankara 1993, s. 21.

⁹ İlker Alp, *a.g.e.*, s. 123.

ve öz kaynaklarını tehdit etmektedir. Bu güçlerin Orta Doğu bölgesi üzerinde diğer ülkelere uyguladığı politikaların bölgede savaflara, teröre, çatışmalara ve bir güvensizlik ortamına sebep olması Türkiye'yi de bu ortam ve şartlara hazır olmaya ve çeşitli güvenlik tedbirleri almaya zorlamakta ve Türkiye'yi genel olarak bir güvensizlik atmosferinde yaşatmaktadır. Ayrıca bu durum Türkiye'nin diğer ülkelerle ilişkilerini tehdit ettiği için güvensizliğin yanında ekonomik kayıplara da sebep olmaktadır. Özetle, Avrupalı güçlü devletlerin ve ABD'nin Orta Doğu proje ve politikaları Türkiye üzerinde çok yönlü tehdit, kayıp ve zararlara sebep olmaktadır. Bu problemlerin önlenmesi ve etkilerinin en aza indirebilmek için problemin farkına varılması ve doğru anlaşılıp analiz edilmesi hayati önem taşımaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, son iki asırda Avrupa devletlerinin ve ABD'nin Orta Doğu politikalarını bir kuramsal çerçeve içerisinde derinlemesine ve kapsamlı bir kaynak taraması yaparak incelemek ve bu iki grup politika arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları bir karşılaştırma yapmak suretiyle bu politikaların amaç ve hedeflerinin aslında yıllar içerisinde değişmediğini, hedef ve amacın da Türkiye odaklı olarak bölgeye hâkim olarak kaynaklarını ve imkânlarını kullanmak olduğunu göstermektir. Orta Doğunun stratejik önemi son iki asırda artarak devam etmiştir. Doğuyu ve batıyı birleştiren bir köprü olan ve üç büyük dinin doğduğu topraklara sahip olan bölgede zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarının tespit edilmesi ile bölgenin jeopolitik önemi daha da artmıştır. Böylesine önemli bir bölgeye sahip olmak ve kontrol etmek amacı ile 19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyılın ilk yarısında ağırlıklı olarak İngiltere, Fransa ve İtalya gibi güçlü Avrupa devletleri bölge üzerinde faaliyetlerine devam ederken, 20. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar olan süreçte ise bölgede ağırlıklı olarak ABD'nin fonksiyonel bir hâkimiyet ve kontrole sahip olduğunu görmekteyiz. Bu iki ayrı dönemde bölgeyi yöneten iki ayrı grup güçlerin bölge politikalarının ve bölge üzerinde yürüttükleri faaliyetlerin aslında pek de değişmediği değerlendirilmektedir. Bunlar bölge üzerinde hâkimiyet ve kontrol kurmak için benzer yöntemleri, stratejileri ve unsurları kullanmaktadırlar. Bu

araştırma bu iki grup politikayı incelemek ve benzerlikleri ortaya koyarak bu politikaların daha iyi anlaşılmasını amaçlamaktadır. Ayrıca bu politikaların Türkiye üzerindeki etkilerini de tartışmak suretiyle bu politikalara karşı Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin daha hazırlıklı ve bilinçli olmasına katkıda bulunmayı da amaçlamıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bağımsızlığını, ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü ve güvenliğini konu almaktadır. Buna ilave olarak araştırma konusu ile ilgili problemlerin anlaşılması ve çözümlenmesi amaçlandığı için önemli bir çalışmadır. Eserin ilgili alana katkıda bulunacağı ve ayrıca politikacılar, uygulayıcılar ve toplum bireyleri için ilgili konunun anlaşılması, farkındalığa yol açması ve araştırma probleminin çözülmesi için faydalı olacağı öngörülmektedir. Bu faydalar şu şekilde özetlenebilir:

İlk olarak; Orta Doğu ve bölgede yaşanan hadiseler Türkiye için stratejik önem taşımaktadır. Burada yaşanan hadiselerin sebep ve sonuçları Türkiye Devleti'nin çıkarları göz önünde bulundurularak doğru anlaşılmalı ve yorumlanmalıdır. Bu araştırmanın Orta Doğu bölgesinde yaşanan olayların doğru anlaşılması ve yorumlanmasına katkıda bulunacağı öngörülmektedir.

İkinci olarak; bu araştırma Orta Doğu bölgesinde dönemin emperyalist güçlerinin yürüttüğü politikaların ve kullanılan malzeme ve unsurların özdeş olduğunu göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin devleti ve milleti ile varlığını ve bağımsızlığını devam ettirebilmek ve önümüzdeki dönemde egemen güçler tarafından kendisine dikte ettirilmeye çalışılan projelere karşı kendi politikalarını belirlerken bu benzerliklerden faydalanarak daha doğru adımlar atabileceği öngörülmektedir.

Son olarak; araştırma konusunun tam olarak anlaşılması, hükümetler değiştikçe değişim göstermeyen tutarlı milli dış politikalar belirlenmesi ve bölgesel bir güç olarak hâkim bir duruş sergilenmesi halinde devlet menfaatlerinin en yüksek düzeyde sağlanabileceği öngörülmektedir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Çalışmanın sonuçları değerlendirilirken bu sınırlılıklar göz önüne alınmalıdır. Araştırmanın sınırlılıkları şu şekilde sıralanabilir:

- a) Bu araştırma sadece emperyalist güçlerin son iki asırdaki Orta Doğu politikalarını konu almıştır.
- b) Avrupa devletlerinin ve ABD'nin Orta Doğu politikaları anlatılırken bu politikaların Türkiye ile ilgili olan bölümlerine daha çok ağırlık verilmiştir.
- c) Avrupa devletlerinin Orta Doğu politikaları incelenirken zamanın hâkim iki gücü olan İngiltere ve Fransa'nın politikalarına ağırlık verilmiş, diğer Avrupa devletlerinin politikaları incelenmemiştir.
- ç) ABD'nin Orta Doğu politikaları BOP merkezli incelenmiştir.

1.5. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nicel (kalitatif) bir araştırma tekniği kullanılmıştır. Nicel çalışma tekniği bir olgunun rakamlara dayanmadan detaylı ve derinlemesine incelenmesi için en uygun teknik olarak nitelendirilmektedir¹⁰⁻¹¹. Ayrıca nicel çalışma tekniği; hakkında az bilgiye sahip olunan ancak sonuçları tecrübe ediliyor olan olguların arka planlarında yatan gerçekleri açığa çıkarmak için en uygun araştırma tekniğidir¹².

Bu çalışmada, nicel araştırma yöntemlerinden derinlemesine doküman incelemesi tekniği metot olarak kullanılmıştır. Araştırma için gerekli veriler uluslararası Anlaşma metinlerinden, farklı ülke yöneticileri ve yetkililerinin konuşma

¹⁰ Glesne, G., "Becoming qualitative researchers: An Introduction.", *Boston: Pearson Education, Inc.*, (2006).

¹¹ G. B. Rossman-S. F. Rallis, "Learning in the field: An introduction to qualitative research." *California: Sage Publications, Inc.*, (2003).

¹² A. Strauss-J. Corbin, "Basics of qualitative research". *Newbury Park, CA: Sage*, (1990).

metinlerinden, kitaplardan, bilimsel makalelerden, gazetelerden, İnternette ve yüksek lisans/doktora tezlerinden elde edilmiştir.

Rossmann ve Rallis nicel araştırmalarda veri toplamaya başlar başlamaz veri analizine de başlamayı tavsiye ederler¹³. Toplanan verilerin analizi için veriler temalara daha sonrada alt başlıklara ayrılarak indekslenmiştir. Creswell'in vurguladığı gibi uygun veri kodlaması yapabilmek ve verileri sınıflandırabilmek için veriler tekrar tekrar incelenmiştir¹⁴.

---

¹³ G. B. Rossmann-S. F. Rallis, *a.g.m.*

¹⁴ J. W. Creswell, "Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches", *Sage Publications, Inc.*, (2008).

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu tez çalışması 19.yüzyılın güçlü Avrupa devletlerinin ve 20.yüzyıl başından itibaren ise ABD'nin Orta Doğu politikaları arasındaki benzerliği ortaya koyarak bu politikaların özellikle Türkiye üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerini analiz etmeyi amaçlamıştır. Konunun daha net anlaşılabilmesi için yaygın bir alan taraması yapılarak kuramsal çerçevesinin çizilmesi faydalı olacaktır. Bu amaçla bu bölümde öncelikle Orta Doğu kavramı tanımlanacak, Orta Doğu'nun tarihi özetlenecek ve Orta Doğu'nun stratejik önemi farklı perspektiflerden incelenecektir. Daha sonra bu devletlerin Orta Doğu politikalarının Türkiye üzerindeki etkileri analiz edilecektir. Son olarak söz konusu devletlerin bu politikalarını gerçekleştirebilmek için kullandıkları araçlar detaylı olarak incelenecektir.

2.1. Orta Doğu Kavramı

“Orta Doğu” kavramı, herkes tarafından bilinmesine ve farklı çevrelerce yaygın olarak kullanılmasına rağmen tam ve net olarak tanımlanmış bir kavram değildir. Orta Doğu kavramı farklı tanımlanıp bu kavramın kapsadığı alanlar için de farklı sınırlar çizilmektedir. Ahmet Davutoğlu, Orta Doğu'yu Hindistan'ın batısından başlayarak Kuzey Afrika'da Mısır'ı da içine alan bir hattaki bölgeleri kapsayan alanlar için güncel alanda kullanılan bir kavram olarak tanımlamaktadır. Modern siyasi alanda Orta Doğu kavramı, Hint Yarımadasının batısından başlayarak Asya'nın güneybatısından Kuzey Afrika'da Mısır'ı da içine alan bölge için kullanılmaktadır¹⁵.

Birçok akademisyen Orta Doğu kavramına sadece coğrafi bir anlam vermekten ziyade bu kavramın kültürel unsurları da içerdiğini vurgulamaktadır. Hatta Kenan Dağcı “Orta Doğu” kavramının belli bir coğrafi bölgeyi ifade etmesinden ziyade belli bir kültürün hâkim olduğu alanları ifade ettiğini söylemektedir. Dağcı'ya göre bu ortak kültür alanı Kuzey Afrika'yı ve Asya'yı

---

¹⁵ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 119.

kapsamaktadır¹⁶. Tufan Buzpınar ise Orta Doğu'ya bu kültürel özelliği katan faktörün Müslümanlık olduğunu ve bu bölgeye Orta Doğu ismini verenlerin ise bölgedeki Müslüman nüfusu kastettiğini vurgulamaktadır¹⁷. Tabii ki bunu İsrail Yahudi devletinin de Orta Doğu bölgesinde bulunduğu gerçeğini dikkate alarak değerlendirmek gerekecektir. İnternette kavramların manasını öğrenmek için güvenilir kaynak olarak başvuru olan Wikipedia web sayfası da kültürel ortaklığa vurgu yaparak Orta Doğu'yu şu şekilde tanımlamaktadır:

“Orta Doğu, güneybatı Asya'da, tarihsel ve kültürel yakınlığı olan ülkelerin oluşturduğu coğrafi bölgedir. Akdeniz'den Pakistan'a kadar uzanır ve Arap Yarımadası'nı kapsar. Orta Doğu kavramı Avrupa merkezli yaklaşımına dayanır ve İngilizlerin 19. yüzyılda kullanmaya başladıkları bir kavramdır. Bu tanımlamada İngiltere ve Avrupa ülkeleri merkez kabul edilmiş; doğu, Uzak Doğu, Yakın Doğu, Orta Doğu gibi kavramlar buna göre tayin edilmiştir. Bu tanıma göre Orta Doğu ülkeleri Suriye, Irak, Katar, Kıbrıs, Ürdün, İsrail, Lübnan, İran, Filistin, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Kuveyt, Bahreyn, Yemen, Türkiye ve Mısır'dır¹⁸.”

Salim Cöhce ise Orta Doğu kavramının dönemselsel olarak ve bölgeyi kontrol eden güçlerin politikalarına göre değiştiğini vurgulamaktadır. Örneğin, Cöhce ABD'nin BOP'unu kastederek bu projeye göre, Orta Doğu'nun siyasi ve coğrafi bir kavram olarak Kuzey Afrika'dan İran Körfezi'ne, Ege kıyılarından Çin sınırlarına kadar Türkiye ve 22 Arap ülkesiyle birlikte İsrail, İran, Pakistan ve Afganistan'ı içine alan ve nüfusun çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu geniş bir bölgeyi kapsadığını vurgulamaktadır¹⁹.

¹⁶ Kenan Dağcı, “The EU's Middle East Policy and Its Implications to the Region” *Turkish Journal of International Relations*, Vol. 6, No.1&2, Spring & Summer 2007, s. 179.

¹⁷ Ş. Tufan Buzpınar, “Orta Doğu Neresi? Orta Doğu Tarihçileri Kim?”, <http://dis.fatih.edu.tr/store/docs/181779m2FBxv1O.pdf>, (21.04.2010).

¹⁸ Wikipedia web sayfası, “Orta Doğu”, http://tr.wikipedia.org/wiki/Orta_Do%C4%9Fu, (21.04.2010).

¹⁹ Salim Cöhce, “Büyük Orta Doğu Projesi Bağlamında Hindistan ile Orta Doğu Arasındaki Tarihi Bağlar ve Güncel İlişkiler”, *Gazi Akademik Bakış*, Sayı 2, 2000, s. 67.

Orta Doğu kavramının anlamını, kavram olarak doğuşunu ve evrimini Tufan Buzpınar kapsamlı olarak açıklamaktadır. Buzpınar'a göre Orta Doğu kavramının, çok sık kullanılmasına rağmen ister konuşma dilinde isterse akademik dilde net bir karşılığı bulunmamaktadır. Bu anlam kargaşası Orta Doğu kavramının ilk ortaya çıktığı 19. yüzyıl sonlarında bile bulunmaktadır. Bu dönemde Arnavutluk'tan başlayıp İran'a uzanan hattaki bölgeye **Yakın Doğu** (Near East) denmekteydi. Orta Doğu kavramı 1902 yılında ilk olarak bir Amerikan subayı tarafından Hindistan'ın batı sahillerini tanımlamak için kullanılmıştır. Orta Doğu kavramının İngilizceye dâhil olmasını ise İngiltere'nin Basra Körfezi'ndeki politikalarını anlatan Times gazetesinin Tahran muhabiri Valentine Chirol sağlamıştır. Kavram akademik dilde 1910 yılından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise Orta Doğu kavramı ile Yakın Doğu kavramları aynı anlamda kullanılmaya başlandı ve bu durum Yakın Doğu kavramının kullanımının nerdeyse sona ermesine sebep oldu.

Orta Doğu kavramı ilk kullanılmaya başlandığı günden itibaren farklı coğrafi bölgeleri niteledi. İlk başlarda Arabistan ile Hindistan arasındaki bölgelere Orta Doğu denirken daha sonra bu alan genişleyerek Basra-Bağdat bölgelerini de içine aldı. Ancak bu kapsam herkes için geçerli değildi. Farklı diplomat, devlet adamları ve gazeteciler aynı kavram ile daha farklı yerleri işaret ediyorlardı. Bu farklılığın nedeni bu kavramı üretilenlerin batılı olması ve her birinin ilgili bölgelere yakınlığı ve uzaklığı ile alakalıdır. Bu nedenle esasen aynı veya bir birine çok yakın olan bu coğrafi bölgeye, “Yakın Doğu” (Near East), “Orta Doğu” (Middle East), “Uzak Doğu” (Far East) denmektedir.

Orta Doğu kavramının net olmamasının sebeplerinden birisi de Orta Doğu kavramı ile Yakın Doğu kavramlarının aynı anlamda kullanılmasıdır. Günümüzde hala bu kavramlar bazen aynı anlamda bazen de birbirinden farklı olarak kullanılabilir. Örneğin, Amerikan Princeton Üniversitesi Orta Doğu bölgesi üzerinde çalışan birimlerine **Near East** adını verirken, Harvard Üniversitesi aynı bölge üzerinde çalışan birimlerine **Middle East** ismini vermektedir. Ancak ikisi arasında nasıl bir ayrım olduğu muğlâktır. Hâlihazırda, Orta Doğu kavramını Kuzey

Afrika ülkesi Fas'tan başlatıp Orta Asya'da Amuderya Nehirleri'ne kadar uzanan bölgeler için kullananlar olduğu gibi Fas ve Mısır dâhil Kuzey Afrika ülkeleri, Türkiye ve İran'ın da dâhil olduğu ve tüm Arap ülkelerini de kapsayan bir bölge için kullananlar da vardır²⁰.

2.2. Orta Doğu'nun Tarihi

Orta Doğu bölgesi dünya üzerinde çok özel bir önem ve konuma sahiptir. Bu bölge coğrafi konumu ve kültürel özellikleriyle tarihe yön vermiş ve medeniyetlere beşiklik yapmıştır. İlk yerleşik hayat, ilk tarım faaliyetleri, ilk yazı, ilk yazılı kanunlar ve ilk dinler hep bu bölgede ortaya çıkmış ve zenginleşmiştir. Orta Doğu'nun stratejik öneminin tam olarak anlaşılabilmesi için bölgenin tarihi sürecine kısaca göz atmak faydalı olacaktır.

Yeryüzünde ilk yerleşik hayatın başladığı bölge olan Orta Doğu'da düzenli hayatın izleri M.Ö 6000 yılına kadar gitmektedir. İlk çağlarda yerleşim alanlarını belirleyen ana unsur olan coğrafi yapının yerleşik yaşam için elverişli olması gerekliliği bu bölge üzerinde de benzer bir tesir göstermiştir. Bölgenin Nil, Fırat ve Dicle gibi nehlere ve bereketli topraklara sahip olması ilk insanların yerleşim alanları olarak bu bölgeyi tercih etmesini sağlamıştır. Nil nehri Mısırlılara, Fırat ve Dicle ise Babil, Sümer ve Asurlulara yerleşim imkânı sunmuştur. Söz konusu medeniyetler M.Ö 3500-2500 yılları arasında bölgeye hâkim olmuşlar, M.Ö 2500'lü yıllardan sonra ise Akkadlar büyük bir imparatorluk kurarak bölgeye hâkim olmuşlardır²¹.

Antik çağda en görkemli uygarlıklardan olan Sümerler, Asurlular ve Babiller bölgenin medeniyetleri arasındadır. Tarıma dayalı bir yaşam süren Sümerler bölgede M.Ö 3500 yıllarında yaşamışlar ve yaptıkları sulama kanalları ve tekerleği icat etmeleri ile dünya tarihinde devrim yapmışlardır. Bilinen en eski yazı da

²⁰ Ş. Tufan Buzpınar, *a.g.m.*, s. 12.

²¹ Ekrem Memiş, "*Kaynayan Kazan Orta Doğu*", Çizgi Kitabevi, Konya 2002, s. 17-18.

Sümerlilerin yazılarıdır²². Orta Doğu’da yaşayan diğer bir uygarlık da Babillilerdir. M.Ö 1786 yılında Hammurabi döneminde Babilliler, en parlak dönemini yaşamış ve Mezopotamya’ya yayılmış dönemin en büyük imparatorluklarından biri olmuştur. Medeni hayatın geliştiğinin en somut örneği olarak Hammurabiler’in ilk yazılı kanunları kullanmaları gösterilebilir. Bu dönem sonunda imparatorluk büyük güç kaybetmiş ve Hitit’lerin saldırısıyla yıkılmıştır²³. Bölge üzerinde varlık gösteren bu uygarlıklara ilave olarak, Fenikeliler gibi deniz uygarlıkları da kurulmuştur. Fenikeliler M.Ö. 1200 yılında Mısırlıların egemenliğinden kurtulmuş ve Akdeniz’de kurduğu zengin limanlar aracılığıyla önemli ticaret merkezlerinden biri olmuştur. Ticaretlerini kolay kılmak amacı ile kendi aralarında 22 harflik bir alfabe kullanmışlar ve bu alfabe ilerleyen dönemlerde Yunanlılar tarafından benimsenerek günümüz Batı uygarlığı alfabesinin temelini teşkil etmiştir²⁴.

Orta Doğu tarihinde önemli unsurlardan bir diğeri de bölge üzerinde doğmuş ve günümüze kadar süregelen dinlerdir. Bilinen üç büyük semavi din Musevilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık bu bölge kökenli olup bölgenin dini ve kültürel zenginliğinin bir göstergesidir. İsrail devleti Musevilik dini temelleri üzerine inşa edilmiş ve bölgede önemli siyasi değişikliklere sebebiyet vermiştir. İsa Peygamber’in yaydığı din olan Hristiyanlık da bu bölgeden yayılmaya başlayıp Büyük Roma İmparatorluğu’nu tamamen Hristiyanlaştırmıştır. Yine bu bölgede 6. yüzyılda son semavi din olan İslamiyet zuhur etmiş ve bugüne kadar bölge insanların çoğunun dini haline gelmiştir. Bu manada bölgenin dünya üzerindeki etkisi ve önemi geçmişten günümüze etkisini sürdürmektedir.

Orta Doğu, derin tarihi gelişimine bölge üzerinde kurulan devletlerin kendi kültürel çeşitliliklerini de katması ile çok farklı ve zengin kültüre sahip olmuştur. Bölge üzerinden sayısız devletler ve imparatorluklar gelip geçmiştir. Dünya üzerinde son iki bin yıl içerisinde hüküm sürmüş olan Cermen, Slav, Anglo-Sakson, Türk ve

²² Ömer Turan, “*Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Orta Doğu*”, Yeni Şafak Gazetesi Yayını, İstanbul 2003, s. 18-19.

²³ Ekrem Memiş, *a.g.e.*, s. 21.

²⁴ Ömer Turan, *a.g.e.*, s. 44.

Arap unsurların son üçü Orta Doğu bölgesinde de hâkimiyet kurmuşlardır²⁵. Bu kültür zenginliği bölgeyi dil, din, birey, aile ve devlet gibi değerler açısından dünyada batı diye bilinen bölgelerden ayırmış ve Orta Doğu bölgesi doğu-batı savaşlarının çoğu zaman merkez noktasında yer almıştır. Batının temsilcisi eski Yunanlılar Orta Doğu'nun hâkimi ve doğunun temsilcisi olan İranlılar ile uzun süre mücadele etmiş, ardından batıdan Büyük İskender Orta Doğu'ya hâkim zamanın devletlerini alt ederek M.Ö. 300'lü yıllarda bölgeye hâkim olmuştur. Daha sonra bölge üzerinde yüzlerce yıl sürecek Roma ve Pers/Sasani mücadelesi yaşanmıştır²⁶. İslamiyetin ortaya çıkışı ile Müslüman Araplar ve Selçuklular bölgeye hâkim olmuş ve bu devletler dönemlerinde batıdan gelen haçlı seferleri ile mücadele etmişlerdir²⁷. Ardından bölgeye hâkim olan Osmanlı Devleti ise asıl düşmanını batı olarak belirlemiş ve savaşlarını daha çok batıya karşı vermiştir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti Arapların İngiliz desteği ile ayaklanmaları sonucunda bölge üzerindeki hâkimiyetini kaybetmiştir. İngilizler savaşın ilk dönemlerinde Arapları ayaklandırmak amacı ile Şerif Hüseyin ile temasa geçmiş, savaş başlayınca da bu yöndeki çabaları artış göstermiş ve Şerif Hüseyin ile anlaşıldıktan sonra Araplar Osmanlı aleyhine saldırıya geçmiştir²⁸. İngiltere'nin Şerif Hüseyin ile yaptığı görüşmelerden haberdar olan Fransa Orta Doğu'yu paylaşma girişimini hızlandırmış ve buna müteakip Fransa ve İngiltere arasında Sykes-Picot Planı üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Bu plana göre bölge iki ülke arasında büyük oranda paylaşılmış olmasına rağmen Fransa sahiplendiği bazı bölgelerdeki direnişi kıramamış ve bu bölgelerden çekilmek zorunda kalmıştır. Diğer bir taraftan, İngilizlerin savaş sonrası Orta Doğu'ya bu denli tutunabilmelerinin sebebi uyguladığı siyaset ve Arapların Osmanlı ile mücadele içine girmesine sebebiyet vermesi

²⁵ Salim Cöhce, *a.g.m.*, s. 67.

²⁶ Salim Cöhce, *a.g.m.*, s. 68.

²⁷ Aydın Beyatlı, "ABD'nin Irak'ı İşgalinin Bölge Ülkelerine Etkisi", *KÖKSAY e-bülten*, http://www.koksav.org.tr/ebulten/eyl-ek-kas2008/081127_kok_hk-abeyatli.pdf, (19.04.2010).

²⁸ Yılmaz Altuğ, "*Çin, Vietnam, Çekoslovakya ve Orta Doğu Sorunları*", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1970, s. 262.

olmuştur. Fakat Araplar savaş sonrası kendi içlerindeki kaotik ortam yüzünden bağımsızlık yerine bu iki ülkenin egemenliğini tanımak zorunda kalmışlardır²⁹.

Orta Doğu Osmanlı Devleti'nin yıkılması ile beraber zaten sömürgecilik yarışına girmiş olan Avrupa devletlerinin hâkimiyet ve kontrolü altına girmiştir. 20. yüzyılda bölgede Avrupalı güçlerin kontrolü ve İsrail Devleti'nin kurulmuş olması Orta Doğu'yu hem siyasi olarak hem de kültürel olarak derinden etkilemiştir. Son olarak bölge ABD'nin denetimi altına girmiş ve ABD kendi politikaları ile bölgeyi yönetmeye başlamıştır. Osmanlının toplulukları bir arada tutmak için gösterdiği gayrete zıt bir politika güderek Avrupalı güçler ve devamında ABD kültürel ve etnik ayrışmaları körüklemiş ve bölgede çok sayıda küçük devletçığın oluşumuna imkân tanımışlardır. Bölgede bir Yahudi devleti olan İsrail ve Hristiyan temelli bir devlet olan Lübnan devleti kurulmuştur. Ayrıca kültürel ve etnik olarak aralarında ciddi farklar olmamasına rağmen Arap topluluklara Suriye ve Irak gibi farklı devletler kurdurulmuştur. Bu durum günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

Özetle, Orta Doğu konusu incelenirken bölgenin tarihini de mutlaka göz önünde tutmak gereklidir. Orta Doğu sahip olduğu tarihi varlığı ile dünya üzerinde diğer bölgelerden kolayca ayrılmaktadır. En köklü kültürel ve dini yapıların bu bölgede gerçekleşmiş olması da bölgenin jeo-kültürel zenginliğini artırmıştır. Bölgenin bu zengin tarihi ve kültürel yapısını bilmeden bölgeyi incelemek ve anlamak pek mümkün olmayacaktır.

2.3. Orta Doğu'nun Stratejik Önemi

Tarih sahnesinde coğrafi konumu, sahip olduğu enerji ve su kaynakları, kültürel ve dini yapısı ile en önemli rollerden birine sahip olan Orta Doğu şüphesiz bugüne değin var olmuş ve var olan tüm güçlerin ilgi odağı olmuştur. Medeniyet kavramının şekil bulduğu, dinler ve kültürler arası kaynaşmaların ve çatışmaların yaşandığı bu bölge geçiş yolları üzerinde bulunması hasebiyle de birçok dış

---

²⁹ Ekrem Memiş, *a.g.e.*, s. 33.

medeniyete köprü vazifesi görmüştür. Orta Doğu'nun stratejik konumu ile alakalı Ahmet Davutoğlu şu şekilde bir açıklamada bulunmuştur;

“Bugün Orta Doğu olarak isimlendirilen bölge, tarihin başlangıç noktası sayılan yazının bulunmasından bu yana bir yandan insanoğlunun meydana getirdiği medeniyetlerin beşiği olmuş, diğer taraftan dünyanın diğer bölgelerinde gelişen medeniyetlerin yayılmasında kavşak noktası teşkil etmiştir. Bölgenin dünya ulaşımındaki önemi Doğu ile Batı arasında sadece ticari malların değil, aynı zamanda kültürlerin, inançların ve medeniyetlerin transferinin de bu bölge içinde gerçekleşmesini sağlamıştır³⁰.”

Orta Doğu bölgesinin stratejik önemini üç başlık altında özetlemek mümkündür. Bunlar; Orta Doğu'nun coğrafi konumu, Orta Doğu'nun enerji kaynakları ve Orta Doğu'nun dini ve kültürel yapısıdır.

2.3.1. Orta Doğu'nun Coğrafi Konumu

Orta Doğu kavramı kapladığı alan itibariyle değerlendirildiğinde, kara havzası olarak Asya'nın batısının, Avrupa'nın doğusunun ve Afrika kıtasının kuzeyinin kesiştiği, deniz havzası temel alınarak değerlendirildiğinde ise Akdeniz'in güneyi ve doğusu, Karadeniz ve Hazar'ın güney kıyıları bu bölgenin sınırlarını oluşturmaktadır. Bu bölge Avrasya'ya yönelik her türlü projenin merkezini oluşturmaktadır. Anadolu ve Arap yarımadalarını tümüyle, Hindistan ve Balkanları doğrudan, İtalya yarımadasını da deniz komşuluğuyla etkileme potansiyeline sahip olan Orta Doğu kara jeopolitiğinin kendine özgü anlayışı içerisinde vazgeçilemez bir öneme sahiptir. Stratejik anlamda bu kadar önemli olan Orta Doğu'nun kendi içinde yaşadığı dalgalanmalardan fayda sağlamak isteyen Irak gibi aktörler bölgede saldırgan tavır izlerken, bu jeopolitik önemin getireceği belirsizlikten kaynaklanan riskleri hesap eden ve bunları en aza indirmeye çalışan ABD gibi bölge üzerinde küresel anlamda yapılanmaya çalışan ülkeler tarafından dengeler ile oynanarak bütün

---

³⁰ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 130.

tarafların bölgeye bakışı değiştirilmeye çalışılmış ve stratejik hesapların yeniden yapılması sağlanmıştır³¹.

Bulunduğu konum itibarı ile Orta doğu, dünyanın merkezi, kıtalar arası bir köprü olma gibi özelliklerinin yanı sıra zengin yer altı kaynakları ve Hint Okyanusu'nu Batı'ya bağlaması ile her dönemde dünya üzerindeki büyük ve egemen güçlerin cazibe merkezi olma vasfını korumuştur. Bu özelliklerin dışında oldukça çeşitli etnik ve kültürel bir yapıya sahip olan bölge bu özelliği ile de kendi içinde çatışmaları beraberinde getirmektedir. Dünya üzerindeki egemen güçler Orta Doğu'ya yönelik aynı eksende bütünlük içeren politikalar yürütmeyip ABD, İngiltere, Fransa ve Rusya gibi güçler bölgede kendi çıkarları doğrultusunda ayrı ayrı politikalar izlemektedirler. Bu ülkeler dışında, güçlerini gün geçtikçe arttıran Japonya, Hindistan ve Çin gibi ülkeler de bölgenin stratejik öneminin farkına varmış ve bölgeye her geçen gün biraz daha önem verir duruma gelmişlerdir. Orta Doğu'da kendilerine rakip istemeyen Batılı güçler bu durumdan rahatsız olmakta ve bölgedeki nüfuzlarını kaybetmek istememektedirler.

Orta Doğu üzerinde yapılan politik mücadeleler bölgedeki birkaç ülkenin; Mısır Irak, Suriye gibi, ön plana çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bereketli Hilal, Doğu Akdeniz, Basra Körfezi ve Hazar Havzası gibi stratejik noktaların öneminin artması bereketli hilal üzerinde bulunan Suriye'yi, körfez üzerinde bulunan Irak'ı ve doğu Akdeniz ile bağlantısı bulunan Mısır'ı stratejik açıdan önem sahibi kılmıştır.

Türkiye'nin ve özellikle ABD ve AB eksenindeki İsrail'in etkileri, bölgede nüfus yoğunluğunun neredeyse tamamını teşkil etmelerine rağmen Arap toplulukların birleşerek bir Arap Birliği oluşturmasını engellemektedir³². Tarihsel bir geçmişte Türkler ve Araplar dini ve kültürel ortak bir geçmişe sahiptirler. Ancak İsrail için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Bu da Araplar ile İsrail arasında düşmanlıklara ve çatışmalara sebebiyet vermektedir. Bu durum bölgenin en önemli

³¹ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 327.

³² Yavuz Gökbalp Yıldız, "*Global Stratejide Orta Doğu*", Der Yayınları, İstanbul 2000, s. 27-28.

sorunu olan Arap-İsrail veya Filistin-İsrail sorununu doğurmaktadır. İsrail meselesi bölgenin tek sorunu değildir. Bölgenin sorunları şu şekilde sıralanabilir;

- a) Her an çıkması muhtemel iç karışıklıklar,
- b) Mültecileşme yolunda ilerleyen Filistin halkı,
- c) Bölgede despotik egemenlik kuran rejimler,
- ç) Terör kaynağı haline gelen bölge yapısı.

“Orta Doğu’nun bu sorunları günümüzde hala çözülememiş, bu sorunlar kısa vadede çözülecek gibi görünmemektedir³³.”

2.3.2. Orta Doğu’nun Enerji Kaynakları

Dünya siyasi tarihinde son yıllarda yaşanan olaylar Orta Doğu’nun öneminin artarak devam etmesine katkı sağlamıştır³⁴. Dünyadaki petrol kaynaklarının yarısından fazlasına sahip olan Orta Doğu, düşük maliyetin yanı sıra yüksek üretim ve kaliteye sahip olan petrolü sayesinde petrole bağımlı olan devletlerin tüm dikkatini bölge üzerinde toplamaktadır. Sanayi alanında gelişmeyen bir bölge olmasına karşın petrol rezervleri açısından zengin olması ve ulaşım yollarının kesiştiği bir kavşak konumunda olması itibarı ile stratejik avantajları bulunmaktadır³⁵.

Bu geniş coğrafya, dünya enerji kaynaklarının çok büyük bir bölümüne sahip olmak ile beraber bu anılan geniş bölgede farklı uluslar, kültürler, diller ve dinler yaşamaktadır. Bu alanlarda ABD ekseninde bir “düzen ve istikrarı” kurmak ve egemen kılmanın, bir bakıma dünya egemenliğini büyük bir dayanağa ve güvenceye kavuşturmak anlamına geleceği kabul edilmektedir. Başta petrol olmak üzere doğalgaz, su gibi temel ihtiyaç maddelerinin denetim altına alınması, nakil yollarının kontrol altında bulunması demek, aynı zamanda olası rakip devlet veya devlet

³³ Yavuz Gökalp Yıldız, *a.g.e.*, s. 31.

³⁴ Tayyar Arı, *“Irak, İran ve ABD, Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya”*, Alfa yayınları, İstanbul 2004, s. 67.

³⁵ Halis Çevik, *“Kadim Toprakların Trajedisi: Uluslararası Politikada ORTA DOĞU”*, İkia Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 15.

gruplarının önünün kesilmesi anlamına gelmektedir. Çıkarları doğrultusunda hareket eden ve bu bölge üzerindeki menfaatleri için büyük bir çaba sarf eden ABD için bölgedeki diğer devletler ile ittifak kurmak ve bu devletlerde askeri üsler kurma çabası Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan gibi devletlerin bölge ile birlikte stratejik önemlerini arttırmıştır. Bölgede varlık göstermeye çalışan Rusya'nın engellenebilmesi Kafkasya ve Türkiye-Afganistan hattındaki siyasi gelişmelere bağlıdır³⁶.

Orta Doğu küresel enerji kaynaklarının en önemli merkezi ve ihracatçısıdır. Dünyanın kanıtlanmış doğalgaz rezervlerinin %34'ü Orta Doğu'dadır. Afganistan'da da zengin uranyum kaynakları bulunmaktadır. Türkiye ise dünya bor rezervlerinin %66'sına sahiptir. Doğal gaz, bor ve uranyum ile beraber Orta Doğu zengin petrol rezervlerine de sahiptir. Dünyada her geçen gün petrole olan ihtiyacın arttığı düşünülürse Orta Doğu bölgesinin stratejik önemi daha iyi anlaşılacaktır. Petrol tüketimi dünyada 2003 yılında günde 66 milyon varilken, 2020 yılında 119 milyon varil olacaktır. Orta Doğu petrolünün kalitesi bir hayli yüksek ve maliyeti de ucuzdur. Orta Doğu dünya petrol rezervlerinin %64'üne sahiptir. Bu rezerv 1.047 milyar varildir. Orta Doğu petrol rezervlerinin %40'ı Irak'ta bulunmaktadır. Mısır, Cezayir, Libya ve Tunus rezervleri de eklenince toplam, rezerv dünya rezervlerinin %69,6'sına ulaşmaktadır. Orta Doğu'nun potansiyel rezervleri ise 252,5 milyar varildir. 2002 yılında Orta Doğu küresel petrol ihtiyacının %41,4 ünü karşılamıştır. Geleceğin küresel petrol ihtiyacını karşılayabilecek ve bu maksatla üretimi artırabilecek bölge Orta Doğu'dur. Petrol, Petro-dolar ve İran Petrol Borsası her gün tüm dünyada tüketilen petrolün %55'i, yani 43 milyon varil, ithalat ve ihracat yoluyla el değiştirmektedir. Küresel petrol akımlarının güvenliği, ABD'nin stratejik bir önceliğidir. Günde 35 milyon varil petrol, Süveyş Kanalı, Hürmüz (13 milyon), Malakka (10 milyon), Bab el Mandeb, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarından geçmektedir. Bunlara, Kızıldeniz ve Akdeniz'e akan dört adet petrol boru hattı da eklenmelidir. Suudi Arabistan'ı batıdan doğuya geçip Yambu Limanı'na varan hat,

---

³⁶ Yavuz Gökalep Yıldız, *a.g.e.*, s. 28.

günlük 5 milyon varillik kapasitesiyle en önemli olanıdır. Daha düşük kapasiteli bir diğer hat ise, Irak'tan Ceyhan'a ulaşmaktadır.

2025 yılına gelindiğinde, ABD'de tüketilen petrolün %71'i, Batı Avrupa'dakinin % 68'i, Çin'dekin %73'ü kendi ülkeleri dışından sağlanacaktır. Enerji gibi yaşamsal bir sektörde oluşan ve git gide artan bu dışa bağımlılık, Orta Doğu, Afrika, Orta Asya'da, büyük güçler ve petrol şirketlerinin kendi aralarında başlatmış oldukları petrol savaşını ve Irak Savaşı'nı da izah etmektedir.

2.3.3. Orta Doğu ve Din

Orta Doğu'yu bu denli önemli bir bölge haline getiren en temel özelliklerden birisi de sahip olduğu tarihi derinliğin jeokültürel özelliğidir. İnsanlık tarihi açısından en köklü dinî düşünce açılımlarının bu bölgede gerçekleşmiş olması, bölgenin stratejisi üzerine yapılan tahlillerde bu coğrafyayı ziyadesiyle öne çıkarmaktadır. Bu durumun en belirgin örneği barış sürecinde büyük bir sıkıntı teşkil eden Kudüs meselesinde görülür. Dünyanın köklü üç küresel dininin en önemli merkezlerinden olan Kudüs, bu özelliği ile yaşanan sıkıntının bölgesel bir çerçeveden çok küresel bir kriz halini almasına sebebiyet vermektedir. Anlaşma için bir araya gelen taraflar Kudüs için siyasi temsilciler olmalarının dışında üç semavi dinin temsilcisi rolüne bürünmektedirler³⁷.

Uluslararası ilişkileri anlamak ve çözümlmek için tek başına fiziksel ve jeolojik faktörleri bilmek yeterli değildir. Bu hususta başarılı olmak için insanların değer verdikleri kutsalları da bilmek gereklidir. Tarih insanoğlunun sahip olacağı toprakların büyüklüğü ve küçüklüğü gibi kriterlerin yanı sıra kutsal saydığı objeler uğruna da pek çok savaşlar verdiğine sahne olmuştur. Coğrafya kavramını sadece

³⁷ Davut Kılıç, "Orta Doğu'nun Dinî Jeopolitiği ve Günümüze Yansımaları Üzerine Bir Deneme", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 13/1, 2008, s. 66.

fiziksel ve jeolojik çalışmalar ile anlamının yetersiz oluşu bu terimin kapsamına din ve tarih gibi kavramlarında katılmasını gerektirmektedir³⁸.

Örneğin, İsrail Devleti'nin kurulması ve idamesi tamamıyla Yahudi inancı temellerine dayanmaktadır. Yahudi dini mensuplarının inandıkları ve kutsal kitaplarının sınırlarını belirlemiş olduğu vaat edilmiş İsrail Devleti'nin sınırlarının hangi bölgeleri kapsayacağı konusundaki en geniş yorumu şöyledir: Kuzey'de Lübnan Suriye ile Van Gölü'ne kadar uzanan Türkiye topraklarının bir kısmı, güneyde Sina Yarımadası, Kahire ve Mısır'ın bir bölümü, doğuda Ürdün, Suudi Arabistan'ın büyük bir bölümü, Kuveyt, Fırat Havzası ve Irak'ın bir kısmı, batıda Kıbrıs'tır. Belirtilen bu sınırlar İsrail devletindeki ulusalcı ve dini çevreler arasında çok iyi bilinmektedir³⁹. Yahudi inancına göre, Tanrı tarafından vaat edilen bu topraklar tamamen Yahudi devleti olması sebebiyle kesinlikle İsrail devletine ait olmalıdır. Örneğin, İsrail devleti Süveyş Savaşı'na girme gerekçesi olarak Tevrat'da Yahudiler için kutsal topraklar olarak tanımlanmış sınırlar içerisinde Davud ve Süleyman'ın krallıklarını yeniden canlandırmak olduğunu söylemektedir⁴⁰.

Tarihi ve toplumsal olaylar incelendiğinde dinin meşrulaştırma gücüyle pek çok savaş ve çatışmanın **Kutsal** olarak haklı kılındığı ve ayrıca bu durumun sorumluluklarını da **Kutsal Görev** olarak benimsendiği aşikârdır. Bu husus Yahudiler için geçerli olduğu kadar Hristiyanlar içinde geçerlidir. Bu bağlamda Haçlı Seferleri'nin din temelli başlatılıp ve Orta Doğu'da bulunan Kudüs'ün Hristiyanlar tarafından işgal edilmesi bu durumun bir göstergesidir.

11. yüzyılda Türklerin Kudüs'ü ele geçirmesi ve İstanbul'u da tehdit etmeye başlaması Hristiyan dünyasını ve Papa II. Urbanus'u rahatsız etmiştir. İlk Haçlı Seferi'ni hazırlayan ve düzenleyen Papa II. Urbanus bir seyahati esnasında vermiş olduğu bir vaazda doğuya sefer düzenlenmesi ve bu yürüyüşte kutsal toprakların merkezi durumundaki Kudüs'ü barbar Müslümanların elinden kurtarılması gerektiğini söylemiş ve bu sefere katılan herkesin günahlarının affedileceğine dair

³⁸ Davut Kılıç, *a.g.m.*, s. 67.

³⁹ Davut Kılıç, *a.g.m.*, s. 66.

⁴⁰ Davut Kılıç, *a.g.m.*, s. 70.

kilise adına söz vermiştir. Bu durumda da görüldüğü üzere Haçlı Seferleri gibi birçok savaşın gerçek sebepleri gizlenmekte, din faktörü katılımı arttırmak ve destek sağlamak için araç olarak kullanılmaktadır⁴¹.

Geçmişte olduğu kadar günümüzde de dinin politikalar üzerindeki etkisi devam etmektedir. ABD'nin Orta Doğu bölgesi üzerindeki politikalarının ABD yöneticilerinin dini inançlarından da etkilendiği bilinmektedir. ABD halkının ve özellikle yöneticilerinin önemli bir kısmı Evangelik Hristiyan'dır. Evangelikleri diğer Hristiyanlardan ayıran özelliklerin başında Mesih'in dünyaya ikinci kez gelişiyle ilgili fikirler yer almaktadır. Bu fikirler doğrultusunda Mesih'in dünyaya gelişi tamamlayıcı birkaç alametle gerçekleşecektir. Bu alametler:

- a) Yahudilerin Filistin'e geri dönmesi,
- b) İsrail Devleti'nin kurulması,
- c) İsrailoğulları dâhil dünyanın tüm uluslarına İncil'in vaaz edilmesi;

şeklinde sıralanmaktadır. Son yıllarda evangelizm faaliyetleri oldukça hızlı ilerlemeler kaydetmektedir. Güney Amerika'da evangelizme dönüş yaşanmakta olup sadece bu kıta ile sınırlı kalmayan bu hareket Orta Doğu'da da etkisini "Samaritan's Purse" adlı bir örgüt ile faaliyetlerini sürdürmektedir⁴².

Günümüzde Evangelikler yayımladıkları birçok dergi ve gazetelerle, radyo ve televizyon yayınlarıyla ABD'nin gerek siyaset adamları gerekse toplumu üzerinde oldukça büyük etkiler yaratmaktadırlar. Daha da önemlisi, Evangelikler, ABD bünyesindeki Yahudi sempatic olmayan grup ve kişilerin ülke yönetimine katılmasını engellemektedirler. ABD'nin dünyadaki mevcut lider ve söz sahibi durumunu sürdürmekte ne kadar kararlı olduğunu belirtmek için yapamayacakları bir fedakârlık olmadığı aşikârdır. ABD dışında yapılan misyonerlik faaliyetlerinin %90'lık kısmını yine Evangelikler gerçekleştirmektedir⁴³.

---

⁴¹ Davut Kılıç, *a.g.m.*, s. 72.

⁴² Davut Kılıç, *a.g.m.*, s. 76.

⁴³ Davut Kılıç, *a.g.m.*, s. 81.

Geçmişte ve günümüzde, ABD başkanları dâhil, misyonlarını Yahudiliğin esasına ve kutsal kitabına göre şekillendiren Amerikalılar önceden haber verilmiş alametlerin gerçekleşebilmesi için bu temellere dayanan politikalar yürütmektedirler. Dünya üzerinde kendilerinin dışında bu misyonu yüklenecek başka bir medeniyetin olmaması yaptıkları her şeyi misyonerlik yolunda mubah olarak görmelerine sebebiyet vermektedir. Bu gerekçeler ile Irak işgal edilmiş, dönemin ABD başkanı Bush da kendisini özel olarak görevlendirildiğini belirtmiş ve hatta bu işgalin yeni bir “Haçlı Seferi” olduğuna dikkat çekmiştir. Böyle bir sürünceme içerisinde ABD’deki yöneticiler ve kuruluşlar Hristiyan-Yahudi diyalogu adı altında köklerine dönüş politikaları sergilemektedirler. Böylece ABD’nin karşılıksız İsrail desteğinin temelleri gün yüzüne çıkmaktadır. Teolojik açıdan İsrail’in sergilemiş olduğu bütün politikaları tanrısal bir hareket olarak algılayan bu anlayış İsrail’i koruyamaz ise Tanrı nezdinde itibarlarını kaybedeceklerine inanmaktadırlar. Geçilen son çeyrek asırda seçilen ABD başkanları hep bu inanış tarzı ile yetişmiş kimselerden oluşmaktadır. ABD’nin İsrail’e vermiş olduğu destek somut ayrıntılarla ele alındığında Amerika’nın emperyalist çıkarlarıyla bağdaştırılamaz. ABD yönetiminin Orta Doğu politikalarını izah edebilmek için, ABD’deki Yahudi lobilerinin ve Evangelik grupların sahip olduğu gücü göz ardı etmemek gerekir⁴⁴.

2.4. Avrupa Devletlerinin Orta Doğu Politikaları

Avrupalı devletler, kendi çıkarları doğrultusunda sömürgecilik faaliyetlerinin başladığı günden bu yana dünya üzerinde bu faaliyetlerin önde gelen isimlerinden olmuşlardır. Örneğin, kurulduğu günden itibaren dünya üzerindeki en büyük sömürgeci devlet olan İngiltere’nin izlediği politikalar, sömürgecilik konusunda Avrupa etkisinin en belirgin ifadesidir.

Orta Doğu da, Avrupa’nın çıkarları için üzerinde nüfuz sahibi olmak istediği bir bölgedir. Tezin bu bölümünde Avrupa’nın Orta Doğu bölgesindeki sömürgecilik faaliyetleri son iki yüz yıllık tarihi süreç ele alınarak İngiltere ve Fransa kapsamlı olarak incelenecektir.

---

⁴⁴ Davut Kılıç, *a.g.m.*, s. 82-83.

Osmanlı Devleti'nin 19. ve 20. yüzyıllarda iyice gerileyip güçsüzleşmesiyle Avrupalı güçlerin hedeflerine ulaşmaları için bekledikleri fırsat doğmuştur. Osmanlı her alanda zayıflamış Batı ise aksine ilmi, fikri, siyasi sosyo-kültürel ve teknoloji alanında ilerlemiş ve dinamik bir güç sahibi olmuştur. Artık Avrupalı güçler Türklerden yıllardır bekledikleri tarihi intikamlarını alabileceklerdi.⁴⁵ Avrupalı devletlerin; Osmanlı Devleti'ni yıkmak için önce Orta Doğu'yu kendi planları çerçevesinde şekillendirmeleri gerekiyordu. Bu nedenle Avrupa devletlerinin Orta Doğu politikaları genel olarak Osmanlı Devleti üzerindeki politikalarla beraber yürütülüyordu. Avrupa da İngilizler, Fransızlar, Almanlar ve Ruslar “**Şark Meselesi**” deyimi altında Osmanlı Devleti üzerinde hâkimiyet ve kontrol planları yürütmekte idiler⁴⁶. Şark meselesini ise Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflatılması çalışamaz hale getirilmesi, istikrarsızlığın sağlanması ve hâkimiyetin elde edilerek topraklarının paylaşılması şeklinde özetlemek mümkündür.

Şark meselesinin diğer bir anlamı ise Osmanlı Devleti bünyesinde yaşayan farklı azınlıkların bağımsızlıklarının sağlanması ve Osmanlı Devleti'nin Balkanlar ve Orta Doğu'dan atılmasıydı⁴⁷. Bu mesele dâhilinde Osmanlı Devleti önce yıpratılmış müteakiben yıkılmış ve 20. yüzyılın başlarından itibaren Balkanlar ve Orta Doğu yeniden yapılandırılıp Osmanlı dönemindeki sancak beylikleri birer devlet olmuştur. Lakin bu yapılandırma ile yeni kurulan devletler tam manasıyla bir bağımsız devlet olana kadar dönemin önde gelen mandater devletlerinden Fransa ve İngiltere'nin kontrolüne bağlı kalmışlardır. Bölgede bulunan devletlerin genel yapısı, esas itibarıyla bu şartlar altında ve bu dönemde şekillenmiştir⁴⁸.

Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu üzerinde ve Türkiye Cumhuriyeti üzerinde etkin politikalar yürütmeleri birden çok faktöre dayanmaktadır. Bunları İlker Alp şu şekilde sıralamıştır:

⁴⁵ Bayram Kodaman, “*Şark Meselesi Işığında Sultan II. Abdülhamid'in Doğu Anadolu Politikası*”, Orkun Yayınevi, İstanbul 1983, s. 60.

⁴⁶ Bayram Kodaman, *a.g.e.*, s. 163.

⁴⁷ H. Halil Ergene, *a.g.e.*, s. 21.

⁴⁸ Halis Çevik, *a.g.e.*, s. 15.

Fiziki Faktörler: Osmanlı İmparatorluğu bulunduğu coğrafya ve sahip olduğu nüfus ile stratejik bir öneme sahipti. Asya Avrupa ve Afrika kıtalarının birleşim noktasında ve bu üç kıtayı kontrol edebilecek jeopolitik ve jeostratejik İstanbul ve Çanakkale Boğazları, Süveyş Kanalı ve Basra Körfezi gibi unsurlara sahipti. Ayrıca nüfusu dil din ve kültür bakımından farklı olan etnik bir zenginliğe sahipti.

Yapısal Faktörler: Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu geniş coğrafi alanlar ve kalabalık topluluklar üretim gücü yüksek Avrupa devletleri için cazip bir pazardı. Sanayi atılımıyla teknolojisini geliştirmiş ve hızlı üretime geçmiş Avrupa devletleri daha çok üretebilmek için hammaddeye ve ürettiklerini satabilmek için pazarlara ihtiyaç duyuyordu. Osmanlı Devleti içinde de Orta Doğu bölgesi Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu bu hammaddeye ve pazara fazlasıyla sahipti.

Sosyo-Kültürel Faktörler: Osmanlı devleti Avrupalı emperyalist güçlerden farklı olarak bünyesindeki etnik grupların sosyal ve kültürel karakterlerini değiştirmeden yaşamalarına müsaade etmiştir. Bu müsamaha Osmanlı Devleti bünyesinde devletin son zamanına kadar Ortodoks, Katolik ve Protestan Hristiyanların, Musevilerin ve Müslümanların ve farklı din, dil ve kültür gruplarının değişmeden kalmalarına imkân sağlamıştır. Ancak Avrupalı güçler bu farklı grupları Osmanlı Devleti'ne müdahale etmek ve kontrol sağlamak için kullanmışlardır. Bu farklı gruplar Osmanlının son zamanlarındaki kapitülasyonlar, azınlıklara ticari, iktisadi ve sosyal imtiyazların tanınması, Tanzimat ve Islahat Fermanlarının ana unsurlarından olmuşlardır.

Psikolojik Faktörler: Avrupalı güçleri Osmanlı Devletine ve günümüzde Orta Doğu bölgesine hâkimiyet kurmaya iten sebeplerden biri de bu güçlerin halet-i ruhiyeleridir. Avrupalılar beyaz ırk olarak kendilerini diğer insanlardan üstün gören bir büyüklük kompleksi içerisinde bulunup kendilerini diğer insanların çobanıymış gibi algılamaktadırlar. Bu psikolojik faktöre ek olarak Avrupalılar diğer ülkeleri Hristiyanlaştırmak maksadıyla bu ülkeler üzerinde hâkimiyet kurma gayreti içinde de olmuşlardır. Günümüzde ise en çok kullanılan söylem üçüncü dünya ülkelerinin

medenileştirilmesi, demokratikleştirilmesi ve bu ülkelerde kişi hak ve özgürlüklerinin temin edilmesi olarak açığa çıkmaktadır⁴⁹.

Avrupa Devletleri bütün bu faktörleri göz önünde bulundurduğumuzda her farklı mesele ve durum için farklı strateji ve yöntem uygulayıp Osmanlı Devleti'ni ve Orta Doğu bölgesini kontrol altına almak istediler. Mustafa Kemal Atatürk, bu durumu Nutuk adlı eserinde şöyle özetlemiştir; “*Yayılma siyaseti güden Avrupa alçakça bir siyaset güderek bin bir türlü yola başvurmaktadır*”⁵⁰.

İngiltere Orta Doğu ile ilişkilerine 16. yüzyılda deniz ticareti ile başlamıştır. İngilizler bölgede üretilen mallara yönelik ilgilerinin azlığına rağmen bölge üzerinde iki amaçları bulunmaktaydı; birinci amaç, kendi ürettikleri tekstil ürünlerini bölge pazarına sokabilmek, ikincisi ise Asya'dan Avrupa'ya getirilen ticari ürünlerden temin ettikleri paylarını koruyabilmektir. Bu ürünler İngiltere ithalatının ana unsurlarını teşkil etmekteydi. Dönemin ilişkileri genel itibari ile ticaret temeline dayanan ilişkilerden oluşmaktadır. Örneğin İran Avrupa'nın ipek ihtiyacını karşılayan tek üreticiydi. 19. yüzyılın başlarında yaklaşık olarak 12 milyon kilometrekarelik topraklara hükmeden ve dünya nüfusunun yaklaşık dörtte birinin üzerinde nüfuz sahibi olan İngiltere; dünya üzerindeki o güne kadar bilinen en büyük sömürge imparatorluğu konumundaydı⁵¹.

Osmanlı Devleti yıkılma sürecine girerken İngiltere bu süreçte Orta Doğu üzerinde varlık gösteren en önemli güç olarak karşımıza çıkmaktadır. İngiltere'nin bölgeye olan ilgisi, gerek sömürgelerine giden ulaştırma ağının kavşak noktasında olması, gerekse bölgede bulunan ve önemi gittikçe artan petrolden dolayı artarak devam etmiştir. Bu nedenle İngiltere Orta Doğu'da dönemin tek egemen gücü olan Osmanlı'nın yıkılma sürecinde aktif olarak yer almıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında İngiltere dünyanın egemen güçleri arasında yer almaktaydı. İngiltere kendisini takip eden iki

⁴⁹ İlker Alp, *a.g.e.*, s. 23-26.

⁵⁰ Mustafa Kemal Atatürk, “*Nutuk*”, Ares Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 55.

⁵¹ Paul Kennedy, “*Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*”, 3.Baskı, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1991, s. 262.

donanmanın toplamlarından daha fazla güce sahip olan Kraliyet Donanmasının yanı sıra dünyanın en büyük ticari filosunun da sahibi konumundaydı⁵². Sahip olduğu güçlü donanmalar sayesinde, bölge ülkeleri sıcak bakmasa dahi, Asya, Güney Afrika ve Pasifik bölgelerinde bulunan kolonileri kontrol altında tutuyordu. Kendi iradesi dışında, mandası altında bulunan kolonilerin güvenliğini, sınırlarını ve ticaretini tehdit eden dış güçleri gerek parası ve diplomasisi gerekse askerleri ile bertaraf edebilmekteydi. İngilizlerin bu bölgeler üzerindeki yoğunlaşmasının sebebi Süveyş ve Panama kanallarının bu bölgeler üzerinde olması ve kanalların İngiltere'nin enerji kaynakları için can damarı sayılabilecek bir konumunun bulunmasındandır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere ve diğer Batılı devletlerin çabası ile Osmanlı'nın tamamen yıkılışının ardından İngiltere, Mezopotamya, Ermenistan, Suriye, Kürdistan, Arabistan ve Filistin gibi yeni devletlerin Osmanlı'dan tamamen ayrılmasını kendine hedef olarak belirlemiştir. Bu durumun ana nedeni hammaddelerin geçiş yollarının bu bölgeler üzerinde olmasıdır. Özellikle petrolün sanayileşmiş devletler açısından alternatifsiz bir enerji kaynağı haline gelmesi nedeniyle ve bu kaynaklara yalnız başına hâkim olma isteği ile İngiltere bu bölgeyi kimse ile paylaşmak istemiyordu. Enerji kaynaklarının yoğun olduğu bölgeler üzerinde hâkimiyetçi bir politika izleyen İngiltere yine bu özelliklere sahip olan Musul'u bir şekilde hâkimiyeti altına almış ve bu durum ile yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni de dış politikada bir çıkmaza sokmuştur. Bölge üzerinde egemenliğini sağlam temeller üzerine oturtmak isteyen İngiltere bölgenin etnik çeşitliliğini kullanarak bu etnik grupları Osmanlı'ya karşı kışkırtarak Osmanlı'nın yıkılma sürecine katkıda bulunmuştur. Benzer politikalarını Osmanlı'nın yıkılması ve sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasını paylaşmak üzere Fransa ile imzaladığı Sykes-Picot Anlaşması'nın ardından her iki ülke nüfuz alanlarına bırakılan bölgelerde kukla devletler kurarak devam ettirmiştir. Bölge devletlerinin her açıdan güçsüz oluşu ve kendi aralarındaki anlaşmazlıklar sayesinde İngiltere'ye bağımlı kalacakları düşünülmüştür.

---

⁵² Paul Kennedy, *gös. yer.*

Mustafa Kemal Atatürk nutkunda İtilaf Devletleri'nin yaptıkları ateşkes anlaşması hükümlerine uymaya gerek görmeden Türkiye sınırları içerisinde keyfi hareket ettiklerini ve uydurma nedenlerle askerlerini İstanbul'a kadar getirdiklerini anlatmaktadır. Yine bu keyfiliğin bir sonucu olarak itilaf devletlerinin desteği ile 15 Mayıs 1919'da Yunan askerleri İzmir'e çıkartılmıştır⁵³. Osmanlı Devleti'ne karşı en sinsi politikayı İngilizler yürütmüşlerdir. İngiltere her ne şartla olursa olsun Türklerin medenileşmesini ve gerçek bir bağımsızlık kazanmasını kesinlikle istememektedirler. Hilafetin ve bağımsız çağdaş bir Türk devletinin İngiliz sömürgeleri için kötü örnek teşkil edeceği düşünülmekteydi. Aslında İngiltere'nin asıl gayesi Anadolu topraklarını tamamen ele geçirip, kafasını kolunu koparıp sadık bir sömürge haline getirmektir. Ancak bu gayesi müttefiki Fransızların emelleri ile çatıştığından buna cesaret edemiyordu⁵⁴.

İngiltere manda yönetimi altında bulunan Filistin üzerine Yahudi göçünü ve yerleşimini teşvik etmesi bölgede sonradan kurulacak olan bir Yahudi devletinin temellerini atmakla kalmamış İngiltere'nin bu topraklar üzerindeki hedeflerini kolaylaştırmış ve Yahudi sorunu da Avrupa'dan Orta Doğu'ya ithal edilmiştir.

Bu gelişmeler yaşanırken bölgede İngiltere tarafından Arap nüfusunun artışı engellemiş ve Yahudiler lehine politikalar geliştirilmiştir. Yaşanan göçler yoğun bir şekilde devam ederken Yahudiler Filistin'de büyük ölçekli toprakları değerlerinin kırk ila seksen katı fiyatlarla satın almışlardır. İlerleyen yıllarda Filistin meselesi içinden çıkılmaz bir hal almaya başlayınca İngiltere çözümü olmayan bu meseleyi Birleşmiş Milletler (BM)'e devretmiştir. Günümüzde BM'nin konuyu ele almasından itibaren Filistin sorunu uluslararası platformda çözümsüz bir sorun halinde devam etmekte ve bu topraklar kan gölü halindedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası gelinen bu durumda galip olan tarafta yer almasına rağmen savaşın ağır tahribatı nedeniyle dünya liderliğini kaybeden İngiltere siyasi alanda etkinliğini devam ettirme çabasıyla 1948 yılındaki Marshall Planı'nda

⁵³ Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, s. 9.

⁵⁴ Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, s. 53.

öncü olarak rol alıp ABD'nin güç dengelerindeki yerinin farkına varmasını ve bu dengede ABD'nin yanında yer almayı siyasi bir başarı sayıyordu. Bu sayede savaş sonrası ABD'nin gücünün farkına varması zaman alırken bu süreçte İngiltere bir müddet daha dünya liderliği vasfını korumuştur.

Benzer bir durum İkinci Körfez Savaşı sonrasında Irak'ta yaşanmıştır. Kuzey Irak bölgesine Türkmenler aleyhine koalisyon güçlerince kabul ve destek gören Kürt göçleri yaşanmış bu durum nüfus oranlarının değişmesine dolayısı ile Türkmenlerin hak mahrumiyetine uğramalarına sebep olmuştur. Bu göçler karşısında bölgedeki Türkmenlerin yaşadığı zorluklara duyarsız kalmayan Türkiye uluslararası arenada bu sorunları dile getirmiştir. İngiltere ise Türkiye'nin bu siyasetini boşa çıkarmak amacıyla Türkmenlerin Kürtler ile aynı haklara sahip olduğunu ve hatta Türkmenlerin bölge üzerinde Türkiye etkisi görmek istemediğini öne sürmüştür⁵⁵.

Orta Doğu bölgesi üzerinde uzun yıllar politikalar yürütmüş bir diğer Avrupa devleti de Fransa'dır. Fransa 18. yüzyılda sahip olduğu demografik ve askeri gücü ile Avrupa'nın en büyük gücü olmasına rağmen jeopolitik konumunun vermiş olduğu dezavantajın yanı sıra hem karada hem denizde güçlü olmak için yapılan harcamalar mali yapıyı zayıf düşürmüştü ve bununla beraber yıpranan askeri gücü sebebiyle de sahip olduğu sömürgeleri rakibi İngiltere'ye kaptırmaya başlamıştır⁵⁶.

Sömürgecilik faaliyetlerinin en yoğun olduğu 18.yüzyılda Fransa'nın en önemli rakibi olan İngiltere sahip olduğu sömürge devletlere yenilerini eklemiş ve bu yeni sömürgeler vasıtasıyla zenginliğine zenginlik katmıştır. İngiltere'nin elde etmiş olduğu bu zenginlik rakibi Fransa'yı harekete geçirmiştir. Bu bağlamda Fransa'nın Orta Doğu'ya düzenlediği seferler ile bu bölgeye olan ilgisi başlamış ve aynı zamanda yaklaşık bir asır sürecek olan Fransız-İngiliz rekabetinin temelini oluşturmuştur⁵⁷.

⁵⁵ Halis Çevik, *a.g.e.*, s. 145.

⁵⁶ Paul Kennedy, *a.g.e.*, s. 118.

⁵⁷ Gıyasettin Aktaş, "19.Yüzyılda Ortadoğu'da İngiliz-Fransız Rekabeti", (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 2001, s. 4.

Fransa ve İngiltere'nin bölgede süregelen rekabeti ABD'nin belirgin bir güç olarak ortaya çıkmasına kadar devam etmiştir. Fransız politikacılar çoğu zaman İngilizler ile aynı paydaya sahip politikalar ve gizli anlaşmalar ile bölgeyi hâkimiyetleri altına almaya çalışmışlardır.

Fransızlar 19. yüzyılın son çeyreğine kadar İngiltere ile birlikte Mısır üzerinde iki yönlü bir kontrol mekanizması kurmuşlardır. Ancak Fransa'nın bölge üzerinde bir diktatörlük kurmak istemesi bölge halkının Fransa'ya karşı düşmanlık beslemesine sebebiyet vermiştir. Mısırlıların Fransız düşmanlığını akıllı hamleler ile kullanan İngiltere bölgede nüfuz sahibi olmuştur. Fransa Suriye'de geniş topraklar ve imtiyazlar almayı ummasına rağmen bu emeline ulaşamayınca zararını Türk toprakları üzerinde telafi etmek istemiştir. İtalya ise daha dürüst bir yaklaşım sergileyerek Anadolu topraklarından pay almak şartıyla İtilaf Devletleri'nin yanında yer alacağını belirtmiştir.

Fransa'nın Orta Doğu üzerindeki ana politikası 1916 yılında imzaladığı Sykes-Picot Anlaşması⁵⁸ ile kazandığı toprakları kaybetmemek temelleri üzerine kurulmuştur⁵⁹. Bu Anlaşma ile Fransa için oldukça önemli bir bölge olan Suriye bölgesini de taahhüt altına almayı başarmıştır. Suriye bölgesi üzerinde kurulması planlanan ve Ürdün ile Musul'u da kapsayan Arap Krallığı'nın İngiltere ve Fransa koruyuculuğu altında bulunması bu Anlaşma ile kararlaştırılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın farklı bir yönde ilerlemesi Fransa'nın beklentilerinin tamamını elde etmesini engellemiştir. Savaşın sonlarına doğru İngiliz yöneticiler yapılan Anlaşma ile Fransızlara çok fazla imtiyaz tanındığı kanısındadır⁶⁰. Yüz yıla yakın bir süre boyunca sömürgecilik rekabeti içerisinde buldukları Fransa'ya jeopolitik önemi çok fazla olan Orta Doğu bölgesinin bu denli rahat bir şekilde verilmesinin İngiltere için gelecekte problem teşkil edeceği öngörülmüştür. Fransa bu coğrafya üzerinde süregelen savaşa somut bir katkıda bulunmamış ve hatta Suriye'deki Fransız güçlerini de Araplara karşı İngiliz birlikleri

⁵⁸ Bkz.: EK-1 Sykes-Picot Anlaşması ve Haritası.

⁵⁹ David Fromkin, "*Barışa Son Veren Barış*", 4.Baskı, Epsilon Yayınevi, İstanbul 2004, s. 293.

⁶⁰ David Fromkin, *a.g.e.*, s. 274.

savunmuştur. Ayrıca İngilizler bölgeye milyonlarca asker yollayıp bölgedeki etnik grupları kullanarak Osmanlı kuvvetlerini geri çekilmek zorunda bırakmıştır. Bu gelişmeler sonucunda İngilizler Sykes-Picot Anlaşması'nın ertelenmesini talep etmiş ve Fransızlar da bu talebi kabul etmek durumunda kalmışlardır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan diğer birçok batılı ülke gibi ağır yaralarla çıkan Fransa kaybettiklerini kazanma uğraşına ve savaş öncesi sömürgeleştirdiği bölgelere tekrardan egemen olma uğraşına başlamıştır. Fakat sömürge düzeni altında ezilen ülkeler kendi kimlik arayışlarına başlamış ve bağımsızlıklarını ilan etme yolunda hareketlenmişlerdir. Savaş sonrası aldığı yaralardan dolayı Fransa bölgedeki gelişmeler üzerindeki egemenliğini kaybetmeye başlamıştır. Fransa bölgede kaybettiği egemenliğini geri kazanmak için Arap-İsrail savaşını fırsat bilerek İsrail'i saldırgan ülke ilan edip silah ambargosu uygulamıştır. Ayrıca savaş döneminde kendisi gibi yara alan devletlerden boşalan Libya, Irak ve Lübnan gibi ülkelere çeşitli yardımlarda (askeri, ekonomik vb.) bulunarak geriye kalan boşluğu doldurmak istemiştir. Lakin her ne kadar bu yönde bir politika izlemiş olsa da Fransa bölgede eski nüfuzuna sahip olamamıştır⁶¹.

2.4.1. Avrupa Devletlerinin Orta Doğu'yu Kontrol Altına Almak İçin İzlediği Politikalar ve Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri

Batılı güçlerin Osmanlı Devletini bölmek, paylaşmak ve Orta Doğu'ya bu şekilde bir politika ile sahip olmak için açık ve gizli planlar ve anlaşmalar yapmışlardır. Bu Anlaşmalar en somut şekilde Batılı güçlerin Türk toprakları ve Orta Doğu bölgesi üzerindeki emellerini göstermektedir. Orta Doğu üzerine yapılan anlaşmalardan başlıcaları şunlardır:

İstanbul Anlaşması : 1915'de İngiltere, Fransa ve Rusya arasında karşılıklı görüşmelerle yapılmıştır.

Londra Anlaşması : 1915'de İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya arasında yapılmıştır.

---

⁶¹ Halis Çevik, *a.g.e.*, s. 176.

Sykes-Picot Anlaşması : 1916'da İngiltere, Fransa ve Rusya arasında yapılmıştır. **Saint Jean de Maurienne Anlaşması** : 1917'de İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya arasında yapılmıştır⁶².

Bu anlaşmalarda ana konu Osmanlı topraklarının paylaşılması idi. Bu anlaşmalara göre Fransa İç Anadolu'nun doğu ve orta bölgesi, Güneydoğu Anadolu'da bazı yerler, Suriye ve Kuzey Irak'ı alacak, İngiltere ise Filistin, Ürdün Orta ve Güney Irak'a sahip olacaktı. Rusya bütün Doğu Anadolu, Doğu Karadeniz, Boğazlar ve Trakya'nın hâkimi olacaktı. İtalya Ege ve İç Ege bölgesini ve Güneybatı Anadolu'nun büyük bir bölümüne sahip olacaktı. Son olarak Yunanistan ise 1919 **Paris Barış Konferansı**'nda alınan karara göre İzmir ve çevresini alacaktı. Bunların dışında ise Türklere Orta Anadolu'da Kütahya, Afyon'dan Kayseri ve Tokat'a kadar küçük bir bölüm bırakılacaktı. Bu anlaşmanın taraflarından biri olan Rusya 1917 Bolşevik ihtilalinden sonra Brest Litovsk Barışı'nı yaparak 1918'de savaştan çekilmiştir. Bununla beraber Rusya gizli Anlaşmaları açıklayarak bu Anlaşmalarda konu olan Türk topraklarından hak iddia etmediğini ilan etmiştir.

Nihayet Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupalı güçlerin Osmanlı devletine zorla dayattığı **Sevr Anlaşması**'nın hükümleri bu niyetlerin açık birer ifadesi durumundadır. Sevr Anlaşması'nın esasını yukarıda sayılan ve Avrupalı güçler arasında gizli olarak yapılmış anlaşmalar teşkil etmektedir. Sevr Anlaşması 433 maddeden oluşmakta olup 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanmıştır. Bu Anlaşmanın tek amacı Türk milletini yok etmektir. Ancak Avrupalı güçler bu Anlaşma ile hedefledikleri amaca ulaşamamışlardır. Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki yeni Türk Hükümeti bu Anlaşmayı hiç kabul etmemiş ve yürüttükleri mücadele ile bu Anlaşmanın uygulanmasına fırsat vermemişlerdir⁶³.

Avrupalı güçler başarıyla sevk ve idare edilen Milli Mücadele karşısında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Anlaşması'nı imzalamak zorunda kalmışlardır. Yeni Türkiye, Osmanlı Devleti'ne

⁶² Ayhan Öztürk, "Şark Meselesi ve Osmanlı Devleti'nin Paylaşılma Projeleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 76, İstanbul 1992, s. 7.

⁶³ İlker Alp, *a.g.e.*, s. 49.

göre Batılıları cezbeden kaynaklardan uzak gibi görünmektedir. Örneğin artık Süveyş Kanalı, Basra Körfezi ve Orta Doğu'daki zengin petrol kaynakları Türklerin kontrolünde olmayacaktır. İlave olarak 1932'de Milletler Cemiyeti'ne giren, 1934 yılında Balkan Antantı'nı, 1937 yılında Sadabat Paktı'nı imzalayan ve 1951 yılında NATO'ya dâhil olup iyi ilişkiler kuran Türkiye Batı ile entegrasyon sürecine girmiştir.

Ancak bu yeni gelişmelerin Batılı güçlerin Türkiye üzerindeki emellerini sona erdirdiğini düşünmek bir yanılgıdan ibaret olacaktır. Bu güçlerin yüzyıllardır sürdürdükleri anlayış, görüş ve düşünceleri açık veya gizli diplomatik usullerle iktisadi, ticari, siyasi, sosyokültürel ilişkilerle, yoğun propagandalarla ve terör ve askeri faaliyetlerle günümüzde de devam etmektedir. Artık batılı güçlerin günümüzdeki politikalarının Türkiye'ye yansımalarının ülkemizin gelişmesini, büyümesini ve güçlenmesini engellemek şeklinde tezahür ettiğini söyleyebiliriz⁶⁴.

2.4.1.1. Misyonerlik Faaliyetleri, Vatikan ve Patrikhane'nin Kullanılması

Avrupa devletleri ve Amerika Orta Doğu ülkelerinde yüzyıllardır misyonerlik faaliyetlerini devam ettirmektedirler. Vatikan da bu faaliyetlerin açık destekçisidir. Vatikan'ın 1960'lardan itibaren Türkiye dâhil İslam dünyasında yürüttüğü başlıca misyonerlik faaliyetinin temel dayanağı "**Dinler Arası Diyalog**" olmuştur. Bu slogan kullanılarak İslam dünyasının Hristiyanlaştırılmasına çalışılmaktadır. Slogan, dinler arası diyalog olmasına rağmen amaç Hristiyanlığın baskın unsurlarını kullanarak Hristiyanlık propagandası yapmaktır. Bu sloganın sağladığı müsamaha ortamında hem Hristiyanların rahat yaşaması hem de misyonerlik faaliyetlerinin kolayca yürütülmesi hedeflenmiştir. 1965'te ikinci Vatikan konsülünde açıkça "diyalogdan amaç Asya'nın Hristiyanlaştırılmasıdır." şeklinde beyanat verilmiştir⁶⁵.

⁶⁴ İlker Alp, *a.g.e.*, s. 56.

⁶⁵ Hasan Demir, "Papazları Da İstemiyoruz Avrupa Birliği'ni De..", *Yeniçağ*, 2 Aralık 2006, <http://www.hyetert.com/haber3.asp?Id=23945&DilId=1>, (12.06.2010).

18. yüzyıl sonlarından 20. yüzyıl başlarına kadar olan döneme “çağdaş misyonerlik” dönemi denir ve bu dönemde misyonerler bütün dünyaya yayılmışlardır. Misyonerlerin içinde en etkin olanlar İngiltere, Almanya, Hollanda ve ABD’den gelen Protestan misyonerlerdir. 19. yüzyıl sonlarında 150 misyoner örgüt ve bunlara bağlı 11 binden fazla misyoner bulunduğu ve bunlar için 15 milyon Dolardan fazla masraf yapıldığı bilinmektedir⁶⁶. Aynı dönemde Osmanlı Devleti içerisinde ABD’nin 118 kilisesi 464 ilkokulu ve 44 ortaokulu bulunmakta ve buralarda 811 misyoner ve 1100’den fazla yardımcı personel çalışmaktadır⁶⁷. 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı’nda azınlıklara yeni ve genişletilmiş haklar tanınması Osmanlı Devleti bünyesinde misyoner faaliyetlerinin daha da artmasına sebep olmuştur. Aynı dönemde Fransa, Rusya, İngiltere ve Almanya oluşturdukları kiliseler, farklı seviyelerdeki okullar, hastaneler ve basın yayın birimleriyle misyoner faaliyetlerini hem desteklemişler hem de sürdürmüşlerdir. Bu kurumlarında yardımıyla misyonerler azınlıkların dini ve milli hassasiyetini kullanarak bölücülüğü körüklemişlerdir⁶⁸.

Papa II. Jean Paul 1999 yılında yaptığı konuşmada İsa’dan sonra birinci milenyumda Avrupa’nın Hristiyanlığı seçtiğini, ikinci milenyumda ise Amerika ve Afrika’nın Hristiyanlığı seçtiğini ifade ederek, üçüncü milenyumda Asya’nın Hristiyanlaşmasını temenni ettiğini beyan ederek bunun yolunun Türkiye’yi Hristiyanlaştırmaktan geçtiğini belirtmiştir. Ülkemizde halen Papa II. Jean Paul’un hedefini gerçekleştirmek için 106.000 misyonerin bulunduğu bilinmektedir⁶⁹. Bu misyonerler Türkiye’de hala okullar ve kiliseler açarak, fakir halka iş ve ya para yardımında bulunarak ve bunlara benzer birtakım yöntemlerle Türkiye’deki faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu faaliyetler çerçevesinde Vatikan, çalışmalarını meşrulaştırmak ve faaliyetlerine devam edebilmek için Türkiye’de çok ciddi oranda

⁶⁶ Uygur Kocabaşoğlu, “Doğu Sorunu Çerçevesinde Amerikan Misyoner Faaliyetleri”, *Tarihi Gelişim İçinde Türkiye’nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın)*, 2.Baskı, TTK, Ankara 1995, s. 69.

⁶⁷ “Annan Planı, AB İlerleme Raporları, ABD ve AB’nin Türkiye’ye Karşı İyi Niyetleri(!)” <http://www.oncevatan.com.tr/haberoku.asp?hbno=2115>, (27.04.2010).

⁶⁸ Uygur Kocabaşoğlu, *a.g.m.*, 70.

⁶⁹ Ankara Ticaret Odası, “Avrupa Birliği mi, Türkiye Birliği mi?”, <http://www.atonet.org.tr/turkce/yayinlar/kitaplar/ab%20gercegi.pdf>, (21.04.2010).

Hristiyan olduğunu ve bu dine ciddi bir eğilim olduğunu iddia etmektedirler. Vatikan ve diğer Hristiyan menşeli kurumların iddialarının aksine Türkiye'deki Hristiyanların genel nüfusa oranı sadece % 0,5'tir ve bunların sosyal, iktisadi ve kültürel durumları nüfusun genelinden daha iyi konumdadır⁷⁰.

Rum Patrikhanesi'nin Amerika'daki resmi temsilcisi başpiskopos Demetrios patrikhaneye Bizans'ın varisi olarak Ekümenik ünvanının verilmesinde ısrarlı olduğunu söyleyip barışın sağlanabilmesi için dinler arası diyalogun gerekli olduğunu ve dinler arası diyalogun ancak patrikhaneye tavizler verilmesi ile sağlanabileceğini açıkça belirtmiştir. Bunlar ile beraber patrikhaneye başka taviz ve imtiyazların verilmesi gerektiğini ve ancak bu tavizler verildiği zaman Türkiye'nin AB'ye üyelik için gerekli şartları sağlamış olabileceğini söylemekten geri kalmamıştır⁷¹.

Gerek Vatikan tarafından gerek ise Patrikhane tarafından son derece planlı ve kapsamlı bir şekilde yürütülen ve geniş kapsamlı bölge politikalarına tali hizmetleri nedeniyle AB ve ABD'den destek gören misyonerlik faaliyetleri ile ekümeniklik taleplerinin tek bir amacı vardır güçlü bağımsız bir Türkiye'nin varlığının bölge çıkarları kapsamında Batının çıkarlarına ters düşmesidir.

Sınırlarını ve devlet yapısını Kurtuluş Savaşı'nda Mehmetçiğin süngüsüyle belirleyen Milletimize Lozan'da kabul ettiremediklerini Avrupa Birliği uyum yasaları çerçevesinde yeni düzenlemelerle, bugün sözde hukuki ve siyasi kriterler çerçevesinde kabul ettirmek istemektedirler.

2.4.1.2. Etnik Unsurların ve Azınlıkların Kullanılması

Avrupa ülkeleri ve ABD kendi çıkarları doğrultusunda geliştirdikleri politikalar ile yüzyıllardır Türk topraklarını etkileri altında tutmaya çalışmaktadır. Bu politikalar Osmanlı Devleti döneminde yürütüldüğü gibi günümüzde de devam ettirilmektedir. Yansımaları farklı olsa dahi hedefleri değişmemiştir. Avrupa

⁷⁰ İlker Alp, *a.g.e.*, s. 66.

⁷¹ İlker Alp, *a.g.e.*, s. 69.

lkelerinin ve ABD'nin Orta Doğu ve dolayısıyla Türkiye zerindeki hedefleri ve bu hedefleri sağlamayı umdukları politikaları paralellik ve benzerlik göstermektedir. Osmanlı Devleti döneminde uygulanan ve yeni Türk Devleti'nin ilk yıllarında Avrupalıların uyguladıkları politikalar ile ABD'nin gücünü ve kontrolünü artırdığı yeni dünya düzeninde bölgede uyguladığı politikalar benzerlikler arz etmektedir. Bu politikaların hedeflerini, bölge ülkelerinin dolayısıyla Türkiye'nin gelişmesini, büyümesini ve güçlenmesini engellemek şeklinde özetlemek mümkündür. Bu politikaların Türkiye için tasarlanmış kısımları ile hedeflenen gayenin Türkiye Cumhuriyeti'ni zayıflatmak, bölme ve giderek parçalamak olduğu sylenebilir⁷². Bu emellerine ulaşmak için uyguladıkları en etkili ve güncel politikalardan biri de, zayıflatmak istedikleri ülkenin hassas dengeleri olan azınlıkları kışkırtmak, aslı olmayan iddialarda bulunarak yıllardır beraberce sıkıntısız yaşamış olan halkları eşit olmadıklarına inandırarak ve onlara gizlice destek ve vaatlerde bulunarak ayrılıkçı hareket oluşturacak derece de bir nefret ortamı sağlamaktır.

Avrupalı gler de Osmanlı Devleti ve bunun paralelinde Orta Doğu zerindeki bölme ve paylaşma planlarını uygulamak için aynı yöntemi uygulamışlardır. Osmanlı Devleti'nin çok uluslu yapısı da bu duruma müsait bir zemin hazırlamakta ve Avrupa devletlerinin bu azınlık politikalarından ciddi yararlanmaktaydı. Kompartımanlar arası atışmaları Osmanlılar nlerdi. Osmanlı yeni dünya şartlarına intibak eden ve uluslaşmaya geçişi sağlayan son imparatorluk vasfını taşımaktaydı. Yerel kültürleri yok eden koloni imparatorlukların aksine (İngiltere Hindi eski dillerini itelemiş, Fransa Mağrip Arap medeniyetlerini yok etmiştir.) Osmanlı Devleti tarihinin son safhasında yerel kültürleri ve küçük halkları ulus çağına tařıdı⁷³. Bu çok uluslu yapıdaki azınlıklar bazen Batılı gler tarafından zorla kışkırtılıyor, bununla beraber çoğu zaman da bu azınlıklar gönüllü olarak bu güçlerin yanında yer alıyordu. Çünkü bu gler ile azınlıkların çıkarları örtüşüyordu. Avrupa devletlerinin azınlıkları kullanma sebepleri şu şekilde sıralanabilir:

⁷² İlker Alp, *a.g.e.*, s. XII.

⁷³ İber Ortaylı, "*Osmanlı Barışı*", Timaş Yayınları, İstanbul 2007, s. 23.

a) Azınlıkları Osmanlı devleti içerisinde diğer devletler ile ilişki ve irtibat kuracak siyasi ticari ve mali simsar olarak kullanmak mümkündür. Böylelikle bu alanlarda Osmanlı Devletini kontrol etmekte mümkün olabilecekti.

b) Azınlıklar kullanılarak çeşitli aşırılıklar ve ayaklanmalar çıkararak hem ülke içerisinde istikrarsızlık sağlanabiliyor hem de bu olaylara Avrupalı güçlerin müdahalesi sağlanarak Osmanlıya karşı imtiyazlar elde edilebiliyordu.

c) Reformlar adı altında azınlıklara tavizler ve imtiyazlar sağlanıyor böylece hem Osmanlı'nın iç işlerine karışılıp kontrol elde ediliyor hem de azınlıkları bağımsızlığa daha çok yaklaşıyordu⁷⁴.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan Mondros Mütarekesi ve Sevr Anlaşması ile ülkemizin İngiliz, Fransız, Yunan ve İtalyanlar arasında taksim edilmesi, hatta Ermeni ve Kürtlere bazı bölgelerin verilmesi, Türklerin ise Anadolu'da küçük bir yere hapsedilmeleri Avrupa ülkelerinin emperyalist politikalarının yansımalarıdır⁷⁵. Atatürk Nutuk adlı eserinde *“Biz ne yaparsak yapalım aramızda bir kısım Hristiyan azınlıklar kalacaktır. Bunlar hem bir vatandaş olarak haklardan yararlanacaklar hem de Avrupa devletlerinin desteklerini alarak yurt içinde karışıklık ve kargaşaya sebep olacaklardır. Böylece bizde bağımsızlığımız her geçen yıl daha çok kaybedeceğiz”* diyerek durumu özetlemiştir⁷⁶. Mr. Nowil isminde bir İngiliz binbaşı yanında on beş kadar Kürt atlısıyla beraber sözde Türk Kürt ve Ermeni nüfusunu incelemek üzere Güneydoğu ve Doğu Anadolu illerinde dolaşmaktadır. Bunların asıl amacı Kürtleri bir Kürdistan kurulacağı vaadiyle kandırıp Türk hükümeti aleyhine suikastlar ve ayaklanmalar tertip etmektir⁷⁷.

Mustafa Kemal Atatürk Nutuk adlı eserinde Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması ve Mondros Ateşkes Anlaşması'nı imzalamasından sonra İtilaf Devletleri'nin desteği ve şımartmasıyla yurdun her tarafında Hristiyan azınlıklarının gizli veya açık olarak çalışarak İtilaf Devletleri'nden kendi özel istek ve amaçlarını elde etmeye ve Osmanlı Devleti'ni bir

⁷⁴ İlker Alp, *a.g.e.*, s. 31.

⁷⁵ İlker Alp, *a.g.e.*, s. VII.

⁷⁶ Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, s. 54.

⁷⁷ Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, s. 58.

an önce yıkmaya çalıştıklarını ifade etmektedir. Özellikle Rum patrikliği tarafından kurulan Mavri Mira Kurulu'nun illerde yaygın olarak örgütlendiğini, çetelerle ve gösteri ve toplantılarıyla propagandalar yaparak yıkıcı faaliyetler yürüttüklerini belirtmektedir. Atatürk Ermenilerin de Mavri Mira'ya destek olduğunu ve onların amaçları doğrultusunda çalıştıklarını belirtmektedir⁷⁸.

2.4.1.2.1. Kürtlerin Kullanılması

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yıllarca birlikte yaşamış olan azınlıklar dış güçlerin Osmanlı'yı parçalama politikası ile ayaklandırılmış ve bu azınlıklara Avrupalı güçlerce milli benlik aşılarmaya çalışılmıştır. Osmanlı'yı bir düşman olarak gören Avrupalı devletler, düşmanlarını zayıflatıp azınlıkları destekleyerek güç tasarrufuyla bölerek parçalamak istemişlerdir. Bu politikalar sonucunda Avrupalı devletler, **Hasta Adam** Osmanlı'yı yıkmak için kullanabilecekleri bir materyal olarak gördükleri etnik unsurlardan biri olan Kürtleri Birinci Dünya Savaşı sonrasında Mezopotamya'nın kuzeyini güvence altına almak için kullanmışlardır.

İngiliz ajanları Doğu Anadolu bölgesinde bulunan Kürtleri kışkırtmak için birçok faaliyette bulunmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nda elde edemedikleri bir takım emelleri hiç olmazsa bu yöntem ile elde etmek ve ülkemizi zayıflatmak için Kürtleri kullanmayı uygun bulmuşlardır⁷⁹. Bazı İngiliz subayları Güneydoğu Anadolu'da incelemeler yapmak için görevlendirilmişlerdir. Yaptıkları araştırmalar ve gözlemler sonucunda aslında Kürtlerin İngiliz işgaline karşı olduklarını ve Türklere bağlılıklarını devam ettirmek niyetinde olduklarını görmüşlerdir. Bunun sebebi de bölge üzerindeki İslamcı akımların yoğun bir şekilde İngiliz aleyhtarlığı yapmasıdır. Bölgedeki Kürtlerin etnik kimlik yerine İslami kimliklerini benimsemeleri bu tarz bir ayaklanmaya mahal vermeyeceğinin göstergesi olarak belirtilmiştir. İngiliz subayları

⁷⁸ Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, s. 9.

⁷⁹ Erol Ulubelen, "*İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*", Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2005, s. 186.

Kürtlerin dini hedeflerden ziyade etnik hedefler doğrultusunda kışkırtılmanın faydalı olacağını düşünmüşlerdir⁸⁰.

Güneydoğu Anadolu'da İngilizlerin yürüttükleri faaliyetler devam ederken yapılan konferanslarda Kürtlerin nasıl kullanılacakları ve hangi amaca hizmet etmeleri gerektiği tartışılmıştır. Sevr Anlaşması'na göre kuzey sınırları Ermenistan'ın güneyine kadar, Fırat Nehri'nin doğusuna kadar ve Mezopotamya ile Suriye'nin kuzeyine kadar olan bir bölgede özerk bir Kürt devletinin kurulmasına karar verilmiştir. Bu Özerk Kürt devleti Milletler Cemiyeti'nden bağımsızlık talebinde bulunur ise Türkiye'nin bu talebi kabul etmek durumunda kalacağı öngörülmüştür. Fakat Sevr Anlaşması'nın ölü doğması hasebiyle bu plan hayata geçirilememiştir. Aslında İngilizler bu yöntemler ile bölge üzerinde kurulacak olan tampon Kürt devletiyle Fransızların petrol yataklarına sahip olan Mezopotamya bölgesinde nüfuz kaybı yaşamamasını planlamışlardır. Bu plan, bölge üzerindeki Kürt aşiret reislerinin kullanılması ile hem ucuza mal edilecek hem de İngilizlerin kendi öz kaynak kullanımını azaltmış olacaktır⁸¹.

Osmanlı Devleti'nin yıkılma sürecinde dış güçler tarafından bir araç olarak görülen Kürtler yıllar sonra dahi yine aynı amaçlar doğrultusunda kullanılmaktadır. Avrupa ve ABD odaklı güçler Kürt unsurları kullanarak ayrılıkçı ve terör faaliyetleri yürütebilmek için her aracı kullanmaya çalışmaktadırlar. Örneğin, Kürt vatandaşlarımızın binlerce yıldır olduğu gibi baharın gelişini kutladığı Nevruz Bayramları son yıllarda işbirlikçi yerel yönetimlerin kontrolünde tertip edilen şenlikler ile terör örgütü için kışkırtma zemini haline getirilmektedir. Her yıl bu güçler tarafından görevlendirilen, ajanlar ve provokatörler vasıtasıyla Türkiye'de huzuru bozucu ve ayrılıkçı faaliyetlere zemin oluşturmak maksadıyla kullanılmaktadır. 2007 yılında ABD Adana ikinci konsolosu ve CIA ajanı Andrew C. Wilson Akdeniz, Mersin, Doğu ve Güneydoğu illerinde DTP temsilcileriyle görüşerek birtakım öğrenciler ve bölücü faaliyetlerde bulunan şahıslar ile irtibata

⁸⁰ Mim Kemal Öke, "*Belgelerle Türk-İngiliz İlişkilerinde Musul ve Kürdistan Sorunu*", Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1992, s. 27.

⁸¹ Margaret Macmillan, "*Paris 1919*", ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2004, s. 436.

geçmiştir. İngiltere'nin Ankara büyükelçisi Nick Baird de Adana ilimizde benzeri faaliyetlerde bulunmuştur. Bunlara ilave olarak Avrupalı devletlerin büyükelçi, konsolos, gazeteci ve insan hakları temsilcileri 2000 yılından sonra bölücü ve ayrıştırıcı provokasyon faaliyetlerini açıktan sürdürmeye başlamışlardır. Bu faaliyetlerle Kürt unsurlar yıkıcı faaliyetleri için cesaretlendirilmiş ve desteklenmiştir⁸².

Kürt unsurlara Avrupa devletlerinin ve ABD'nin desteğini çok açık ifade edenlerden birisi DEHAP'ın eski Batman il başkanı Mehti Öztütün'dür. Öztütün Doğu ve Güneydoğu'ya gelen heyetlerin kendilerini Türkiye'ye karşı kıskırttığını, Doğu ve Güneydoğu bölgelerini Türkiye'den ayırmaya çalıştıklarını, bu heyetlerin barışı bozucu ve ayrılıkçı eylemlere zemin hazırlayıp destek verdiğini ve bu ülkelerin Türkiye üzerinde bu oyunları görülmezse Türkiye'nin Yugoslavya gibi bölüneceğini ifade etmiştir⁸³. Almanya'nın eski dışişleri bakanı Hans Dietrich Genscher, 1992 yılında bir gazeteye verdiği demeçte, kendilerinin Yugoslavya'da bir model oluşturarak azınlıkların bağımsızlıklarını kazanmalarını sağladığını, Türklerin de bu modele benzer şekilde Kürtlere bağımsızlıklarını vermeleri gerektiğini söylemiştir. Yine Fransa'nın eski kültür başkanı Jack Lang Kosova'yı Yugoslavya'ya karşı koruyup savundukları gibi Kürt halkını da Türkiye'ye karşı koruyup savunacaklarını, bu tutumlarının demokrasi ve insanlara değer verme prensibinden kaynaklandığını ifade etmiştir⁸⁴.

Benzer şekilde Avrupa Parlamentosu üyesi ve Türkiye-AB karma parlamento komisyonu eş başkanı Daniel Cohn Bendit Türkiye'nin Kürtlere daha çok hak ve özgürlük vererek onların kendi yönetimlerini sağlamaları gerektiğini belirtmiştir. AB temsilcisi Karen Fogg ise benzer olarak Güney Doğu Anadolu'da Türk bayrakları yerine sarı, kırmızı ve yeşilden oluşan bir bayrak görmek istediğini söylemiştir⁸⁵.

⁸² "Vatandaşı Kıskırtmak İçin Tura Çıktılar, Güneydoğu Ajan Kaynıyor!", *Yeniçağ*, 15 Mart 2007, <http://www.kelbaykus.com/haberler/5830-guneydogu8217da-ajan-kayniyor.html>, (12.06.2010).

⁸³ Tuğçe Karataş, "Murat Sönmez ile 'Küresel Saldırıya Milli Direniş' Konulu Bir Söyleşi", <http://www.yenidergi.net>, (11.04.2010).

⁸⁴ Metin Aydoğan, "*Bitmeyen Oyun: Türkiye'yi Bekleyen Tehlikeler*", 64. Baskı, Umay Yayınları, İstanbul 2004, s. 33.

⁸⁵ Ankara Ticaret Odası, *a.g.m.*, s. 20.

Avrupa Parlamentosu da Kürtlere desteğini açıkça belirterek Güneydoğu'da daha özerk bir yönetim kurulması gerektiğini belirtmiştir. Benzer olarak Avrupa Birliği Azınlıklar Komisyonu Lozan'da azınlık olarak kabul edilen unsurlar belli olduğu halde uluslararası hukuka aykırı olarak Güneydoğu Anadolu'nun Kürdistan olduğunu iddia etmiştir⁸⁶. AB de Kürtlere desteğini 1999 yılındaki Marmara depremi için yaptığı yardımların kat kat fazlasını Diyarbakır Belediye Başkanlığı'na yaparak göstermiştir⁸⁷.

Türkiye'nin içerisindeki ve Irak'taki Kürt asıllı ayrılıkçı oluşumlar Avrupa devletlerinin ve ABD'nin dolaylı veya doğrudan desteklerini alarak kurulmuş, büyümüş ve şiddet olaylarını gerçekleştirmişlerdir. Bu oluşumlar faaliyetlerini sözde yasallaştırmak için bizim açımızdan ölü olan Sevr Anlaşması'na bağlamaktadırlar. 18 Mart 1991 tarihinde milletler arası bir platformda yapılan Stockholm Konferansı'nda kurulması hedeflenen sözde Büyük Kürdistan'ın kurulmasının Sevr Anlaşması ile taahhüt edildiği ifade edilmiştir⁸⁸. Görüldüğü gibi bütün bu ifadeler ve beyanlar Avrupa devletlerinin veya AB'nin Kürt oluşumları desteklediğini ve Kürtlerin bünyelerinde buldukları devletlere karşı kışkırtıldığını göstermektedir. Bu desteğin görünen yüzünde demokrasi, insan hakları, daha fazla hürriyet ve daha fazla medeniyet sloganları yer almaktadır. Ancak desteklerin arka yüzünde Kürtlerin yoğunlukla bulunduğu Irak'ın Kuzeyi, Türkiye'nin Güneyi, İran'ın Batısı ve Suriye'nin Kuzeyindeki topraklarda hâkimiyet kurmak ve bu bölgelerin zengin yer altı ve yerüstü kaynaklarını elde etmek yer almaktadır. Batılıların yakın tarihlerinde Afrika, Orta Doğu, Uzak Doğu, Güney ve Orta Amerika da ki kaynakları elde edebilmek için yaptıkları soykırım, vahşet, katliam, yağma ve sömürge kendilerinin sözde demokrasi, insan hakları, daha fazla hürriyet ve daha fazla medeniyet iddialarını yalanlamakta ve gerçek niyetlerini ortaya koymaktadır. Kısacası Kürtler Avrupalı devletlerin ve ABD'nin bu bölgedeki hedeflerine ulaşabilmek için bir araç olarak kullanılmaktadır.

⁸⁶ Avrupa Birliği Azınlıklar Komisyonu,
<http://www.eurominority.eu>, (10.04.2010).

⁸⁷ Özer Ozankaya, *a.g.m.*, s. 2.

⁸⁸ Esat Öz, "Batı Emperyalizminin Hizmetindeki Tarihçilik: Sevr ve Soykırım Tartışmalarında Stratejik ve İdeolojik Boyut", *2023 Dergisi*, Sayı 57, 2006, s. 63.

2.4.1.2.2. Ermenilerin Kullanılması

Avrupalı güçlerin Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan toplulukları ayaklandırarak iç karışıklık çıkartmak ve Osmanlı Devleti'ni daha savunmasız kılmak için kullandıkları bir diğer unsur ise Ermenilerdir. Dış güçlerin uluslararası politikalarının önemli bir kısmını meydana getiren azınlık meselelerinden Ermenilerin 18. yüzyılın başlarından itibaren kullanılmaya başlandığı görülmektedir⁸⁹. Güney Kafkasya'ya inme çabasında olan Rusya, Ermenileri politik emellerine alet eden ilk ülke olarak göze çarpmaktadır. Himaye altına alınmaları için büyük bir çaba gösteren Rusya güneye ilerleyişinde Ermenileri kullanabileceğini düşünmüş ve Osmanlı Devletine karşı bir silah olarak Ermeniler tarafından Ararat Krallığı'nın kurulması çalışmalarını yürütmüştür. Kışkırtmalar sonucu Kafkaslar ve Doğu Anadolu'da ayaklanma çıkartması muhtemel olan Ermeniler 1856 yılında Islahat Fermanı'nın ardından azınlıklar sorunu olarak Osmanlı'nın gündeminde yerini almıştır⁹⁰. Islahat Fermanı'nın ardından Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hristiyanların potansiyel sorun olarak dış güçlerin ilgi odağı olduğu dikkat çekmektedir. Tarih boyunca önemli bir sorun meydana gelmeden beraber yaşamayı başarmış olan Ermenilerin Osmanlı'nın güç kaybı ile doğru orantılı bir şekilde belli bölgelerdeki yıpratıcı faaliyetleri artış göstermiştir. 1877-1878 yıllarındaki Osmanlı-Rus Savaşı esnasında ise bu gerilim iyice tırmanmış olup, Ermeniler Doğu Anadolu'da terör olayları gerçekleştirmişlerdir⁹¹. Bu gerilimin tırmanmasında önemli paya sahip devletlerden olan İngiltere ise Ermeni'lere tavizler ve imtiyazlar vererek bir Ermenistan meselesi yaratmaya çalışmıştır. İngiltere Ermenileri zulüm görmüş bir halk olarak göstererek ABD'yi de bu konuda yanına çekmeye çalışmıştır⁹². Bir Ermenistan sorunu yaratarak azınlıkları kullanma politikalarını devam ettirmiş olan Avrupa Devletleri, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde İstanbul'da bu alanda çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. İstanbul'da bazı örgütler Amerikan komisyonu için bir rapor hazırlayarak bu raporda doğu illerimizden bazılarını Ermenistan'a

⁸⁹ Ali Arslan, "*Kutsal Ermeni Papalığı*", Truva Yayınları, İstanbul 2005, s. 28.

⁹⁰ Bilal Şimşir, "*Osmanlı Ermenileri*", Bilgi Yayınevi, İstanbul 1986, s. 11.

⁹¹ Bilal Şimşir, *a.g.e.*, s. 20.

⁹² Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, s. 55.

vermeyi öngörmekteydiler. Hâlbuki bu illerdeki nüfusun çoğunluğu Kürt ve Türklerden oluşmaktadır. Bu topraklardan bir karış bile verilmesi bu gruplar arasında dehşet ve şiddeti ve öç alma duygusunu tetikleyeceğinden çok tehlikeli bir durum arz etmekteydi. Bu durumda yurt toprakları içerisinde kalan Ermeniler için en uygun çözüm adaletli ve eşit şartlar altında vatandaşlıklarının sağlanması olacaktır. Atatürk'ün ifade ettiği gibi Erzurum ve Sivas arasında yoğun bir Ermeni nüfusu bulunduğu iddia edilmesi bilgisizlik veya vukufsuzluktan ibarettir⁹³.

Ermenilerin Birinci Dünya Savaşı yıllarında devam eden ayaklanma ve terör olaylarının arkasında da İtilaf Devletleri vardı⁹⁴. Rusya ile savaş halinde olan Osmanlı Devleti'nde çok sayıda Türk vatandaşının ölümüne sebep olan Ermeni faaliyetleri bastırılmamış ve çözüm olarak Ermeniler başka bir bölgeye tehcir edilmiştir. Tehcir esnasında da ulaşımda zorluk ve kıtlık gibi Osmanlı Ordusu içinde geçerli olan bazı zor şartlar Ermeni vatandaşların bir kısmının hayatını kaybetmesine yol açmıştır. Ermeniler aynı dönemde Rusya ve İngiltere ordularında gönüllü olarak yer almış ve Birinci Dünya Savaşı sonrası Anadolu İtilaf Devletleri tarafından işgal edilince gönüllü askerliklerini Fransız ordusunda devam ettirmişlerdir⁹⁵. Fransız ordusundaki en önemli faaliyetleri olarak 1918 yılında başlayan intikam faaliyetleri gösterilebilir. Tehcir sebebi ile almak istedikleri bu intikamın şiddeti 1919 yılında artış gösterdiği için Fransız ordusunun müdahalesine maruz kalmışlardır. Ancak Ermenilerin göstermiş olduğu onca çabaya rağmen vaat edilen ve kurulmaya çalışılan Büyük Ermenistan Devleti bir proje olmaktan öteye gidememiştir. Direnci artan Kurtuluş Mücadelesi neticesinde Ermeni devletini destekleyecek mali kaynak ve askeri gücün olmayışının yanı sıra bu devletin denize açılımı gibi engeller bu projenin gerçekleşmesinde engel teşkil etmiştir⁹⁶. İtilaf devletleri savaştan ekonomik ve askeri açıdan oldukça yıpranmış olarak çıktıkları için bu devletin kurulmasını destekleyecek gücü kendilerinde görmemiş, hatta ABD ve Milletler Cemiyeti de

⁹³ Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, s. 57.

⁹⁴ Edward J. Erickson, "The Armenians and Ottoman Military Policy 1915", *War in History*, 2008, s. 141.

⁹⁵ Ali Arslan, *a.g.e.*, s. 108.

⁹⁶ Yuluğ Tekin Kurat, "Türkiye Topraklarının Paylaşılması Hazırlıkları-Sevr", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 59, Ağustos 1972, s. 24.

böyle bir sorumluluğun altına girmekten kaçınmıştır. Zaten bu devletin kurulması planlanan bölgelerde de olası bir Ermeni nüfus çoğunluğundan bahsetmek söz konusu bile değildir.

Avrupa devletlerinin kendi çıkarları doğrultusunda Ermeni topluluğunu kullanması 20. yüzyılda olduğu gibi 21. yüzyılda da devam etmektedir⁹⁷. Ermeniler itilaf devletlerinin kendilerine vaat ettiği ve Sevr anlaşması ile onayladıkları Türkiye sınırları içerisindeki topraklar üzerinde hak iddia etmektedirler. Bu sebeple Ermeniler Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin toprak bütünlüğünü tanımamaktadır. Ermenilerin Türkiye üzerindeki ikinci iddiası ise 1915 yılına ait sözde soykırım iddiasıdır. Ermeniler Türkiye üzerinden yürüttükleri siyasetle dünya kamuoyunda Türkiye'yi küçük duruma düşürmek ve Türkiye'yi katil ve katliamcı bir ülke olarak göstermek istemektedirler. Bu politikaları güderek Türkiye'nin söz konusu katliamı kabul edip özür dilemesini sağlamak ve bundan dolayı tazminat almak istemektedirler. Ancak nihai hedef Türkiye'nin kuzey doğusunu kopararak Ermeni toprakları haline getirmektir⁹⁸. Bu politika Ermenilerin milli politikası haline gelmiştir. Öyle ki 23 Ağustos 1990 tarihli bağımsızlık beyannamesi 11. Maddesinde 1915'te meydana gelen sözde soykırımın milletler arası arenada kabul ettirilmesinin Ermenistan'ın asli görevi olduğu vurgulanmıştır⁹⁹. Ayrıca Ermenistan anayasasının 13. Maddesinde devlet armasının merkezine Ağrı Dağı'nın çizilmesi öngörülmüştür¹⁰⁰. Son olarak Ermeniler bu politikalar gereği Türkiye ile Ermenistan sınırlarını belirleyen 3 Aralık 1920 tarihli Gümrü Anlaşması'nı ve 13 Ekim 1921 tarihli Kars Anlaşması'nı tanımadığını dile getirmektedir¹⁰¹.

Avrupa devletleri ve ABD Ermenistan'a destek olarak Türkiye üzerindeki kontrol ve hâkimiyetlerini arttırma gayretleri içerisindedirler. Avrupa Parlamentosu

⁹⁷ İlker Alp, *a.g.e.*, s. 93.

⁹⁸ İlker Alp, *a.g.e.*, s. 86.

⁹⁹ Ermenistan Dışişleri Bakanlığı Resmi Sayfası, www.armeniaforeignministry.com, (04.05.2010).

¹⁰⁰ Ermenistan Devlet Başkanlığı Resmi Sayfası, <http://www.president.am/president/cover/eng>, (04.05.2010).

¹⁰¹ Araz Aslanlı, "Türkiye-Ermenistan Sınırları Açılmalı mı?", <http://www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/makaleler/makale59.html>, (04.05.2010).

dâhil hemen hemen bütün Avrupa ülkeleri 1915'teki sözde Ermeni tehciri ve soykırım iddialarını desteklemektedirler. Bu ülkeler parlamentolarında Türkiye'nin Ermeni soykırımını yaptığı yönünde kararlar almaktadırlar. Bazı Avrupa ülkelerinin sözde Ermeni soykırımını kabul etmeyenlere para ve hapis cezası öngördüğü bilinmektedir. Ermeni iddialarını destekleyen Avrupa ülkelerinden Fransa ülkesinde kasıtlı olarak Sevr Sarayı'nın önüne Ermeni soykırımını anıtı diktirmiştir¹⁰². Avrupa parlamentosu üyesi Fransız parlamenter Jacques Toubon Ermeni iddialarını kastederek Türkiye'nin Sevr Anlaşması hükümlerini kabul etmesi gerektiğini söylemiştir. Benzer olarak Almanya eski başbakanı Helmut Schmidt Türkiye'ye AB adaylık statüsünün verilmesinin de, Türkiye'nin Sevr Anlaşması imzalanmasına rağmen dağılmamış olmasının da bir hata olduğunu beyan etmiştir.

Bu örnekler Avrupalı güçlerin hala Sevr Anlaşması'nı savunduğunu ve hala Türkiye topraklarının paylaşılması gerektiğine inandıklarını göstermektedir. Bu inancın gereği olarak Türkiye'nin doğusundaki bir kısım toprakların Ermenistan'a verilmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Bu sebeple Ermenistan'ı ve Ermenistan iddialarını desteklemektedirler. Uluslararası arenada Türkiye için sonuçları ne kadar elverişsiz olursa olsun kendi menfaatlerini sağlamak adına Ermenistan lehine politikalar izlemekte ve bu politikalarının gereği faaliyetlerde bulunmaktadırlar.

2.4.2. AB Perspektifinde Avrupa Devletlerinin Güncel Orta Doğu Politikaları

ABD, Soğuk Savaş döneminde Avrupa'nın güvenliğini garanti altına alabilmek için Avrupa devletlerini bir birlik kurmak hususunda cesaretlendirmiştir. AB iki temel ilke üzerine kurulmuştur: Güvenlik ve ekonomi. Soğuk Savaş döneminde AB ülkeleri arasında daha yoğun olan stratejik ortaklık ilişkisi Soğuk Savaş döneminden sonra rekabetçi ekonomik ilişkilere dönüşmüştür¹⁰³.

¹⁰² Esat Öz, *a.g.m.*, s. 63.

¹⁰³ Kenan Dağcı, "The EU's Middle East Policy and Its Implications to the Region", *Turkish Journal of International Relations*, Vol. 6, No.1&2, Spring & Summer 2007, s. 176.

Orta Doğu bölgesi stratejik önemi ile AB'nin devamlılığını ve gücünü etkileyecek bir potansiyele sahiptir. Bu sebeple AB ülkeleri Orta Doğu üzerine ortak ve iyi planlanmış politikalar üretmek durumundadırlar. Hali hazırda Orta Doğu'dan en çok petrol ve gaz ihraç eden bölge Avrupa bölgesidir. Avrupa tek başına %50'lik enerji tüketimi yapmaktadır. Bu oranın 2030 yılında %70 olması beklenmektedir. Bu enerji büyük oranda körfezden, Kuzey Afrika'dan ve Rusya'dan sağlanmaktadır ki ilk iki bölge Orta Doğu sınırlarında kalmaktadır. Bu gerçekler AB için Orta Doğunun önemini ortaya koymaktadır¹⁰⁴. Diğer taraftan, Orta Doğu Avrupa ile fiziksel olarak komşudur. Bu bölge adeta Avrupa'nın arka bahçesi gibidir. Bu yakınlık Avrupa'yı iki türlü alakadar etmektedir. Birincisi, Avrupa'daki gelişme ve ilerleme Orta Doğu'ya da yansımakta bu bölgelerde göreceli olarak gelişip ilerlemektedir. İkincisi, tersine bir etkileşim de söz konusudur. Orta Doğu'daki kargaşa, çekişme ve terör olayları da Avrupa'yı etkilemekte zaman zaman da Avrupa'ya taşmaktadır. Geçmişte çoğu Orta Doğu ülkesinin İngiltere, Fransa, İtalya gibi Avrupa ülkelerinin sömürgesi olması iki bölge arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirmektedir. Bu bağlardan dolayı Orta Doğu ülkelerinden yoğun olarak Avrupa ülkelerine çoğu yasal olmayan göçler olmaktadır. Özellikle 90'lı yıllarda kuzey Afrika ülkelerinden bu ülkelerde iç çatışma ve kötü ekonomik koşullardan dolayı çok sayıda göç olmuştur. Özellikle Fransa, İspanya ve İtalya bu göçlerin hedefinde olduğundan bu ülkeler bu tehlikeye karşı önlem almak istemektedirler. Orta Doğu'dan gelen bu nüfus bölgede yaşanan siyasi, ekonomik ve sosyal olayların etkilerini Avrupa ülkelerine de taşımaktadırlar. Bu durum ise sosyal şartların kötüleşmeye ve ırkçılığın artmaya başladığı Avrupa ülkelerini rahatsız etmektedir. Bu tehlikeye karşı AB ülkeleri kendi güvenlik ve çıkarlarını korumak için iki türlü tedbir almaktadır: AB'yi genişletmek ve AB üyesi olmayan ülkelerle işbirliği yapıp Orta Doğu'ya karşı bir tampon oluşturmak¹⁰⁵.

Bunun dışında AB'nin Orta Doğu ülkeleri ile üç farklı şekilde ilişki kurduğu gözlemlenmektedir. Bu üç farklı ilişki tipini de Orta Doğu ülkelerinin coğrafik, ekonomik ve siyasi şartları belirlemektedir. Bu üç grup ilişki türü şunlardır: Avrupa-

¹⁰⁴ Kenan Dağcı, *a.g.m.*, s. 178.

¹⁰⁵ Kenan Dağcı, *a.g.m.*, s. 181.

Akdeniz Müttefikleri, Körfez Arap ülkeleri konsülü ile işbirliği ve Irak, İran ve Yemen ile işbirliği. Körfez Arap ülkeleri konsülü ile işbirliği politikası kapsamında AB, Suudi Arabistan, Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar ve Birleşik Arap Emirliği ülkeleri ile 1989 yılında enerji ve ekonomi alanlarında siyasi işbirliğini sağlama ve devam ettirme Anlaşması imzalamıştır. AB Irak, İran ve Yemen ile işbirliği politikası kapsamında 2002 yılında İran ile de bir Anlaşma yaparak insan hakları, terörizm ve Orta Doğu barış sürecinde işbirliği sağlama yoluna gitmiştir. 1997 yılında ise Yemen ile yapılan antlaşma ile ticaret ve gelişme alanlarında işbirliği sağlanmıştır. Irak ile işbirliği ise Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu ile yaşanan gerginliğin ardından son bulmuştur¹⁰⁶.

Özetle günümüzde AB'ye dâhil ülkelerin politikaları için şunları söylemek mümkündür. Avrupa coğrafi olarak Orta Doğu'ya yakın olduğu için bölgeyi etkilemekte ve bölgeden etkilenmektedir. Özellikle yasal olmayan göçlere ve terör olaylarına karşı AB iyi bir Orta Doğu politikası izlemek durumundadır. Bir diğer yandan AB artan enerji ihtiyacını sorumsuz karşılayabilmek için Orta Doğu bölgesindeki ülkeler ile işbirliği içinde olmak zorundadır. Bu sebeplerle Avrupa ülkelerinin günümüzde ve gelecekte kendi çıkarlarını garantilemek için Orta Doğu politikalarını sürdürmeleri kaçınılmaz görünmektedir.

2.5. ABD'nin Orta Doğu Politikaları

Türkiye, bulunduğu coğrafya itibari ile Orta Doğu'nun önemli bir o kadar da stratejik bir parçasıdır. Böyle bir pozisyon gereği, Türkiye, Orta Doğu üzerinde egemenlik savaşı içerisinde olan birçok emperyalist devlet için bazen yandaş ülke bazen de karşıt ülke durumunda bulunmaktadır. Kültürler arası etkileşimin yoğun bir şekilde yaşanmış olduğu ve halen de yaşandığı bir bölge üzerinde bulunması hasebiyle Türkiye kültürler arası bir köprü vazifesi de icra etmektedir. Bu bölümde Türkiye'nin Orta Doğu içindeki rolü ve yabancı devletlerin Orta Doğu politikalarının Türkiye üzerindeki etkilerine değinilecektir.

---

¹⁰⁶ Kenan Dağcı, *a.g.m.*, s. 183.

Avrupalı devletler ve ABD geçmişten günümüze Orta Doğu devletlerine karşı politikalarını değişik isim ve bahanelerle devam ettirmektedir. Bu politikalarından Türkiye olumsuz etkilenmektedir. Bu devletler kimi zaman azınlıkları, kimi zaman da etnik milliyet temelinde vatandaşlarımızı kandırarak kullanmaktadırlar. Sadece bununla yetinmeyip Türkiye'nin komşularıyla süregelen problemlerini kullanarak yürüttükleri politikalarla bölgede uzlaşmadan uzak hırçın ve saldırgan bir politika izleyen Türkiye izlenimi vermektedirler. Bu politikalar gereği Türkiye'ye karşı ırkçılığa dayalı kasıtlı görüş ve davranışlarını sürdürmektedirler.

Bunların yanında Türkiye'de milli birliği ve bütünlüğü bozacak bölgecilik, dini ve kültürel ayrılıklar gibi hassas meseleler kaşınmakta ve ayrılıklara sebebiyet verecek faaliyetler yürütülmektedir. Yine bu politikaların gereği Türkiye'yi zayıflatacak, milli birliği ve beraberliğini bozacak faaliyetler yürütmeyi hedeflemiş PKK, KADEK, KONGRA-GEL, ASALA ve benzeri terör örgütleri siyasi, hukuki, stratejik, maddi ve manevi yönlerden desteklenmektedir¹⁰⁷.

Geçmişten bu yana süregelen Orta Doğu politikaları genel itibari ile Türkiye üzerinden yapılmaktadır. Yapılan siyasi hesaplar ile bu emperyalist güçler perde arkasında farklı amaçlar güderek Türkiye'yi de bu oyunlara ortak edip bölge üzerinde hâkimiyet sahibi olmak istemektedirler. Bu bağlamda, bugün devam eden çeşitli operasyonlara yandaş olan devletler müttefik olarak gösterilmekte, ortak olmayan devletler ise kendi içlerindeki problemler körüklenerek kargaşa ortamına çekilmek istenmektedir¹⁰⁸.

Türkiye, zengin doğu ile sanayileşmiş batının kesiştiği bir noktada bir köprü vazifesi görmekte ve dünya petrol rezervlerinin %70'inden fazlası bu köprü üzerinden aktarılmaktadır. Sahip olduğu yer altı kaynakları ile de Türkiye gözde bir ülkedir. Örneğin, gelecekte uzay teknolojilerinde kullanılacak olan Bor rezervlerinin

---

¹⁰⁷ İlker Alp, *a.g.e.* s. 98.

¹⁰⁸ Mahir Kaynak-Emin Gürses, "*Büyük Ortadoğu Projesi*", (17. Baskı), Timaş Yayınları, İstanbul 2008, s. 27-28.

de %66'sı Türkiye'de bulunmaktadır¹⁰⁹. Bunların yanında ABD Türkiye'nin de içinde bulunduğu Orta Doğu bölgesine özel önem vermekte olup bölge üzerinde BOP başta olmak üzere bir takım planları ve projeleri bulunmakta, bu stratejik bölgedeki yeraltı kaynaklarına sahip olabilmek için de bölgede etkinliğini artırmak niyetindedir. Soğuk Savaş döneminde ABD uluslararası politikalarını o dönemin koşulları itibariyle temel faktör olarak askeri güce bağlamıştır. Ancak 1973'deki petrol krizi ve diğer Avrupa ve Asya ülkelerinin güçlenmeleri, ABD'nin güvenlik ve uluslararası politikalarını ekonomi üzerine yöneltmiştir. Soğuk Savaş'ın bitmesi ve güvenlik kaygılarının azalması ile ekonominin temel birimlerinden biri olan enerji politikaları ABD için en önemli politikalarından biri haline gelmiştir¹¹⁰. Bu projeler dâhilinde önceden BOP'un hedef ülkeleri arasında yer alan Türkiye, şimdilerde laiklik temelinde demokratik ülke olma özellikleri göz önüne alınarak diğer bölge ülkelerine model olarak gösterilmekte, ABD'nin uzun süreli sadık müttefiki, NATO(North Atlantic Treaty Organization) üyesi, AB adayı ve Batı ile entegre olma sürecinde olması gibi uluslararası menfaatler göz önünde bulundurularak bu projenin öncelikli hedefi olmaktan çıkarılmıştır¹¹¹.

Türkiye sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik konumu ve sahip olduğu genç ve Müslüman nüfusundan dolayı hem Avrupa devletlerinin hem de ABD'nin politikalarının odağında yer almaktadır. ABD'nin Orta Doğu'daki hedeflerine ulaşabilmesi için ya Türkiye'yi müttefik olarak kullanması ya da Türkiye'yi kontrol edebilmesi gerekmektedir. Türkiyesiz, ABD'nin Orta Doğu'da kalıcı bir başarı kazanması mümkün değildir. ABD şu sebeplerden dolayı Türkiye'ye muhtaçtır; Birincisi, Türkiye İran Irak ve Suriye gibi ABD için stratejik önemi olan ülkelere komşudur. İkincisi, Türkiye Kafkasya Orta Doğu ve Orta Asya'da bulunan devletlerle milli ve dini sebeplerle yakın bağları ve olan saygın ve güçlü bir ülkedir. Üçüncüsü, ABD bu bölgede Türk ordusunun tecrübe ve geniş potansiyeline muhtaçtır. Bütün bu sebeplerden dolayı ABD Orta Doğu politikalarının başarısı için

¹⁰⁹ Recep Kök, "ABD'nin Orta Doğu Projesi ve Enerji Koridorlarının Merkezindeki Türkiye", <http://www.deu.edu.tr/userweb/recep.kok/ortadogu.pdf>, (22.04.2010).

¹¹⁰ Seval Gökbaş, *a.g.m.*, s. 3.

¹¹¹ Altuğ Günel, "Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye", <http://eab.ege.edu.tr/pdf/4/c4-s1-2-%20m15.pdf>, (20.04.2010).

Türkiye'ye muhtaç konumdadır. Türkiye'nin kontrolünü sağlayabilmek için ABD ulusal ve uluslararası platformlarda gizli ve açık faaliyetlerini sürdürmektedir. Örneğin Türkiye'nin sahip olduğu kozmopolit ve etnik yapı mezhep ve din farklılıkları kullanılarak Türkiye üzerinde kontrol ve hâkimiyetini arttırmaya çalışmaktadır. Özellikle bir kısım Kürt vatandaşlarımız bu faaliyetlerde etkin olarak kullanılmaktadır¹¹².

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, savaş süresince tarafsız kalan Türkiye, dönemin egemen güçlerinden olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin baskısına maruz kalmıştır. Bu baskılar sonucunda destek arayışlarını Batı'ya yönelten Türkiye, jeopolitik konumu hasebiyle ABD ve İngiltere'den SSCB'nin egemenliğini kırmaya yönelik diplomatik destek görmüştür. Fakat Truman Doktrini ile başlayan yardımların bir ittifak çerçevesinde olmayışı Türkiye'nin kendini SSCB tehdidine karşı güvensiz hissetmesine sebebiyet vermiştir. 1952 yılında gelen resmi NATO üyeliği batılı devletlerin diğer bir taraftan Orta Doğu'daki petrol rezervlerini güvenlik altına aldıklarının göstergesiydi. Bu politikalar bölge üzerinde artan SSCB ve komünizm tehlikesine karşı SSCB'nin güneyindeki devletlerin egemen güçler ile kendi aralarındaki münasebetlerini geliştirip kuvvetlendirmeye yönelikti. NATO üyeliği ile Türkiye SSCB tehlikesine karşı güvenlik önlemi alırken öte yandan Batı dünyasındaki yerinin kabul görmesini sağlam temeller üzerine oturtmuştur. Ancak perde arkasında Türkiye'nin NATO'ya alınmasının sebebi ABD'nin bölge üzerindeki SSCB nüfuzunu kırmaya çalışması ve bu tehlikeye karşı kendisi ve Avrupa devletleri için bir tampon bölge oluşturma gayretidir¹¹³.

Türkiye sahip olduğu konum itibari ile dünya doğalgaz ve petrol rezervlerinin en yoğun olduğu geniş bir bölgenin tam ortasında yer almaktadır. Bu konum Türkiye'nin uluslararası arenada jeopolitik önemini her geçen gün arttırmaktadır. Mevcut enerji kaynaklarının ekonomik şekilde ve güven içinde uluslararası pazara

---

¹¹² İlker Alp, *a.g.e.*, s. 7.

¹¹³ Yusuf Sarımay, "*Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi (1939-1952)*", Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 98.

aktarılması konusunda başka seçenek olmaksızın Türkiye tek alternatifi teşkil etmektedir. Türkiye bu potansiyeli, gerek enerji kaynaklarına sahip olan ülkeler açısından gerekse bu enerji kaynaklarını talep eden ülkeler açısından doğru ve yerinde kullanılmalıdır. Ayrıca bu enerji kaynaklarını uluslararası arenada küresel bir güç unsuru olarak kullanmak isteyen ABD ve Rusya gibi ülkeler açısından da, Türkiye kendi çıkarları öncelikli olmak üzere, yönetmek, dengelemek ve icra etmek durumundadır. Küresel anlamda oynanan bu oyunda Türkiye'nin rolünü önemli kılan şüphesiz bulunduğu jeopolitik konumudur.

Bulduğu pozisyon gereği Türkiye küresel dengeler ile birlikte kendi çıkarlarını da göz ardı etmemek durumundadır. Enerji kaynakları açısından dışa bağımlı bir durum içerisinde oluşu ve gelecek yirmi yıllık süreçte de bu bağımlılığın devam edeceği dikkate alınırsa Türkiye bu süreci iyi değerlendirmeli, enerji kaynaklarını temin ettiği ülke sayısını arttırmalı ve hem siyasi hem de ekonomik açıdan enerji güvenliğini sağlamalıdır. Bu güvenlik stratejisi, küresel bir oyun halini alan enerji kaynaklarını sahiplenme ve kontrol altında tutma oyununun Türkiye dışındaki oyuncularını rahatsız etmektedir¹¹⁴.

Türkiye'yi ABD ve diğer güçlü devletler açısından önemli kılan bir diğer unsurda Türkiye'nin Orta Doğu bölgesinin bir parçası olmasıdır. Orta Doğu bulunduğu konum, sahip olduğu petrol ve çeşitli kültürlerin birleşme noktası olması ve ayrıca jeopolitik bir geçiş noktası arz etmesi itibarı ile ABD'nin bölge üzerine olan ilgisini gün geçtikçe arttırmaktadır. ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi ve İpek Yolu Stratejisi Yasası incelendiğinde, ABD'nin kendi tasarladığı Avrasya'yı yaratma peşinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu politikaların esası bölgedeki enerji koridorlarını kontrol etmek olarak yorumlanmaktadır.

Dünya petrol rezervinin %64'ü Orta Doğu bölgesinde bulunmaktadır. Petrol sadece ulaşım araçlarında yakıt olarak kullanılmamaktadır, en yaygın ve en ekonomik enerji kaynaklarından biri olan petrol bazen silah olarak, bazen de politik

¹¹⁴ Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, "Türkiye'nin Enerji Satrancı", http://www.turksae.com/sql_file/337.pdf, (23.04.2010).

sistemlerin güvencesi olarak kullanılmakta ve bu özelliğiyle uluslararası ilişkilere yön vermektedir. Hal böyle olunca ABD'nin bu bölgeye ilgisiz kalması beklenmemektedir. Dünya nüfusu 6,5 milyar ve ABD nüfusu 300 milyon olmasına rağmen tüm dünyada üretilen petrolün %25'ini ABD kullanmaktadır. Rakipleri Çin ve Hindistan'ın ekonomik yönden hızla gelişmeleri petrole olan ihtiyacı artırmakta ve dolayısıyla petrol önemini günden güne artıran bir silah haline gelmektedir. Bu enerji kaynaklarına hâkim olmak isteyen ABD, bölgede lider ve tam bağımsız bir ülke durumunda bulunan Türkiye'nin önemini farkındadır. Çünkü Türkiye ABD'nin bölgedeki hedeflerine ulaşması için kilit ülke konumundadır. Türkiye'de ABD gibi terör tehdidi yaşamış ve hala yaşamakta olan bir ülke olması sebebiyle, ABD, Türkiye ile müttefiklik ilişkilerini geliştirmek ve Orta Doğu projesinde Türkiye'yi kullanmak ve güvenlik için işbirliği projeleri geliştirmektedir¹¹⁵.

Dünyadaki enerji kaynaklarının kısıtlılığı ve bu enerji kaynakları için her geçen gün artan talepler bazı egemen güçler arasında mevcut enerji kaynaklarına sahip olma duygusu uyandırmakta ve bu duyguya bağlı olarak bu güçler arasında çeşitli çatışmaları tetiklemektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada, enerji kaynaklarına yakınlık açısından, dünya üzerindeki Rusya ve ABD gibi iki önemli güç bölge üzerinde nüfuz sahibi olabilme açısından mücadele vermektedirler. Yaşanan bu hâkimiyet mücadelesi bölgeye yakın devletler üzerinde çeşitli etkiler yaratmaktadır¹¹⁶.

Emperyalist güçler için Orta Doğu bölgesi ve dolayısı ile Türkiye, elde edilmesi gereken bir hedeftir. Bu durum Türkiye'nin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğüne, bağımsızlığına, güvenliğine ve huzuruna zarar verebilecek bir tehdittir. Emperyalist güçlerin hedeflerine ulaşmak için kullandıkları araçlar bellidir. Ana araçlar; azınlıklar, dini gruplar (cemaatler), fakirler ve öğrenciler, bunları takviye eden diğer araçlar; dini kurumlar (patrikhane), barış dernekleri, insan haklarını savunan dernekler, siyasi partiler, legal ve illegal oluşumlardır. Bunların yanında bu devletler bu harbin bir parçası olarak siyasi, hukuki, mali, iktisadi, psikolojik,

¹¹⁵ Seval Gökbaş, *a.g.m.*, s. 5.

¹¹⁶ Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, *a.g.m.*, s. 4.

pedagojik, sosyo-kültürel, ideolojik ve gizli harp unsurlarını kullanmaktadırlar. Bunlar diplomasi ve gerektiğinde askeri güç ile desteklenmektedir. Gizli harp ise geniş sabotajlar (genel grevler, meclislerin çalışmaması, hükümetlerin kurulamaması, bölücülük, mezhepçilik, dini, sendikal, ideolojik, vb faaliyetler) ve dar sabotajlar (şantaj, tehdit, terör, suikast, saldırı) olmak üzere uygulanmaktadır. Hedef kitlelerin düşünce ve davranış biçimlerini değiştirmek için ise propaganda faaliyetleri etkin olarak kullanılmaktadır. Propaganda faaliyetleri için ise TV, radyo, gazete, internet, dergi, vb. gibi basın yayın araçları kullanılmaktadır¹¹⁷.

Avrupa devletleri ve ABD hedef ülkelerde nifak ve ihtilaf araçları olarak din, mezhep ve etnik farklılıkların çatışma araçları olarak kullanılmasına ağırlık vermişlerdir. Bu devletler geçmişte olduğu gibi günümüzde de zengin enerji kaynaklarıyla jeopolitik ve jeostratejik öneme sahip olan bölgeleri denetlemek suretiyle dünya üzerindeki hâkimiyetlerini pekiştirmek, iktisadi menfaatler sağlamak ve Hristiyanlığı yaymak yönündeki faaliyet ve mücadelelerini sürdürmektedirler. Özellikle ABD, BOP kapsamında hedef bölge ve ülkelerdeki din, mezhep ve etnik çatışmaları tahrik etmektedir. Örnek olarak, Kuzey Irak'ta Kürt oluşumları destekleyerek bölgelerdeki Türk uyruklular rahatsız edilmiş hakları ellerinden alınmış, ayrıca Şii ve Sünni Araplar birbirine düşürülerek Irak Devleti'nin üçe ayrılması sağlanıp sonrada işgal edilmiştir. Bölgedeki gerginlikten en çok etkilenen ülkelerden birisi Türkiye olmuştur. 1990'lı yıllardaki PKK ve Kürt faaliyetlerinin artmasında da bu ülkelerin izlerini bulmak mümkündür¹¹⁸. Avrupa ülkeleri ve ABD Orta Doğu ve Türkiye üzerindeki hedeflerine ulaşabilmek için yeri geldiğinde Yunanistan ve Ermenistan gibi küçük devletleri de politikalarına alet etmektedirler¹¹⁹. Bütün bunlar Türkiye açısından önemli birer tehdit oluşturmaktadır.

ABD kadar Avrupa devletleri de Türkiye'yi Orta Doğu'daki çıkarları için kullanmak istemektedirler. AB üyesi devletlerin elinde Türkiye'nin AB üyeliği kuzu

---

¹¹⁷ İlker Alp, *a.g.e.*, s. 3.

¹¹⁸ İlker Alp, *a.g.e.*, s. 5.

¹¹⁹ İlker Alp, *a.g.e.*, s. 6.

her zaman bir pazarlık unsuru olarak saklı tutulmaktadır. Recep Kök bir makalesinde AB'nin bu tutumunu Şu Şekilde değerlendirmiştir:

“Türkiye, zamanlama hatasına bağlı olarak gümrük birliği ile pazarlık gücünü zaafa uęratmıŐ; dış ticaret avantajını kaybettikten sonra da Şu taktikle karşı karşıya kalmıştır:

-Tam  yelik için bir beklenti yaratılacak, ancak dengesiz bir çıkar ilişkisi sürdürülerek Kopenhag kriterleri adı altında kapıda bekletilmektedir.

-Kıbrıs'a iliŐkin Annan planı ile ulusal refleksler denenmiŐ ve Sevr'e giden yolu emin kılmak için malum 'entelektüel iŐportacılar ve taŐeronlardan yararlanılmaktadır.

-Kapanına sıkıŐmıŐ ve entelektüeli önemsenecek düzeyde tuzağa düŐürülmüŐ Türkiye'ye yıldırma ve bezdirme politikası uygulanmaya devam edilmekte Sevr'e teslimin Şartları oluŐturulmaktadır¹²⁰.”

2.5.1. ABD'nin Orta Doğu Politikalarının Bölge  lkeleri ve Türkiye  zerindeki Etkileri

ABD Orta Doğu'da uzak ve yakın vadede planladığı projelerin gerçekleŐtirme ihtimallerini netleŐtirmek için Irak'ı işgal etmiş ve bölge üzerinde deneme yanılma yöntemine dayalı bir politika izlemiştir. Irak'ın işgali yalnız Irak'ın i  düzenini değil  vre ülkelerin de askeri g c düzenlerini sarsarak ekonomik ve jeostratejik çıkarlarında değişiklik yapılmasını gerektirmiŐtir. Bu etkileşim gerçeği ile uluslararası arenada komşu ülkelerin yaşadığı ve  vrelerine yansıtıldığı tehlikeleri hesaplamak gerekmektedir. Bölgede bulunan bir devletin tehdit altında olması ve bu tehdidin zincirleme reaksiyonları bölge ülkelerinin tehlike karşısında yeni bir politik duruş ve savunma mekanizması geliştirmek zorunda kalmaları konusunu gündeme getirmektedir. İç savaş ve bölünme gibi tehdit unsurlarının yoğun yaşandığı Orta

¹²⁰ Recep Kök, *a.g.m.*, s. 3-4.

Doğu ülkelerine komşu olan devletlerin de bu kargaşa ortamından etkilenmesi ve kendi politikalarını bu ortamın şartlarına göre belirlemesi söz konusudur¹²¹.

ABD'nin BOP kapsamında Irak'ı işgal etmesi diğer bölge ülkelerini etkilediği gibi komşu ülke olan Türkiye'yi derinden etkilemiştir ve etkilemeye de devam etmektedir. Türkiye Orta Doğu'nun merkezi olması sebebiyle Irak istikrarsızlığından en fazla etkilenecek olan ülke konumundadır. Tarih boyunca Türkiye ve bölge ülkeleri arasında dini bir kutuplaşma olmamıştır ve bu durumun idamesi için Diyanet İşleri Başkanlığı aşure günleri gibi çeşitli organizasyonlar ile kültürler arası barış ve kardeşliği canlı tutmaya çalışmaktadır. Türkiye'nin bölge ile ilgili politikaları dış güçlerin tesiri altında kalmadan ve belirli amaçlar çerçevesinde belirlenmelidir. Bu durumun aksi söz konusu olduğunda Türkiye zayıflık belirtileri göstermiş olacaktır. ABD'nin yürüttüğü BOP kapsamında Türkiye zorluklar ile karşılaşacak ve büyük operasyonlara maruz kalacaktır. Böyle bir durum karşısında çatışmaların Türkiye'ye sıçramasını engellemek için bölgede ve Türkiye içinde ideolojik farklılıklar göz ardı edilmeli ve buna bağlı hesaplaşmalar ötelenmelidir¹²².

2.5.2. Din ve Etnik Milliyet Temelli Çatışmaların Kullanılması

ABD Orta Doğu'da kendi milli çıkarlarını elde etmek için politikalar yürütmekte ve çıkarlarına ulaşmak için her türlü taktiği kullanmaktan imtina etmemektedir. ABD bölgedeki farklılıkları artık ideoloji ekseninden çıkartıp din ve ırk ekseninde değerlendirmektedir. Bölgenin din ve etnik açıdan sahip olduğu çeşitlilik dış güçlerin yardımıyla çatışmalar ile tetiklenip bir kaos ortamı yaratılmak için kullanılmak istenmektedir. Batılı devletlerinin demokratikleşme kavramına uzak olan bu çatışmalar yerel kuvvetlerin oluşmasına engel olacak ve dışa bağımlı ve manipüle etmeye uygun bir ortam oluşturulacaktır¹²³.

Bölgesel bir tabandan yayılıp komşu devletleri de etkisi altına alacak olan bu kaotik ortam bölgeye yakın devletleri bu kargaşayı tetikleyen egemen güçler ile

¹²¹ Aydın Beyatlı, *a.g.m.*, s. 2-3.

¹²² Mahir Kaynak-Emin Gürses, *a.g.e.*, s. 51.

¹²³ Mahir Kaynak-Emin Gürses, *a.g.e.*, s. 17.

anlaşmaya ve hatta müttefik olmaya zorlayacaktır. Türkiye'nin AB devletleri ve ABD ile anlaştığı zaman AB'ye giriş sürecinde önündeki engellerin kaldırılacağı öngörülmektedir.

Geçmişte NATO üyeliğinin sağlamış olduğu avantajlar sayesinde bir birliktelik sağlanmıştır. Bu tarz birliktelikler Türkiye'nin dünya duruşunu belli etmekte ve gerek dış gerekse iç kavgalar sona ermektedir. Bunun sebebi Türkiye içinde yaşanan çatışma ve kavgaların sebeplerinin dış güçlerden kaynaklanmasıdır. Bu temelde Türk ekonomisi belirli ölçülüler ile gelişebilir ve Türkiye istikrara kavuşur¹²⁴.

2.6. ABD'nin Yeni Dünya Düzeni

Tezin bu bölümünde ABD'nin Orta Doğu bölgesi üzerindeki politikaları BOP merkezli olarak incelenecektir. İlk olarak SSCB'nin dağılmasının ardından tek süper güç olarak varlığını devam ettiren ABD'nin **Yeni Dünya Düzeni** adı altında yürürlüğe koyduğu yayılmacı dünya siyaseti özetlenecek, ardından BOP' un tanımı, amacı, tarihçesi ve kapsamı anlatılacak, daha sonra BOP çerçevesinde Türkiye ve ABD ilişkileri tartışılacak ve son olarak ABD'nin Orta Doğu politikalarında başarılı olmak için kullandığı unsurlar izah edilecektir.

2.6.1. ABD'nin Yayılmacı Dünya Siyaseti ve Orta Doğu

Günümüzde ABD tek hâkim güç olarak kendi gücünü ve hâkimiyetini devam ettirebilmek için dünyanın her yerinde yayılmacı bir siyaset gütmektedir. Aslında bu davranış ABD'ye özgü değildir. Tarih boyunca imparatorluklar ve ülkeler büyük güç haline gelmek ve güçlerini kadim kılmak için buldukları dönemdeki stratejik toprak parçalarına hâkim olmak ve kritik enerji kaynaklarını ve bu kaynaklara yakın yolların egemenliğine sahip olmak istemişlerdir. Roma İmparatorluğu, Osmanlı Devleti, İngiltere Krallığı ve günümüzde ABD için aynı husus geçerlidir. Ancak

---

¹²⁴ Mahir Kaynak-Emin Gürses, *a.g.e.*, s. 25.

ülkelerin bu politikaları uygularken kullandığı araçlar ve tarz farklılık gösterebilir ve göstermiştir de.

Örneğin, sanayi devrimi öncesi baharat, ülkelerin kritik üretim maddesi idi ve baharata sahip olmak ve baharatın üretildiği ve nakledildiği bölgelere hâkim olmak önemli idi ve bunun mücadelesi yapılıyordu. Makine sonrası ise baharatın yerini günümüzde üretim, ulaşım ve modern yaşam tarzı için zaruri olan enerji kaynakları aldı. Bu sebeple bu kritik enerji kaynaklarına sahip olan veya enerji kaynaklarını kontrolü altında tutan ülkelerin dünya üzerinde egemen güç olacağı söylenebilir¹²⁵. Günümüz dünyasında egemen güç ABD'dir ve ABD bu konumunu devam ettirebilmek için yayılcı siyasetine devam etmektedir. ABD'nin kendi resmi politikası olan **Yeni Dünya Düzeni** söylemi ile kastettiği de aslında Amerikan ideolojisinin dünyaya hâkim olduğu bir sistemdir¹²⁶.

ABD'nin dünya üzerinde yürüttüğü yayılcı siyaseti şu sebeplere bağlamak mümkündür: Birincisi, ABD'nin sanayi ve tarım üretimi kendi ihtiyaçlarının çok ötesinde büyümüştü. Bu sebeple ABD'li politikacılar ve ekonomistler hem bu ihtiyaç fazlası ürünleri satmak hem de ekonomik büyümeyi hızlandırmak için yabancı pazarların gerekli olduğunu ve hatta bunun için saldırgan dış politikalar izlenmesi gerektiğine inanıyorlardı. İkincisi, ABD'ye yön veren düşünürler ve akademisyenler arasında Sosyal Darwinizm ve ırkçılık düşünceleri yaygınlaşıyordu. Bu akımın yansımaları ile ABD, Anglo-Sakson beyaz ırkı diğer ırklardan üstün sayarak zayıf ve geri kalmış 3. Dünya ülkelerini medenileştirmek ve Hristiyanlaştırmak istiyordu. Üçüncüsü, ABD kendi vatandaşlarının ihtiyaçlarını ve memnuniyetini en üst seviyede sağlamak için daha çok enerji kaynaklarına ihtiyaç duyuyordu ve bu kaynakları kendi topraklarından karşılaması mümkün değildi. Bu kaynakları elde etmek için ABD'nin diğer dünya ülkelerinden kaynak elde etmesi gerekiyordu¹²⁷.

¹²⁵ Ahmet Özer, "11 Eylül, Bölünen Dünya, Huntington ve Çatışma", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, s. 1-23.

¹²⁶ Hasan Şafak, "*Büyük Orta Doğu Projesi, İsrail'in İmparatorluk Planı*", Profil Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 28.

¹²⁷ Wapedia web sitesi, "ABD Yayılma Siyaseti", <http://wapedia.mobi/tr/S%C3%B6m%C3%BCrgecilik>, (13.04.2010).

Bu gerçekler ışığında ABD'nin kendisinden binlerce kilometre uzaklıkta bulunan Kore, Vietnam, Afganistan, Somali, Kosova, Irak vb. ülkelerde yürüttükleri savaş ve diğer faaliyetler daha anlaşılır olmaktadır¹²⁸. Orta Doğu bölgesi için de benzer gerekçeler geçerlidir. ABD hem Orta Doğu'daki enerji kaynaklarına sahip olmak hem de bölgede kendi istediği çizgiye gelmeyen ve kendi istediği düzene tabi olmayan ülkelere saldırı düzenleme hakkını kendinde görmektedir¹²⁹. Prensip olarak ABD uzlaştığı ülkelere karşı herhangi bir operasyon yapmaz. Örneğin, Libya eğer ABD ile uzlaşıyorsa, ABD zaten masrafsız istediğini almış olacağından çatışmaya girmez. Eğer uzlaşmazsa farklı taktikler kullanarak zorla da olsa istediğini alır¹³⁰. Bu politikaları kullanarak ABD Orta Doğu bölgesine de hâkim olmuştur. Osmanlı Devleti'nin yıkılışının ardından Orta Doğu'da nüfus sahibi olarak İngiltere ve Fransa görülmektedir. Bölgenin stratejik önemi nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri de bölge üzerinde kontrol sahibi olmuştur ve günümüze kadar nüfuzunu arttırarak bölgenin en önemli gücü haline gelmiştir¹³¹.

ABD'nin yürüttüğü yayılmacı dünya siyasetinin Orta Doğu bölgesi çok özel bir konumdadır. Çünkü Orta Doğu dünya coğrafyasında çok özel ve kritik bir öneme sahiptir. Mahir Kaynak Orta Doğu'nun bu önemini şu şekilde açıklıyor: “Eğer, Büyük Orta Doğu’ da Avrupa etkili olursa, Avrupa dünyanın en büyük gücü haline gelir. Eğer Rusya kontrol ederse, Rusya en büyük güç olur. Eğer Amerika bu bölgeleri kontrol edemezse, büyümeyi bırakın küçülmek zorunda kalır. Ve dünya üzerinde etkinliği azalır¹³².”

Yukarda ABD'nin yayılmacı siyaseti için saydığımız üç nedende ABD'nin neden Orta Doğu ile ilgilendiğini açıklamaktadır. ABD'nin Orta Doğu bölgesine ilgisini detaylandırmak daha faydalı olacaktır. Orta Doğu öncelikle zengin petrol kaynaklarına sahiptir ve bu petrolün gerek karadan gerekse Süveyş Kanalı yoluyla denizden nakledilmesi yine Orta Doğu bölgesinden sağlanmaktadır. Bu kadar kritik

¹²⁸ Altuğ Günal, *a.g.m.*, s. 158.

¹²⁹ Ahmet Özer, *a.g.m.*, s. 1.

¹³⁰ Mahir Kaynak-Emin Gürses, *a.g.e.*, s. 18.

¹³¹ Halis Çevik, *a.g.e.*, s. 11.

¹³² Mahir Kaynak-Emin Gürses, *a.g.e.*, s. 14.

bir bölge olan bölgeye ABD hem hâkim olmalıdır hem de buranın güvenlik ve istikrarını sağlamak zorundadır. ABD'nin 2030 yılında petrol tüketiminin 75 milyon varilden 120 milyon varile çıkacağı ve ayrıca kendilerinin petrol ithali için 2030 yılında yıllık 150 milyar dolar harcamaları gerekeceği öngörülmektedir. Bu tarihte Çin ve Hindistan'ın petrol ihtiyacı da %100 artmış olacaktır. Bu şartlar altında dünya nüfusunun %5'ini oluşturmasına rağmen dünya kaynaklarının %40'ını kontrol eden ABD için Orta Doğu bölgesine hâkim olmak bir zorunluluk gibi görünmektedir. Bölgenin coğrafi konumu da ABD için kritik önemdedir. Üç kıtanın ortasında bulunan bölge ABD açısından kritik öneme sahip birçok ülkeye komşudur. ABD bu bölgeye hâkim olursa bu ülkeleri daha kolay takip ve kontrol edebilecektir. Özellikle son yıllarda Çin'in artan sermaye akışı ile hızlı büyümesi ve küresel bir güce dönüşmüş olması ABD'yi tedirgin etmektedir. Hindistan'da da benzer ekonomik büyüme ABD'yi rahatsız eder durumdadır. Orta Doğu'da hâkim bir ABD Çin ve Hindistan'ı daha kolay kontrol edebilecektir. Ayrıca Rusya'ya da yakın olan bölge bu ülkenin de kontrolü için elverişli bir konumdadır. Orta Doğu'yu ABD için değerli kılan sebeplerden birisi de din kaynaklıdır. Ağırlıklı olarak Protestan Evanjelist Hristiyanların yaşadığı ABD'de bu inanç gereği Kudüs ve Yahudilik çok önem arz etmektedir¹³³. Yukarıda bu konu detaylı olarak izah edildiğinden kısaca şu söylenebilir: ABD inançları gereği Orta Doğu bölgesine sahip olmak ve kontrol etmek istemektedir.

ABD Orta Doğu dâhil dünya üzerindeki yayılcı siyasetini yürütürken çoğu zaman asıl hedeflerini gizleyerek politikalarına dünya kamuoyunda tepki çekmeyecek kılıflar uydurmaktadır. Mahir Kaynak ABD politikalarını şöyle değerlendirmektedir: *“Konu ele geçirmektir. Burada eğer önünde bir engel var ise, orada yerleşmiş bir yapı var ise, demokrasi adına oraya müdahale edilecektir. Oradan demokrasi talep edilecektir”*¹³⁴. ABD Orta Doğu bölgesine müdahale ederken de benzer kılıfları kullanıp asıl gayesini gizlemektedir. Söylemlerinde hem demokrasi, özgürlük, insan hakları ve barış söylemlerini kullanan ABD petrol ve

¹³³ E. Stephen Ambrose, *“Dünyaya Açılım”*, (tercüme: Ruhican Tul), Dış Politika Enstitüsü Yayınları, Ankara 1992, s. 230-231.

¹³⁴ Mahir Kaynak-Emin Gürses, *a.g.e.*, s. 18.

enerji kaynakları gibi hususları dile getirmekten kaçınmaktadır. CIA'nın eski yöneticisi James Woolsey, ABD'nin Orta Doğu için yürüttüğü mücadeleyi, kendilerinin 20. yüzyıl boyunca inşa edip korudukları liberal uygarlığı tehdit eden Arap ve Müslüman topluluklara karşı bir demokrasi götürme savaşı olduğunu iddia ederek bu savaşın bölgeye özgürlük getirilene dek devam edeceğini iddia etmiştir. ABD eski Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ABD'nin Irak işgalini Irak petroleri sebebiyle değil Irak'ın kimyasal ve biyolojik silahlara sahip olması nedeniyle yapıldığını iddia etmiş ancak Irak'ta bu güne kadar ne bu silahlar ne de bunların izleri bulunabilmiştir.

ABD bölgede kendine gösterilen direnci ve jeo-kültürel tehdidi dikkate almakla beraber uluslararası örgütlerin tepkilerini de hiçe sayarak bölgedeki şiddet içeren ve kanlı eylemlerini demokrasi söylemlerini kullanarak örtbas edebileceğini hesaplamaktadır¹³⁵. ABD bu örtbası sağlayabilmek için her türlü aracı kullanmayı mübah saymaktadır. Bu araçların içinde radyo TV dergi gazete ve internet gibi dâhili ve harici medya organları sıklıkla kullanılmaktadır. Bu araçlar kullanılırken herkesin saygı duyduğu demokrasi, fikir hürriyeti, temel hak ve hürriyetler gibi konu başlıkları altında bu devletler fikirlerini empoze etmeye çalışmaktadır¹³⁶.

2.6.2. Büyük Orta Doğu Projesi (BOP)

2.6.2.1. BOP' un Tanımı

BOP, Kuzey Afrika'nın Akdeniz sınırlarından başlayıp Hindistan'ın batı sınırlarına kadar uzanan geniş bir coğrafyada çoğu Müslüman olan ülkelerin siyasi, hukuki, bilgi, eğitim, ekonomi, sosyal ve güvenlik boyutlarında değişim ve dönüşümlerini hedefleyen kapsamlı bir projedir¹³⁷. Aslında BOP, Soğuk Savaş sürecinin ardından ABD'nin ortaya attığı **Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi**'nin bir alt başlığıdır. 1990'lı yılların başlarında ABD Tanzanya'da ve Kenya'da

¹³⁵ Recep Kök, *a.g.m.*, s. 2.

¹³⁶ İlker Alp, *a.g.e.*, s. 6.

¹³⁷ Salim Cöhce, *a.g.m.*, s. 66.

büyükçekilimlerinin bombalanması ile uluslararası terörizme karşı politikalar üretmesi gerektiğini anlayarak bu projeyi başlatmıştır¹³⁸. Ancak BOP'un hayat bulması ve uygulanması, bütün dünyayı sarsan ve yeni bir dönemin başlamasına sebep olan 11 Eylül terör saldırılarının ardından olmuştur. ABD küresel terörizmi, klasik terörle mücadele yöntemleri ile önleyemeyeceğini anladıktan sonra küresel terörizmin kaynağı olarak gördüğü Orta Doğu bölgesine müdahale etmek amacı ile BOP'u canlandırmıştır¹³⁹. Afganistan ve Irak'ın işgalleri ile uygulamaya konmuş olan projenin resmi ağızlarından ilk ilanı İsviçre'nin Davos şehrinde yapılan Dünya Ekonomik Forumu'nda ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney tarafından 24 Ocak 2004 tarihinde yapılmıştır¹⁴⁰.

Bush'un iktidar döneminde ABD dış politikasına yön veren muhafazakâr kesime karşı yeni liberal fikirlerin savunucusu olan Ronald Asmus'un Washington Post gazetesinde 22 Haziran 2003'te yayımlanan 'The Neoliberal Take on the Middle East' isimli makalesinde Büyük Orta Doğu Projesiyle ilgili olarak önemli bilgiler mevcuttur. Buna göre Orta Doğu'nun tehditlerden arındırılarak istenilen şekle gelebilmesi için uygulanması gereken proje NATO'nun soğuk savaş döneminde SSCB'ye uyguladığı projenin bir benzeri olmak zorundadır. Uygulanması gereken bu proje uzun vadeli olmakla beraber kuvvet uygulaması içermemelidir. Zira uygulanacak olan kuvvetin Orta Doğu'yu istenilen seviyeye getirmesi imkânsızdır. Ancak ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi açılardan geliştirilmiş bir proje Avrupalı müttefiklerle beraber uygulandığı takdirde Orta Doğu'da sonuç alınabilir¹⁴¹.

Lobilerde yaratılarak üniversitelerde eğitim amaçlı gösterilmesinin ardından politikacılar tarafından siyasi fikir olarak benimsenen BOP yürürlük aşamasında ordu tarafından da benimsenerek uygulanmakta olan bir işgal planı şeklini almıştır. Bu projenin oluşturulmasında çeşitli sebepler etkin olmuştur. Bunlardan bir tanesi dini ve coğrafi olarak İslam'ın Orta Doğu'daki olası siyasi hareketlerinin önlemine almaktır. Diğer bir sebep ise kapitalizmin düşmansız yaşayamaması tezine dayanarak

¹³⁸ Altuğ Günal, *a.g.m.*, s. 158.

¹³⁹ Altuğ Günal, *gös. yer.*

¹⁴⁰ Salim Cöhce, *gös. yer.*

¹⁴¹ Hasan Şafak, *a.g.e.*, s. 36.

ABD'nin sömürme amaçlı bakir topraklar ve pazarlar elde edebilmek için yeni düşmanlar edinmesi gösterilebilir.

ABD'nin bu projesinde işi organize edecek devlet İsrail, model devlet ise Türkiye olacaktır. ABD ise sadece gerektiği anlarda tetikleme ya da organize etme gibi müdahalelerde bulunacaktır. Bu şekilde ABD'nin 90'lı yıllarda sıkça telaffuz ettiği **Yeni Dünya Düzeni** ile elde edeceği küresel hâkimiyetin bölgesel bazda tatbiki sağlanmış olacaktır. ABD 1990'lı yıllarda Sovyetlerin yıkılmasından sonra dünya sahnesinde yalnız kalmış ve Orta Doğu bölgesindeki faaliyetlerini artırarak, bölgede hâkimiyet sağlamak için elde ettiği bu fırsatı yaygın politikalar üreterek kullanmıştır. Bu politikalar BOP'u oluşturmuştur¹⁴².

Irak'ın işgalinin ardından gündeme gelen ve çok geniş bir alanı etki altına alması hedeflenen bu proje dünya enerji kaynaklarının çoğunu bünyesine dâhil etmiştir. Coğrafi açıdan bir tasvir yapacak olursak, Kuzey Afrika'dan Hindistan'a kadar uzanarak Suudi Arabistan'ı da bünyesine katıp Kafkaslar ve Afganistan dâhil diğer tüm Orta Doğu devletlerini sınırlarına eklemektedir. Çizilen bu coğrafi sınırların asıl manası ise farklı millet, kültür, din ve dillerin oluşturduğu bu alanda yeni bir düzen kurarak küresel istikrarı sağlamaktır. Aynı zamanda petrol, su ve doğal gaz gibi maddelerin hem kaynaklarını hem de nakil yollarını kontrol altında tutularak ileride rakip olması ya da tehlike arz etmesi muhtemel olan güçlerin önü kesilecek bu şekilde de hangi devletin güçlenip hangisinin güçlenmeyeceğine bizzat kendileri karar verebilir bir pozisyonda olacaklardır. Barındırdığı bunca avantajın yanı sıra enerjiye artan ihtiyaç, devletlerin istikrarsızlıkları, petrol kaynağı ülkelere ulaşmadaki artan zorluk derecesi ve dünyanın tamamına hükmetme arzusuna sahip çeşitli güçler Orta Doğu'da söz sahibi olmanın önemini oldukça arttırmıştır¹⁴³.

ABD'nin bu projeyi ortaya çıkarmasında altı ana sebepten bahsedilebilir:

a) Bölgedeki petrol ve diğer enerji kaynaklarını denetim altına almak,

¹⁴² Mahir Kaynak-Emin Gürses, *a.g.e.*, s. 12-13.

¹⁴³ Hasan Şafak, *a.g.e.*, s. 37.

- b) Projeyi uyguladığı ülkelerin liberal ekonomiye geçmelerini sağlayarak pazar payını artırmak,
- c) Kendine yakın olan ve sağlam bir müttefiki olan İsrail Devleti'nin güvenliğini sağlamak,
- ç) Irak Savaşı ile bütün dünyada artış gösteren Amerikan aleyhtarlığını azaltmak,
- d) Küresel terörizmin merkezi olarak gördüğü Orta Doğu'ya hâkim olup terör olaylarını minimuma indirmek¹⁴⁴,
- e) Hızla büyümekte olan Çin ve Hindistan'a yakın olmak¹⁴⁵.

Bu altı sebep içerisinde en çok ön plana çıkanı ABD'nin BOP'un uygulanması ile bölgedeki zengin petrol ve diğer enerji kaynaklarını denetim altına alma isteğidir. ABD zengin petrol ve enerji kaynaklarını kontrol etmek ve elde etmek amacıyla Orta Doğu Bölgesi ile her zaman ilgilenir konumdadır. 1967 yılında ABD Savuma Bakanı Mc. Namara verdiği demeçte Orta Doğu'nun kendileri için çok stratejik bir öneme sahip olduğunu, bu bölgenin kendileri için siyasi, askeri ve iktisadi menfaatlerin odak noktası olduğunu ve Orta Doğu petrollerinin kendileri için hayati önem taşıdığını ifade etmiştir¹⁴⁶. Benzer olarak Bill Clinton 1997 yılında **Yeni Bir Yüzyıl İçin Ulusal Güvenlik Stratejisi** isimli belgeyi imzalayarak ABD menfaatlerini garantileyen ekonomik milliyetçiliği ABD'nin silah zoruyla dahi olsa dünyaya hâkim kılma azminde olduğunu ve bu kapsamda 200 milyon varillik petrol rezervine sahip Orta Doğu bölgesindeki kaynaklara erişmenin de ABD için hayati önem taşıyor durumda olduğunu belgelemiştir.

Fransa Yeşiller grubunun önemli liderlerinden biri olan Yves Cochet de açıkça BOP'u insani ve demokratik gayeleri varmış gibi gösterilmesine rağmen asıl hedefin bölgedeki tüm petrol kaynaklarına hâkim olmak olduğunu söylemiştir. Proje ile asıl hedeflenen bunlar olmasına rağmen ABD, BOP ile bölgeye daha çok barış,

---

¹⁴⁴ Salim Cöhce, *a.g.m.*, s. 67.

¹⁴⁵ Hasan Şafak, *a.g.e.*, s. 43.

¹⁴⁶ Metin Aydoğan, *a.g.e.*, s. 37.

demokrasi ve özgürlük getireceğini aynı zamanda terör ve ekonomik problemleri çözeceğini iddia etmektedir.

2.6.2.2. BOP'un Kapsamı

BOP yüzölçümü çok geniş alan bir alandaki ülkeleri kapsamaktadır. Sınırları batıda Fas, Moritanya, doğuda Orta Asya ve Moğolistan, kuzeyde Kafkasya ve Türkiye, güneyde Arap dünyasından Somali'ye kadar uzanır. Bu sınırlar içindeki ülkelerin büyük çoğunluğu Müslüman olsa da proje bütün İslam ülkelerini kapsamamaktadır. Örneğin, Orta Asya ülkelerinden Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan proje kapsamı dışındadır. Aynı şekilde, Balkan ülkelerinden Arnavutluk ve Bosna-Hersek, Afrika ülkelerinden Gana ve Gambiya ve Uzak Doğu ülkelerinden Endonezya, Malezya ve Bangladeş gibi Müslüman devletler BOP dışında tutulmuşlardır¹⁴⁷.

BOP bu geniş coğrafyada 22 ülkeyi kapsamaktadır. Bu ülkeler şunlardır: **Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Yemen, İran, Pakistan, Afganistan, Moritanya, Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, Sudan, Lübnan, Filistin, Ürdün, Suriye, Irak ve Kuveyt.** Bütün bu ülkelerin ya petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarına sahip olması ya da bu enerji kaynaklarının nakil hattı üzerinde bulunuyor olması dikkat çekicidir¹⁴⁸.

Projenin orijinal halinde Türkiye hedef ülke olarak kapsam dâhilinde iken Türkiye'nin tepki göstermesi ve NATO üyeliği, AB adaylığı, laik ve demokratik bir ülke olma özellikleri dikkate alınarak Türkiye kapsam dışına çıkartılıp model ülke konumuna getirilmiştir.

2.6.2.3. BOP'u Hazırlayan Tarihi Süreç

ABD 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünya siyaset sahnesinde baş aktör olarak rol almaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan ABD, savaşın

¹⁴⁷ Altuğ Günal, *a.g.m.*, s. 160.

¹⁴⁸ Altuğ Günal, *a.g.m.*, s. 161.

yaralarını da sararak ekonomik ve siyasi alanlarda atılımlar yapmıştır. O yıllarda dahi ABD'nin Orta Doğu petroleri üzerinde aktif rol oynama çabaları bulunmaktadır. 1945 yılında, ABD Suudi petroleri üzerinde kontrol sağlayabilmek amacı ile ilk Anlaşmasını Başkan Roosevelt ve Suudi Kralı arasında imzalamıştır. İran petrolerinin kontrolünü sağlamak için ise kendilerine mani olan Musaddık yönetimini devirip kendi kontrolündeki Şah rejimini ihdas etmişlerdir. Şah yönetimindeki İran'da ABD, ülke petrolerinin büyük çoğunun yönetimini eline geçirmiştir. Sonraki 20 yıl içerisinde Orta Doğu petrolerinin %65'ini Amerikan şirketleri yönetir duruma gelmiştir¹⁴⁹.

Soğuk Savaş yıllarının yaşandığı sonraki dönemlerde ABD zorunlu olarak bölgede faaliyetlerini azaltmak durumunda kalmıştır. Bu dönemde ABD ve SSCB olmak üzere iki kutuplu bir dünya olduğu için politikalar bu iki güç arasındaki soğuk savaşa göre belirlenmek durumunda kalmıştır. Bu ortamda ülkeler politikalarını askeri, ekonomik, ideolojik ve siyasi temellere dayanan güvenlik algılarına göre belirlemek zorunda kalmışlardır. Ülkeler savunmalarını artırmak için bu iki güçten birinin yanında yer almak durumunda kalmış ve NATO veya Varşova Paktı gruplarından birine dâhil olmuşlardır. BM gibi uluslararası barışı kurmak amacı ile kurulan örgütlerde bu dönemde pek etkili olamamışlardır¹⁵⁰.

SSCB'nin dağılmasının ardından Soğuk savaş dönemi sona ermiş oldu ve ABD dünya siyaseti sahnesinde tek başına kaldı. Artık yeni bir dünya düzeninden bahsediliyordu. ABD Başkanı George Bush Ağustos 1990'da yaptığı bir konuşmada ABD'nin Yeni Bir Dünya Düzeni planladığını doğrulamıştı. Bu yeni düzende, güvenlik endişeleri azaldığı için ülkeler ekonomik olarak gelişmek ve uluslararası yeni ilişkiler kurmak için imkânlara sahip olmuşlardı. Bununla beraber, Soğuk Savaş süresince var olan fakat büyük sorunlarla uğraşmaktan göz ardı edilmiş birçok sorunda su yüzüne çıkıyordu. ABD için de benzer sorunlar su yüzüne çıkmıştı. ABD tek hâkim güç olmuştu ve güçlü bir ekonomisi vardı. Ancak bunlar dünya

¹⁴⁹ Haluk Gerger, "Ortadoğu'da Düş Ve Karabasan: Ortadoğu Nereye?", <http://merichrd.wordpress.com/2007.02.17/ortadogu-nereye>, (15.04.2010).

¹⁵⁰ Seval Gökbaş, *a.g.m.*, s. 2.

hâkimiyetini sağlamak için tek başına yeterli değildi. ABD dünyaya hâkim olmak için dünyanın her bir köşesinde konuşlanmış güçlü bir orduya da ihtiyaç duyuyordu. ABD böyle bir ordunun hem siyasi hem de ekonomik gücünü artıracığını iyi hesap etmişti¹⁵¹.

Bu amaçlarına ulaşmak için ABD bütün dünya tarafından kabul görecektir ortak bir düşman üretmiştir ve güvenlik algısını küreselleştirmiştir. Bu ortak *“düşman tek bir politik rejim, kişi ya da bölge ve ideoloji değildir. Düşman politik olarak destek gören ve suçsuzlara yönelmiş ‘terörizmdir’¹⁵².”* 11 Eylül saldırılarını da kullanarak ABD bütün dünyaya bu ortak düşmanı kabul ettirmiş ve ona karşı mücadele göreceli olarak onların desteklerini almıştır.

ABD bu ortak düşmana karşı etkili mücadele edebilmek için sivrisineklerle tek tek uğraşmaktansa bataklığı kurutmaya karar vermişti. Bu bataklık ise ABD’ye göre Moritanya’dan Endonezya’ya kadar uzanan coğrafyada bulunan 50 kadar Müslüman ülkelerdi¹⁵³. BOP bu coğrafyadaki Müslüman ülkeleri büyük oranda kapsamaktadır.

RAND Cooperation isimli düşünce kuruluşu 88 sayfalık **Sivil Demokratik İslam: Ortaklar, Kaynaklar ve Stratejiler** başlıklı bir rapor hazırlayarak Bush yönetimine Müslüman ülkeleri nasıl kontrol edeceğini anlatıyordu. Raporun ana tezi Müslüman ülkelerin Batı değerleri ile özdeşleşmemesi durumunda medeniyetler çatışması çıkması ihtimalin yüksek olması idi¹⁵⁴. Bu rapor Müslüman ülkeleri insan hakları, demokrasi, özgürlükler, kadın hakları, ceza hukuku, eğitim, dinde reform ve Batı dünyasına karşı tavırları gibi konulardan analiz edip Müslümanları **köktendinciler, gelenekçiler, modernler (ılımlı İslam) ve laikler** diye dört grup altında topluyor ve bu dört grup için ayrı politikalar öneriyordu. Rapora göre köktendinciler Batı kültürünü tamamen reddederler ve bunlar İslamı daha saldırgan, şiddet yanlısı ve yayılcı olarak yorumlarlar. Bunlar katı İslam rejimini uygulayan

¹⁵¹ Seval Gökbaş, *a.g.m.*, s. 3.

¹⁵² Seval Gökbaş, *gös. yer.*

¹⁵³ Altuğ Günel, *a.g.m.*, s. 159.

¹⁵⁴ Altuğ Günel, *gös. yer.*

bir devlet arzu ederler. Bunlarla iletişim kurulmamalı ve işbirliği yapılmamalıdır. Gelenekçiler Islama bağlıdırlar ancak köktendinciler gibi şiddet yanlısı değillerdir. Bu grup Müslümanlarla iletişim kurulabilir ancak bunlara karşı barışçı bir izlenim uyandırılmalıdır. Modernistler (İlimli İslam) İslam peygamberinin uygulamalarını esas almakla birlikte zamanın değişen şartlarına göre sosyal ve günlük hayatta bazı yeniliklerin yapılabileceğine inanırlar. Bunlar özgürlük ve eşitlik esaslarını benimserler. Bu sebeple bunlar Batı değerlerini İslam dünyasına kabul ettirebilmek için bir araç olarak kullanılabilirler. Rapora göre laikler ise din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasına taraftar olmalarına rağmen kamusal alanı özel alana indirgemişlerdir. Bu grup batı değerlerine en yakın grup olmasına rağmen bunlar yarı demokratik ve milliyetçi olduklarından dolayı kullanıma pek elverişli değillerdir. Aynı zamanda ABD'yi ve politikalarını da benimsemezler. İslam dünyası tarafından da sevilmediklerinden İslam ülkelerine karşı uygulanacak politikalar için elverişli değillerdir. Rapor Bush yönetimine İslam dünyasında başarılı bir siyaset yürütebilmek için şunları tavsiye etmektedir: “İlimli İslamcılarının yanında ol, onları destekle, gelenekçileri karşına alma ancak kusurlarını eleştir, kökten dincilerle mücadele et ve son olarak, seçici olmak kaydıyla laikleri destekle¹⁵⁵.”

Bu raporda önerilenler ile ABD'nin BOP kapsamında uyguladığı politikaların benzerlik gösterdiği değerlendirilmektedir. ABD proje ile doğu bloğu ülkelerini kendine hedef seçmiştir. Dünya siyasetinde zaten yalnız kalmış olan ABD kontrolsüz güç kullanır konuma gelmiş olabilir. Eski ABD dışişleri bakanı Condoleezza Rice proje kapsamında Türkiye dâhil bölgedeki 22 ülkenin sınırlarının değişmesi gerektiği ve bunun ilk adımlarının da Afganistan ve Irak'ın işgalleri ile atıldığını söylemiştir. ABD'nin bu hırçın tavrı rahatsızlık oluşturmaktadır. Proje kapsamında kullanılan demokratikleşme ve bireysel özgürlükler gibi barışçı söylemlerin arkasında enerji kaynaklarına erişip bu kaynakları kontrol etmek olduğunun farkına varan ülkeler ABD için projenin uygulanmasının önünde bir engeldir. AB ülkeleri ve doğuda Çin gibi gelişen ülkeler bu engellerin en önemlileri olabilir. Ancak ABD bu engelleri

---

¹⁵⁵ Altuğ Günal, *a.g.m.*, s. 160.

çözümlemek için de politikalar üretmektedir. Bu politikalar bir sonraki bölümde detaylı olarak incelenecektir.

2.6.2.4. ABD'nin BOP İçin Destek Arayışları

BOP kapsamında, ABD'nin kendi çıkarları doğrultusunda tek başına Orta Doğu'da yürüttüğü politikalar hem Avrupa ülkelerinde, hem Asya ülkelerinde hem de Müslüman ülkelerde rahatsızlık meydana getirmektedir. Bu sebeple ABD BOP'u sorunsuz yürütebilmek için destek arayışı içindedir. ABD'yi destek aramaya iten diğer bir sebep ise BOP'un mali ve askeri yükünün fazla olmasıdır¹⁵⁶. Bu iki destek arama sebebi ve bunlar için izlenen politikalar aşağıda tartışılacaktır. Ancak ABD'nin BOP için destek arıyor olması kesinlikle bir yük paylaşımı olarak anlaşılmalıdır. ABD, sınırlı ve Orta Doğu'daki çıkarlarına hanel getirmeyecek bir paylaşım hedeflemektedir.

Başlangıçta BOP ABD'nin tek başına yürüttüğü bir proje idi. Ancak ABD gördüğü tepkilerden dolayı artık BOP'u tek başına yürütme fikrinden vazgeçmiş görünüyor¹⁵⁷. Daha önce de bahsedildiği gibi ABD dünya genelinde herkesin kabul edebileceği ortak bir terörizm düşmanı yaratarak güvenlik gerekçesi ile diğer ülkeleri yanında yer almaya davet etmektedir. ABD bu konuda o kadar ısrarlı görünüyor ki yanında yer almayan ülkeleri başarısız ülkeler olarak kabul ediyor¹⁵⁸.

Bu hususta ABD'ye destek için en yakın görülen grup Avrupa devletleridir. Hatta ABD Avrupalı devletlere destekten de öte işbirliği teklif etmiştir. Başta İngiltere ABD'nin BOP'u yürütmek için tek başına yeterli olamayacağını gördüğü için zaman kaybetmeden ABD'nin yanında yer almış ve diğer Avrupalı devletleri de bu konuda ikna etme çabası içinde olmuştur¹⁵⁹. Özellikle 11 Eylül'den sonra Avrupa ülkeleri açık olarak ABD'ye desteklerini dile getirmişlerdir. Avrupalı devletler terörizme karşı mücadelenin kendilerinin öncelikli hedefleri olduğunu ifade

¹⁵⁶ Altuğ Günel, *a.g.m.*, s. 161.

¹⁵⁷ Mahir Kaynak-Emin Gürses, *a.g.e.*, s. 20.

¹⁵⁸ Seval Gökbaş, *a.g.m.*, s. 4.

¹⁵⁹ Mahir Kaynak-Emin Gürses, *a.g.e.*, s. 23.

etmişlerdir. Hatta bu konuda bazı devletler ABD'nin doğrudan müttefiki olmuşlardır. AB ile ABD özellikle ekonomik alanlarda rekabet içinde bulunmalarına rağmen AB de açık olarak ABD'yi desteklemiştir. AB küreselleşme ile dünyanın bir noktasındaki problemlerin diğer bölgeleri de etkilediği gerçeğini bilerek Orta Doğu'da yaşanan güvenlik problemlerinin kendisini de etkilememesi için ABD'nin yanında olacağını bildirmiştir¹⁶⁰. BOP'a açık bir destek de Almanya eski Başbakanı Gerhard Schröder'den gelmiştir. Schröder, 21. yüzyıl Alman-Amerikan Birliği adındaki açıklamasında ABD'nin Orta Doğu halkları için belirlediği hedeflere ulaşmak ve barış içinde yaşamak hususlarını desteklediklerini ve G-8 ve NATO zirvelerinde bu destek doğrultusunda çalışacaklarını ifade etmiştir.

Avrupa'dan aldığı desteklerle yetinmeyen ABD diğer dünya ülkelerinin, özellikle de İslam coğrafyasının desteğini almak istemekteydi. Bu niyetle ABD 2004 yılında ABD'de yaptığı G-8 zirvesine BOP kapsamında bulunan ülkeleri de davet etmiştir. Bu zirveye Türkiye demokratik ortak sıfatıyla, diğer 22 ülke ise bölgesel ortak sıfatıyla davet edilmişlerdi. Zirveye Türkiye, Afganistan, Irak, Yemen, Ürdün, Bahreyn ve Cezayir katılırken, Mısır, Suudi Arabistan ve Tunus gibi Arap ülkeleri bölgedeki İsrail sorunu çözülmeden başka bir politikayı tartışmayacaklarını bildirerek toplantıya katılmamışlardır. Toplantıya katılan G-8 üyeleri ve BOP kapsamındaki ülkeler yaptıkları ortak açıklamada BOP'un resmi hedeflerini benimsediklerini bildirmişlerdir. Ayrıca alınan kararla toplantıya davet edilen BOP kapsamındaki ülkeler İtalya başkanlığında 2004 ve 2005 yıllarında tekrar bir araya gelmişler ve BOP kapsamındaki reformların gerçekleşme şartlarını tartışmışlardır. Bir diğer ifade ile ABD Batılı devletlerden tam destek sağlarken Müslüman coğrafyasından henüz arzuladığı desteği sağlayamamıştır¹⁶¹.

ABD diğer ülkelerden destek almak yanında BOP' un askeri ve mali gücünü azaltmak için de çaba içerisinde idi. Bu gaye ile ABD'nin kullanabileceği en uygun araç NATO olarak görünmekte idi. NATO 1949 SSCB tehdidine karşı kurulmuş askeri bir ittifaktı ve amacı Kuzey Atlantik ve üye ülkelerin toraklarını korumaktı.

¹⁶⁰ Seval Gökbaş, *a.g.m.*, s. 4.

¹⁶¹ Altuğ Günel, *a.g.m.*, s. 162.

SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile bir ölçüde NATO'nun varoluş gayesi de kalmamış oluyordu. Bu ortamda NATO ya dağılacaktı veya yeni tehditlere karşı yeniden yapılanıp görevine devam edecekti. NATO ikinci yolu seçti ve artık büyük tehditlerle uğraşmak yerine bölgesel olarak ortaya çıkan politik, ekonomik, sosyal ve çevresel kaynaklı daha küçük tehditlerle mücadele etmeye başlamıştır.

Bu yeni NATO dönemini ABD kendi menfaatleri uğruna kullanma arzusunu göstermekte gecikmemiştir. ABD'li yetkililer verdikleri beyanatlarda NATO'nun ABD'nin yanında yer alması gerektiğini vurgulamışlardır. Başkan George W. Bush NATO'nun Afganistan'daki olaylar karşısında tarafsız kalamayacağını ve NATO'nun bundan sonra hattı müdafa yerine sathı müdafa yapması gerektiğini vurgulamıştı. NATO'nun görevi buralarda ABD menfaatlerini korumaktı¹⁶². 19 Ekim 2003 tarihinde Prag'da yapılan NATO zirvesinde de, ABD temsilcisi Nicholas Burns NATO'nun görevinin Avrupa ve Kuzey Amerika'yı savunmak olduğunu ve bu savunmanın sağlanabilmesi için de NATO'nun sadece Batı Avrupa, Merkezi Avrupa veya Kuzey Amerika'da bulunmasının yeterli olmayacağını, NATO'nun doğuya ve güneye, yani Orta Doğu'ya açılması gerektiğini vurgulamıştır. 2004 yılında İstanbul'da yapılan NATO zirvesinde de BOP gündeme alınarak NATO'nun artık bu proje için kullanılacağı belgelenmiş olmaktadır. Bu zirvede NATO için yeni düşman, terörizm ve terörü destekleyen ülkeler olarak tanımlanmış, bu tehditlerle mücadele için NATO'nun bir ülkeye müdahalesinin mümkün olduğu belirlenmiştir. Bütün bu gelişmeler ABD'nin NATO'yu BOP için askeri bir güç olarak kullanacağını işaretleridir. Özetle, 21. yüzyılda NATO'nun görev alanı Orta Doğu, Irak, Afganistan, Akdeniz ve İsrail-Filistin bölgeleri olacaktır.

2.6.2.5. BOP Çerçevesinde ABD ve Türkiye İlişkileri

ABD BOP'u yürütmek ve başarılı olmak için Türkiye'ye ihtiyaç duymaktadır. ABD hem Türkiye üzerinde çıkarları olduğu için hem de Türkiye'yi kullanabileceği için bunu yapmak durumundadır. Zbingniev Brezinski'nin belirttiği

¹⁶² Mahir Kaynak-Emin Gürses, *a.g.e.*, s. 23.

gibi, Türkiye Karadeniz bölgesini istikrar içinde tutar, Akdeniz'e girişi kontrol eder, Kafkasya'da Rusya'yı dengeler, Müslüman fundamentalizmine karşı panzehirdir ve NATO'nun güney kanadının dayanağıdır. Bununla birlikte ABD'nin gözünde Türkiye Orta Doğu ülkeleri için demokrasiyi benimsemiş, parlamenter bir sistemi olan, kişi haklarına saygı duyan, laik ve nüfusunun çoğu Müslüman olan ideal bir model ülkedir.

Ünlü siyaset bilimi profesörü Samuel P. Huntington 1993 yılında bir makalesinde, Batı Medeniyetinin rehavete kapılmamak için bir yeni düşman arayışı içinde olduğunu ifade etmiştir. Hissedilen bu düşman ihtiyacını karşılamak için İslam Âlemi ve Sind Medeniyeti yani Çin uygun gözükmemektedir. Her ne kadar İslam Âlemi ABD'nin gerçek bir potansiyel düşmanı olmasa da siyaset bilimcilerin biçtiği rol bundan farklı değildir. Diğer medeniyetlerle karşılaştırıldığında daha fazla bölünmüş halde olmasıyla dikkat çeken İslam dünyasında liderlik rolünü oynaması gereken bir devlete gereksinim duyulmaktadır. ABD'ye göre bu rol en iyi Türkiye'ye yakışmaktadır.

ABD Türkiye için bir model rolü biçmekle beraber Türkiye üzerindeki menfaatlerinden de vazgeçmiş değildir. BOP'un kapsadığı alanlarda 22 ayrı devletin varlığı söz konusudur ve proje kapsamında bu devletlerin ülke sınırlarının değiştirilmesi ve yeniden çizilmesi planlanmaktadır¹⁶³. Türkiye dâhil bu devletlerin çoğu Müslüman'dır. Bu devletlerin içersinde Türkiye, sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik konumu ve nüfusunun kozmopolit yapısı ile BOP'un merkezi haline getirilmiştir. BOP ile Türkiye Cumhuriyeti'nin bütünlüğü, birlik ve beraberliği ve geleceği müttefiki ve stratejik ortağı bildiği ABD tarafından tehdit altında bulunmaktadır. Projeye göre toprak kaybına uğrayacak ülkeler şunlardır: **Türkiye, Irak, İran, Pakistan, Suriye ve Suudi Arabistan**. Ayrıca proje yeni devletlerin kurulmasında öngörmektedir. Bunlar ise **Hür Kürdistan, Şii Arap Devleti, Hür Belucistan, Kutsal İslam Devleti ve Batı Yakasıdır**¹⁶⁴. Projeye göre İsrail diğer

¹⁶³ Hasan Demir, *a.g.m.*, s. 7.

¹⁶⁴ "Redrawing The Middle East Map",

<http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=3882> (05.05.2010).

devletlere nazaran avantajlı ve hâkim bir role sahiptir. ABD Başkanı W. Bush'un siyasi danışmanı James Blackwell Amerikan Senatosu'nda verdiği demeçte ABD'nin stratejik menfaatlerini temin etmek üzere İsrail'e etkin bir rol ve öncelik verilmesi gerektiğini söylemiştir¹⁶⁵. Afganistan ve Irak'ın işgal edilmelerinin bu projenin gereği olduğu artık herkesin malumudur. Projede Türkiye'yi ilgilendiren önemli kısım ise Karadeniz'in batı kıyılarından başlayıp İran ve Suriye'den de zengin su ve petrol kaynaklarını içeren toprakların dâhil edilmesiyle oluşturulacak geniş topraklarda bağımsız "Kürdistan Devleti'nin" kurulmasının planlanmasıdır¹⁶⁶. BOP kapsamında Türkiye üzerinde yürütülen propagandaların ana malzemesi insan hakları, özgürlük, demokrasi, dinler arası diyalog, medeniyetlerin buluşması, milletler mozaïği, din ve mezhep farklılıkları gibi kavramlar üzerinden yürütülmektedir. Ayrıca siyasi, iktisadi, hukuki ve sosyokültürel alanlarda da proje gereğince yürütülen faaliyetler bulunmaktadır¹⁶⁷.

Türkiye'nin BOP'a yaklaşımına değinmeden önce ABD ve Türkiye ilişkilerinin BOP merkezli kısa bir tarihçesine değinmek faydalı olacaktır. ABD dünya siyaset sahnesinin başrolüne soyunduğu tarihten beri Türkiye için de kendi menfaatleri doğrultusunda roller biçmektedir. 20. yüzyılın ortalarına kadar Türkiye SSCB tehdidine karşı bir tampon ülke olarak kullanılmış ve bu gaye ile silahlandırılmıştır. Soğuk Savaş döneminde ABD Türkiye'yi NATO üyeliği ile kendine iyice yakınlaştırmış ve hem SSCB'ye karşı kullanmış hem de Orta Doğu'yu kontrol etmek ve etkilemek için Türkiye'den yararlanmıştır. Türkiye'de iktidarlar ve devlet yönetimi de bu kritik günlerde sığınacak bir koy bulmuş olmanın verdiği rahatlıkla ABD politikalarını desteklemek durumunda kalmışlardır. Başbakan Adnan Menderes Orta Doğu'da Türkiye'nin rolü ile ilgili yaptığı konuşmada ABD'nin Orta Doğu'da istikrar ve milletlerin istiklali için çalıştığını ve bu hedef için Türkiye'nin bölgede önemli roller oynayacak potansiyele sahip olduğunu söyleyerek aslında Türkiye'nin ABD tarafından Orta Doğu bölgesinde biçilecek rollere hazır olduğunu

¹⁶⁵ Hasan Demir, "Türkiye: Beli Kırılacak, Boynu Koparılacak Ülke!", <http://www.biroybil.com/showthread.php?4037-Trkiye-Beli-k%C4%B1r%C4%B1lacak>, (04.05.2010).

¹⁶⁶ "Redrawing The Middle East Map", *gös. yer.*

¹⁶⁷ İlker Alp, *a.g.e.*, s. 62.

belirtiyordu. 1980’li ve 90’lı yıllarda da ABD Türkiye’yi Orta Doğu’ya model olarak sunarken Türkiye üzerinden bölgedeki politikalarını hayata geçiriyordu. 2000 yılına gelindiğinde W.Bush hükümeti Türkiye’nin Orta Doğu’ya model olabilmesi için yeni bir yaklaşım getirerek Türkiye’nin ılımlı bir İslam ülkesi olduğunu vurgulamaya başlamışlardır. Zamanın Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, her fırsatta Türkiye’nin böyle bir rolü üstlenmeyi arzulamadığını vurgulamıştır. 2003 yılında ABD Irak savaşı için asker ve mühimmat sevkiyatını Türkiye üzerinden yapmak istemiş ancak mecliste oylanana bu tezkere reddedilmiştir. Bu olay ABD ve Türkiye ilişkilerini olumsuz etkileyen sonuçlar ortaya çıkarmıştır¹⁶⁸. Sonrasında ise ABD ile ilişkileri onarma sürecine girilmiştir. Başbakan Erdoğan hükümetinin BOP’a destek olduğu ve ABD’nin yanında yer aldığı anlaşılmaktadır. 28 Ocak 2004’te Başbakan Tayyip Erdoğan Başkan Bush ile yaptığı görüşmenin ardından Türkiye’nin demokratik değerlerin yaygınlaşmasını hedefleyen bu projeye destek vereceğini ve proje içinde anahtar rol oynayacağını söylemiştir. Başka bir konuşmasında da yine Başbakan Erdoğan hükümetinin BOP eşbaşkanlarından biri olduğunu ve bu görevi yürüttüğünü dile getirmiştir. Özetle, Türkiye yüz yıla yakın bir süredir ABD’nin sadık müttefiki olarak Orta Doğu bölgesi dâhil ABD’nin politikaları doğrultusunda bir siyaset izlemiştir. BOP’da bu kapsam içerisinde görünmektedir.

Şurası unutulmamalıdır ki ABD BOP’u uygulamak ve başarılı olmak için Türkiye’ye muhtaçtır. Bu sebeple kendi çıkarları doğrultusunda Türkiye’yi kullanabilmek için sıkı pazarlıklara girecektir. Obama yönetimi bu pazarlık döneminin sinyallerini vermiştir. Obama seçimi kazanır kazanmaz nüfusu Müslüman ülkeler arasında ilk ziyaretini Türkiye’ye yapmıştır. Ayrıca dışişleri bakanı ve genelkurmay başkanı ayrı ayrı Türkiye’yi ziyaret etmiştir. Türkiye bu durumu kendi lehine değerlendirmelidir.

ABD ile Türkiye arasındaki ilişkide masada iki pazarlık konusu olması öngörülmektedir. Birincisi İran ile ilişkiler diğeri ise Irak’ın geleceğidir. Obama yönetimi Irak’tan Amerikan askerlerini çekeceğini bildirmiş ve bunu uygulamaya

¹⁶⁸ Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, “Türkiye İle ABD Arasında Büyük Pazarlık”, <http://www.turksae.com>, (23.04.2010).

sokmuştur. ABD'nin çekilmesi ile doğacak boşlukta İran'ın ve Şii'lerin Irak'ta hâkim olmaları olasılıktır. Buna karşı ABD Irak'ta İran hâkimiyetine karşı Sünni Suudi Arabistan, Mısır, Ürdün gibi ülkelerin desteğini almayı ve bu ülkeleri İran'a karşı silahlandırmak gibi yollarla güçlendirmeyi tasarlamaktadır. ABD Türkiye'nin de İran'a karşı kendi yanında yer almasını isteyecektir. Türkiye için hassas ve kritik olan bu duruma karşı etkin politikalar üretmesi gerekmektedir.

ABD ile Türkiye arasındaki ikinci pazarlık konusu Irak'ın geleceği ile ilgilidir. Irak'ın geleceği ile ilgili Türkiye'yi ilgilendiren birçok farklı ve hassas konu vardır. Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin kurulması, Kerkük'ün statüsü, Kuzey Irak petrol ve doğalgaz kaynaklarının Türkiye üzerinden uluslararası pazarlara açılması, ABD'nin Irak'tan çekilirken Türkiye'yi kullanması, ABD birliklerinin bir bölümünün Kuzey Irak'ta veya Türkiye'de Irak'ı denetim ve kontrol etme amaçlı konuşlandırılması, PKK ile mücadele, Türkiye'deki Kürt sorunu ve İran'a karşı ortak politika belirlenmesi bu konulardandır. Türkiye'nin planlı ve rasyonel bir şekilde ABD ile pazarlık ederek bu konuları karşılıklı çıkar ilişkisine dayanarak çözülmesi gerekmektedir¹⁶⁹.

2.6.3. ABD'nin Politikaları İçin Etnik Unsurları ve Azınlıkları Kullanması

2.6.3.1. Kürtlerin Kullanılması

ABD'nin BOP kapsamında Orta Doğu bölgesi ve Türkiye üzerindeki emellerinden yukarıda detaylı olarak bahsedilmişti. ABD bu emellerine ulaşabilmek için her türlü yolu denemektedir. Bu yollardan birisi BOP kapsamında bulunan ülkeler içindeki etnik unsurları ve azınlıkları kullanmaktır. *“Orta Doğu ülkelerinde farklı dinde olup aynı dili konuşan gruplar arasındaki uyuşma bir politik uzlaşmadır. Zaman zaman bu gibi dengeler politik gelişmelerle altüst olmaktadır. Mısır'da Kobtlarla Müslümanlar, Suriye ve Lübnan'daki gerilim ve çatışmalar buna*

¹⁶⁹ Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, *a.g.m.*, s. 3.

*örnektir*¹⁷⁰.” ABD bölgedeki etnik unsurların ve azınlıkların bu hassas durumunu kendi lehine kullanmak istemektedir. Bu etnik unsurlar içerisinde Türkiye’yi en çok ilgilendireni Kürtlerdir.

ABD’nin en yakın ilişkiler içerisinde olduğu ve en çok kullandığı Kürt grubu Kuzey Irak’ta olandır. ABD bu grubu kullanarak komşu ülkelerdeki Kürt gruplarını da örgütleyerek harekete geçirmek ve bu ülkelerde kargaşa ve ayaklanmalar çıkararak kendine müdahale ve kontrol alanları oluşturmak istemektedir. Mahir Kaynak ABD’nin Kuzey Irak’taki Kürt gruplar ile ilgili faaliyetleri hakkında şunları ifade etmektedir:

*“Oradaki Kürtleri de kendilerine bir dayanak olarak kurduklarını da zannetmiyorum. Sadece bir çatışma unsuru olarak kuruyorlar. Burada bir çatışma olsun istiyorlar. Bu çatışmanın Türkiye’ye intikali oradaki yapılanmanın temel nedenlerinden bir tanesidir. Yoksa orada da demokrasi kurulsa, artık ırkçılık gibi bir mesele kalmaz. Ama onu muhafaza ediyorlar. Ve bunun günün birinde Türkiye’ye de sıçrayabileceğini hesaplıyorlar*¹⁷¹.”

Mahir Kaynak’ın da ifade ettiği gibi ABD’nin bu Kürt politikası, yoğun bir Kürt nüfusun yaşadığı ülkemizi de yakından etkilemektedir. ABD bu Kürt nüfusu da kendi emelleri doğrultusunda huzursuzluk çıkartmak, ayrılığı ve bölücülüğü teşvik etmek için kullanmak istemektedir. ABD’nin bu isteği doğrultusunda Güneydoğu bölgemizde çalıştığı, siyasi, iktisadi, sosyo-kültürel ve diplomatik faaliyetler yürüttüğü bilinmektedir. Hatta ABD bu faaliyetlerini açık açık gösterir mahiyetteki Kürdistan haritalarını basın yayın organlarını kullanarak yayınlamaktadır¹⁷².

ABD’nin resmi yetkilileri de konuşmalarında bu ayrıştırıcı ve bölücü tutumlarını sergilemektedirler. California eyaleti milletvekili Brad Sherman Güneydoğu’ya Kürdistan diyerek buradaki Kürtlerin korunması gerektiğini, Türkiye’nin bu bölgede Miloseviç’in Kosova’da öldürdüğünden daha çok insan

¹⁷⁰ İlber Ortaylı, *a.g.e.*, s. 34.

¹⁷¹ Mahir Kaynak-Emin Gürses, *a.g.e.*, s. 54.

¹⁷² Gürbüz Evren, “*Avrupa Birliği Sürecinde Kürtçülük*”, Truva Yayınevi, İstanbul 2007, s. 199.

öldürdüğünü, bu sebeple ABD'nin NATO marifeti ile Kosova'da yaptığı gibi Türkiye'de de Güneydoğu Anadolu Bölgesine müdahale etmesi gerektiğini iddia etmiştir¹⁷³.

ABD'nin bölgedeki Kürtleri kullanarak yapmak istedikleri şu şekilde özetlenebilir:

a) Türkiye, İran, Irak ve Suriye deki Kürt nüfusu ortak paydalar bularak bir araya getirmeyi ve organik bağlar kurmayı planlamaktadır.

b) Irak'ın kuzeyindeki Kürtler ile Türkiye'nin içerisindeki Kürtlerin ilişkilerini ekonomik boyutta arttırarak hem Kürtlere ekonomik üstünlük sağlamayı hem de bu iki grubu birbirine yaklaştırmayı hedeflemektedir.

c) Güney Doğu Anadolu'yu Türkiye'den ayırarak Irak'ın Kuzeyi ile birleştirmeyi hedeflemektedir¹⁷⁴.

ABD Kürtlerin bulunduğu Kuzey Irak bölgesini Irak'tan ayırıp bağımsız bir Kürdistan kurmak istemektedir. Çünkü bağımsız, ancak büyük oranda ABD'ye bağımlı bir Kürdistan ABD'nin bölgeye hâkimiyeti ve kontrolü için gereklidir. ABD Irak'tan çekilse bile bu sözde Kürdistan topraklarında varlığını sorunsuz sürdürebilecektir. Böylece, bölgede ABD'nin en sadık müttefiki bu sözde Kürt devleti olacaktır. ABD böyle bir kukla devleti şiddetle arzularken Türkiye daha şiddetli bir şekilde kendi toprak bütünlüğü ve geleceğini tehdit edecek böyle bir gelişmeyi reddetmektedir. ABD ile Türkiye ilişkilerinin geleceği açısından da bu kritik mesele önemli bir yer teşkil ettirecek potansiyeldedir¹⁷⁵.

ABD'nin bu amaç için kullandığı etkili araçlardan bir tanesi PKK terör örgütüdür. PKK bölgede bir Kürt Devleti oluşturmak amacıyla desteklenmektedir. Böylelikle PKK terör örgütünün faaliyetleri terör olarak algılanmak yerine bağımsızlık mücadelesi olarak lanse edilmeye çalışılmaktadır¹⁷⁶. PKK asıl olarak İslamcılık, tarikatçılık, ağalık, aşiretçilik gibi orta-çağ kalıntısı dinsel, yerel

¹⁷³ Metin Aydoğan, *a.g.e.*, s. 37.

¹⁷⁴ Mahir Kaynak-Emin Gürses, *a.g.e.*, s. 53.

¹⁷⁵ Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, *a.g.m.*, s. 3.

¹⁷⁶ Mahir Kaynak-Emin Gürses, *a.g.e.*, s. 55.

baskıcılık öğeleri ile onları petrol ve pazar için kullanan Siyaset Batısınca, Türkiye Cumhuriyeti'nin ülkesinin bir bölümünü Türk ulusunun yurdu olmaktan çıkarıp 'Kürdistan', yani tarihin hiçbir döneminde olmamış bir şey yapmak amacıyla güdümlenen bir terör hareketi olmasına ve dünyada bir terör örgütü olarak tanınmasına rağmen AB ve ABD PKK'yı alenen olmasa da desteklemekte ve bunlarla organik bağlar kurmaktadır¹⁷⁷. PKK terörünü açıktan destekleyen ve özendiren Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanı Osman Baydemir ABD şehirlerinde hoşamedilerle karşılanmaktadır. ABD'nin bu desteğinin Türkiye'ye yansması Türk vatandaşları arasında kültürel ayrışmaya ve siyasi parçalanmaya zemin hazırlamaktadır¹⁷⁸.

Sonuç olarak, günümüzde Kürtlerin yoğunlukla bulunduğu bölgelerin kontrolü ABD'nin elinde bulunmaktadır. ABD ise 19. yüzyıl başlarındaki egemen güçler İngiltere, Fransa ve İtalya'nın bölge üzerindeki politikalarına benzer politikalar yürütmektedir. Maksat aynı, değişen sadece zamana uygun stratejilerdir. ABD Avrupalı devletlerin yardımını da alarak bölgede bağımsız bir Kürt devleti kurma gayretinde olup, bu hedefine de yaklaşmıştır. Birinci ve İkinci Körfez Savaşları Çekiç Güç ve Batılı sivil toplum kuruluşları unsurları kullanılarak ABD hedefine doğru ilerlemektedir. Bölgedeki Kürt nüfus sayısını arttırmak amacıyla farklı bölgelerden Kürt göçü sağlandığı ve Türkmenler gibi diğer etnik grupların resmi nüfus ve tapu kayıtları imha edilerek sayılarının azaltılmaya çalışıldığı bilinmektedir.

Bu durumda ABD'nin söz konusu Kürt topluluğundan bahsederken demokrasi ve özgürlükten bahsetmesi samimiyetten uzaktır. ABD'nin bağımsız bir Kürt devleti kurarak hedeflediği gaye; kendine bağımlı bir kukla devlet oluşturarak Orta Doğu bölgesinde stratejik bir noktada hâkimiyet ve kontrolü elde etmektir. Böylece hem bölgedeki petrol ve diğer enerji kaynaklarını kontrol altında tutabilecek

---

¹⁷⁷ Özer Ozankaya, *a.g.m.*, s. 1.

¹⁷⁸ İlker Alp, *a.g.e.*, s. 6.

hem tehdit olarak algıladığı İran ve Suriye'ye yakın bir tampon oluşturabilecek hem de ezeli dostu ve müttefiki İsrail'e yakın durarak tam destek sağlayabilecektir¹⁷⁹.

Özetle, ABD'nin Kürt oluşumlar üzerinde bu faaliyetleri açıkça göstermektedir ki ABD bölgedeki menfaatlerini teminat altına almak ve bölgedeki hâkimiyetini sürdürmek amacıyla Kürtleri ve PKK terör örgütünü kullanmakta ve bunları yaparken bölgede bulunan Türkiye, Suriye, Irak ve İran devletleri üzerinde milli birlik ve beraberliği bozucu, bölücülüğü körükleyici ve ayrıştırıcı faaliyetlerde bulunmaktan çekinmemekte ve geri durmamaktadır.

2.6.3.2. Ermenilerin Kullanması

ABD Kürtleri kullandığı gibi benzer olarak Ermenileri de kendi çıkarları doğrultusunda Türkiye'de huzursuzluk çıkartmak, ayrılığı ve bölücülüğü teşvik etmek için kullanmak istemektedir. Hatta ABD Anadolu'da Ermeniler ile ilgili faaliyetlerine nerdeyse yüz yıl önce başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Anadolu Amerikan misyonerlerin Protestan propaganda ve faaliyetleri Ermeni cemaatinin bölündüğü, iç çatışmaya sevk edildiği ve bunların Osmanlı Devleti'nden ayrılmak üzere milliyetçi akımlara itildiği bilinmektedir¹⁸⁰. Atatürk de Nutuk'unda, 1919 yılında Sivas'ta yirmibeş kadar Amerikan okulunun bulunduğunu ve buralarda binbeşyüz kadar Ermeni öğrencinin okutulduğunu anlatmaktadır¹⁸¹.

2.6.4. BOP'un ve Orta Doğu'nun Geleceği

ABD BOP ile kendi varlığı ve geleceği açısından stratejik çıkarlar elde etmeyi planlamıştır. Yukarda ABD'nin BOP ile yapmayı planladıkları şu şekilde özetlenmiştir:

a) Bölgedeki petrol ve diğer enerji kaynaklarını denetim altına almak,

¹⁷⁹ İlker Alp, *a.g.e.*, s. 117.

¹⁸⁰ İlber Ortaylı, *a.g.e.*, s. 32.

¹⁸¹ Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, s. 51.

- b) Projeyi uyguladığı ülkelerin liberal ekonomiye geçmelerini sağlayarak pazar payını artırmak,
- c) Kendine yakın olan ve sağlam bir müttefiki olan İsrail Devleti'nin güvenliğini sağlamak,
- ç) Irak savaşı ile bütün dünyada artış gösteren Amerikan aleyhtarlığını azaltmak¹⁸²,
- d) Küresel terörizmin merkezi olarak gördüğü Orta Doğu'ya hâkim olup terör olaylarını minimuma indirmek¹⁸³.

ABD şu anda olduğu gibi gelecekte de dünya siyasetinin baş aktörü olmak istiyorsa bu proje ile hedeflediklerine ulaşmak zorundadır. Eğer Orta Doğu'da ABD hâkimiyet ve kontrolünü kaybederse Orta Doğu büyük oranda Avrupalı devletlerin kontrolüne girecektir ki bu ABD'nin çıkarlarına hiç de uygun değildir¹⁸⁴. Ancak yukarda BOP kapsamında yapılması planlanan beş maddeye bakacak olursak ABD'yi proje açısından başarılı saymak pek mümkün değildir. Orta Doğu petrollerini kontrolü altına almada başarılı olan ABD diğer maddelerde başarılı olamamıştır. ABD Orta Doğu bölgesine barış, demokrasi ve liberal ekonomiyi getiremediği gibi bölge her geçen gün daha da karışmaktadır. Ayrıca Irak Savaşı Amerikan aleyhtarlığını azaltmamış aksine tüm dünyada rekor denecek bir seviyeye çıkartmıştır. Irak Savaşı'ndan sonra ülke bölge ve gruplara ayrılmış ve bu bölge ve gruplar arasında çatışmalar mütemediyen yaşanmaktadır.

BM silah müfettişlerinin eski şefi Hans Blix, 6 Nisan 2004 tarihinde yaptığı açıklamada ABD'nin Irak işgalinin sonuçlarının, hem Irak halkı hem de bütün dünya açısından Saddam Hüseyin diktatörlüğünden daha kötü olduğunu belirterek, ABD'nin Irak'ta tam olarak bir kaosa sebep olduğunu söylemiştir.

Stratejik Araştırmalar Enstitüsü internet sitesinden yaptığı yayının da ABD'nin BOP ile ulaşmak istediği hedeflerden hiçbirine ulaşamadığını ve başarısız olduğunu bu nedenle projeden vazgeçilerek artık başka politikalar izleyeceklerini ve

---

¹⁸² Hasan Şafak, *a.g.e.*, s. 42.

¹⁸³ Salim Cöhce, *a.g.m.*, s. 67.

¹⁸⁴ Mahir Kaynak-Emin Gürses, *a.g.e.*, s. 46.

bu politikaların da ABD güçlerinin Irak'tan çekilmesi üzerine kurulu olacağını belirtmektedir¹⁸⁵. Bu ifadeyi doğrular şekilde Obama yönetimi seçim sürecinde Irak'tan çekilme sözü vermiş ve göreve gelir gelmezde bu planı yürütmeye başlamıştır.

Ancak gelişmeler göstermektedir ki ABD'nin Irak'tan çekilmesi Irak'ın işgalinden daha büyük sorunlar doğuracak potansiyeldedir. ABD'nin Irak'tan çekilmesi ile şiddet olayları ve çatışmalar artacak büyük olasılıkla ülke dağılma noktasına gelecektir¹⁸⁶. Bu ise Türkiye açısından büyük bir risktir.

---

¹⁸⁵ Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, *a.g.m.*, s. 3.

¹⁸⁶ Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, *a.g.m.*, *gös. yer.*

3. BULGULAR ve YORUM

3.1. Evrensel Değerler Ardına Gizlenmeye Çalışılan Gerçekler

20. yüzyılda Avrupa devletleri ile ABD'nin Orta Doğu üzerinde yürüttükleri politikaların ortak paydası ulvi ve evrensel değerlerin kullanılması olmuştur. Her iki taraf da bölgeye özgürlük, bağımsızlık, demokrasi ve insan hakları gibi bütün dünya tarafından kabul gören değerleri getirmek gibi söylemlerde bulunmuşlardır. Avrupalı devletler, Birinci Dünya Savaşı'nda ve savaş sonrasında bölgede yaşayan etnik grupları Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinden kurtarmak ve kendi milli kimliklerine kavuşmalarını sağlamak için geldiklerini öne sürmüştür. Avrupalılar, bölgedeki Kürt, Arap ve Ermeni grupların baskıcı bir yönetim altında yönetildiklerini ve bu grupların kendilerine destek vermeleri halinde buldukları durumdan kurtulacaklarını vaat etmişlerdir. Arapların geri kalmışlığının sebebi olarak Osmanlı Devleti gösterilmeye çalışılmış ve bölge halkı bu duruma inandırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca o dönemde artış gösteren milliyetçilik akımının da bu durumu destekler nitelikte olduğu değerlendirilmektedir.

1900'lü yılların başlarında Osmanlı Devleti içerisindeki azınlıklar ile yaşanan çatışmaların temelinde Avrupalı devletlerin olduğu görülmektedir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngilizler Sultan II. Abdülhamid'e, Osmanlı bünyesinde yaşayan Kürtler, Araplar ve Çerkezler ile ilgili raporlarında bu grupların bölgede yaşayan Hristiyan ve Müslüman tebaasına zarar verdiklerini belirtmişler ve Osmanlı'yı bizzat yüreklendirdikleri bu gruplara karşı sert davranmaya teşvik etmişlerdir¹⁸⁷.

İngiltere Birinci Dünya Savaşı boyunca Arapları Osmanlı'ya karşı isyana teşvik etmiş ve bu bağlamda iki yönlü bir politika izlemiştir. Bu duruma benzer olarak Rusya da Doğu Anadolu bölgesindeki Ermeni grupları isyana teşvik etmiş ve bu halkın hamiliğini üstlenmiştir. Rusya'nın sonuna doğru savaştan çekilmesini fırsat bilen Fransızlar Ermenileri bir araç olarak kullanıp bölge üzerinde hâkimiyet

¹⁸⁷ Münir Aktepe, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Islahı Hakkında İngiltere Elçisi Layard'ın II. Abdülhamid'e Verdiği Rapor", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 59, Temmuz 1969, s. 16.

kurmaya çalışmışlardır. Bu anlamda bölgede birçok Ermeni terör olayı yaşanmış hatta Ermeniler Fransız üniformaları giyerek Fransa ordusunda görev yapmıştır. Bu durum, Ermeni bir paşanın Fransa Dışişleri Bakanı'na yolladığı mektupta alenen ifade edilmiştir¹⁸⁸. Avrupalı devletlerinin ulvi değerler söylemlerini Birinci Dünya Savaşı'nda hayata geçiremedikleri gözlemlenmektedir. Orta Doğu'nun Avrupalı devletlerin bölgeye gelmeden önce Osmanlı himayesi altında sakin ve istikrarlı yapısının bu müdahaleler sonucunda günümüze kadar kaotik bir hal aldığı ve bölge halklarına vaat edilen özgürlük, barış, insan hakları ve bağımsızlık gibi evrensel değerlere halen kavuşamadığı bir gerçektir.

Savaş sonrası yaşanan gelişmelerde İngilizlerin Orta Doğu politikaları yüzünden yoğun eleştirilere maruz kaldığı gözlemlenmiştir. Arapları yönetmek için kullanılan yöntemlerin yanlışlığına ve Araplara bağımsızlık yerine esaret verilmesine karşı yapılan bu eleştirilere İngiliz ajanlarından Lawrence dahi katılmış ve şu şekilde bir konuşma yapmıştır; *“Bizim yönetimimiz Türk sisteminden bile kötü. Onlar yerel halktan 14.000 asker alır ve barışı korumak için yılda ortalama 200 Arap öldürürlerdi. Bizim ise uçaklı, zırhlı araçlı, gambotlu ve trenli 90 bin askerimiz var. Bu yaz çıkan isyanlarda 10 bin Arap öldürdük*¹⁸⁹.” Osmanlı yönetimine karşı bağımsızlık kazanma umuduyla isyan eden Araplar, hüsrana uğrayarak yeni bir manda yönetimi altına girmişlerdir. Kendilerine vaat edilen evrensel değerler yerine bu vaatlerde bulunan Avrupalı devletlerin daha yoğun ve ezici baskılarına maruz kalmışlardır.

Arapların yanı sıra Birinci Dünya Savaşı sonunda bağımsızlık vaatleriyle kandırılmış diğer bir millet de Ermeniler olmuştur. Rusya tarafından Osmanlı'ya karşı ayaklanmaları sonucu tehcire tabii olmaları ve bu tehcir sırasında ağır şartlar nedeni ile birçok Ermeni'nin hayatını kaybetmiş olması Avrupa ve ABD'nin dikkatini bölge üzerine çekmiştir. Fakat Batılı yöneticiler bu ilgiyi de insani değerler dışında kendi çıkarları doğrultusunda kullanacakları bir delil olarak

¹⁸⁸ Boghos Nubar Paşa'nın 30 Kasım 1918 tarihli mektubu, <http://www.ttk.org.tr/index.php?Page=Duyurular&DuyuruNo=5> (23.04.2010).

¹⁸⁹ David Fromkin, *a.g.e.*, s. 410.

benimsemişlerdir. Bu temelden hareketle İngiltere Başbakanı Lloyd George Ermenilere Türk zulmü altında ezilmeyeceklerine dair söz vermiş ve anılarında bu konuya şu şekilde değinmiştir; *“Bu insanlık dışı İmparatorluğu yendiğimizde ilk barış şartımızın, Ermeni vadilerini, Türklerin gaddarlıklarıyla lekelenmiş o kanlı kötü yönetimden kurtarmak olacaktır”*¹⁹⁰.

Bu tarz açıklamalar diğer devlet başkanları tarafından da yapılmıştır. Ancak savaş bitiminde Ermenilerin desteklerine ihtiyaç kalmayınca gerçekler gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Ermenilerin bulunduğu bölgenin Türk yönetimi altında kalması ve Avrupalı devletlerin savaştan ağır hasarlar ile çıkmaları ayrıca bölgeye asker gönderilebilecek tek ulaşım yolu olan demiryolunun da hasarlı olması Batılı güçlerin bölgeye asker gönderemeyeceği gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Dönemim ABD başkanı olan Woodrow Wilson da Ermeni sempaticisi olup Ermenilere verdiği umutları Kongre’den geçirememiştir. Türk Kurtuluş Savaşı’nın başarı ile sonuçlanması Avrupalı devletlerin beklentilerini ve dolayısıyla umut vaat ettikleri grupların umutlarının boşa çıkmasına sebep olmuştur. Esas itibariyle Ermeniler, kendilerine vaat edilen büyük Ermenistan umutlarıyla kullanılmış ve savaş sonunda yalnız kalmışlardır.

Araplar ve Ermeniler gibi Kürtler de özgürlük ve bağımsızlık söylemleri ile özellikle savaş sonrası Musul sorunu içerisinde Avrupalı devletler tarafından kullanılmışlardır. Birinci Dünya Savaşı başlarında İngiltere Musul bölgesini Fransa’ya bırakmış fakat sonra bu politikadan vazgeçmiştir. İngiltere sonradan bölge üzerinde hâkimiyet sahibi olabilmek için Fransa’yı ikna etmiş fakat savaş sona erince Musul’u işgal etmeyi başaramamış ve imzalan Anlaşma sonucunda Osmanlı ordusu terhis edildikten sonra bölgeyi işgal edebilmiştir. Türkiye’nin Türk Milli Mücadelesi’nden başarı ile çıkması sonucu bu bölge Türkiye ve İngiltere arasında tartışma konusu haline almıştır. Bu aşamada İngilizler, Araplar ve Ermeniler üzerinde yürüttükleri politikaları bu defa Kürtler üzerinde yürütmüş ve Kürtleri bağımsızlık ve özgürlük vaatleri ile Türklere karşı kullanmışlardır.

---

¹⁹⁰ Margaret Macmillan, *a.g.e.*, s. 371.

Geçmişte Avrupa devletlerinin izlediği yola benzer bir şekilde günümüzde de ABD'nin, BOP ile özgürlük, insan onuru, bağımsızlık, demokrasi, insan hakları gibi tüm insanlığın kabul etmiş olduğu evrensel değerleri kullandığı gözlemlenmektedir. Bu politikalarla ABD'nin amacının perde arkasındaki çıkara dayalı düşüncesini dünya kamuoyuna farklı lanse ederek tepkilere mahal vermemeye çalıştığı düşünülmektedir.

ABD'nin kamuoyuna yansıttığı politikalar ile gerçek politikaları arasındaki çelişkiyi gün yüzüne çıkaran en önemli gösterge dünyadaki en büyük silah satıcısı olmasıdır. Dünya silah ticaretinin yarısından fazlasını kontrol etmesi dünya barışını koruma ve dünyaya özgürlük getirme söylemleriyle kullanmış olduğu barış ve özgürlük savlarını kendi içinde çürütmektedir. Bu noktada ABD, **özgürlük ve barış** ideallerini ticari kaygılar uğruna feda etmiştir¹⁹¹. Dikkat çekici diğer bir husus ise ABD'nin en çok silah sattığı ülkelerin başında demokrasiye sahip olmayan Orta Doğu ülkelerinin gelmesidir¹⁹².

11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin Orta Doğu politikalarında sertleşme olduğu gözlemlenmiş ve bu politikalara paralel olarak barış ve istikrar söylemlerinde de artış olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, dönemin ABD başkanı Bush'un Afganistan harekâtının başladığını bildirdiği konuşmasında bölgenin topografyasını değiştirecek kadar güçlü silahların kullanıldığı bu operasyonu **Sonsuz Özgürlük** (Operation Freedom Enduring) adıyla tanıtmış ve savunulan özgürlüğün yalnız ABD vatandaşları için değil tüm insanlar için olduğunu vurgulamıştır¹⁹³. Konuşmasında değindiği diğer bir konu ise bunun bir özgürlük savaşı olduğunu ve sonunda ABD'nin, yani özgürlüğün kazanacağını iddia ederek ABD ile özgürlük kavramını eş tutmasıdır¹⁹⁴. ABD başkanının konuşması temel alındığında tüm insanların özgürlük isteyeceği bir gerçektir. Lakin bu operasyon öncesinde Afganistan'ın ne

¹⁹¹ Shannon Lindsey Blanton, "Promoting Human Rights and Democracy in the Developing World: U.S. Rhetoric versus U.S. Arms Exports", *American Journal of Political Science*, Vol. 44, No. 1, (Jan.,2000), s. 123.

¹⁹² Shannon Lindsey Blanton, *a.g.e.*, s. 129.

¹⁹³ Bkz.: EK-2 Eski ABD Başkanı George W. Bush'un Afganistan konuşması.

¹⁹⁴ ABD Başkanı Bush'un 7 Ekim 2001 tarihli konuşması,

<http://www.putlearningfirst.com/language/20rhet/bushat.html> (26.04.2010).

sebeple hedef olarak seçildiği muğlâklığını korumaktadır. 11 Eylül saldırılarının arkasında Taliban rejimine ait bir bağlantı olduğuna dair hukuki bir gerekçe gösterilememiştir. Diğer bir taraftan Afganistan yönetiminin ABD istekleri doğrultusunda bölge insanlarını yakalayarak ABD'ye teslim etmekle yükümlü olmadığı bir gerçektir.

ABD, yine aynı söylemler doğrultusunda 2003 yılında Irak'ı işgal etmiştir. Dünyadaki silah ticaretinin yarısından fazlasını kontrol eden ABD başkanının Amerikan kamuoyunu ikna edebilmek için basın toplantısında Irak'ı silahsızlandırmaktan bahsetmesi çelişkili bir durum teşkil etmiştir. ABD'nin asıl amacının Orta Doğu'ya barış getirmek olduğu dile getirilmiş ve Irak'ın sahip olduğu kitle imha silahlarının tüm dünya için tehdit olduğundan bahsedilerek dünya kamuoyu yönlendirilmeye çalışılmıştır¹⁹⁵. Fakat 2003 yılından bu yana yapılan aramalar sonucunda işgal ve savaş sebebi olarak gösterilen herhangi bir kitle imha silahına rastlanmamıştır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda Irak'ın barış, güven ve istikrar ortamından çok işgal edildiği günden beri karmaşık ve içinden çıkılmaz bir bölge haline aldığı gerçeğidir. Böylece ABD'nin barış ve demokrasi söylemlerine inandırıcılık katılacağı yerde bu ve benzeri söylemlere gölge düşmüştür. Bugün Irak'ın geldiği durum işgal öncesi dönemi aratır haldedir. Milyonlarca Irak'lı, mülteci haline gelmiş ve bir milyona yakın sivil hayatını kaybetmiştir. Ayrıca ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra insan hakları ihlalinde artışlar yaşandığı gözlemlenmiştir. ABD'nin insan hakları anlayışı ve bölgede yaşananlar kamuoyuna yansıdığı kadarıyla bir kez daha sorgulanmaktadır. Masum sivillerin ve çocukların sadece şüphe üzerine tutuklanmadan, sorgulanmadan ve yargılanmadan taarruz helikopterleri ile vurulma görüntüleri ana haber bültenlerine düşmüş ve bu söylemlerin inandırıcılığını yitirmesine sebep olmuştur.

---

¹⁹⁵ ABD Başkanı Bush'un 6 Mart 2003 tarihli basın toplantısı,
<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/03/20030306-8.html> (26.04.2010).

3.2. Azınlıkların ve Etnik Milliyetçiliğin Kullanılması

Tarih boyunca gerek Avrupa devletlerinin gerekse ABD'nin Orta Doğu politikalarında azınlıkların kışkırtılarak Osmanlı Devleti ve Türkiye'ye zarar verme çabalarına sıkça rastlanmaktadır. Bu uğraşlar doğrultusunda dış güçler çeşitli politik avantajlar elde ederek güçlenecek yahut zayıflayacak devletleri belirlemiştir.

18. yüzyılın başlarında Rusların Ermenilerle ilgilenmeye başlamasıyla beraber Osmanlı Devleti'ndeki azınlıkların dış güçler tarafından kullanılmasının ilk belirtilerini görmekteyiz¹⁹⁶. Bu dönemde Güney Kafkasya'ya inme planları olan Rusya Ermenilerin desteklenmesi hususunda yoğun bir çaba göstermiş ve Ararat Krallığı'nı Ermenilere kurdurtarak bu durumu Osmanlı Devleti'ne karşı bir silah olarak kullanmak istemiştir¹⁹⁷. Kafkaslar ve Doğu Anadolu bölgelerinde sorun çıkartmaları muhtemel olan Ermeniler 1859 yılında Islahat Fermanı ile beraber azınlıklar sorunu olarak Osmanlı Devleti'nin gündeminde yerini almıştır. Takip eden dönemde Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki Hristiyanların Avrupalı dış güçler tarafından sıkça kullanıldığı görülmektedir¹⁹⁸. Türklerin güç kaybı ile beraber tarih boyunca bu sınırlar içerisindeki herhangi bir huzursuzluğa sebebiyet vermeden yaşamayı başarabilmiş olan Ermenilerin yıpratma faaliyetleri artmış ve Osmanlı 1877-1878 tarihleri arasında Rusya ile savaş halindeyken Doğu Anadolu'da terör eylemleri gerçekleşmiştir¹⁹⁹. Tırmanan bu gerginliğin ilerleyen zamanda Avrupa devletleri tarafından sıkça kullanıldığı görülmektedir.

Ermenilerin kışkırtılmasında ve verilen tüm bu desteklerde Avrupa devletlerinden özellikle İngiltere'nin büyük bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Doğu Anadolu'da bir Ermeni devleti kurmak isteyen İngiltere'nin muhtemel planları Salih Münir Paşa'nın 4 Ağustos 1903 tarihinde hazırladığı raporda belirtilmiş olup bu rapor saraya sunulmuş ve raporda şu hususlar üzerinde durulmuştur: *“Ortaya bir Ermenistan meselesi çıkarıp Avrupa'nın kararıyla Rusya hududu yakınlarında bir*

¹⁹⁶ Ali Arslan, *a.g.e.*, s. 28.

¹⁹⁷ Ali Arslan, *a.g.e.*, s. 29.

¹⁹⁸ Bilal Şimşir, *“Osmanlı Ermenileri”*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1986, s. 11.

¹⁹⁹ Bilal Şimşir, *a.g.e.*, s. 20.

Ermeni Beyliği veya yarı bağımsız bir Ermeni Vilayeti teşekkül edecek olursa, Rusya Ermenilerinin de milli duyguları galeyana gelerek bu beyliğe veya yarı bağımsız vilayete katılmak isteyecekleri; bunu başaramasalar bile Rus hükümetini az çok rahatsız edip uğraştıracakları ve bir gün Hindistan, Uzak Şark veya başka bir tarafa ait bir işten dolayı Rusya ile İngiltere arasında savaş çıktığı takdirde, zaten İngilizlerin minnettarı ve uydusu durumunda olacak olan bu Ermeni devletinin, Rusya Ermenileri ile beraber ayaklanarak, Rus ordularının bir kısmını oralarda tutmakla, savaş yükünü hafifletmek suretiyle İngilizlere hizmet edecekleri, Ermenilerin bu şekilde Rusya'nın böğründe müziç (bunaltıcı) ve daimi bir çıban olacakları düşüncesidir. Fakat bu maksatların hâsıl olması uğrunda birçok kan dökülecekmiş, birçok Ermeni telef olacakmış, buralarını düşünmek İngiliz diplomatlarının işi, vazifesi ve âdeti değildir. İngiltere'nin çıkarları uğruna caiz ve mübah olmayan şey yoktur²⁰⁰.” Ermeni milliyetçiliğinin şiddetli bir şekilde desteklendiği ve terör faaliyetlerinin hız kazandığı Birinci Dünya Savaşı yıllarında Rusya ile savaş halinde olan Osmanlı Devleti cephe gerisindeki ayaklanmaları bastırmakta güçlük çekmiştir. Çok sayıda Türkün hayatını kaybetmesine sebep olan bu olaylara Osmanlı Devleti'nin çözümü Ermenilerin tehcir edilmesi olmuştur. Bu esnada kıtlık ve kısıtlı ulaşım imkânları gibi Osmanlı Devleti ordusunu da etkileyen bir takım şartlar yüzünden bazı Ermeniler hayatını kaybetmiştir. Takip eden zamanda Ermenilerin terör faaliyetleri dışında İngiliz, Rus ve Fransız ordularında gönüllü olarak askerlik yaptığı bilinmektedir. Hatta Fransız Gönüllü Lejyonu'ndaki Ermeniler tehcir döneminin intikamını almak için faaliyetlerde bulunmuş²⁰¹, çıkan olaylarda şiddet ölçüsünün artması üzerine Fransız askeri komutasının müdahalesine maruz kalmışlardır.²⁰²

Avrupa devletlerinin uygulamış olduğu politikalar ve vermiş olduğu destekle paralel olarak Ermenilerin gerçekleştirmiş oldukları eylemler istenilen sonucu vermemiştir. Anadolu'da direnci artan Kurtuluş Mücadelesi'ne müteakip İtilaf

²⁰⁰ Hayri Mutluçağ, “Salih Münir Paşa Raporu”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, , Sayı 26, Kasım 1969, s. 53.

²⁰¹ Ali Arslan, *a.g.e.*, s. 111.

²⁰² Gotthard Jaeschke, “*Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*”, 2.Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 46.

Devletleri'nin ordularını geri çekmeye başlaması Büyük Ermenistan Devleti'nin gerçekleşmemiş bir proje olarak kalmasına neden olmuştur. Teorideki Ermeni Devleti'nin denize açılım problemi ve bu devletin hem askeri hem de ekonomik olarak desteklenmek zorunda olması bu devletin kurulmasına engel olan başlıca sebeplerdir. Çünkü savaştan çeşitli kayıplara uğramış olarak çıkan Avrupa devletleri kendilerinde bu projeye destek verecek gücü bulamamıştır²⁰³. Bunun üzerine ABD veya Milletler Cemiyeti mandaterliğinde bir Ermeni Devleti gündeme gelmiş olsa bile yapılan değerlendirmeler sonucu her iki tarafta mandaterliği kabul etmemiştir.

Osmanlı sınırları içerisinde yaklaşık olarak dört yüzyıl boyunca yaşamlarını sürdüren ve “Kavm-i Necip” olarak itibar gören Araplar, Avrupa devletlerinin azınlık politikalarında kullanmış olduğu milletlerden bir diğeridir. Özellikle İngiltere'nin Arapları bağımsızlık sözleriyle kışkırtması ve Mekke Emri Şerif Hüseyin'in İstanbul'daki İttihat ve Terakki Hükümeti ile ters düşmesi isyanların başlamasına sebep olmuş ancak bu isyanlar savaşın gidişatında belirleyici bir rol oynamamıştır²⁰⁴. 30 Haziran 1915 tarihinde yayınlanan De Bunsen Komitesi Raporu'nda İngiliz politikacıların Arapları kışkırtarak kullanma fikri ilk olarak ortaya atılmıştır. İngiltere'nin Orta Doğu'dan sağlayacağı fayda ve izleyeceği politikaların tespit edildiği bu raporda hem Araplar hem de Kürtler için “Mükemmel Bir Malzeme” tanımlaması yapılmıştır²⁰⁵.

İngiltere'nin Arapların desteğini kazanabilmek için Şerif Hüseyin ile görüşmek üzere görevlendirdiği Mısır Yüksek Komiseri Sir Henry Mc Mahon ise görevini şöyle özetlemiştir: “*Arap hareketi konusunun bana bırakıldığı gün, yaşamımın en talihsiz günüydü. Bu sadece askeri bir işti. Sir Ian Hamilton'un isteği üzerine başladı. Dışişleri Bakanlığı benden, işe el koymamı ve Arapları savaştan çekmemi rica etti. O anda Gelibolu'daki güçlerin büyük bir kısmı ve Mezopotamya güçlerinin tümü Araplardan oluşuyordu...*”²⁰⁶

²⁰³ Yuluğ Tekin Kurat, *a.g.e.*, s. 24.

²⁰⁴ David Fromkin, *a.g.e.*, s. 144.

²⁰⁵ Bkz.: EK-3 De Bunsen Komite Raporu.

²⁰⁶ David Fromkin, *a.g.e.*, s. 145.

Bu sırada Çanakkale Savaşlarında İtilaf Devletleri'nin zor bir durumda olması sekiz ay süren McMahon-Hüseyin görüşmelerine sebep olmuştur. 14 Temmuz 1915 tarihinde başlayan on mektupluk yazışmalarda gerçekleştirilecek isyana destek verilmiş ve çeşitli vaatlerde bulunulmuştur²⁰⁷. Bütün bu gelişmeler üzerine 10 Haziran 1916 tarihinde patlak veren Arap isyanı az sayıda Arap'ı kapsayarak beklenen seviyeye ulaşamamış ancak İngiltere için başka bir açıdan avantaj sağlamıştır. Halife'nin ilan etmiş olduğu "Cihad" a karşı olan bu isyan İngiliz sömürgelerinde yaşayan çok sayıda Müslüman için sakinleştirici bir rol oynamıştır.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında ise Arapların sonu Ermenilerinkinden çok farklı olmamıştır. Verilen bağımsızlık sözleri bir yana dursun İngiltere ve Fransa'nın mandaterliği altına giren Araplar kendilerini Osmanlı Devleti'nden kurtaran bu devletlere karşı tekrar özgürlük mücadelesi vermiştir.

De Bunsen Komitesi Raporu'ndaki bir diğer mükemmel materyal olan Kürtler ise Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere tarafından Musul sorununun çözülmesinde kullanılmıştır. İngiliz ajanlarının Doğu Anadolu'da yaptığı araştırmalar neticesinde 10 Haziran 1919 tarihinde Lord Curzon'a verilen raporda şu noktalara değinilmiştir: *"Binbaşı Noel Kürt şefleri ile görüş birliğine varırsa bundan büyük faydalar sağlayacağını söylüyor. Bunlar İstanbul'da Abdülkadir, Bedirhan ve daha az önemli kimselerdir. Bunlar şüphe uyandırmamak için Noel'den ayrı olarak Kürt bölgelerine gidecekler. Türkler barış konferansına Kürtlerin de getirileceğinden çekiniyorlar. Kürtler henüz Mustafa Kemal'e karşı ayaklanmadı, ama Noel bunu sağlayacağından emin..."*²⁰⁸

İngiliz politikacılar kurulacak bir "Kürt Devleti" sayesinde hem Türkleri istedikleri gibi zayıflatmış olacak hem de Mezopotamya'nın kuzey kısmını güvenlik altına alacaklardı²⁰⁹. Bunun üzerine Binbaşı Noel 1919 yılında Güneydoğu Anadolu bölgesinde incelemeler yapmış ve sunduğu raporda Kürtlerin olası bir İngiliz işgaline

²⁰⁷ Bkz.: EK-4 Hüseyin-McMahon Mektupları ve Üzerinde Anlaşma Sağladıkları Arap Devleti'nin Haritası.

²⁰⁸ Erol Ulubelen, *a.g.e.*, s. 186.

²⁰⁹ Erol Ulubelen, *gös. yer.*

son derece karşı olduğunu belirtmiştir. Müslüman kimliği ön planda olan Kürtlerin Türklere bağlılığına da değinilen bu rapordan Kürtler için dini olmayan milli yönlendirmeler yapılması gerektiği sonucu çıkartılmıştır²¹⁰. Kurulması planlanan Kürt Devleti ile ilgili detaylar Sevr Anlaşması'nın 62-64. Maddelerinde belirtilmiştir. Bu maddelere göre kurulacak devletin sınırları Fırat'ın doğusu, sınırları henüz çizilmemiş Ermenistan'ın güneyi ve Suriye-Mezopotamya arasında kalan bölge olarak belirlenmiştir. Sınırları tam olarak belli olmayan bu özerk Kürt devletinin bağımsızlık için Milletler Cemiyeti'ne başvurması halinde Türkiye'nin de bu durumu onaylayacağı varsayılmıştır. Ancak Sevr Anlaşması'nın hayata geçmemesinden dolayı tüm bu hesaplar gerçekleşmemiştir. Aslında İngiltere'nin amacı zengin petrol yataklarına sahip Mezopotamya ile kuzeydeki Bolşeviklerin arasında bir tampon Kürt bölgesi oluşturmak ve bu sayede Fransızların hükmedebilecekleri bölgeleri Suriye ve Güneydoğu Anadolu olarak sınırlamaktır²¹¹. Ancak İngiltere 1919 yılının sonlarında bölgede bağımsız Kürt Devleti fikrinden vazgeçmiş ve dikkatini Musul meselesine yoğunlaştırmıştır²¹².

Kurtuluş Savaşı'nın ardından Musul konusunda ısrarcı olan İngiltere ile Lozan görüşmelerinde bir anlaşma sağlanamamıştır. Mondros Ateşkes Anlaşması'nın ardından İngilizler tarafından işgal edilmiş olmasına rağmen bu bölge Misak-ı Milli sınırları içerisinde bırakılmıştır. Ancak jeopolitik önemi yüksek olan ve önemli petrol yataklarına sahip bu bölge için İngiltere geri adım atmaya yanaşmamış ve görüşmeler daha sonra karara bağlanmak üzere ertelenmiştir. Dokuz ay içerisinde bir çözüm üretilemeyince konu İngiltere'nin etki edebildiği Milletler Cemiyeti'nin hakemliği eşliğinde bir sonuca bağlanmıştır. Bu sonuca göre Musul, İngiltere mandası altındaki Irak'ın kontrolünde kalacaktır. Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak Paşa Mayıs 1923'de konuyla ilgili bir rapor hazırlamıştır. Bakanlar Kurulu'na sunulan bu raporda durumun ciddiyeti şu şekilde açıklanmıştır: "*Bize bağlı ve bizden ümit bekleyen Kürtleri, sorunlu olarak izlenen bir şey yapılmaması siyaseti karşısında en müthiş zulümlerle hurdahaş ederek, uçak bombardımanlarıyla*

²¹⁰ Mim Kemal Öke, *a.g.e.*, s. 24-27.

²¹¹ Margaret Macmillan, *a.g.e.*, s. 436.

²¹² Mim Kemal Öke, *a.g.e.*, s. 6.

köylünün mal ve varlığını yok eyleyerek İngiliz kuvvet ve azameti karsısında Kürtleri tamamen boyun eğen, bağımlı duruma soktuktan sonra, bol para, mal, hayvan vererek ve iyilik göstererek Kürtleri düştükleri felaketten arzu ettikleri hayat ve istiklale ancak İngiliz eliyle kavuşabileceklerine inandırmak ve bu surette kurulacak Kürdistan'ın kanlı deneyimlerden sonra bize dargın ve düşman bir yüz göstermesini sağlamak İngiliz politikasının temelidir. Bu nedenlerle Kürdistan sorununun başlamış olduğunu ve bu sorunun ciddiyetle ve dikkatle göz önüne alınması gerektiğini arz ederim²¹³.” Takip eden dönemde İngiltere'nin Kürtler ile ilgili ayaklandırma faaliyetleri devam etmiştir. Şubat 1925'de Şeyh Sait tarafından başlatılan Kürt isyanında kullanılan silah ve mühimmatın İngiltere'den getirilmiş olması ve bu isyanın nasıl bir amaca hizmet ettiği, İngiltere'nin iç karışıklıklar için vermiş olduğu uğraşı açıkça ortaya koymaktadır²¹⁴. Bu olayların, Milletler Cemiyeti'nin Musul meselesini karara bağlayacağı döneme denk gelmesi dikkat çekicidir. Milletler Cemiyeti için Türkler ve Kürtlerin uyum içerisinde yaşama tablosunun bozulduğu izlenimi veren bu isyan Türkiye'ye ayak bağı olarak Musul'da askeri açıdan bir tehlike arz edememesini sağlayacak ve bu durum İngiltere'nin işine gelecektir.

Zayıflatmak ve parçalamak istediği devletler için bölgedeki azınlıkları kullanan politikalar sadece Avrupa Devletleri için geçerli değildir. Özellikle ABD'nin 1. ve 2. Körfez Savaşları sırasında Afganistan'da yapmış olduğu faaliyetler ve burada uyguladığı politika İtilaf Devletleri'yle benzer bir Orta Doğu politikasına sahip olduğunu göstermektedir.

Kuveyt'in Irak tarafından işgali üzerine ABD öncülüğünde kurulan bir koalisyon gücü bölgeye askeri bir operasyon düzenleyerek Kuveyt'i işgalden kurtarmayı hedeflemiştir. Bu askeri gücün donanım olarak Irak ordusuna göre çok daha gelişmiş olmasına rağmen Saddam yönetimine karşı olan Kürtlerin de ayaklandırılmasından geri kalınmamıştır. Irak yönetimi ile süregelen bir

²¹³ Cengiz Kürşat, “Lozan Konferansı Sırasında İngilizlerin Süleymaniye-Revandiz-Şemdinli Bölgelerinde Gizli ve Askeri Faaliyetleri”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 1, Şubat, s. 45.

²¹⁴ Mim Kemal Öke, *a.g.e.*, s. 159.

anlaşmazlıkları söz konusu olan Kürtlerin kışkırtılması bölgede kaosa sebebiyet verirken Saddam yönetiminden çekinen bir milyon kadar Kürt'ün Türkiye, Suriye ve İran'a kaçmasına neden olmuştur. Bu durum üzerine Türkiye, İran ve Fransa'nın desteğiyle Kuzey Irak'ta meydana getirilen güvenli bölgelerin ABD'nin önderliğini yaptığı çok uluslu çekiç güç tarafından korunması amaçlanmıştır²¹⁵. Daha sonra bu güç Kuzeyden Keşif Harekâtı adını alarak Türkiye'ye yerleştirilmiştir. ABD, takip eden zamanda Irak'ta rejime karşı olan toplulukların arkasında olmuş ve Saddam yönetimine son vermeyi amaçlayan politikaları doğrultusunda Kuzey Irak'taki Kürt gruplara çeşitli yardımlarda bulunmuştur. Fakat 1996 yılında İran'ın Talabani'yi desteklemesi üzerine Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) Kürdistan Demokrat Partisi (KDP)'ne karşı üstünlük sağlamış ve bunun üzerine KDP lideri Barzani Saddam yönetimi ile mutabakat sağlamayı seçmiştir. Ortaya çıkan bu tablo ABD'nin Irak'taki rejimi devirme politikalarının çöktüğünün göstergesi olmuştur. Takip eden süreçte Irak ordusunun Kuzey Irak'a girmesiyle beraber, ABD bu bölgede CIA adına bilgi toplama ve propaganda çalışmaları yaptığı iddia edilen 6700 kadar Kürt'ü Türkiye üzerinden Guam Adası'na kaçırmıştır²¹⁶.

ABD'nin 11 Eylül olaylarının ardından gerçekleştirdiği Afganistan harekâtında azınlık ve rejim karşıtlarını kullandığı politikalarından örneklere rastlamak mümkündür. Talabani yönetiminin teröre destek verdiğini öne süren ABD mevcut rejimi devirmek amacıyla Birinci Körfez Savaşı'ndakine benzer bir yol izleyerek yönetim karşıtı grupları örgütleyip kullanmayı amaçlamıştır. Etnik ve dini yapısı ABD'nin bu politikasını yürütmesine müsait olan Afganistan'da Taliban karşıtı olan gruplarla anlaşmaya varılarak Kuzey İttifakı adı altında bir araya gelmeleri sağlanmıştır. Bu ittifakı oluşturan küçük toplulukların yanı sıra üç ana grup dikkat çekmektedir. En büyük rol sahibi grup olarak Şah Mesud'un halefi General Muhammed Fehim Han yönetimindeki Tacik Cemaat-i İslami grubu gösterilmektedir. Özbek General Raşid Dostum tarafından yönetilen Özbek İslami

²¹⁵ BM Güvenlik Konseyi'nin 688 Sayılı Kararı, <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/24/IMG/NR059624.pdf?OpenElement>, (25.04.2008).

²¹⁶ İlhan Uzgel, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", "Türk Dış Politikası", Baskın Oran(ed.), Cilt II, 8.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 265.

Milli Cümbüş Grubu ikinci önemli grup konumundadır. Önem sırasında üç numarada ise Kerim Halili ve Mohakik önderliğinde Hizb-i Vahdet'in etnik Hazera grupları yer almaktadır. Diğer küçük gruplarında Kuzey İttifakına dâhil olması ve Afganistan'ın kendi içerisinde süregelen liderlik rekabeti ABD'nin uygulamak istediği politikalar için uygun bir zemin oluşturmaktadır.

ABD'nin azınlıklar üzerindeki benzer faaliyetlerini uyguladığı son yer yine Irak olmuştur. Bir diğer benzerlik ise etki altında bırakılmak istenenlerin Birinci Körfez Savaşı'nda olduğu gibi yine Kürtler olmasıdır. 2. Körfez Savaşı'nda da Kürtler ayaklandırılmış ve buna ilave olarak Kuzey Irak'taki peşmergeler silahlandırılarak bölgede hâkimiyet sağlanmıştır. Savaş bitiminde bölgedeki siyasi oluşumda Kürtlere önemli bir pozisyon sunan ABD, örgüt yapısından devletleşmeye geçen Kürtler sayesinde Irak yönetiminde söz sahibi olmayı başarmıştır²¹⁷.

ABD'nin Kürtlere gösterdiği yoğun ilginin sebebi olarak hayati önem arz eden Orta Doğu'daki Türkiye, İran ve Suriye gibi devletlerle ilişkilerinin kötüleşmiş ve müttefik bir devlet ihtiyacı hissetmiş olmasıdır. Irak'taki Sünni ve Şii Arapların yanı sıra Suriye ve İran gibi dış güçlerinde ABD karşıtı olması bölgeye yön verme açısından Kürtlerin büyük önem taşımasının başlıca sebebidir. Ayrıca Türkiye, Irak ve Suriye'ye karşı uygulayacağı politikalar açısından Kürtler ABD'nin vazgeçmek istemeyeceği bir koz niteliğindedir. Bir diğer katkısı da İsrail'in Orta Doğu'daki güvenliği olup, ortak düşmanlara sahip bir Kürt devletinin bölgenin emniyetine katkı sağlayacağı hesaplanmaktadır.

ABD ve İtilaf devletlerinin Orta Doğu'da uyguladıkları azınlık politikalarında da benzerlikler görülmektedir. Bunlardan bir tanesi bölgedeki terör örgütlerinden PKK/KONGRA-GEL ve Hoybun Cemiyeti'nin dışarıdan yönlendirilip destekleniyor olması ayrıca uyguladıkları metot ve hizmet ettikleri amaç bakımından ortak noktalarının bulunmasıdır. Bir diğer benzerlik ise belli başlı bölgelerde azınlıkların kullanılıp ABD ve İtilaf devletlerinin mevcut güçlerini muhafaza etme çabasıdır.

²¹⁷ Mesut Savaş, “*ABD'nin Irak Harekâtının Türkiye'ye Etkilerinin İncelenmesi*”, (Harp Akademileri Komutanlığı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Bitirme Tezi), İstanbul 2005, s. 3-28.

Örnek olarak ABD’de halkın ve medyanın asker kaybına karşı çok sert bir duruş sergilediği düşünüldüğünde, risk faktörünün bulunduğu bölgelerde azınlık güçlerinin kullanılıp mevcut imkânların sadece hava harekâtı gibi uzaktan gerçekleştirilip tehlike arz etmeyen durumlarda kullanıldığı gözlemlenmektedir²¹⁸.

Dış güçlerin 19. yüzyıldan beri Kürtlerle yakından ilgilendiği görülmektedir. Kürtler önce Avrupa devletlerinin ardından da ABD’nin dış politikalarında önemli bir yere sahip olmuştur. Avrupa devletleri Orta Doğu’da hâkimiyet kurma politikalarında Osmanlı Devleti’ni bölmek için Kürtçülük akımını meydana getirmiş olup Ermeni, Arap ve Nasturi toplumları da benzer şekilde kullanılmıştır. Avrupa devletlerinin Birinci Dünya Savaşı sonrasında ABD’nin ise soğuk savaş sonrasında Kürt kökenli terör örgütlerine politikalarında nasıl yer verdiği incelenmekle beraber verilen desteğin kesin kanıtlarının olmaması dolayısıyla net yargılara varılamamaktadır.

Kürtçülük kavramının Birinci Dünya Savaşı yıllarında İngilizler tarafından ortaya atıldığı, istihbarat subayı Albay Maunsell’in 5 Aralık 1917 tarihinde hazırlayıp Londra’ya sunduğu raporundan anlaşılmaktadır. Raporda şu satırlar yer almaktadır: “...Pantürkizm’e karşı ağırlık olarak Kürt milliyetçiliğini çıkarmak gerekir. Coğrafi durum dikkate alındığında Türk kovanına önemli bir unsur olarak sokulabilirler²¹⁹.” Bu raporun da desteklediği üzere Birinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere Musul meselesini çözmek için Kürtleri kullanmakla yetinmemiş takip eden dönemde sorunun lehine sonuçlanmasına rağmen Kürtçülük faaliyetlerini desteklemeyi sürdürmüştür. İngiltere’nin kışkırtmaları sonucu meydana gelen Şeyh Sait ayaklanmasının sona ermesiyle İran, Irak ve Suriye’ye kaçan Kürt liderler yeni bir oluşum meydana getirmek istemiş, Irak-Suriye bölgesinde mandaterlik sıfatıyla bulunan İngiltere ve Fransa da bu örgütlenme çabasında destek vermiştir. Tüm bu çalışmalar neticesinde 1927 yılında hayata geçirilen Hoybun Cemiyeti ismini Kürtçe

²¹⁸ Waylet Bonyar-Jackh Ernst, “İmparatorluk Stratejileri ve Ortadoğu”, Çiviyazıları, İstanbul 2004, s.18.

²¹⁹ Yusuf Sarımay, “Hoybun Cemiyeti ve Türkiye’ye Karşı Faaliyetleri”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 40, Cilt: XIV, Mart 1998, s. 209.

“Benlik” anlamına gelen Hoybon ve Ermenice “Ermeni Yurdu” anlamına gelen Haybun sözcüklerinin bir araya gelmesinden almıştır²²⁰.

Kurulan cemiyetin ilk toplantısı İngiltere’nin Irak olağanüstü komiser yardımcısı Edmons’un önderliğinde 1927 Şubat’ında Revandiz’de yapılmıştır. Kürtlere İngilizler tarafından para ve silah tedarik edileceği ana fikrindeki toplantıyı takip eden süreçte faaliyetler devam etmiş ve Lübnan’ın Bihamdun Kasabası’nda 5 Ekim 1927 tarihinde gerçekleştirilen kongrede Hoybun cemiyeti resmen kurulmuştur. Fransa’nın bu terör örgütü ile alakası ise cemiyetin kurulduğu bölgenin Fransız kontrol bölgesi olmasındandır.

Sözde Türk Kürdistanı’nın bağımsızlığını amaçlayan bu cemiyetin en belirgin farkı ise Ermeni ve Kürtleri ortak bir paydada buluşturarak Türklere karşı birleştirmesidir.

Türkiye’de ayaklanma çıkarmak için girişimlerini sürdüren Hoybun Cemiyeti’nin İngiltere tarafından desteklendiğini gösteren bazı olaylar dikkat çekmektedir. Cemiyetin yönetici kadrosunun İngiltere ile sürekli temas halinde olan Bedirhanlar’dan oluşması, İngiltere himayesindeki Barzani Kürtlerinin Ağrı İsyanları sırasında Irak sınırını aşarak Türkiye’ye saldırmaları ve gene bu isyanlarda büyük pay sahibi olan İhsan Nuri’ye İngiltere kontrolündeki Irak’ın kapılarını açması cemiyetin İngiltere tarafından desteklendiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. 12 Nisan 1931 tarihinde Başvekâlete sunulan Dâhiliye Vekili imzalı bir rapora göre bölgedeki azınlıklara İngiltere tarafından yakın ilgi gösterilmesinin sebebi “*Hakkâri vilayeti ile Cizre’de dâhil olmak üzere Irak Kürtleri hâkimiyeti altında, Irak ile Türkiye arasında bir Kürt hükümeti teşkil etmek*”²²¹.” şeklinde açıklanmıştır.

Mandaterlik sıfatı ile Suriye’yi yöneten Fransa’nın Hatay sorunu yüzünden Türkiye karşıtı eylemlere katkıda bulunması ve Hoybun Cemiyeti ile Ermenilerin Suriye’nin kuzeyindeki eylemlerine ağırlık vermesi üzerine Fransa’dan sınırlardaki

²²⁰ Yusuf Sarımay, *a.g.m.*, s. 211.

²²¹ Yusuf Sarımay, *a.g.m.*, s. 219.

70 bin Ermeni'nin geri çekilmesi istenmiştir. Türkiye'nin bu isteği Fransa tarafından kabul görmemiş olmasına rağmen cemiyete verilen destek sürdürülmüştür. Fransızların Hoybun Cemiyetinin silah ve mühimmat tedarik edebilmesi için Taşnak'ların olağanüstü temsilcisi olan Vahan Papazyan'a 10 milyon Frank verdiği, Dâhiliye Vekâleti tarafından Başvekâlete sunulan 12 Nisan 1931 tarihli bir raporda belirtilmiştir²²².

Hoybun Cemiyetinin sürdürmüş olduğu etkinlikler arkalarındaki desteğinde yardımıyla Ağrı bölgesinde isyana sebebiyet vermiş, takip eden zamanda Şemdinli ve Dersim'e de sıçramış olup yapılan askeri müdahaleler sayesinde sonlandırılmıştır. Ağrı'da çıkan isyanlara son verilmesinin ardından önemini kaybeden Hoybun Cemiyeti Türkiye aleyhinde etkinlikler düzenlemeye devam etmiştir. Cemiyet aynı zamanda çeşitli ayet ve hadisler içeren yayınlar yaparak Sünni Müslüman olan Kürt kesimi dini açıdan etkileme girişimlerinde bulunmuştur. Netice itibariyle dış güçlerin yardımlarını esirgemediği bu terör örgütü Türkiye Cumhuriyeti için bir tehlike unsuru oluşturmuş ve ayak bağı olması sağlanmıştır.

1980'lerin başından itibaren PKK/KONGRA-GEL terör örgütünün kurulmasıyla Türkiye tekrar benzer bir tehdit'in hedefi olmuştur. Kürdistan işçi partisi olarak faaliyete başlayan bu örgüt Kürtleri ayaklandırmak vasıtası ile Güneydoğu Anadolu bölgesinde terör olayları gerçekleştirerek 30 bin insanın ölümüne sebep olmuştur. Kuruluş yıllarında Marksist-Leninist bir ideolojiye sahip olan örgüt, Soğuk Savaş'ın bitişi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasına müteakiben benimsediği bu ideolojiden kopmaya başlamıştır. Bu iki örgütünde sosyo-kültürel açıdan zayıf kesimlerde etkinliklerini sürdürmesi ve burada yaşayanların sınırlı bir eğitime sahip olması, örgüt faaliyetlerinin daha rahat devam ettirilebilmesini sağlamıştır. Coğrafi zorluklar ve çetin hava şartları beraberinde ulaşım zorluklarını getirmiş ve yapılan yatırımları kısıtlamıştır. Yüksek oranlı işsizlik meydana getiren bu sebepler Türkiye'deki Kürtlerin belli bir kesiminin PKK/KONGRA-GEL terör örgütüne yandaş olmasını sağlamıştır. Avrupa Devletleri tarafından desteklenen bu

---

²²² Yusuf Sarımay, *a.g.m.*, s. 220.

örgüt Birinci Körfez Savaşı'yla beraber coğrafyaya yerleşen ABD finansmanını da arkasına almıştır.

Türkiye'nin önemli basın kuruluşlarından olan Milliyet Gazetesi yazarı Can Dündar, ABD'nin Irak harekâtı öncesi 18 Ocak 2003 tarihinde yazmaya başladığı köşe yazılarında ABD ile PKK/KONGRA-GEL'in günümüze kadar devam ettirdiği varsayılan münasebetini detaylar ve kaynaklarla ortaya koymuştur²²³. Gösterilen kaynak Milliyet muhabiri Namık Durukan'ın Kuzey Irak'tan getirdiği ve 21 Ocak 2002 tarihinde PKK yetkilileri tarafından Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen iki sayfalık İngilizce bir metin olup ABD-PKK arasında yapılan bir toplantının detaylarını sunmaktadır. 2002 Ocak ayında başlayan toplantılarda alınan kararlara göre; Irak'ta eyalet sistemine dayalı federal bir yapı oluşturulmalı ve Kürtlere federal bir kimlik sunulmalı, Kürtlerin kendi içlerindeki kargaşa sonlandırılarak berberlik sağlanmalı, PKK ismi değiştirilerek mazisi temizlenmeli, ABD Abdullah Öcalan'ın durumunu düşünerek Türkiye'ye idam cezasına son vermesi yönünde baskı yapmalıdır²²⁴. Elde edilen bu istihbaratlar ABD tarafından inkâr edilmiş olsa da daha sonra Can Dündar tarafından yapılan toplantının fotoğrafları medyaya yansıtılmıştır²²⁵. Milliyet Gazetesinden edinilen bir başka bilgiye göre ABD'nin Afganistan'da uyguladığı "Hamid Karzai" hükümet modelini Irak'a uyarlamak istediği, Saddam'ın koltuğuna Celal Talabani'yi ve Savunma Bakanı olarak da Mesud Barzani'yi uygun gördüğü belirtilmektedir²²⁶. Medyada ABD'nin PKK/KONGRA-GEL ile bağlantısından bahseden pek çok habere rastlamak mümkündür²²⁷.

²²³ Can Dündar, "İlginç flört: ABD - PKK görüşmesi!", *Milliyet*, 18 Ocak 2003, <http://www.milliyet.com.tr/2003/01/18/yazar/dundar.html>, (29.04.2010).

²²⁴ Can Dündar, "Kuzey Irak'ta federasyon pazarlığı", *Milliyet*, 19 Ocak 2003, <http://www.milliyet.com.tr/2003/01/19/yazar/dundar.html>, (29.04.2010).

²²⁵ Can Dündar, "Bağdaş kuramayan bu adam kim?", *Milliyet*, 23 Ocak 2003, <http://www.milliyet.com.tr/2003/01/23/yazar/dundar.html>, (29.04.2010).

²²⁶ "ABD, PKK'yla temasta!", *Milliyet*, 21 Ocak 2003, <http://www.milliyet.com/2003/01/21/guncel/gun01.html>, (30.04.2010).

²²⁷ "PKK ABD yardımını itiraf etti", *Radikal*, 16 Nisan 2008, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=253150&tarikh=16/04/2008>, (30.04.2010).

Göstergeler sadece basında yer alan haberlerle sınırlı kalmamış olup dönemin Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit de ABD'nin PKK/KONGRA-GEL ile ilişkisi hakkında benzer duyumlar aldığını açıklamıştır²²⁸. Ülkenin ileri gelenleri olarak gösterilebilecek sınıfta konuyla ilgili hemfikir olduğu bilinmekle beraber Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan subayların ABD'nin terör örgütüne hava yoluyla yardım ulaştırmasına şahit olduklarına dair söylemleri dikkat çekicidir²²⁹. Henüz Irak Savaşı bile başlamamışken çıkmış olan bütün bu haberlerin üzerine 2002 Ağustos ayında Türkiye'nin idam cezasına son vermesi, Kuzey Irakta Kürtler arasındaki gerginliğe son verilip birliğin sağlanması, Irakta federal bir sistemin kurularak Talabani'nin Cumhurbaşkanı olması ve PKK'nın ismini KADEK olarak değiştirerek sonra tekrar PKK ismine geri dönmesi ortaya atılan bütün iddiaları doğrular niteliktedir.

Mevcut bütün deliller Türkiye'nin PKK konusundaki duyarlılığına rağmen ABD'nin terör örgütüyle dirsek teması içerisinde olduğu ve örgütü desteklediği yönündedir.

Kısaca özetleyecek olursak Ermeni, Arap ve Kürt toplumları Birinci Dünya Savaşı sırasında ve takip eden dönemde Avrupa Devletleri tarafından Osmanlı Devleti'ne karşı kullanılmış ve benzer politikalar ABD tarafından da uygulanarak Soğuk Savaşın ardından belli bölgelerde huzursuzluk ve iç çatışmalar devam ettirilmiştir.

3.3. İşbirlikçi Hükümetlerin Kurulması

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa devletlerinin, günümüzde ise ABD'nin bölge ülkeleri ile Orta Doğu politikaları doğrultusunda işbirliği yapmakta oldukları görülmektedir. Bu sayede hem bu ülkelerin içişlerine doğrudan müdahale

²²⁸ "PKK-ABD görüşmelerini Ecevit de doğruladı: BİLİYORDUK!", *Milliyet*, <http://www.milliyet.com.tr/2003/01/24/guncel/agun.html>, (30.04.2010).

²²⁹ Osman Pamukoğlu, "Unutulanlar Dışında Yeni Bir şey Yok", İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2004, s. 134.

etmeme prensibine riayet ettikleri izlenimini verdikleri hem de politikalarını bu hükümetler üzerinden daha ucuza yürütme olanağı buldukları görülmektedir.

Avrupa devletlerinin Birinci Dünya Savaşı sonrasında Padişah ve İstanbul Hükümetleri ile işbirliği yaparak her taleplerini yerine getirttikleri görülmektedir. Örneğin, Avrupa devletlerinin isteklerini yerine getirmeyip Avrupa devletlerinin aleyhinde hareket edenler görevden alınıp tutuklanmışlardır. Bu durumun ilerleyerek bölgesel yöneticilerin değişmesine ve hatta Avrupa devletleri aleyhinde yayın yapan yerel gazetelerin kapatılmasına ve müdürlerinin mahkemeye sevk edilmesine kadar vardırıldığı görülmektedir²³⁰. İngiliz Yüksek Komiser Yardımcısı Amiral Webb, Londra'ya gönderdiği bir raporda bu konu ile ilgili şu değerlendirmede bulunmuştur: *"Yeni Hükümet övünülecek bir çabayla yeniden tutuklamalara başladı. Bana göre, itaatli bir ata fazla antrenman yaptırıyoruz. Daha fazla adam tutuklarsak bu Hükümet istifa eder. Daha iyisini de bulamayız. Başbakan her valiye bir İngiliz danışman atamak istiyor, bizi mahcup ediyorlar"*²³¹.

Avrupalı devletlerin, Ankara'da kurulacak olan ve halkın temsil edileceği yeni bir hükümet kurma çalışmalarına karşın İstanbul Hükümeti'nden sağladığı avantajı kaybetmemek için çaba sarf ettikleri bilinmektedir. Bu çabalar kapsamında Avrupalı devletler İstanbul Hükümeti'ne çeşitli yaptırımlar vasıtasıyla bazı komutanlarını önce İstanbul'a çağırıp sonra tutuklattıkları görülmektedir. Bunun en belirgin örneği 1919 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün İstanbul'a dönmesinin İngilizler tarafından talep edilmesidir. Bu bağlamda Atatürk'ün İstanbul'a çağırılması işbirliğinin en belirgin ispatlarından biri olarak görülebilir²³².

Osmanlı Devleti'nin son dönem padişahlarından olan Sultan Vahdettin'in de Avrupalı devletler ile barış Anlaşması yapabilmek için yakınlaşmanın gerekliliğine

²³⁰ Mehmet Okur , "İtilaf Devletlerinin İstanbul'daki Faaliyetleri, Osmanlı Hükümetleri Üzerindeki Baskıları ve Hükümetlerin Tutumu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 57, Cilt: XIX, Kasım 2003, s.1113.

²³¹ Mehmet Okur ,*a.g.e.*, s. 1120.

²³² Sina Akşin, "*İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*", Cilt 1, 2.Baskı, Kültür Yayınları, İstanbul 2004, s. 356.

inandığı görülmektedir²³³. Bu nedenle mevcut hükümet yerine kendisinin ve Avrupalı devletlerin direktifleri doğrultusunda hareket edecek bir hükümet kurduğunu²³⁴. Bu sayede Padişah ile Avrupalı devletlerin Milli Mücadeleye bakış açılarının paralellik taşıdığı görülmektedir. Sultan Vahdettin, İtilaf devletlerin yetkililerine Milli Mücadele ile ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir; *“Onlar asiler ve ihtilalciler topluluğudur. Onlar İttihat ve Terakki Fırkası'nın yeniden ortaya çıkışıdır. Bunlar çeşitli isimler altında kendi egoistçe maksatları için bu memlekete hâkim olmaya çalışmışlardır. Bunlar sadece Bolşeviklerdir... Asileri yok etmesi için meşru hükümet desteklenmelidir²³⁵.”* Orta Doğu'da bulunan diğer hükümetlerin de Avrupalı manda rejimleri altında bulunmaları sebebiyle bölge üzerinde yürütülen politikalar ile paralel hareket ettikleri görülmektedir. Fakat Avrupalı devletlerin yeni kurulan Arap devletleri için yürüttükleri politikalar sonucunda bağımsızlık hareketlerinin yaşandığı da bilinmektedir.

Avrupalı devletler gibi ABD'nin de, üzerinde askeri egemenlik kurdukları hükümetler ile işbirliğinin dışında hiyerarşi yoluyla kurulmuş bir ilişki içerisinde olduklarına zaman zaman şahit olmaktayız. Hem Irak hem de Afganistan'da kurulmuş olan hükümetlerin meşruiyet kazanmalarının temelinde ABD'nin olduğu ve bu iki ülkenin ABD bilgisi dışında bir politika yürütemeyecekleri herkesçe bilinen bir gerçektir.

ABD'nin politikaları gerek Orta Doğu gerekse Doğu Avrupa çerçevesinde değerlendirildiğinde bu bölgeler üzerinde Batı yanlısı yönetimleri iktidar yapma şeklinde ilerlediği görülmektedir. Soğuk Savaş döneminde George Soros' un Doğu Avrupa üzerine yoğunlaşması ve bölge ülkelerindeki komünist rejimlerin devrilmesinde doğrudan etkide bulunduğu görülmektedir. Doğu bloğuna mensup ülkelerde sivil toplum kuruluşlarının direnişleri bu temel ile desteklenmiş olup ABD'de Kongre kararı ile kurulan Demokrasi için Ulusal Fon (National Endowment

---

²³³ Mehmet Okur, *a.g.e.*, s.1122.

²³⁴ Sina Akşin, *a.g.e.*, s. 70.

²³⁵ Gotthard Jaeschke, *a.g.e.*, s. 163.

for Democracy-NED)'un bu kuruluşlara büyük destek sağladığı bilinmektedir²³⁶. 1989 yılında Çekoslovakya'da yapılan devrimin mimarlarından olan toplumsal oluşum Yurttaşlık Forumu'nun lideri Vaclav Havel'in devlet başkanı seçilmesi ve ardından NED Demokrasi Ödülü'nü alması ise dikkat çekicidir²³⁷.

ABD'nin yürüttüğü **demokratikleştirme** hareketinin Soğuk Savaş sonrasında önce Doğu Avrupa sonra Orta Asya bölgesinde hız kazandığı görülmektedir. Bu temelden hareketle ilk adımın Sırbistan'da atıldığı gözlemlenmektedir. İlerleyen dönemlerde ABD büyük elçiliği yapacak yöneticilerin 1996-1999 yılları arasında sivil toplum örgütlerinin organizasyonu ve finansmanı ile ilgili adımlar attığı bilinmektedir. Sırbistan'da Miloseviç'e karşı ayaklanan öğrenci örgütlerinin ABD destekli olduğu öne sürülmektedir²³⁸. Sivil toplum örgütlerinin desteklenmesi dışında yerel medyanın da kullanılması ile bölge halkı kitleler halinde yönlendirilebilmiştir. ABD destekleri ile bölge halkı bir yol boyunca ayaklanmaları sürdürmüş ve bu ayaklanmalar parlamentonun basılması ile sonuçlanmıştır. Böylece Sırbistan 21. yüzyıla ABD destekli bir hükümet ile girmiştir.

Çekoslovakya ve Sırbistan gibi ülkelerde yaşanan ABD destekli bir diğer devrim de 2005 yılında Kırgızistan'da yaşanmıştır. Bulunduğu bölgedeki ülkelerin aksine yer altı ve yerüstü kaynakları bakımından daha az kaynaklara sahip olan Kırgızistan'ın Afganistan ve Rusya'ya yakın olması ve Çin ile de komşu olması sebebiyle ABD'nin ilgi alanı içinde olduğu düşünülmektedir²³⁹. ABD'nin bu ülkeyi hedef almasının sebebi, Kırgızistan devlet başkanının 11 Eylül sonrasında ABD'nin Orta Doğu politikalarını desteklememiş olması olarak gösterilmektedir. Kırgızistan'ın Bulunduğu bölgedeki diğer ülkelere nazaran daha demokratik bir duruş sergilemesine rağmen ABD'nin öncelikli olarak Kırgızistan üzerinde yoğunlaşmış bu ülkeyi **demokratikleştirme** çabasına girmesi düşündürücüdür.

²³⁶ Pınar Yürür, "Doğu Avrupa ve Balkanlarda Amerika Destekli Sivil Toplum Direnişleri", http://joy.yasar.edu.tr/makale/no1_vol1/06_pinar_yurur.pdf, (19.04. 2010).

²³⁷ Mustafa Yıldırım, "*Sivil Örümeğin Ağında*", 5.Baskı, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 2005, s. 18.

²³⁸ Pınar Yürür, *a.g.e.*, s. 72.

²³⁹ Yılmaz Bingöl, "Kırgızistan'ın 'Renkli' Devrimi: Demokrasiye Geçiş mi, Küresel Rekabet mi?", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 1, 2007, s. 12.

Ülkedeki yeni yönetime Rusya'nın temkinli yaklaşması ve buna karşın ABD'nin bu yönetimi desteklemesi yapılan devrimin nasıl bir nitelik taşıdığını ortaya koymaktadır. Diğer Doğu Avrupa ülkelerinde yaşanan devrimlerde olduğu gibi Kırgızistan'da yapılan devrimde de sivil toplum örgütlerinin üstlendiği rolün büyük olduğu görülmektedir. Bu sivil toplum örgütlerinin diğer ülkelerde yapılan devrimlerde kullandıkları broşürleri Kırgızistan'da kullanmak üzere Kırgızcaya çevirmiş olmaları dikkat çekicidir²⁴⁰.

Avrasya bölgesinde yapılan bu devrimler göz önüne alındığında hepsinin bir paralellik arz ettiği ve temelde hep aynı güç tarafından kontrol edildiği izlenimi verdiğini söylemek çok şüpheli bir yaklaşım olmasa gerek yapılan devrimlerin genel özellikleri incelendiğinde mevcut yönetime muhalif kesimin desteklendiği, muhalefeti etrafında toplayacak ortak değerlere sahip bir yönetim oluşturulduğu ve yönetici adayının çarpıcı slogan ve semboller ile desteklendiği görülmektedir. Bu bağlamda kamuoyunu bu devrime hazırlamak amaçlı mevcut iktidarın devrilmekte olduğunu gösteren anketlerin medya organları aracılığıyla halka sunulması kitleler etki altına alınmıştır. Sivil toplum örgütleri halkın sesini meydanlarda duyuracak gençleri eğitmektedir. Belirlenmiş bir program dâhilinde yapılan bu faaliyetlerin ABD tarafından sivil kuruluşlar vasıtasıyla dolaylı olarak kontrol edilmekte olduğu görülmektedir. Böylece ABD'nin hiçbir yükümlülük altına girmeden bu ülkelerin iç işlerine müdahale imkânı bulduğu aşıkardır.

Aynı dönemde bölgede birçok ülkede aynı anda, bir düğmeye basılmış gibi ortaya çıkıveren "Kadife Devrim", "Turuncu Devrim" gibi hareketlerin benzeri, Gürcistan'da da, tarihin en önemli devlet adamlarından ve birçok uzman tarafından stratejik deha olarak tanımlanan Şevardnadze'ye karşı ortaya çıktı. Bunun sonucunda Gül Devrimi adıyla anılan barışçı halk hareketinin baskılarına dayanamayan Şevardnadze istifa etti; 4 Ocak 2004'te yapılan seçimlerde devlet başkanlığı koltuğuna ABD ve Avrupa ülkelerinin büyük desteğini arkasına almış olan Saakaşvili oturdu.

---

²⁴⁰ Yılmaz Bingöl, *a.g.e.*, s. 14-15.

Ekim-Kasım 2007'de muhalefet partilerin yönetime karşı ortaklaşa kitlesel gösteriler yapması ve başkent Tiflis'teki mitingin 7 Kasım'da güç kullanılarak dağıtılmasının ardından Saakaşvili, görevinin dolmasına daha bir yıl varken devlet başkanlığından istifa etti. 5 Ocak 2008'de yapılan devlet başkanlığı seçimlerini ilk turda yüzde 53 oy oranıyla kazanan Saakaşvili yeniden bu göreve seçildi.

ABD'nin bölgedeki fakir ülkelerin toplumsal sorunlarını irdelerek işbirliği yapamadığı yönetimleri devirip bunların yerine ABD çıkarları paralelinde hareket edecek yönetimleri kurduğu veya kurdurduğu görülmektedir. Bu temelden hareketle ABD'nin tam manasıyla demokrasi getirmek yerine kendi çıkarları için bir oluşumun peşinde olduğu söylenebilir. Sonuç olarak, Orta Doğu'da yükselen ABD karşıtlığının da bölgede kurulacak olan demokratik yönetimleri etkilemesi sürpriz olmayacaktır.

3.4. Stratejik Öneme Sahip Bölgeler ve Politikalardaki Benzerlikler

Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'nin politikaları incelendiği zaman İngilizlerin geçmişte yürütmüş oldukları imparatorluk stratejilerinin Orta Doğu üzerinde de devam ettiği görülmektedir. Bu strateji dâhilinde imparatorluk politikalarının Cebelitarık'tan başlayan Şam ve Bağdat'a uzanan bir köprünün kurulması olarak özetlenebileceği düşünülmektedir. İngilizler, Cebelitarık'tan başlayıp Hindistan'a kadar uzanan bu hattın eksik kalan kısımları için Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra çalışmalara başlamışlardır²⁴¹.

Genel anlamda Avrupalı devletler özel anlamda ise İngiltere için Orta Doğu'nun jeopolitik olarak büyük bir önem arz ettiği görülmektedir. Bu denli önemli bir bölge olan Orta Doğu'yu dönemin en büyük gücü olan İngiltere'nin sistematik bir yöntemle kontrol altında tuttuğu görülmektedir. İngiltere için büyük öneme sahip olan ve en büyük sömürgesi olan Hindistan'a ulaşmak için kullanılan güzergâhın kontrol altına alınması gerekmektedir. İngilizler bu planı hayata geçirmek için ilk olarak Cebelitarık Boğazı'nın denetimini İspanya'dan almış ve bu boğaz İngiliz

²⁴¹ Waylet Bonyar-Jackh Ernst, *a.g.e.*, s. 19-20.

kontrolü altına girmiştir. İngilizler Akdeniz'e açılan kapı konumundaki bu boğazı ele geçirerek büyük bir üstünlük kazanmışlardır.

Bu dönemden sonra İngiltere'nin doğuya doğru ilerlemeye devam ettiği ve bu güzergâh üzerindeki Malta'yı işgal ederek burayı Akdeniz'in ortasında bir sıçrama tahtası olarak kullandığı görülmektedir.

İngiltere sömürgelerine ulaşma yolunda Osmanlı Devleti'nin Ruslar ile girmiş olduğu savaşı bir fırsat bilip Osmanlı egemenliği altında bulunan ve Doğu Akdeniz'de stratejik bir konuma sahip olan Kıbrıs adasını Osmanlı Devleti'nden almıştır. Kıbrıs ele geçirildikten sonra Mısır ve Sudan işgal edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı başladığında Osmanlı egemenliği altında bulunan Arap yarımadası İngilizler tarafından tamamen işgal edilmiştir²⁴². Bu dönemde İran'ın güney kısmının da İngilizler tarafından kontrol altına alındığı görülmektedir.

ABD'nin de İngiltere ile paralel politikalar yürüterek Cebelitarık Boğazı'ndan başlayıp Hindistan'a uzanan coğrafyada hâkimiyet kurmaya çalıştığı bilinen bir gerçektir. ABD'nin Güney Kore ve Japonya üzerindeki egemenliği sayesinde çok büyük bir bölgeyi kontrol altında tutabilmeyi amaçlamaktadır ve bu hat Büyük Orta Doğu ile Orta Asya'yı (Kazakistan ve Afganistan) da kapsamaktadır²⁴³. ABD ve İngiltere bu amaç için paralel politikalar ile stratejik değeri yüksek bölgeleri elde etme çabası içerisindeyler.

ABD tarafından Büyük Orta Doğu olarak tanımlanan bu hattın ilk durağı olan ve günümüzde de stratejik önemini koruyan Cebelitarık Boğazı İspanya'da bulunan deniz üssü sayesinde kontrol altında tutulmakta denetim sağlanmaktadır. Bu hattın doğuya doğru uzanan kısımlarında ise İtalya ve Yunanistan'da askeri üsler bulundurduğu görülmektedir.

Bu ülkelerde kurmuş olduğu üslerin dışında ABD'nin, stratejik ortaklık kurduğu İngiltere ve İsrail'in yanı sıra, yakın ilişkiler kurduğu Mısır gibi devletler

²⁴² Ali Arslan, "Yeni Dengelerin Oluşum Sürecinde Türkiye'nin Güvenlik Problemi", *Polis Dergisi*, Sayı 36, 2003, s. 605.

²⁴³ Ali Arslan, *a.g.e., gös. yer.*

vasıtasıyla da bölge üzerindeki etkinliğini artırmaya çalışmaktadır. Kurulan bu ilişkiler sayesinde İngiltere'ye ait olan Kıbrıs'taki üssün ABD tarafından kullanılabilmesi öngörülmektedir. Ayrıca ABD'nin Süveyş Kanalı'nı kullanabilmek için Mısır'da üs kurma politikaları güttüğü de bilinmektedir²⁴⁴. Diğer bir taraftan, bölge ülkelerinde bulunan üslerin yanı sıra hem Basra Körfezi'nde hem de Hint Okyanusu'nda bulundurulmuş uçak gemileri de göz önüne alınmalıdır.

Geçmişte İngiltere'nin, bugün Irak sınırlarında bulunan Mezopotamya'yı işgal etmesi ve buna paralel olarak bugün de ABD'nin yine aynı bölgeyi işgal etmesi bu bölgenin iki ülkenin de hâkimiyet altına almak istediği bölgenin merkezini teşkil ettiği görülmektedir. Bu durumla birlikte İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı sırasında işgal etmiş olduğu İran ve Suriye'nin günümüzde de ABD'nin Irak'tan sonraki hedefleri olarak belirlenmiş olmasının da benzerlik teşkil ettiği değerlendirilmektedir. Ayrıca ABD'nin İngiltere ile benzer şekilde Arap liderler ile iyi ilişkiler içerisinde olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak ABD'nin **Büyük Orta Doğu Projesi** kapsamında yerleşmiş olduğu ve yerleşmeye devam ettiği bölgeler ile İngiltere'nin imparatorluk stratejileri doğrultusunda Orta Doğu coğrafyasında yerleşmiş olduğu bölgeler arasında benzerlikler olduğu açıkça ortadadır.

3.5. Bölge Ülkelerinin Ekonomik Olarak Denetim Altına Alınması: Türkiye

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupalı devletlerin izlemiş oldukları politikalarla günümüzde ABD'nin BOP kapsamında yürüttüğü politikalar arasında tespit edilen ortak noktalardan bir diğeri de bölgedeki ülkelere bağımsızlıklarını kazandırıldıktan sonra bu ülkelerin ekonomik olarak dışa bağımlı hale getirilmesidir. Bu durum dışa bağımlılık ile hedeflenen bu devletlerin ekonomik açıdan denetim altına alınmasıdır. Böylece ABD ve Avrupalı devletler bölge ülkelerinin politikalarına kendi çıkarlarına uygun şekilde yön verebileceklerini öngörmüşlerdir.

---

²⁴⁴ Ali Arslan, *a.g.e.*, *gös. yer.*

Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti üzerindeki ekonomik imtiyazlar kazanmaya çalışmalarının. Başlangıçta Avrupa'nın siyasi bütünlüğünü bozmak amacıyla Osmanlı Devleti tarafından verilen kapitülasyonların, devletin zayıfladığı dönemlerde, çok büyük ekonomik sıkıntılar teşkil ettiği görülmüştür.

Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde Osmanlı Devleti'nin zayıflama dönemine girişi ile İngilizler, Osmanlı'yı mali açıdan denetim altına alma politikalarına başlamışlar ve bu politikalar sonucunda 1838 yılında Baltalimanı Anlaşması imzalanmıştır. Osmanlı, iç isyanlar sebebiyle zor durumda kalırken isyanların da etkisiyle ekonomik sıkıntılar cereyan etmiş ve imzalanan bu Anlaşma ile İngiltere'ye pek çok ekonomik imtiyaz vermek durumunda kalmıştır²⁴⁵. Kısa bir süre sonra aynı Anlaşma Fransa ile de imzalanmıştır. Bu Anlaşma ile Osmanlı üzerindeki İngiliz nüfuzu perçinlenmiştir. Öyle ki, İngiliz elçisi Layard Sultan II. Abdülhamid'e sunduğu raporda şunları söylemiştir:

“Her ne kadar Osmanlı Devleti maliyesine ait müşkül meseleleri hal ve tesviye edecek, bilgili ve tecrübeli kimseler var ise de, devletin gelirini salim bir mevkiye ulaştırabilmek için Avrupa'dan bazı mütehassıslar getirmek faydalıdır. Yalnız getirilecek elemanlar, büyük devletler tarafından tavsiye olunacak maliye uzmanları arasından seçilmelidir. Aynı zaman da padişahın dahi itimadını kazanmış kimseler olmalıdır ve bunlar icabında devletin gelir ve giderine ait her türlü hususa tam bir vukuf kesbedebilmek için bütün kayıtları kontrol etmek hakkına sahip bulunmalıdır... İcap ederse Avrupa'dan bilgili ve itibarlı kimseler getirerek gümrüklerde kullanılmalı ve bunlara tam yetki verilmelidir²⁴⁶.”

Bu tarz anlaşmalar ile doğan yaptırımların kaynağının 1875 ve 1881 yılında yayınlanan kararnameler olduğu görülmektedir. 1875 yılında yayınlanan **Ramazan Kararnamesi** ile Osmanlı'nın iç ve dış borçlarının ilk beş yılda yarısının ödenmesi, geriye kalan yarısı içinde on yıllık tahviller verilmesi planlanmıştır. Fakat

²⁴⁵ Metin Aydoğan, “Avrupa Birliğinin Neresindeyiz?”, 2.Baskı, Kum Saati Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 18.

²⁴⁶ Münir Aktepe, a.g.e., s. 18.

planlananın aksine Osmanlı borcun ilk yarısını parasızlık yüzünden ödeyememiştir. 1881 yılında bu gelişmelerden sonra borçların ödenememiş olmasına bağlı alacaklı devletler ve bankerler baskı uygulamaya başlayınca Osmanlı'nın iktisadi faaliyetlerinin idaresini yabancıların denetimine verilmesini öngören **Muharrem Kararnamesi** yayınlanmıştır. Bu kararname kapsamında Osmanlı'nın borç yönetimi yabancıların eline geçmiş ve iktisadi faaliyetleri yönetecek olan **Duyun-ı Umumiye** (borçlar idaresi) kurulmuştur. Duyun-ı Umumiye'nin kurulmasının ardından Osmanlı ekonomik bağımsızlığını kaybetmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile Osmanlı kapitülasyonları kaldırmıştır. Fakat savaş sonunda mağlup olması ile Avrupa devletleri kaldırılan kapitülasyonları yeniden hayata geçirmiştir. Fransa hükümeti 1918 yılında İstanbul'da bulunan komiserine kapitülasyonları tekrar yürürlüğe koymak ve düzenin nasıl daha iyi hale gelebileceğine dair araştırma yapmak için yetki vermiştir²⁴⁷.

Bu gelişmeler ışığında kaybedilen ekonomik bağımsızlığın boyutları giderek büyümüştür. Örneğin, Londra Konferansı'nda alınan mali kararlar gereği, bu kararlar doğrultusunda bir heyet kurulacak ve bu heyet Türk mali sistemini ve personelini denetlemek ile görevlendirilecektir. Hazırlanan bütçeler Türk Meclis'inden önce bu heyetin kontrol ve onayından geçecek ve heyet para hacminin düzenlenmesinde söz sahibi olup hükümetin borçlanmasını kontrol etmek ve kısıtlama haklarına sahip olacaktı²⁴⁸.

1920 yılında İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın yaptığı toplantıda alınan kararlarda iktisadi faaliyetlerin ne denli kontrol altına alındığı görülmektedir. Bu kararlar şu şeklide belirlenmiştir: *“İlk iş olarak gümrükler kontrol altına alınmalıdır. Mali Komisyon Maliye Bakanlığının özerkliğine ve Türklerden kurulmasına tamamen karşıdır. Gümrüklerin başına da bir genel müfettiş konacaktır. Mali işler Türklerin eline hiçbir şekilde bırakılamaz²⁴⁹.”* Sevr Anlaşması da Avrupalı devletlerin politikalarını Türk hükümetine dikte etme açısından paralellik

²⁴⁷ Sina Akşin, *a.g.e.*, s. 164.

²⁴⁸ Paul Helmreich, *“Sevr Entrikaları”*, Sabah Kitapları, İstanbul 1996, s. 3.

²⁴⁹ Erol Ulubelen, *a.g.e.*, s. 210.

göstermektedir. Bu Anlaşmaya göre; Türk hükümeti ekonomik konuların hiçbirine müdahil olamamakta ve bu kapsamda paranın değerindeki artış ve azalmalar, vergi denetimi, gümrük yönetimi, ekonomideki değişimler, ihaleler ve ülkenin tüm kaynaklarının kontrolü gibi konular uluslar arası komisyonun yetkileri dâhilinde bırakılmıştır²⁵⁰.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Milli Mücadele dönemini anlattığı Nutuk'ta Londra Konferansı'nda alınan kararlar ile Lozan'da kabul edilen mali esaslar dâhilinde Türkiye'ye kabul ettirilmesi planlanan maddeler açıkça ortaya konmuştur. Bu beyanda Sevr Anlaşması'nda alınan karara göre oluşturulacak olan Maliye Komisyonunda İngiliz, Fransız ve İtalyan temsilcilerin yanı sıra bir de Türk komiserin bulunması ve bu Türk komiserin görevinin sadece danışmanlık olması kararlaştırılmıştır. Maliye Komisyonu, Meclis'in yapacağı değişiklikleri uygun bulursa bu değişiklikler yürürlüğe girebilecek ve sunulacak bütçenin bu komisyonun onayını alması gerekecektir. Ayrıca Duyun-ı Umumiye idaresi ve Osmanlı Bankası vasıtasıyla Türkiye'nin mali etkinliklerinin düzenlenmesi ve Duyun-ı Umumiye'ye verilen gelirlerin dışındaki bütün gelirler bu komisyonun emrine verilmesi öngörülmüştür. Komisyonun sahip olduğu bu geniş yetkiler ile Türkiye'de kalacak bu devletlerin ihtiyaçlarının giderilmesi, Türkiye'nin savaşa girmesinden zarar görmüş Avrupalıların zararlarının karşılanması planlanmış ve ilave olarak kapitülasyonların savaş öncesindeki şekli ile devam etmesi düşünülmüştür.

1921 ve 1922 yıllarında yapılan tekliflerdeki bu ağır şartlar Avrupalıların Türkiye üzerindeki üstünlüklerini yitirmelerine bağlı olarak nispeten hafiflemiştir. Lakin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bağımsızlığını tam manasıyla kazanmak istemesi sebebiyle bu yaptırımlar kabul edilmemiş ve Lozan Anlaşması ile bütün bu yaptırımlar ve kapitülasyonlar kaldırılmıştır²⁵¹.

İsmet İnönü'nün Türk heyet başkanı olarak katıldığı Lozan görüşmelerinde İngiliz temsilci Lord Curzon ile yaşadığı ve Avrupalıların Türk ekonomisini

²⁵⁰ Harry Howard, "Türkiye'yi Yok Etme Planları", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 35, Eylül 1970, s. 43.

²⁵¹ Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, s. 516.

denetleme olayına bakış açılarını ortaya koyan bir diyalogda Curzon şu şekilde konuşmuştur:

“Konferanstan bir neticeye varacağız. Ama memnun ayrılmayacağız. Hiçbir işte bizi memnun etmiyorsunuz. Hiçbir dediğimizi makul olduğuna, haklı olduğuna bakmaksızın kabul etmiyorsunuz. Hepsini reddediyorsunuz. En nihayet şu kanaate vardık ki, ne reddederseniz hepsini cebimize atıyoruz. Memleketiniz haraptır. İmar etmeyecek misiniz? Bunun için paraya ihtiyacınız olacaktır. Parayı nereden bulacaksınız? Para bugün dünyada bir bende var, bir de bu yanımdakinde (Amerikalı temsilci RM. Chaild'ı kastederek).Unutmayın ne reddederseniz hepsi cebimdedir. Nereden para bulacaksınız, Fransızlardan mı?... İhtiyaç sebebi ile yarın para istemek için karşımıza gelip diz çöktüğünüz zaman, bugün reddettiklerinizi cebimizden çıkarıp size göstereceğiz²⁵².”

1923 yılında Lozan görüşmeleri devam ederken Mustafa Kemal Atatürk İzmir’de yapılan İktisat kongresindeki konuşmasında ekonomik bağımsızlık ile ilgili şu şekilde konuşmuştur: *“Tam bağımsızlık için şu prensip vardır: Milli Egemenlik, ekonomik egemenlikle pekiştirilmelidir. Siyasi ve askeri zaferler, ne kadar büyük olursa olsun, ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa kazanılacak başarılar yaşayamaz, az zamanda söner²⁵³.”*

Atatürk’ün Cumhuriyeti kurmadan önce planladığı devletin temellerinin bağımsız bir ekonomiye dayanması dikkate değerdir. Bu düşünceyle Atatürk’ün ekonomi politikasının bağımsızlık temelleri üzerine oturtulmuş olması ve bu ilke ile paralel yabancı ülkelerle ekonomik ilişkiler kurulurken bağımlılık teşkil edecek ilişkilerden kaçınıldığı görülmektedir. Ekonomik bağımsızlık ilkesinin benimsenmesi sonucunda bu dönemde Türk dış politikasının bütünüyle bağımsız yol aldığı görülmektedir.

²⁵² İsmet İnönü, *“Hatıralar”*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2006, s. 359-360.

²⁵³ Okan Aktan, *“Atatürk’ün Ekonomi Politikası: Ulusal Bağımsızlık ve Ekonomik Bağımsızlık”*, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı, 1998, s. 31.

Atatürk sonrası dönemde Türkiye'nin dış borçlanmasındaki artış nedeniyle Uluslararası Para Fonu (IMF) ile ilişkiler geliştirilmiştir. Bu durum ABD'nin Büyük Orta Doğu Projesi ile ilgili bir gelişme göstermemesine rağmen çalışmanın mahiyetine ve amacına uygun düşmesi ve bir fikir vermesi nedeniyle çalışma kapsamına alınmıştır. Burada maksat Türkiye'nin ekonomi politikalarının bir analizini yapmak değil, Türkiye'nin politikalarını belirlemede etkili olduğu düşünülen IMF'nin karmaşık ve çarpık yönetim ve sonuçlarını değerlendirmektir.

IMF ile Türkiye ilişkileri 1940'lı yıllara kadar uzanmaktadır. Atatürk'ün temellerini atmış olduğu bağımsız ekonomi ilkesinden bu dönem itibari ile ödünler verilmeye başlandığı görülmektedir. Türkiye, IMF'den kredi kullanmaya başladığından beri IMF ile anlaşma yoluna gidilmiştir. 1929 Büyük Buhranının etkisi ile kurulmuş olan bu uluslararası kuruluştan ülkelerin makul faiz oranları ile kredi kullanmalarının yadırganacak bir yanının olmadığı düşünülebilir. Atatürk döneminde Anadolu'da yapılacak olan demiryolu için de dış borçlanmaya gidildiği bilinmektedir²⁵⁴. Lakin açıklanmak istenen sorun, uluslararası bir kuruluş olan IMF'nin zamanla kuruluş gayesinin dışına çıkıp bazı büyük devletlerin siyasi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi ve devlet yöneticileri tarafından ya bu gerçeğin görülmemesi (ki pek ihtimal dahilinde görülmemektedir.) ya da mali zorunluluklar nedeniyle ilişkilerin devam ettirilmesidir. Bu durumun Osmanlı'nın son dönemlerindeki Duyun-ı Umumiye uygulaması ile paralellik gösterdiğini düşündürmektedir²⁵⁵.

IMF temel olarak, ülkelerin kısa vadeli borç ihtiyaçlarını gidermek ve uluslararası iktisadını sağlamak amacı ile kurulmuştur. Bu temelden hareketle 1950'li yıllarda kredi, mal ve sermaye hareketlerinin engellenmesinin kaldırılması, çeşitli teşvikler ile piyasa işlevlerinin yerine getirilmesi için gerekli serbestliğin sağlanması ve devlet müdahalelerinin kaldırılması, sanayilerin korunması gibi

²⁵⁴ Ahmet Özen ve Özay Özpençe, "Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Borçlanma Politikaları ve Sonuçları", *Mevzuat Dergisi*, Sayı 100, Nisan 2006, <http://www.mevzuatdergisi.com/2006/04a/03.htm>, (19.04.2010).

²⁵⁵ Ahmet Özen ve Özay Özpençe, *a.g.m.*, s. 23.

amaçları da bulunmaktadır²⁵⁶. Böylece IMF amaçları doğrultusunda ihtiyaç duyan ülkelere kredi desteği vermeye başlamıştır. Kredi kullandırım şartlarının başında IMF'nin, ülke bazında uygulamış olduğu, kredi talebi olan ülkenin istikrar programını uygulamayı kabul etmesi gelmektedir. IMF ile borç alacak ülkenin anlaşmasından sonra belirlenen bir takvime göre krediler serbest bırakılmaktadır²⁵⁷.

Teori bazında işe yarar bir kurum olarak bilinen IMF, pratikte birçok eleştiriye maruz kalmaktadır. Bu eleştirilerin birçoğu ideolojik temelli varsayılmasına rağmen IMF'nin uygulama sahasında büyük çelişkiler teşkil ettiği görülmektedir. 1993-1997 yılları arasında ABD Başkanı Bill Clinton'ın Ekonomik Danışmalar Konseyi'nde Başkanlık, 1997-2000 yıllarında Dünya Bankası Başekonomistliği ve Başkanlık yapan Nobel ödüllü Joseph Stiglitz gibi bir ekonomistin bu çelişkileri dile getirmesi dikkat çekicidir. Joseph Stiglitz' e göre Kuruluşundan bugüne büyük değişim geçiren IMF ve benzer amaçlar için kurulan Dünya Bankası, şiddetle krediye ihtiyacı olan lakin serbest piyasa ekonomisine sıcak bakmayan fakir ülkeler için misyonerlik teşkil eden kurumlar halini almıştır. Ayrıca IMF'ye, üye ülkeler arasında, yalnızca ABD'nin alınan kararları veto etme hakkına sahip olması da düşündürücü bir durumdur. Diğer bir taraftan IMF'nin büyük oranda az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde faaliyet göstermesine rağmen her zaman Avrupalı bir Başkanının olması oldukça düşündürücüdür. Bununla birlikte Dünya Bankası'nın Başkanının da ABD'li olması teamül halini almıştır²⁵⁸. Stiglitz, ABD ve Japonya'nın da dâhil olduğu bütün gelişmiş ekonomilerin ilk etapta korumacı politikalar ile kendilerini geliştirdiklerini ve rekabete hazır duruma geldiklerinde dışa açıldıklarını belirtmiş, IMF'nin gelişmekte olan her ekonomiye muhteviyatına bakmadan bu ekonomileri liberalleştirmesini de eleştirmiştir.

IMF veya Dünya Bankası gibi kuruluşların temel amaçlarının dışında gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerin politikaları ve yönlendirmeleri doğrultusunda

²⁵⁶ Nurgün Topallı, “*Finansal Krizler ve IMF'nin Kriz Politikaları*”, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilgiler Fakültesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2006, s. 92.

²⁵⁷ Nurgün Topallı, *a.g.e.*, s. 110.

²⁵⁸ Joseph Stiglitz, “*Küreselleşme: Büyük Düş Kırıklığı*”, 4.Baskı, PlanB Yayınları, İstanbul 2006, s. 34.

davranışlar sergilediklerini anlamak için Stiglitz'in açıklama ve eleştirilerine gerek kalmadığı düşünülmektedir. Bu kuruluşların personelinin ülkelerin milli çıkarlarını o ülkelerin yetkililerinden daha fazla ilgi duymayacakları aşikâr olup dikte ettikleri politikaların amaçlarının başka amaçlara sahip olduğu açıktır. Düz bir perspektiften bakıldığında IMF ve Dünya Bankası'ndan borç alan ülkelerdeki o ülke ile alakalı derin bilgi sahibi olan ve sorunları çözüme ulaştırmaya çalışan ekonomistlerin daha isabetli kararlar alacağı düşünülmektedir. IMF'nin bu durumda çalışılacak ülke bazında hazırladığı standart bir rapor bulunmakta olup şablon üzerindeki isimler değiştirilir ve diğer bir ülke için kullanılır. Dünya Bankası'nın Başekonomisti'nin anılarına göre hazırlanan bir taslakta önceki ülkeye ait bilgilerin silinmesinin unutulduğu ve bu nedenle raporda başka bir ülkenin adının yazılı olduğu belirtilmiştir²⁵⁹.

1975-1997 yılları arasında IMF'nin gelişmekte olan ülkeler üzerinde uyguladığı politikalar üzerinde yapılan bir çalışmada 67 ülkenin verileri incelenmiş ve ödemeler dengesi ile para krizleri çalışma kapsamına alınmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda IMF ile anlaşma yapan ve IMF'nin politikalarının üzerinde uygulandığı ülkelerin Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (GSYİH)'larının büyümesinin normal zamanlara oranla düşüş sergilediği görülmüştür. Örneğin, programların uygulanmadığı dönemlerdeki rakamların uygulama zamanlarındaki rakamlara oranla düşük çıktığı gözlemlenmiştir. Programın yürürlükte olduğu zamanlarda bütçe ve enflasyon açıklarında da yükselme tespit edilmiştir²⁶⁰.

Kuruluşunun üzerinden yarım asırdan fazla bir süre geçmesine rağmen misyonunu tamamlayamamış olan IMF'nin başarısızlığını Stiglitz de kabul etmiştir. Son yıllarda yaşanan krizlerin etkisi eskiye oranla daha fazla hissedilmektedir. IMF ekonomik anlamda çöküşler yaşayan ülkelere ihtiyaç duydukları fonları verememiştir. Ayrıca asıl çelişkinin IMF'nin ihtiyacı olan ülkelere dayattığı zamansız piyasa liberalleştirme politikalarının yaşanan krizlerde pay sahibi olduğu

²⁵⁹ Joseph Stiglitz, *a.g.e.*, s. 69.

²⁶⁰ Michael M.Hutchison, "A Cure Worse Than the Disease? Currency Crises and the Output Costs of IMF-supported Stabilization Programs", *National Bureau of Economic Research*, Cambridge 2001, <http://www.nber.org/papers/w8305.pdf>.

düşünülmektedir. IMF'nin mali sıkıntı içinde olan ülkelere uygulamaya çalıştığı politikaların iyileştirme yerine pek çok durumda krizi daha fazla şiddetlendirdiği görülmektedir²⁶¹.

Yarım asırlık zaman dilimi içerisinde Türkiye ekonomisi bunalıma girdiği hemen her dönemde IMF'den fon kullanmış ve ortalama her üç yılda bir bu kredilerde düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan bu düzenlemelerin sıklık arz etmesi IMF'den kullanılan kredilerin ödemeler dengesi sorununu kalıcı olarak çözmediğinin bir ispatıdır²⁶².

Ayrıca son dönemde yaşanan global krizin etkisinin en az hissedildiği ülkelerin başında gelen Türkiye'nin IMF desteği almadan da oluşabilecek krizleri aşabileceği ortaya çıkmıştır.

Sonuç itibariyle, çalışanlarının bile eleştirdiği IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlarının kuruluş amacından hayli uzaklaşmış olduğunu, ABD gibi gelişmiş ekonomilerin politik çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini ve bu kurum ve kuruluşların hedefindeki devletlerin de politik hedef durumundaki devletlerle paralellik gösterdiğini söyleyebiliriz.

---

²⁶¹ Joseph Stiglitz, *a.g.e.*, s. 36.

²⁶² Esra Demircan ve Meliha Ener, "IMF'nin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye'de Uygulanan İstikrar Programları Üzerine Etkileri", <http://biibf.comu.edu.tr/edemircanmenerm.pdf> (21.04.2010).

4. SONUÇ

Tarih boyunca sahip olduğu jeopolitik konum itibari ile sayısız mücadelelere sahne olan Orta Doğu'nun, aynı karakteristiği devam ettiğinden günümüzde olduğu gibi gelecekte de birçok devletin sahip olmak isteyeceği önemli bir bölge olduğu açıktır. Bu çalışmada uluslararası arenada Orta Doğu kavramından ne anlaşıldığı, bölge üzerinde politikalar üreten ve uygulayan devletlerin bu politikalarının Türkiye üzerindeki etkilerine değinilmiş ve ortak noktalar belirtmeye çalışılmıştır.

Tarihsel süreç baz alındığında dünyayı topyekun bir savaş yapmaya iten uluslar arasındaki menfaat çatışmalarının pek çok jeostratejik bölgede olduğu gibi Orta Doğu'da da yoğun olarak yaşandığını ve yüksek enerji potansiyeli nedeniyle yaşanmaya devam edeceği kanaati oldukça yaygın ve doğru bir kanaattir. Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemin egemen Avrupa devletlerinden İngiltere ve Fransa'nın izlemiş oldukları Orta Doğu politikalarının Osmanlı üzerindeki tesirinin olumsuz olduğu aşikardır. Bu süreçte Osmanlı Devleti'nin dağılmasının ardından bölge ülkelerinin birer birer İngiliz ve Fransız himayesi altına girdiği görülmektedir. 20. yüzyılın başlarında bölgedeki zengin enerji kaynaklarının tespit edilmesi sonucunda bölgenin stratejik önemi bir kat daha artmış ve Orta Doğu küresel anlamda hâkimiyet kurmak isteyen güçlerin ilgi odağı haline gelmiştir. Türkiye'nin geçmişte bölgenin hâkimi konumunda bulunmasına rağmen bugün bu topraklara sadece komşu olması bölgedeki enerji kaynaklarından yararlanamaması açısından dezavantaj olarak görülmekle beraber bugün bölge üzerinde yaratılan kaotik ortamdan kısmen uzak durabilmiş olması da avantaj olarak kabul edilebilir.

Yaşanan savaşların ve çatışmaların kökeninde bu bölgeden binlerce kilometre uzakta bulunan devletlerin ulusal menfaatleri yatmaktadır. Bu devletler sahip oldukları gücü genel olarak çatışmalardan uzak ada devleti konumunda olmalarına ve devlet yönetiminde sömürgeci bir zihniyet benimsemiş olmalarına borçludurlar. Bu devletlerin ilgi sahasına giren bölgelerdeki dini, etnik ve kültürel çeşitliliği bir kargaşa unsuru olarak kullandığı bir gerçektir. Faaliyet gösterdikleri neredeyse her

yerde yapay sınırlar ile çevrilen ve tam anlamıyla yasallık kazanamamış ülkelerin üretilmesi problemlerin yüzyıllarca sürecek çatışmalar boyutuna taşınmasına sebebiyet vermiştir.

Bu temelden hareketle bugün ABD'nin BOP adı altında Orta Doğu üzerinde yürüttüğü politikalar geçmişte İngiltere, Fransa gibi dönemin egemen devletlerinin bölge üzerindeki politikaları ile benzerlik göstermektedir ve emperyalist olarak nitelendirilebilir.

Ancak tüm dünyanın nefretini celbeden emperyalist emeller özgürlük, barış, demokrasi, temel hak ve hürriyetler, insan hakları, küresel terörizm ile mücadele gibi söylemlerle kamufle edilmeye çalışılmaktadır. Hemen hemen hepsi uluslararası hukuka aykırı olan müdahaleler mümkünse uluslararası kuruluşların desteği alınarak eğer bu mümkün değilse kendi oluşturdukları kuruluşlar ve koalisyonlar vasıtasıyla haklı bir temele oturtulmaya çalışılmaktadır.

Orta Doğu'daki bu belirsizlik ve çatışma ortamı bölgeyle tarihi ve kültürel bağları devam eden Türkiye'nin toprak bütünlüğü açısından çok tehlikeli olabilecek güvenlik problemleri arz etmektedir. Komşularının böyle bir belirsizlik ortamı içerisinde bulunmaları, Türkiye'nin ekonomik, kültürel ve sosyal komşuluk ilişkilerinin gelişimini sekteye uğratmaktadır. Bu sebeple bölgesel bir güç olan Türkiye bölge üzerinde komşuluk ilişkileri en az seviyede olan ülke pozisyonuna sokmaktadır. Gelişemeyen komşuluk ilişkileri beraberinde bölgesel güvenlik sorunlarını da getirmektedir. Bu güvensizlik ortamının yanı sıra etnik milliyet kökenli ve dış destekli terör, özellikle güney sınırlarındaki belirsizliğe bağlı olarak gelişme göstermekte ve Türkiye'nin büyük ve güçlü bir orduya sahip olma zorunluluğunun yanı sıra askeri alanda büyük harcamalar yapmasını gerektirmektedir. Silahlanma ve terörle mücadele kapsamında yapılan bu harcama ve yatırım ekonomik ilerleme yolunda en büyük engeli oluşturmaktadır.

Batılı devletlerin yürüttüğü Orta Doğu politikalarının Türkiye üzerindeki bir diğer ağır etkisi ise Türkiye'nin yönünü cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk'ün "muasır medeniyetler" diyerek işaret ettiği ilim ve fende ileri olan batıya

yöneltmesinin 1938'den sonra her alanda **Batılılaşma** sürecine girilmesi şeklinde uygulanmasının etkisi ile başlayan kültür ayrılığının oluşturduğu görülmektedir. Bu ayrılık ve dış güçlerin etkisi ile Türkiye'de bir **hain Arap** algısı oluşmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın akabinde başlayan süreçte **hain Arap** algısının bir doktrin mantığı ile topluma ve Türkiye'nin politikalarını belirleyen yöneticilere dikte edildiği görülmektedir. Bu temelden hareketle Türkiye dini, tarihi ve kültürel bağlarının bulunduğu Orta Doğu bölgesinden uzaklaştırılmaya ve bu bölgede yaşanan problemlere duyarsızlaştırılmaya çalışılmıştır. Kùltürler arası bu uzaklaşma Arap dünyasına ise Türkiye'nin **Batı yaması** olduğu şeklindeki bir propaganda ile empoze edilerek daha da derinleştirilmiştir. Soğuk Savaş döneminde komünizm tehlikesine karşın Batı ile ilişkilerini geliştiren Türkiye'nin bu tutumu Orta Doğu'da tepkilere yol açmıştır. Maruz kalınan bu tepkilere yukarıda arz edilen yaklaşımlar nedeniyle Avrupa devletlerinin Orta Doğu'daki politikaları yol açmıştır.

Avrupa devletlerinin ve ABD'nin Orta Doğu politikalarının Türkiye'ye diğere bir olumsuz etkisi de Orta Doğu'da bu güçlerin destek ve himayesinde kurulan Yahudi İsrail Devleti'dir. Hâlihazırda karmaşık bir yapıya sahip olan bölge üzerinde kurulan İsrail devleti iç karışıklıkları körükler niteliktedir. Öte yandan, İsrail zaman zaman bölgedeki yalnızlığının ve destek arayışının etkisiyle Türkiye düşmanlığına karşın Türkiye için bir müttefik konumunda bulunmuştur. Lakin bu gelişmeler dahi Türkiye-İsrail ilişkilerinde istikrar sağlayamamıştır.

Tezin çeşitli bölümlerinde değinildiği üzere Avrupa devletlerinin Birinci Dünya Savaşı sonrası Orta Doğu politikaları ile ABD'nin **Büyük Orta Doğu Projesi** karşılaştırıldığında iki dönem arasında oldukça önemli benzerlikler vardır. Bu benzerliklerin başında hem Avrupa devletlerinin uyguladığı politikalar hem de ABD'nin Büyük Orta Doğu Projesi'nin kapsamındaki uygulamaları geniş bir coğrafya üzerinde büyük değişimler öngörmektedir. Öngörülen bu değişimlerin Türkiye gibi bölgesinde güvenlik ve istikrar isteyen ve gelişmesi buna bağlı devletleri meseleyle daha yakından ilgilenmeye mecbur etmektedir. Orta Doğu'ya yakınlığı nedeniyle, ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğü, güvenliği, öz kaynakları ve ulusal çıkarları tehdit altındaki Türkiye'nin bütün **kırmızı çizgileri**

birer birer aşılmaktadır. Yine yanlış tahlil ve tahminler ile bir dönem öne sürülen “*Bir koyup, bin alma*” düşüncesi bu kadar yoğun ilgi gösterilen bu menfaat bölgesi için hayal olmaktan öteye geçememiştir.

ABD Büyük Orta Doğu Projesi gereği Irak’ı işgal etmiş ve bu proje kapsamında ABD düşmanı olan Saddam rejimini ortadan kaldırmıştır. Uluslararası hukuk kuralları ihlal edilerek yapılan bu işgal pek çok ülke gibi Türkiye tarafından da destek görmemiştir. Bu olay sonucunda ABD-Türkiye ilişkilerinde güvensizliğe dayalı bozulmalar yaşanmıştır.

ABD’nin Irak’ı işgalinde Türkiye’yi üs olarak kullanmak istemesi ile Meclis’e sunulan Tezkere’nin de Meclis’ten geçmemesi iki ülke arasındaki ilişkileri germiştir²⁶³. Tezkerenin geçmemesi ile bozulan ilişkiler ABD’nin, Irak’ı işgalinden sonra, 11 Türk askerinin başına çuval geçirerek esir alması ile zirveye ulaşmıştır. Bu şekilde yaşanan gerginlikler Türkiye’nin güvenlik endişelerinde ne kadar haklı olduğunun daha iyi anlaşılmasına neden olmuştur.

Kuzey Irak’ta 1991 yılından sonra başlayan Kürt siyasi yapılanması Türkiye açısından asıl güvenlik tehdidini teşkil etmektedir. ABD’nin bilgisi dâhilinde kurulan Kürt Federe Devleti’nin bağımsızlık kazanması durumunda mevcut duruma bakılarak Türkiye’de yaşayan Kürt vatandaşlarımızın da tahrik edilerek Türkiye Cumhuriyeti’nin bölünmez bütünlüğü için tehdit oluşturabileceği kabul derecesi yüksek bir ihtimaldir.

Kurulması olası bir Kürt devletinin Kerkük gibi petrol yatakları açısından zengin bir bölgeyi kapsamaması ve oluşacak uygun bir konjonktürde bu durumun bölge Kürtleri tarafından fırsata çevrilmesi ihtimali de Türkiye için başka bir tehdit algılaması olmalıdır.

ABD’nin Büyük Orta Doğu Projesi kapsamında İslam dinini siyasallaştırma çabaları Türkiye için diğer bir tehdit algılaması olmalıdır. Sovyet Rusya tehlikesine karşı bir dönem Afganistan’da radikal İslam unsurunu kullanan ABD günümüzde bu

²⁶³ James Kapsis, “From Desert Storm to Metal Storm: How Iraq Has Spoiled US-Turkish Relations”, *Current History*, Sayı 104, Philadelphia 2005, s. 385.

unsurun bumerang etkisiyle kendisine döndüğünü görmektedir. Tanzanya ve Kenya'daki büyükelçiliklerine yapılan saldırılardan durumun önemini kavrayamayan ABD, 11 Eylül saldırılarıyla radikal İslam tehdidinin gerçek yüzü ile karşılaşmış ve bu tehdit Büyük Orta Doğu Projesi'nin gerekçesi olarak lanse edilmiştir. Çalışmada da değinildiği üzere, bu tehdidin engellenebilmesi maksadıyla RAND Corporation isimli düşünce kuruluşunca hazırlanan bir rapor Bush yönetimine sunulmuştur²⁶⁴. Bu rapor da tez olarak, İslam ve Müslümanların Batı demokrasisi ile eşdeğer bir tutum içerisine sokulmazsa medeniyetler arası çatışmaların kaçınılmaz olacağına ve bu durumu engellemek için İslam coğrafyasının nasıl kontrol altına alınacağına dair önermeler sunulmuştur²⁶⁵. Ayrıca bu önermelere ilave olarak Müslümanlar gelenekçiler, modernistler (ılımlı İslam anlayışına sahip olanlar), laikler ve köktendinciler başlıkları altında dört gruba ayrılmıştır. Bu gruplar içinden de düşünce yapısı en uygun olan ılımlı İslamcılarının desteklenmesi tavsiye edilmiştir²⁶⁶. Türkiye'nin sahip olduğu siyasi yapı sayesinde bu desteklenme politikasında iyi bir model olacağı öngörülmüş bu politikalar gereği Türkiye'deki mevcut iktidarın desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır²⁶⁷. Büyük Orta Doğu Projesi dâhilinde Türkiye'ye demokratik ve ılımlı İslam ülkesi olması sebebiyle **model ülke misyonu** yüklendiği görülmektedir. Lakin ABD'nin bu yaklaşımının Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini teşkil eden laiklik ilkesinin zaman içerisinde tahrip olacağı öngörülmektedir. Bu tahribatın vereceği zararı önceden tahmin eden Genelkurmay Başkanı Orgeneral İlker Başbuğ kullanılan ifadeye tepki göstermiş ve Türkiye'nin laik bir devlet olduğunun altını çizmiştir²⁶⁸. Gösterilen bu tepki dolayısıyla ABD model ülke tanımlamasından vazgeçmiş görünse de perde arkasında ılımlı İslam modelinin varlığını sürdürmektedir.

²⁶⁴ Cheryl Benard, "Civil Democratic Islam, Partners, Resources, and Strategies", http://rand.org/pubs/monograph_reports/MR1716/MR1716.pdf

²⁶⁵ Altuğ Günel, *a.g.m.*, s. 159.

²⁶⁶ Cheryl Benard, *a.g.e.*, s. 37.

²⁶⁷ Altuğ Günel, *a.g.m.*, s. 159.

²⁶⁸ "İlmlı İslam' laik değil", *Radikal*, 20 Mart 2004,

<http://213.243.28.21/haber.php?haberno=110235&tarikh=20/03/2004>, (31.03.2010).

Diğer bir taraftan ABD'nin Orta Doğu politikalarını daha rahat bir şekilde yürütebilmek ve hâkimiyet kurabilmek için bölge üzerindeki etnik unsurları kullanarak küçük devletlerin kurulmasını desteklediği bazı yöneticilerinin yaptığı açıklamalardan anlaşılmaktadır. Yakın geçmişte ABD basınında ve NATO kolejlerinde ABD'li albayların Türkiye'nin doğu kesimini Kürdistan olarak gösteren haritaları kullanmaları belirli bir plan dâhilinde yapılmaktadır²⁶⁹. ABD'nin yaptığı açıklamalarda bu durumun resmi politikalarını yansıtmadığı belirtilmiş olsa da Büyük Orta Doğu Projesi çerçevesinde hedeflenen politikaların sonuçlarından bir tanesi de budur. Ayrıca Ermeni lobisinin 1915 olaylarını her daim gündemde tutmasının ve bilindiği üzere 5 Mart 2010 tarihinde ABD Temsilciler Meclisi'nde 22'ye karşı 23 oyla kabul edilen sözde Ermeni Soykırım yasa tasarısının Türkiye'ye karşı bir koz olarak kullanılmak isteneceği ihtimal dâhilindedir.

Netice itibariyle gerek Avrupa devletlerinin Birinci Dünya Savaşı sonrasında Orta Doğu bölgesinde yürüttükleri politikaların gerekse bugün ABD'nin Büyük Orta Doğu Projesi dâhilinde izlemekte olduğu politikaların Türkiye'ye etkilerinin olumsuz olacağı düşünülmekte, geçmişte Osmanlı Devleti'ne karşı kullanılan politikalar ile aynı eksendeki politikaların bugün ABD tarafından bölge ülkelerine karşı kullanıldığı görülmektedir.

Geçmişte İngilizlerin Arapları kullanarak Osmanlı'ya karşı ayaklandırma politikalarının benzerini günümüzde ABD'nin Irak'ta Kürtler üzerinden yürüttüğü gözlemlenmektedir.

Çağımızda küreselleşmenin de etkisiyle emperyalist güçlerin politikalarının yaygınlaşması ve benimsenmesi hız kazanmıştır. Bu güçlerin yönlendirmesi ile ırk, din, dil, mezhep ve coğrafi bölge farklılıklarına dayanan azınlıklar ve alt kimlikler oluşturulması artmaktadır. Bu politikaları benimseyerek egemen güçlerin güdümünde milli birlik ve beraberliğimizi zayıflatanların takdir görmekte, beğenilmekte ve desteklenmekte olduğu görülmektedir²⁷⁰. Bulunduğu konum

²⁶⁹ Bkz.: EK-5 Büyük Orta Doğu Projesi Haritası.

²⁷⁰ İlker Alp, *a.g.e.*, s. 115.

itibariyle ve çevresinde bu tarz olaylar cereyan ederken Türkiye politikalarına yön veren yöneticilerin örnek almaları gereken tavır, Atatürk ve silah arkadaşlarının milli mücadelede gösterdikleri tavır ve kararlılık gibi olmalıdır. Atatürk ve arkadaşlarının sahip oldukları değer ve vasıflar örnek alınmalı ve bunlar takip edilmelidir. Ülke politikaları belirlenirken ülkemizin bütünlüğünden milli birlik ve beraberlikten Atatürk ilke ve inkılâplarından ödün verilmemelidir. Avrupa Devletleri ve ABD ile ilişkiler yürütülürken Türkiye'nin ve Türk halkının çıkar ve menfaatleri esas tutulmalı ve mütekabiliyet ilkesinden ayrılmamalıdır.

Irak, PKK ve Ermenistan gibi hassas meseleler ele alınırken yine milli çıkarlarımızın gözetildiği, toplumun da desteğinin alındığı politikalar üretilmelidir. Halkımız arasındaki farklılıklar bir zenginlik olarak benimsenmeli bu farklılıkların dış güçler tarafından çatışma ve ayrışma araçları olarak kullanılmasına mani olunmalıdır. Dâhili ve harici unsurların milli birlik ve beraberliğimizi bozmak üzere yürüttüğü propaganda ve politikaların farkında olup bunlara karşı önlemler alınması gerekmektedir²⁷¹.

Gelecek yıllarda Orta Doğu'daki enerji kaynaklarının tükenmesi durumunda bile bölgenin jeopolitik öneminin en azından din kisvesi altında devam edeceği ve egemen güçlerin yine bu bölgede hâkimiyet sahibi olmak isteyeceği öngörülmektedir. Bölgenin çatışma ortamı, istikrarsızlık, fakirlik gibi sorunlarının devam etmesi sonucu büyük güçlerin bölgeye, günümüzde müdahale ettiği gibi, gelecekte de kolayca müdahale etmek isteyeceği tahmin edilmektedir. Büyük güçlerin 20. yüzyıl boyunca bölge üzerindeki çıkarları doğrultusunda çatışma ortamı oluşturdukları, var olan çatışma ortamını kullandıkları görülmüştür. Bu sorunların devamı ile dünya çapında egemenlik çabası içerisinde olan bu güçler kaotik ortamı bir araç olarak kullanıp politikalarını devam ettireceklerdir. Bu doğrultuda Türkiye'nin egemen güçlerin bu politikaları karşısında gerek güvenlik, gerek ekonomik, gerekse de rejim anlamında önemli problemler yaşayabileceği öngörülmektedir.

---

²⁷¹ İlker Alp, *a.g.e.*, s. 10.

Gelecekte AB'nin büyük bir devlet halini alması ya da Avrupa ülkelerinin başka büyük bir devletin kurmuş olduğu farklı bir birlik çatısı altında toplanması durumunda Birinci Dünya Savaşı'nda yaşandığı gibi Orta Doğu'nun tekrar önemli bir konuma sahip olacağı düşünülmektedir. Mevcut konumu itibariyle enerji kaynakları açısından oldukça kısıtlı kaynaklara sahip olan AB'nin Rusya'ya bağımlılığını azaltmak için farklı alternatifler bulabilmek bakımından geçmişe oranla Orta Doğu'ya daha fazla yönelebileceği öngörülmektedir. Bununla beraber Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile yaşadığı problemlere rağmen AB üyeliğine alınması AB'nin Orta Doğu politikalarının bir adımı olarak görülmelidir. Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin çok uzun bir süreç olduğu düşünüldüğünde bu gelişmenin Türkiye açısından bir güvenlik tehdidi olarak görülüp Türkiye'yi AB ile rekabete itebileceğini tahmin etmek zor olmayacaktır.

Günümüzde ABD'nin sebebiyet verdiği sorunların gelecekte ABD'nin yerini alabilecek olası küresel bir gücün de Orta Doğu üzerinde hâkimiyet kurma isteği ile devam ettirebileceği göz önüne alınmalıdır. Örneğin, bugün büyük bir ivme ile büyüme gösteren Çin bu ivmeyi idame ettirebilirse kırk yıl sonra dünyanın en büyük ekonomik gücü olabilir. Çin'in bu gelişimini, daha önceleri ABD ve Avrupalı devletlerin yaptığı gibi, evrensel söylemler ile Orta Doğu'ya barış ve istikrar getirme yolunda kullanarak bölge ülkelerini işgal edebileceği ve ekonomik gücünü bir koz olarak kullanabileceği ihtimali göz önünde bulundurularak bu olaylar karşısında hazırlıklı olunmalıdır. Bu temelden hareketle Orta Doğu ülkelerinde insan haklarına riayet eden yöneticilerin iktidara gelmesi, bu ülkelerin refah seviyelerinin yükseltilmesi ve kalkınmaları dış güçlerin gerek bölge ülkelerinin içişlerine gerekse bölgeye komşu olan ülkelere müdahale fırsatını ortadan kaldıracaktır.

Sonuç olarak bu çalışma kapsamında uluslararası düzenin tek kutuplu yapıya doğru geçişi üzerinde durularak Orta Doğu kavramı çevresinde dolaşan politikaların temelinde yatan gerçekleri doğru anlamak için gelişmeler tarihsel gelişim sürecinde ortaya konmuştur. Orta Doğu üzerindeki politikalarda son dönemdeki ABD hegemonyasının Türkiye'ye etkileri ve Türk-Amerikan ilişkileri irdelenmiştir. Gerek Avrupa devletlerinin gerekse ABD'nin bölge üzerinde yürüttükleri politikaların

doğru analizlerle saptanması ve bunun sonucunda, özellikle ABD ile olan ilişkilerde, Türkiye'nin yerini tayin etmesi gerektiği öngörülmektedir. Evresel söylemler kisvesi altında yürütölen politikalar Türkiye'nin bölünmez bütönlüğünü ve ulusal çıkarlarını tehdit etmektedir. Bu nedenle gelecek dönemlerde oluşabilecek muhtemel gelişmeler ışığında Türkiye'nin duruşunu belirlemesi ve çıkarlarını en üst seviyeye ulaştıracak politikalar üretmesi gerekmektedir.

5. KAYNAKÇA

A. Kitaplar:

Akşin, Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, Cilt 1, 2.Baskı, , Kültür Yayınları, İstanbul 2004.

Alp, İlker, *Şark Meselesi veya Emperyalizmin Türk Meselesi*, Eser Matbaacılık, Edirne 2008.

Altuğ, Yılmaz, *Çin, Vietnam, Çekoslovakya ve Orta Doğu Sorunları*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1970.

Ambrose, E. Stephen, *Dünyaya Açılım*, (tercüme: Ruhican Tul), Dış Politika Enstitüsü Yayınları, Ankara 1992.

Arı, Tayyar, *Irak İnan ve ABD, Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, Alfa Yayınları, İstanbul 2004.

Arslan, Ali, *Kutsal Ermeni Papalığı*, Truva Yayınları, İstanbul 2005.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Ares Yayıncılık, İstanbul 2009.

Aydoğan, Metin, *Avrupa Birliğinin Neresindeyiz?*, 2.Baskı, Kum Saati Yayıncılık, İstanbul 2002.

Aydoğan, Metin, *Bitmeyen Oyun: Türkiye'yi Bekleyen Tehlikeler*, 64. Baskı, Umay Yayınları, İstanbul 2004.

Çevik, Halis, *Kadim Toprakların Trajedisi: Uluslararası Politikada ORTA DOĞU*, İkia Yayıncılık, İstanbul 2005.

Davutoğlu, Ahmet, *Stratejik Derinlik*, (17. Baskı), Küre Yayıncılık, İstanbul 2004.

Ergene, H. Halil, *Neden Hedef Türkiye*, Kiyap Yayın Dağıtım, Ankara 1993.

Evren, Gürbüz, *Avrupa Birliği Sürecinde Kürtçülük*, Truva Yayınevi, İstanbul 2007.

Fromkin, David, *Barişa Son Veren Barış*, (4.Baskı), Epsilon Yayınevi, İstanbul 2004.

Helmreich, Paul, *Sevr Entrikaları*, Sabah Kitapları, İstanbul 1996.

İnönü, İsmet, *Hatıralar*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2006.

Jaeschke, Gotthard, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, 2.Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.

Kaynak, Mahir - Gürses, Emin, *Büyük Orta Doğu Projesi*, (17. Baskı), Timaş Yayınları, İstanbul 2008.

Kennedy, Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, 3.Baskı, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1991.

Kodaman, Bayram, *Şark Meselesi Işığı Altında Sultan II. Abdülhamid'in Doğu Anadolu Politikası*, Orkun Yayınevi, İstanbul 1983.

Macmillan, Margaret, *Paris 1919*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2004.

Memiş, Ekrem, *Kaynayan Kazan Orta Doğu*, Çizgi Kitabevi, Konya 2002.

Ortaylı, İlber, *Osmanlı Barışı*, (4. Baskı), Timaş Yayınları, İstanbul 2007.

Öke, Mim Kemal, *Belgelerle Türk-İngiliz İlişkilerinde Musul ve Kürdistan Sorunu*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1992.

Pamukoğlu, Osman, *Unutulanlar Dışında Yeni Bir şey Yok*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2004.

Sarınay, Yusuf, *Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi (1939-1952)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

Sorel, Albert, *XVIII. Asırda Mesele-i Şarkıyye ve Kaynarca Muahedesi*, (tercüme:Yusuf Ziya), İstanbul 1911.

Stiglitz, Joseph, *Küreselleşme: Büyük Düş Kırıklığı*, 4.Baskı, PlanB Yayınları, İstanbul 2006.

Şafak, Hasan, *Büyük Orta Doğu Projesi: İsrail'in İmporatorluk Planı*, Profil Yayıncılık, İstanbul 2006.

Şimşir, Bilal, *Osmanlı Ermenileri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1986.

Turan, Ömer, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Orta Doğu*, Yeni Şafak Gazetesi Yayını, İstanbul 2003.

Ulubelen, Erol, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2005.

Uzgel, İlhan, *ABD ve NATO'yla İlişkiler, Türk Dış Politikası*, Baskın Oran(ed.), Cilt II, 8.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

Waylet, Bonyar ve Ernst Jackh, *İmparatorluk Stratejileri ve Orta Doğu*, Çiviyazıları Yayınevi, İstanbul 2004.

Yıldırım, Mustafa, *Sivil Örümeğin Ağında*, 5.Baskı, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 2005.

Yıldız, Yavuz Gökarp, *Global Stratejide Orta Doğu*, Der Yayınları, İstanbul 2000.

B. Tezler:

Aktaş, Gıyasettin, "19. yüzyılda Orta Doğu'da İngiliz-Fransız Rekabeti", (*Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), Elazığ 2001.

Savaş, Mesut, “ABD’nin Irak Harekâtının Türkiye’ye Etkilerinin İncelenmesi”, (*Harp Akademileri Komutanlığı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Bitirme Tezi*), İstanbul 2005.

Topallı, Nurgün, “Finansal Krizler ve IMF’nin Kriz Politikaları”, (*Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilgiler Fakültesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), Kayseri 2006.

C. Makaleler:

Aktan, Okan, “Atatürk’ün Ekonomi Politikası: Ulusal Bağımsızlık ve Ekonomik Bağımsızlık”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı, 1998.

Aktepe, Münir, “Osmanlı İmparatorluğunun Islahı Hakkında İngiltere Elçisi Layard’ın II. Abdulhamid’e Verdiği Rapor”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Temmuz 1969, Sayı 59.

Arslan, Ali ,“Yeni Dengelerin Oluşum Sürecinde Türkiye’nin Güvenlik Problemi”, *Polis Dergisi*, Sayı 36, 2003.

Bingöl, Yılmaz, “Kırgızistan’ın ‘Renkli’ Devrimi: Demokrasiye Geçiş mi, Küresel Rekabet mi?”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 1, 2007.

Blanton, Shannon Lindsey, “Promoting Human Rights and Democracy in the Developing World: U.S. Rhetoric versus U.S. Arms Exports”, *American Journal of Political Science*, Vol. 44, No. 1, (Jan.2000).

Cöhce, Salim, “Büyük Orta Doğu Projesi Bağlamında Hindistan ile Orta Doğu Arasındaki Tarihi Bağlar ve Güncel İlişkiler”, *Gazi Akademik Bakış*, Sayı 2, 2000.

Creswell, J. W. , *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*, Sage Publications, Inc., (2008).

Dağcı, Kenan, “The EU’s Middle East Policy and Its Implications to the Region”, *Turkish Journal of International Relations*, Vol. 6, No.1&2, Spring & Summer 2007.

Erickson, Edward J., “The Armenians and Ottoman Military Policy 1915”, *War in History*, 2008.

Glesne, G., “Becoming qualitative researchers: An Introduction.” *Boston: Pearson Education, Inc.*, (2006).

Howard, Harry, “Türkiye’yi Yok Etme Planları”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 35, Eylül 1970.

Hutchison, Michael M., “A Cure Worse Than the Disease? Currency Crises and the Output Costs of IMF-supported Stabilization Programs”, *National Bureau of Economic Research*, Cambridge 2001.

Kapsis, James, “From Desert Storm to Metal Storm: How Iraq Has Spoiled US-Turkish Relations”, *Current History*, Sayı 104, Philadelphia 2005.

Kılıç, Davut, “Orta Doğu’nun Dinî Jeopolitiği ve Günümüze Yansımaları Üzerine Bir Deneme”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 13/1, 2008.

Uygur Kocabaşoğlu, “Doğu Sorunu Çerçevesinde Amerikan Misyoner Faaliyetleri”, *Tarihi Gelişim İçinde Türkiye’nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın)*, 2.Baskı, TTK, Ankara 1995.

Kurat, Yuluğ Tekin, “Türkiye Topraklarının Paylaşılması Hazırlıkları-Sevr”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 59, Ağustos 1972.

Kürşat, Cengiz, “Lozan Konferansı Sırasında İngilizlerin Süleymaniye-Revandiz-Şemdinli Bölgelerinde Gizli ve Askeri Faaliyetleri”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 1, Şubat 1967.

Mutluçağ, Hayri, “Salih Münir Paşa Raporu”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 26, Kasım 1969.

Okur, Mehmet, “İtilaf devletlerinin İstanbul’daki Faaliyetleri, Osmanlı Hükümetleri Üzerindeki Baskıları ve Hükümetlerin Tutumu”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 57, Cilt: XIX, Kasım 2003.

Öz, Esat, “Batı Emperyalizminin Hizmetindeki Tarihçilik: Sevr ve Soykırım Tartışmalarında Stratejik ve İdeolojik Boyut”, *2023 Dergisi*, Sayı 57, 2006.

Özen, Ahmet ve Özay Özpençe, “Osmanlı İmparatorluğu’nda ve Türkiye Cumhuriyeti’nde Borçlanma Politikaları ve Sonuçları”, *Mevzuat Dergisi*, Sayı 100, Nisan 2006.

Özer, Ahmet, “11 Eylül, Bölünen Dünya, Huntington ve Çatışma”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, 2007.

Öztürk, Ayhan, “Şark Meselesi ve Osmanlı Devleti’nin Paylaşılma Projeleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 76, İstanbul 1992.

Rossmann, G. B. & Rallis, S. F., *Learning in the field: An introduction to qualitative research*. California: Sage Publications, Inc., (2003).

Sarınay, Yusuf, “Hoybun Cemiyeti ve Türkiye'ye Karşı Faaliyetleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 40, Cilt: XIV, Mart 1998,

Strauss, A. & Corbin, J. *Basics of qualitative research*. Newbury Park, CA: Sage, (1990).

Ç. Elektronik Kaynaklar:

“ABD, PKK’yla temasta!” *Milliyet*, 23 Ocak 2003,
<http://www.milliyet.com/2003/01/21/guncel/gun01.html>, (30.04.2010).

ABD Başkanı Bush’un 6 Mart 2003 tarihli basın toplantısı,
<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/03/20030306-8.html> (26.04.2010).

ABD Başkanı Bush’un 7 Ekim 2001 tarihli konuşması,
<http://www.putlearningfirst.com/language/20rhet/bushat.html> (26.04.2010).

Ankara Ticaret Odası, “Avrupa Birliği mi, Türkiye Birliği mi?”,
<http://www.atonet.org.tr/turkce/yayinlar/kitaplar/ab%20gercegi.pdf>, (21.04.2010).

Annan Planı, “AB İlerleme Raporları, ABD ve AB’nin Türkiye’ye Karşı İyi Niyetleri(!)”,
<http://www.oncevatan.com.tr/haberoku.asp?hbno=2115>, (27.04.2010).

Aslanlı, Araz, “Türkiye-Ermenistan Sınırları Açılmalı mı?”,
<http://www.ermenisorumu.gen.tr/turkce/makaleler/makale59.html>, (04.05.2010).

Avrupa Birliği Azınlıklar Komisyonu,
<http://www.eurominority.eu>, (10.04.2010).

Benard, Cheryl, “Civil Democratic Islam, Partners, Resources, and Strategies”,
http://rand.org/pubs/monograph_reports/MR1716/MR1716.pdf, (02.01.2010).

Beyatlı, Aydın, “ABD’nin Irak’ı İşgalinin Bölge Ülkelerine Etkisi”, *KÖKSAY e-bülten*,
http://www.koksav.org.tr/ebulten/eyl-ek-kas2008/081127_kok_hk-abeyatli.pdf,
 (19.04.2010).

BM Güvenlik Konseyi’nin 688 Sayılı Kararı,
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/24/IMG/NR059624.pdf?OpenElement>, (28.04.2010).

Boghos Nubar Paşa’nın 30 Kasım 1918 tarihli mektubu,
<http://www.ttk.org.tr/index.php?Page=Duyurular&DuyuruNo=5> (23.04.2010).

Buzpınar, Ş. Tufan, “Orta Doğu Neresi? Orta Doğu Tarihçileri Kim?”,
<http://dis.fatih.edu.tr/store/docs/181779m2FBxv1O.pdf>, (21.04.2010).

Demir, Hasan, “Türkiye: Beli Kırılacak, Boynu Koparılacak Ülke!”,
<http://www.biroybil.com/showthread.php?4037-Trkiye-Beli-k%C4%B1r%C4%B1lacak>, (04.05.2010).

Demir, Hasan, “Papazları Da istemiyoruz Avrupa Birliği’ni De...”, *Yeniçağ*, 2 Aralık 2006.

<http://www.hyetert.com/haber3.asp?Id=23945&DiId=1>, (12.06.2010).

Demircan, Esra-Meliha Ener, “IMF’nin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programları Üzerine Etkileri”, <http://biibf.comu.edu.tr/edemircanmenerm.pdf> (21.04.2010).

Dündar, Can, “Bağdaş kuramayan bu adam kim?” *Milliyet*, 23 Ocak 2003, <http://www.milliyet.com.tr/2003/01/23/yazar/dundar.html>, (29.04.2010).

Dündar, Can, “İlginç flört: ABD - PKK görüşmesi!”, *Milliyet*, 18 Ocak 2003, <http://www.milliyet.com.tr/2003/01/18/yazar/dundar.html>, (29.04.2010).

Dündar, Can, “Kuzey Irak’ta federasyon pazarlığı” *Milliyet*, 19 Ocak 2003, <http://www.milliyet.com.tr/2003/01/19/yazar/dundar.html>, (29.04.2010).

Ermenistan Devlet Başkanlığı Resmi Sayfası, <http://www.president.am/president/cover/eng>, (04.05.2010).

Ermenistan Dışişleri Bakanlığı Resmi Sayfası, <http://www.armeniaforeignministry.com>, (04.05.2010).

Gerger, Haluk, “Orta Doğu’da Düş Ve Karabasan: Orta Doğu Nereye?”, <http://merichrd.wordpress.com/2007/02/17/ortadogu-nereye>, (15.04.2010).

Gökbaş, Seval, “Çok Kutuplu Yeni Dünya Düzeninde ‘Güvenlik’ Algısı”, <http://www.stratejikongoru.org/pdf/yeniguvenlikalgisi.pdf>, (19.04.2010).

Günel, Altuğ, “Büyük Orta Doğu Projesi ve Türkiye”, <http://eab.ege.edu.tr/pdf/4/c4-s1-2-%20m15.pdf>, (20.04.2010).

“'İlimli İslam' laik değil”, *Radikal*, 20 Mart 2004, <http://213.243.28.21/haber.php?haberno=110235&tarikh=20/03/2004>, (31.03.2010).

Karataş, Tuğçe, “Murat Sönmez ile ‘Küresel Saldırıya Milli Direniş’ Konulu Bir Söyleşi”,

<http://www.yenidergi.net>, (11.04.2010).

Kök, Recep, “ABD’nin Orta Doğu Projesi Ve Enerji Koridorlarının Merkezindeki Türkiye”,

<http://www.deu.edu.tr/userweb/recep.kok/ortadogu.pdf>, (22.04.2010).

Ozankaya, Özer, “Güney-Doğu Türkiye ve PKK Terörü!”,
http://strateji.cukurova.edu.tr/ULUSLARARASI/ozankaya_02.pdf, (19.04.2010).

<http://www.mevzuatdergisi.com/2006/04a/03.htm>, (19.04.2010).

“PKK-ABD görüşmelerini Ecevit de doğruladı: BİLİYORDUK!”, *Milliyet*,
24 Ocak 2003,

<http://www.milliyet.com.tr/2003/01/24/guncel/agun.html>, (30.04.2010).

“PKK, ABD yardımını itiraf etti”, *Radikal*, 16 Nisan 2008,
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=253150&tarikh=16/04/2008>,
(30.04.2010).

“Redrawing The Middle East Map”,
<http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=3882>(05.05.2010).

Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, “Türkiye İle ABD Arasında Büyük Pazarlık”,

<http://www.turksae.com>, (23.04.2010).

Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, “Türkiye’nin Enerji Satrancı”,
<http://www.turksae.com>, (23.04.2010).

“Vatandaşı Kışkırtmak İçin Tura Çıktılar, Güneydoğu Ajan Kaynıyor!”,
Yeniçağ, 15 Mart 2007,

<http://www.kelbaykus.com/haberler/5830-guneydogu8217da-ajan-kayniyor.html>,
(12.06.2010).

Wapedia web sitesi, “ABD Yayılma Siyaseti”,
<http://wapedia.mobi/tr/S%C3%B6m%C3%BCrgecilik>, (13.04.2010).

Wikipedia web sayfası, “Orta Doğu”,
http://tr.wikipedia.org/wiki/Orta_Do%C4%9Fu, (21.04.2010).

Yürür, Pınar, “Doğu Avrupa ve Balkanlarda Amerika Destekli Sivil Toplum Direnişleri”,
http://joy.yasar.edu.tr/makale/no1_vol1/06_pinar_yurur.pdf, (19.04. 2010).

DİZİN

A

AB · V, VII, 25, 42, 43, 48, 49, 53, 54, 55, 57, 61, 64, 72, 75, 77, 85, 129, 132
 ABD · 1, 2, I, IV, VI, VII, 8, 10, 11, 12, 13, 15, 17, 18, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 37, 38, 42, 43, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 99, 100, 101, 102, 105, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 118, 119, 121, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 131, 132, 134, 135, 137, 138
 Abdullah Öcalan · 105
 Adana · 47
 Adnan Menderes · 80
 Afganistan · 12, 18, 27, 66, 69, 70, 72, 75, 77, 78, 80, 92, 99, 100, 105, 108, 109, 112, 125
 Afrika · 17, 20, 24, 28, 33, 42, 49, 54, 72
 Afyon · 40
 Ağrı · 52, 103, 104
 Ağrı Dağı · 52
 Ahmet Davutoğlu · 8, 9, 24
 Ahmet Necdet Sezer · 81
 Akdeniz · 18, 21, 24, 25, 27, 47, 55, 68, 78, 79, 112
 Akkadlar · 20
 Albert Sorel · 12
 Alman-Amerikan Birliği · 77
 Almanya · 42, 48, 53, 77
 Amerika · VII, 8, 31, 41, 42, 43, 49, 66, 78, 109, 138
 Amerika Birleşik Devletleri · VII, 8, 66
 Amerikan Senatosu · 80
 Amuderya Nehirleri · 20
 Anadolu · 24, 36, 38, 40, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 84, 86, 94, 95, 97, 104, 106, 118
 Andrew C. Wilson · 47
 Anglo-Sakson · 22, 65
 Arabistan · 19, 35
 Arap · 18, 20, 22, 23, 24, 25, 36, 38, 39, 44, 55, 68, 72, 77, 79, 89, 90, 96, 97, 102, 106, 108, 112, 113, 124

Ararat Krallığı · 50, 94
 Arnavutluk · 19, 72
 ASALA · 56
 Asurlular · 21
 Asya · 17, 18, 20, 24, 28, 33, 34, 35, 41, 42, 57, 72, 76, 109, 112
 Avrasya · 24, 59, 110
 Avrupa · I, III, IV, V, VII, 10, 12, 13, 15, 17, 18, 23, 24, 28, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 61, 66, 76, 77, 78, 83, 89, 90, 92, 94, 95, 96, 99, 102, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 114, 115, 122, 124, 127, 128, 129, 132, 133, 134, 138
 Avrupa Birliği · 49
 Avrupa Birliği Azınlıklar Komisyonu · 49, 132
 Avrupa Parlamentosu · 49, 52
 Azerbaycan · 72

B

Bab el Mandeb · 27
 Babil · 20
 Bağdat · 19, 111
 Bahreyn · 18, 55, 72, 77
 Balkan Antantı · 41
 Balkanlar · 11, 32
 Baltıman Antlaşması · 114
 Bangladeş · 72
 Basra Körfezi · 19, 25, 33, 41, 113
 Batı · 21, 24, 25, 28, 32, 41, 49, 57, 58, 74, 78, 79, 108, 124, 126, 136, 137
 Batman · 48
 Bedirhanlar · 103
 Bereketli Hilal · 25
 Bihamdun Kasabası · 103
 Bill Clinton · 71, 119
 Birleşik Arap Emirliği · 55
 Birleşmiş Milletler · VII, 36
 Bizans · 43
 BM · VII, 36, 73, 87, 100, 133
 Bolşevik · 40

BOP · VI, VII, 10, 15, 18, 57, 61, 63, 64, 68,
69, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80,
81, 82, 86, 87, 92, 113, 123
Bosna-Hersek · 72
Brad Sherman · 83
Brest Litovsk Barışı · 40
Bush · 31, 69, 74, 80, 81, 92, 93, 126, 131
Bülent Ecevit · 106
Büyük Orta Doğu Projesi · I, 124, 126, 127
Büyük Roma İmparatorluğu · 21

C

California · 15, 83, 137
Can Dündar · 105
Cebel-i Tarık · 111, 112
Celal Talabani · 105
Cermen · 22
Ceyhan · 28
Cezayir · 27, 72, 77
CIA · VII, 47, 68, 100
Condoleezza Rice · 75
Creswell · 16, 133

Ç

Çanakkale · 27, 33, 97
Çekoslovakya · 22, 109, 131
Çin · 8, 18, 22, 25, 28, 60, 67, 71, 75, 79, 109,
129, 131

D

Daniel Cohn Bendit · 48
Davos · 69
Davud · 29
De Bunsen Komitesi Raporu · 96
DEHAP · VII, 48
Demetrios · 43
Demokrasi için Ulusal Fon · 108
Dersim · 104
Dick Cheney · 69
Dicle · 20
Diyarbakır · 49, 85
Diyarbakır Belediye Başkanlığı · 49

Doğu Anadolu · 32, 40, 45, 46, 48, 50, 84, 89,
94, 97, 135
Donald Rumsfeld · 68
DTP · VII, 47
Duyun-u Umumiye · 115, 116, 118
Dünya Bankası · 119, 121
Dünya Ekonomik Forumu · 69

E

Edmons · 103
Ege · 18, 40
Ekonomik Danışmalar Konseyi · 119
Ekümenik · 43
Endonezya · 72, 74
Ermeni · 45, 50, 51, 52, 53, 86, 89, 90, 91, 94,
96, 102, 103, 104, 106, 127, 132
Ermenistan · 35, 47, 50, 51, 52, 53, 61, 91, 94,
96, 98, 128, 132, 134
Erzurum · 51
Evangelik · 30, 31

F

Fas · 20, 72
Fenikeliler · 21
Fırat · 20, 29, 37, 47, 98, 131
Filistin · 18, 26, 30, 35, 36, 40, 72, 78
Fransa · I, 10, 11, 12, 13, 15, 22, 25, 31, 32,
35, 37, 38, 39, 40, 42, 44, 48, 53, 54, 66,
71, 85, 90, 91, 97, 100, 102, 103, 114, 115,
122, 123
Fransız Gönüllü Lejyonu · 95

G

G-8 · 77
Gambiya · 72
Gana · 72
Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla · VII, 120
George Bush · 73
George Soros · 108
George W. Bush · 78
Gerhard Schröder · 77
GSYİH · VII, 120
Guam Adası · 100

Gül Devrimi · 110
 Gümrü Antlaşması · 52
 Güney Afrika · 35
 Güney Amerika · 30
 Güney Kıbrıs Rum Kesimi · 129

H

Haçlı Seferi · 29, 31
 Hamid Karzai · 105
 Hammurabi · 21
 Hans Blix · 87
 Hans Dietrich Genscher · 48
 Harvard Üniversitesi · 20
 Hatay · 103
 Hazar · 24, 25
 Hazera · 100
 Helmut Schmidt · 53
 Hristiyanlık · 21, 41
 Hindistan · 8, 11, 17, 19, 24, 25, 60, 67, 68,
 70, 71, 95, 111, 112, 133
 Hint Okyanusu · 25, 113
 Hitit · 21
 Hizb-i Vahdet · 100
 Hollanda · 42
 Hoybun Cemiyeti · 101, 102, 103, 104, 137
 Hür Belucistan · 79
 Hürmüz · 27

I

İlimli İslam · 10, 75, 126, 131
 IMF · VII, 118, 119, 120, 121, 133, 135, 137
 Irak · 12, 18, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31,
 37, 39, 40, 49, 55, 57, 61, 62, 63, 66, 68,
 69, 70, 71, 72, 75, 77, 78, 79, 81, 82, 83,
 84, 86, 87, 88, 93, 98, 99, 101, 102, 103,
 105, 106, 108, 113, 125, 127, 128, 132,
 134, 137
 Islahat Fermanı · 42, 50, 94

İ

İç Anadolu · 40
 İhsan Nuri · 103
 İngiliz Dışişleri Bakanlığı · 115

İngilizce · 105
 İngiltere · I, III, 10, 11, 12, 13, 15, 18, 19, 22,
 25, 31, 32, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 44,
 48, 50, 51, 54, 58, 64, 66, 76, 85, 89, 91,
 94, 96, 97, 98, 99, 102, 103, 111, 112, 113,
 114, 122, 123, 131
 İpek Yolu Stratejisi Yasası · 59
 İran · 18, 19, 20, 26, 27, 34, 49, 55, 57, 72, 73,
 79, 81, 82, 84, 86, 100, 101, 102, 112, 113,
 132
 İran Körfezi · 18
 İran Petrol Borsası · 27
 İsa Peygamber · 21
 İslami Milli Cümbüş Grubu · 100
 İslamiyet · 21
 İsmet İnönü · 116, 117
 İsrail · III, 18, 21, 23, 25, 29, 30, 31, 39, 65,
 70, 71, 77, 78, 79, 86, 87, 101, 112, 124,
 137
 İsrailoğulları · 30
 İstanbul · 9, 12, 21, 22, 25, 26, 27, 32, 33, 34,
 36, 38, 39, 40, 44, 46, 50, 56, 65, 78, 83,
 94, 96, 97, 100, 101, 102, 106, 107, 109,
 114, 115, 119, 131, 132, 133, 134, 135,
 136, 137, 138
 İstanbul Antlaşması · 39
 İsviçre · 69
 İtalya · 10, 11, 12, 13, 24, 38, 39, 40, 54, 77,
 85, 112
 İtilaf Devletleri · 36, 38, 45, 51, 96, 97
 İttihat ve Terakki Hükümeti · 96
 İzmir · 36, 40, 48, 117, 132

J

Jack Lang · 48
 Jacques Toubon · 53
 James Blackwell · 80
 James Woolsey · 68
 Japonya · 25, 112, 119
 Jean de Maurienne Antlaşması · 40
 Joseph Stiglitz · 119, 120, 121

K

KADEK · 56, 106
 Kadife Devrim · 110

Kafkaslar · 50, 70, 94
 Kafkasya · 27, 50, 57, 72, 79, 94
 Kahire · 29
 Karadeniz · 24, 40, 79, 80
 Karen Fogg · 48
 Kars Antlaşması · 52
 Katar · 18, 55, 72
 Katolik · 33
 Kavm-i Necip · 96
 Kayseri · 40, 119, 137
 Kazakistan · 72, 112
 KDP · VII, 100
 Kenan Dağcı · 17, 53, 54, 55
 Kenya · 68, 126
 Kerim Halili · 100
 Kerkük · 82, 125
 Kıbrıs · 18, 29, 62, 112, 113
 Kırgızistan · 72, 109, 132
 Kızıldeniz · 27
 KONGRA-GEL · VII, 56, 101, 104, 105, 106
 Kore · 66, 112
 Kosova · 48, 66, 83
 Körfez Savaşları · 12, 85, 99
 Kudüs · 28, 29, 67
 Kurtuluş Savaşı · 43, 91, 95, 135
 Kuveyt · 18, 29, 55, 72, 99
 Kuzey Afrika · 17, 18, 20, 54, 68, 70
 Kuzey Irak · 37, 82, 83, 100, 101, 105
 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti · 129
 Kürdistan · VII, 35, 45, 47, 49, 79, 83, 84, 85, 99, 100, 104, 127, 136
 Kürdistan Demokrat Partisi · 100
 Kürdistan Yurtseverler Birliği · VII, 100
 Kürt · 37, 45, 47, 48, 49, 51, 58, 61, 82, 83, 84, 85, 86, 89, 97, 99, 101, 102, 103, 104, 106, 125
 Kürt Federe Devleti · 125
 Kütahya · 40
 KYB · VII, 100

L

Layard · 89, 114, 131
 Leninist · 104
 Libya · 27, 39, 66, 72
 Lloyd George · 91
 Londra · 39, 102, 107, 115, 116
 Londra Antlaşması · 39

Lord Curzon · 97, 116
 Lozan Antlaşması · 116
 Lozan Barış Antlaşması · 40
 Lübnan · 18, 23, 29, 39, 72, 82, 103

M

Mahir Kaynak · 56, 63, 64, 66, 67, 70, 76, 78, 83, 84, 87
 Malakka · 27
 Malezya · 72
 Maliye Komisyonu · 116
 Malta · 112
 Mareşal Fevzi Çakmak · 98
 Marksist · 104
 Marmara · 49
 Maunsell · 102
 Mavri Mira Kurulu · 46
 Mc. Namara · 71
 Mehti Öztütün · 48
 Mekke · 96
 Mersin · 47
 Mesih · 30
 Mesud Barzani · 105
 Mezopotamya · 21, 35, 46, 47, 96, 97, 113
 Mısır · 17, 18, 20, 25, 27, 29, 38, 72, 77, 82, 96, 112
 Middle East · II, 18, 19, 20, 53, 69, 79, 80, 133, 136
 Milletler Cemiyeti · 41, 47, 51, 96, 98, 99
 Milliyet · VI, 63, 105, 106, 131, 134
 Miloseviç · 83, 109
 Moğolistan · 72
 Mohakik · 100
 Mondros Ateşkes Antlaşması · 45, 98
 Mondros Mütarekesi · 45
 Moritanya · 72, 74
 Mr. Nowil · 45
 Muhammed Fehim Han · 100
 Muharrem Kararnamesi · 115
 Musaddık · 73
 Musevilik · 21
 Mustafa Kemal Atatürk · 34, 36, 45, 46, 50, 51, 86, 107, 116, 117
 Musul · 35, 38, 47, 91, 97, 98, 99, 102, 136
 Müslüman · III, 18, 22, 57, 68, 72, 74, 76, 77, 79, 81, 89, 97, 104

N

Namık Durukan · 105
 Nasturi · 102
 NATO · VII, 41, 57, 58, 64, 69, 72, 73, 77, 78,
 79, 80, 84, 100, 127, 137, 138
 Near East · 19, 20
 Nevruz · 47
 Nicholas Burns · 78
 Nick Baird · 48
 Nil · 20
 Nutuk · 34, 45, 116, 132

O

Obama · 81, 88
 Orgeneral İlker Başbuğ · 126
 Orta Anadolu · 40
 Orta Asya · 72
 Orta Doğu · I, III, IV, V, VI, VII, 8, 9, 10, 11,
 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23,
 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34,
 36, 37, 38, 39, 41, 44, 49, 53, 54, 55, 56,
 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67,
 68, 69, 70, 71, 73, 76, 77, 78, 79, 80, 82,
 85, 87, 89, 90, 92, 93, 94, 96, 99, 101, 102,
 106, 108, 109, 111, 112, 113, 118, 122,
 123, 124, 125, 127, 128, 129, 131, 133,
 134, 135, 136, 137, 138
 Ortodoks · 33
 Osman Baydemir · 85
 Osmanlı · I, III, V, 12, 22, 23, 32, 33, 34, 36,
 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 50, 51, 64,
 66, 86, 89, 90, 91, 94, 95, 96, 97, 102, 106,
 107, 112, 114, 115, 116, 118, 122, 127,
 131, 136, 137
 Osmanlı Devleti · III, V, 12, 22, 32, 33, 34,
 39, 40, 42, 44, 45, 46, 50, 51, 64, 66, 89,
 94, 95, 97, 102, 106, 107, 112, 114, 122,
 127, 136
 Osmanlı İmparatorluğu · I, 12, 32, 33, 118,
 136

Ö

Özbekistan · 72

P

Pakistan · 18, 72, 79
 Papa II. Jean Paul · 42
 Papa II. Urbanus · 29
 Paris Barış Konferansı · 40
 Pasifik · 35
 Pers · 22
 PKK · VII, 56, 61, 82, 84, 86, 101, 104, 105,
 106, 128, 131, 134
 Prag · 78
 Protestan · 33, 42, 67, 86

R

Rallis · 15, 16, 137
 Ramazan Kararnamesi · 114
 RAND Cooperation · 74
 Raşid Dostum · 100
 Recep KÖK · 62
 Revandiz · 99, 103, 136
 Roma · 21, 22, 64
 Ronald Asmus · 69
 Roosevelt · 73
 Rossman · 15, 16, 137
 Rum Patrikhanesi · 43
 Rusya · 11, 25, 27, 39, 40, 42, 50, 51, 54, 59,
 60, 66, 67, 79, 89, 90, 94, 109, 125, 129

S

Saakaşvili · 110, 111
 Sadabat Paktı · 41
 Saddam Hüseyin · 87
 Salih Münir Paşa · 94, 95, 136
 Salim Cöhce · 18, 19, 22, 68, 69, 71, 87
 Samaritan's Purse · 30
 Samuel P. Huntington · 79
 Sasani · 22
 Selçuklular · 22
 Sevr Antlaşması · 40, 45, 47, 49, 53, 98, 115,
 116
 Sevr Sarayı · 53
 Sırbistan · 109
 Sina Yarımadası · 29
 Sind Medeniyeti · 79
 Sir Henry Mc Mahon · 96

Sivas · 51, 86
 Skyes-Picot Antlaşması · 35
 Slav · 22
 Soğuk Savaş · 8, 53, 57, 68, 73, 78, 80, 108, 109, 124
 Somali · 66, 72
 Sosyal Darwinizm · 65
 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği · 58
 SSCB · 58, 64, 69, 73, 77, 80
 Stockholm Konferansı · 49
 Sudan · 72, 112
 Sultan II. Abdülhamid · 32, 89, 114, 135
 Sultan Vahdetin · 107
 Suriye · 18, 23, 25, 29, 35, 38, 40, 47, 49, 57, 72, 79, 82, 84, 86, 98, 99, 101, 102, 103, 113
 Suudi Arabistan · 18, 27, 29, 55, 70, 72, 77, 79, 82
 Suudi Kralı · 73
 Süleyman · 29
 Sümer · 20
 Sünni · 61, 82, 101, 104
 Süveyş Kanalı · 8, 27, 33, 41, 66, 113
 Sykes-Picot Antlaşması · 38, 40
 Sykes-Picot Planı · 22

Ş

Şah · 73
 Şah Mesud · 100
 Şam · 111
 Şark Meselesi · 9, 32, 40, 131, 135, 136
 Şemdinli · 99, 104, 136
 Şerif Hüseyin · 22, 96, 97
 Şeyh Sait · 99, 102
 Şii · 61, 79, 82, 101

T

Tacik Cemaat-i · 100
 Tacikistan · 72
 Tahran · 19
 Taliban · 93, 100
 Tanzania · 68, 126
 Tanzimat Fermanı · 42
 Taşnak · 104
 Tayyip Erdoğan · 81

Temsilciler Meclisi · 127
 Tevrat · 29
 Tiflis · 111
 Times · 19
 Tokat · 40
 Trakya · 40
 Tufan Buzpınar · 18, 19, 20
 Tunus · 27, 72, 77
 Turuncu Devrim · 110
 Türk · 9, 22, 32, 36, 38, 39, 40, 43, 45, 47, 48, 51, 57, 61, 64, 85, 89, 90, 91, 95, 99, 100, 102, 103, 115, 116, 117, 125, 128, 129, 131, 134, 135, 136, 138
 Türkiye · I, VI, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 20, 25, 27, 29, 32, 34, 36, 37, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 70, 72, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 91, 94, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 112, 113, 116, 118, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 132, 133, 134, 135, 136, 137
 Türkiye Cumhuriyeti · 14, 44, 52, 79, 104, 116, 125, 126
 Türkmenistan · 72

U

Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi · 59
 Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu · 55
 Uluslararası Para Fonu · VII, 118
 Umman · 18, 55, 72
 Uzak Doğu · 18, 19, 49, 72

Ü

Ürdün · 18, 29, 38, 40, 72, 77, 82

V

Vahan Papazyan · 104
 Valentine Chirol · 19
 Van Gölü · 29
 Varşova Paktı · 73
 Vatikan · V, 41, 42, 43
 Vietnam · 66, 131

W

Washington Post · 69
Webb · 107
Wikipedia · 18, 138
Woodrow Wilson · 91

Y

Yahudi · III, 18, 23, 29, 30, 31, 36, 124
Yakın Doğu · 18, 19
Yambu Limanı · 27

Yemen · 18, 55, 72, 77
Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi · 68
Yeni Dünya Düzeni · VI, 10, 64, 65, 70
Yeşiller · 71
Yugoslavya · 48
Yunan · 36, 45
Yunanistan · 40, 61, 112
Yves Cochet · 71

Z

Zbingniev Brezinski · 78

EKLER

- EK-1 : Sykes-Picot Anlaşması ve Haritası**
- EK-2 : Eski ABD Başkanı George W. Bush'un Afganistan Konuşması**
- EK-3 : De Bunsen Komite Raporu**
- EK-4 : Hüseyin-McMahon Mektupları ve Üzerinde Anlaşma
Sağladıkları Arap Devleti'nin Haritası**
- EK-5 : ABD'nin Büyük Orta Doğu Projesi Haritası**

SYKES-PICOT AGREEMENT

16 May 1916

It is accordingly understood between the French and British Governments.

1. That France and Great Britain are prepared to recognize and protect an independent Arab State or a Confederation of Arab States in the areas (A) and (B) marked on the annexed map, under the suzerainty of an Arab chief. That in area (A) France, and in area (B) Great Britain, shall have priority of right of enterprise and local loans. That in area (A) France, and in area (B) Great Britain, shall alone supply advisers or foreign functionaries at the request of the Arab State or Confederation of Arab States.
2. That in the blue area France, and in the red area Great Britain, shall be allowed to establish such direct or indirect administration or control as they desire and as they may think fit to arrange with the Arab State or Confederation of Arab States.
3. That in the brown area there shall be established an international administration, the form of which is to be decided upon after consultation with Russia, and subsequently in consultation with the other Allies, and the representatives of the Shereef of Mecca.
4. That Great Britain be accorded (1) the ports of Haifa and Acre, (2) guarantee of a given supply of water from the Tigris and Euphrates in area (A) for area (B). His Majesty's Government, on their part, undertake that they will at no time enter into negotiations for the cession of Cyprus to any third Power without the previous consent of the French Government.
5. That Alexandretta shall be a free port as regards the trade of the British Empire, and that there shall be no discrimination in port charges or facilities as regards British shipping and British goods; that there shall be freedom of transit for British goods through Alexandretta and by railway through the blue area, whether those goods are intended for or originate in the red area, or (B) area, or area (A); and there

shall be no discrimination, direct or indirect against British goods on any railway or against British goods or ships at any port serving the areas mentioned.

That Haifa shall be a free port as regards the trade of France, her dominions and protectorates, and there shall be no discrimination in port charges or facilities as regards French shipping and French goods. There shall be freedom of transit for French goods through Haifa and by the British railway through the brown area, whether those goods are intended for or originate in the blue area, area (A), or area (B), and there shall be no discrimination, direct or indirect, against French goods on any railway, or against French goods or ships at any port serving the areas mentioned.

6. That in area (A) the Baghdad Railway shall not be extended southwards beyond Mosul, and in area (B) northwards beyond Samarra, until a railway connecting Baghdad with Aleppo via the Euphrates Valley has been completed, and then only with the concurrence of the two Governments.

7. That Great Britain has the right to build, administer, and be sole owner of a railway connecting Haifa with area (B), and shall have a perpetual right to transport troops along such a line at all times.

It is to be understood by both Governments that this railway is to facilitate the connexion of Baghdad with Haifa by rail, and it is further understood that, if the engineering difficulties and expense entailed by keeping this connecting line in the brown area only make the project unfeasible, that the French Government shall be prepared to consider that the line in question may also traverse the polygon Banias-Keis Marib-Salkhab Tell Otsda-Mesmie before reaching area (B).

8. For a period of twenty years the existing Turkish customs tariff shall remain in force throughout the whole of the blue and red areas, as well as in areas (A) and (B), and no increase in the rates of duty or conversion from ad valorem to specific rates shall be made except by agreement between the two Powers.

There shall be no interior customs barriers between any of the above-mentioned areas. The customs duties leviable on goods destined for the interior shall be collected at the port of entry and handed over to the administration of the area of destination.

9. It shall be agreed that the French Government will at no time enter into any negotiations for the cession of their rights and will not cede such rights in the blue area to any third Power, except the Arab State or Confederation of Arab States without the previous agreement of His Majesty's Government, who, on their part, will give a similar undertaking to the French Government regarding the red area.

10. The British and French Governments, as the protectors of the Arab State, shall agree that they will not themselves acquire and will not consent to a third Power acquiring territorial possessions in the Arabian peninsula, nor consent to a third Power installing a naval base either on the east coast, or on the islands, of the Red Sea. This, however, shall not prevent such adjustment of the Aden frontier as may be necessary in consequence of recent Turkish aggression.

11. The negotiations with the Arabs as to the boundaries of the Arab State or Confederation of Arab States shall be continued through the same channel as heretofore on behalf of the two Powers.

12. It is agreed that measures to control the importation of arms into the Arab territories will be considered by the two Governments.

I have further the honour to state that, in order to make the agreement complete, His Majesty's Government are proposing to the Russian Government to exchange notes analogous to those exchanged by the latter and your Excellency's Government on the 26th April last. Copies of these notes will be communicated to your Excellency as soon as exchanged.

I would also venture to remind your Excellency that the conclusion of the

present agreement raises, for practical consideration, the question of the claims of Italy to a share in any partition or rearrangement of Turkey in Asia, as formulated in article 9 of the agreement of the 26th April, 1915, between Italy and the Allies.

His Majesty's Government further consider that the Japanese Government should be informed of the arrangement now concluded.

SYKES-PICOT ANLAŞMASI VE HARİTASI

16 Mayıs 1916

Fransız ve Britanya Devletleri arasında imzalanmıştır:

1. Fransa ve Büyük Britanya yerel Arap yönetimi altında kurulacak olan bağımsız bir Arap devletini veya bir Arap eyaletleri topluluğunu tanımak üzere kendilerini hazırlamışlardı. (A) bölgesinde Fransa ve (B) bölgesinde de Büyük Britanya yatırım yapma ve yerel kredileri yönetme hakkına sahip olacaktı. Anlaşmaya göre (A) bölgesinde Fransa, (B) bölgesinde ise Büyük Britanya tanınmış olan Arap devleti veya Birleşik Arap eyaletlerinin isteği üzerine yabancı kuruluşları yönlendireceklerdi.
2. Mavi alanda Fransa, kırmızı alanda ise Büyük Britanya direkt veya dolaylı elçilikler yönetim kuruluşları oluşturabilir veya yerel yönetimleri istekleri doğrultusunda gerekli gördükleri zaman yönetebileceklerdi. Kahverengi alanda ise Rusya, Mekke Şerifi ve diğer müttefikler ile yapılan görüşmelerde alınan kararlar göz önünde bulundurularak varılan Anlaşmaya göre bir uluslararası yönetim oluşturulacaktı.
3. Büyük Britanya Hayfa ve Akra limanlarından sorumlu olacak ve (B) bölgesi için (A) bölgesindeki Fırat ve Dicle nehirlerinden su sağlanmasını garanti altına almakla yükümlü olacaktı. Britanya majestelerinin hükümeti bu Anlaşmalara rağmen kısa süre içinde Kıbrıs için görüşmelere rahatça başlayabileceklerini ve Fransız Devleti'nin herhangi bir itirazı olmadan Kıbrıs'ı kendi himayesi altında olan Anlaşmanın dışında üçüncü bir yönetime bırakabileceğini düşünmekteydi.
5. İskenderiye bir Britanya İmparatorluğu'nun serbest limanı olmalı, Britanya mallarına hiçbir liman ve kullanım vergileri uygulanmayacak, Britanya'dan gelen mallar İskenderiye üzerinden tren yolu ile mavi bölgeye, (B) bölgesine veya (A) bölgesine serbest olarak geçebilmeli ve Britanya tarafından belirlenmiş bölgelerde Britanya mallarına hiçbir yaptırım uygulanamayacaktı.

Hayfa limanı ise Fransa yönetimi altında bir serbest bölge olacak, bu liman ve çevresinde belirlenen bölgelerde Fransız mallarından liman ve kuruluş vergileri kesilmeyecek, yine bu mallara hiçbir yaptırım uygulanamayacaktı. Fransız malları Hayfa limanı üzerinden Britanya tarafından yönetilen tren yollarını kullanarak (A) bölgesine, (B) bölgesine veya kahverengi olan bölgeye serbest olarak geçebilecekti. Hayfa limanında Fransız gemilerine ve mallarına ayrımcılık yapılmayacağı Anlaşmanın maddeleri ile garanti altına alınacaktı.

6. (A) bölgesinde Bağdat tren yolu Bağdat'ı Aleppo'ya Fırat vadisi üzerinden bağlayan tren yolu tamamlanmadan ve iki devletin ortak kararı olmadan Musul'dan daha güneye uzatılmayacak ve (B) bölgesinde Samara'dan daha kuzeye uzatılmayacaktı.

7. Anlaşmaya göre Büyük Britanya Hayfa'yı (B) bölgesine bağlayan tren yolunu inşa etme, yönetme ve sahibi olma hakkına sahip olacak ve bu hat boyunca askeri gücünü yürütebilecekti. Bu hat iki devlet tarafından da Bağdat'ı Hayfa ile bağlamak amacı ile inşa edilmişti fakat mühendislik zorlukları ve proje masrafları amaçlanandan çok daha yüksek olursa Fransız devleti bunu (B) bölgesine ulaşmadan önce Polgon Baniyas Keis Marib Salkhad ve Otsda Mesmie bölgesi üzerinden geçebilecekti.

8. Yirmi yıllık bir süre boyunca Anlaşmanın imzalandığı sırada geçerli olan Türk vergileri mavi ve kırmızı bölgelerde geçerli olacak ve bu vergilerde hiçbir artma yapılamayacaktı. Bu vergilerde yapılan herhangi bir değişiklik bölgede hakim olan iki devletin ortak aldığı karar doğrultusunda yapılabilecekti.

Yukarıda bahsedilen bölgeler arasında yapılan ticarete hiçbir vergi uygulaması yapılmayacak. Bu bölgeler arasında dolaşacak mallarda kesilecek vergilerin hepsi malın indiği limanda peşinen kesilecek ve limanın yönetiminden sorumlu olan devlet tarafından bu vergiler toplanacak ve malın gideceği son yerin yönetimi hangi devlette ise o devlete verilecekti.

9. Anlaşmaya göre Fransız devleti mavi bölge için Britanya'nın izni olmadan Arap Emirlikleri dışında başka bir güç ile Anlaşma yapamayacak ve bunun karşılığı olarak Britanya Devleti ise benzer bir sözü kırmızı bölge için verecekti.

10. Fransız ve Britanya Devletleri Arap Emirliklerinin birer koruyucusu olarak Arap yarımadası üzerinde hiçbir bölgeyi diğer bir üçüncü otoritenin emrine sunamayacak, başka bir devletin Kızıl Deniz kıyısında veya adalar üzerinde üs kurmasına izin vermeyecekti fakat bu Anlaşma Türkler ile gerginlik yaratmaması açısından Aden bölgesi için geçerli olmayacaktı.

11. Arap emirliklerinin sınırlarının belirlenmesi Arap yerel yönetimleri ile yapılan görüşmeler sonucu Fransa ve Britanya devletlerinin uzlaşması ile belirlenecekti.

12. Askeri unsurların Arap bölgelerine girişlerinde yönetimde olan Fransız ve Britanya devletlerinin ortak verdiği karar dikkate alınacaktı.

Anlaşmayı tamamlamak adına Majestelerinin hükümeti Rus devleti ile 26 Nisan'a kadar yapılan tüm yazışmaların değiş tokuş edilmesini önermektedir. Bu yazışmaların birer kopyası tüm yazışmalar değiş tokuş edildikten sonra en kısa zamanda elinize ulaştırılacaktır.

Bu vesile ile Ekselanslarına İtalya ile müttefik güçler arasında Asya'daki Türkiye topraklarının yeniden yapılandırılması adına 26 Nisan 1915'de yapılan Anlaşmanın 9'uncu maddesini ve İtalya'nın bu topraklardaki taleplerini hatırlatmak isterim.

Majesteleri tamamlanan bu Anlaşmalardan Japon Devleti'nin de haberdar edilmesini ve bilgilerine sunulmasını gerekli görmektedir.

Kaynak: http://wwi.lib.byu.edu/index.php/Sykes-Picot_Agreement (22.02.2010)

Sir Mark Sykes

François Georges Picot

SYKES-PICOT ANLAŞMASI HARİTASI

Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs
(PASSIA)

Kaynak: http://www.passia.org/palestine_facts/MAPS/1916-sykes-picot-agreement.html (05.05.2010)

PRESIDENT BUSH'S AFGHANISTAN SPEECH

GEORGE W. BUSH

Statement given after the start of the US and British military strikes on targets in Afghanistan on Sunday, 7th October 2001.

On my orders, the United States military has begun strikes against al-Qaeda terrorist training camps and military installations of the Taleban regime in Afghanistan.

These carefully targeted actions are designed to disrupt the use of Afghanistan as a terrorist base of operations and to attack the military capability of the Taleban regime.

We are joined in this operation by our staunch friend, Great Britain. Other close friends, including Canada, Australia, Germany and France, have pledged forces as the operation unfolds.

More than 40 countries in the Middle East, Africa, Europe and across Asia have granted air transit or landing rights. Many more have shared intelligence. We are supported by the collective will of the world.

More than two weeks ago, I gave Taleban leaders a series of clear and specific demands: Close terrorist training camps. Hand over leaders of the al-Qaeda network, and return all foreign nationals, including American citizens unjustly detained in our country.

None of these demands were met. And now, the Taleban will pay a price.

By destroying camps and disrupting communications, we will make it more difficult for the terror network to train new recruits and coordinate their evil plans.

Initially, the terrorists may burrow deeper into caves and other entrenched hiding places. Our military action is also designed to clear the way for sustained, comprehensive and relentless operations to drive them out and bring them to justice.

At the same time, the oppressed people of Afghanistan will know the generosity of America and our allies. As we strike military targets, we will also drop food, medicine and supplies to the starving and suffering men and women and children of Afghanistan.

The United States of America is a friend to the Afghan people, and we are the friends of almost a billion worldwide who practice the Islamic faith.

The United States of America is an enemy of those who aid terrorists and of the barbaric criminals who profane a great religion by committing murder in its name.

This military action is a part of our campaign against terrorism, another front in a war that has already been joined through diplomacy, intelligence, the freezing of financial assets and the arrests of known terrorists by law enforcement agents in 38 countries.

Given the nature and reach of our enemies, we will win this conflict by the patient accumulation of successes, by meeting a series of challenges with determination and will and purpose.

Today we focus on Afghanistan, but the battle is broader. Every nation has a choice to make. In this conflict, there is no neutral ground. If any government sponsors the outlaws and killers of innocence, they have become outlaws and murderers themselves. And they will take that lonely path at their own peril.

I'm speaking to you today from the Treaty Room of the White House, a place where American presidents have worked for peace.

We're a peaceful nation. Yet, as we have learned, so suddenly and so tragically, there can be no peace in a world of sudden terror. In the face of today's new threat, the only way to pursue peace is to pursue those who threaten it.

We did not ask for this mission, but we will fulfil it.

The name of today's military operation is Enduring Freedom. We defend not only our precious freedoms, but also the freedom of people everywhere to live and raise their children free from fear.

I know many Americans feel fear today. And our government is taking strong precautions. All law enforcement and intelligence agencies are working aggressively around America, around the world and around the clock.

At my request, many governors have activated the National Guard to strengthen airport security. We have called up reserves to reinforce our military capability and strengthen the protection of our homeland.

In the months ahead, our patience will be one of our strengths -- patience with the long waits that will result from tighter security, patience and understanding that it will take time to achieve our goals, patience in all the sacrifices that may come.

Today, those sacrifices are being made by members of our armed forces who now defend us so far from home, and by their proud and worried families.

A commander in chief sends America's sons and daughters into battle in a foreign land only after the greatest care and a lot of prayer.

We ask a lot of those who wear our uniform. We ask them to leave their loved ones, to travel great distances, to risk injury, even to be prepared to make the ultimate sacrifice of their lives.

They are dedicated. They are honourable. They represent the best of our country, and we are grateful.

To all the men and women in our military, every sailor, every soldier, every airman, every Coast Guardsman, every Marine, I say this: Your mission is defined. The objectives are clear. Your goal is just. You have my full confidence, and you will have every tool you need to carry out your duty.

I recently received a touching letter that says a lot about the state of America in these difficult times, a letter from a fourth grade girl with a father in the military.

“As much as I don't want my dad to fight,” she wrote, “I'm willing to give him to you.”

This is a precious gift. The greatest she could give. This young girl knows what America is all about.

Since September 11, an entire generation of young Americans has gained new understanding of the value of freedom and its cost and duty and its sacrifice.

The battle is now joined on many fronts. We will not waver, we will not tire, we will not falter, and we will not fail. Peace and freedom will prevail.

Thank you. May God continue to bless America.

ESKİ ABD BAŞKANI GEORGE W. BUSH'UN AFGANİSTAN KONUŞMASI

GEORGE W. BUSH

7 Ekim 2007 tarihinde Amerikan ve İngiliz ordularının Afganistan'daki hedefleri ateş altına almaya başladıktan sonra verilen demeç:

Emirlerim ile Amerikan ordusu El Kaide eğitim kampları ve Taliban askeri birimlerini ateş altına almaya başlamıştır.

Bu dikkatle başlatılmış operasyonlar Afganistan topraklarının terörist üssü olarak kullanılmasını ve Taliban askeri birliklerini hedef almaktadır.

Bu operasyonda yakın müttefikimiz Büyük Britanya ile beraberiz. Bunun yanında Kanada, Avustralya, Almanya ve Fransa gibi yakın arkadaşlarımız da birlikleri ile bize yardım etmektedirler.

Orta Doğu, Afrika, Avrupa ve Asya'daki 40'tan fazla ülke hava geçişi ve üs kullanımları izinleri vermişlerdir. Tüm dünyanın ortak desteğini almış bulunmaktayız.

İki haftadan fazla bir süre önce Taliban liderlerine açık ve kesin olarak yapmaları gerekenleri beyan ettim: Terörist eğitim kamplarını kapatın. El Kaide ağının liderlerini bize teslim edin ve ülkenizde esir tutulan içinde Amerikan vatandaşlarının da bulunduğu tüm yabancıları ülkelerine geri gönderin.

Bu isteklerimin hiçbiri yerine getirilmedi. Şimdi Taliban bir bedel ödemek zorundadır.

Kampları yok ederek ve iletişim ağlarına zarar vererek terör ağının kullanılmasını ve şeytani planları için yeni insan kaynakları bulmalarını çok zor hale getireceğiz.

Başlangıç olarak teröristler mağara derinliklerine ve diğer saklanma bölgelerinin derinliklerine doğru kaçabilirler. Askeri harekâtımızın hedeflerinden bir tanesi de onları bu sığınaklarında bulup çıkartıp adaletin kollarına teslim etmektir.

Aynı zamanda Afganistan halkı Amerikan ve İngilizlerin ne kadar kalender olduğunu göreceklerdir. Hedeflerimizi vurmaya devam ederken masum Afgan halkı için yemek ve ilaç yardımı dağıtmaya devam edeceğiz.

Amerika Birleşik Devletleri Afgan milletinin ve dünya üzerindeki 1 milyardan fazla Müslüman nüfusunun dostudur.

Amerika Birleşik Devletleri teröristlerin, teröristlere yardım edenlerin, mükemmel olan bir dini kötü emellerine alet eden şeytani insanların düşmanıdır.

Bu askeri operasyon terörizme karşı yürütülen bir harekâtın sadece bir parçasıdır. Bir diğer cephe de diplomasi istihbarat ve 38 farklı ülkedeki finansal uygulamalar olarak açılmış ve bu cephelerin her birinde kararlı olarak savaş verilmektedir.

Düşmanımızın yapısı ve olanakları düşünüldüğünde önümüzde sabır ve cesaretle tek tek tırmanmamız gereken basamaklar bulunmaktadır.

Bugün Afganistan üzerinde yoğunlaşmış bulunmaktayız fakat savaş gerçekte daha da uzaktadır. Her ulusun kendi tercihleri vardır. Şu anki durumda bir mutabakat sahası bulunmaktadır.

Bugün size diğer Amerikan Başkanları'nın da zamanında barış için çabaladıkları Anlaşmalar Odasından sesleniyorum.

Biz barış yanlısı olan bir milletiz. Ani ve trajik olarak öğrendiğimiz gibi terörün olduğu bir dünyada barıştan bahsedilemez. Bugünün dünyasında barışı sağlamanın tek yolu barışı tehlikeye sokanların peşinden koşmaktır.

Bu operasyonun yapılmasını biz istemedik fakat zorunda bırakıldık.

Bu operasyonun adı Özgürlük Sağlamaktır. Biz bu operasyon ile sadece kendi özgürlüklerimizin değil çocuklarını korku içerisinde yetiştiren tüm ailelerin özgürlüklerinin güvenliğini sağlamayı hedefliyoruz.

Çoğu Amerikalının bugün korku içinde olduğunu biliyorum. Devletimiz bunun için güçlü önlemler almaktadır. Tüm güvenlik güçleri ve istihbarat kaynakları Amerika çevresinde kararlı bir şekilde çalışmaya devam etmektedir.

İsteğim üzerine eyalet bakanlarımı bölge güvenliği için tüm güvenlik güçlerini hava alanlarında ve gerekli bölgelerde güvenliği sağlamaları için harekete geçirdim.

İlerleyen aylarda sabrımız en güçlü yanlarımızdan bir tanesi olacaktır.

Bugün bu fedakârlıklar askeri kuvvetlerimiz ve onların aileleri tarafından verilmektedir.

Bir komutan olarak Amerikan çocuklarını başka bir ülkede ülkeleri için savaşmaları için tüm refakatimle ve dualarımızla yolluyorum.

Üniformamızı giyenlerimizden çok şeyler bekliyoruz. Onlardan sevdiklerini geride bırakmalarını yaralanmaları göze almalarını ve belki de yapabilecekleri en büyük fedakârlık olarak hayatlarını vermelerini istiyoruz.

Kararlılar. Onurlular. Ülkemizi en iyi şekilde temsil ediyorlar ve onlara minnettarız.

Ordumuzda ki tüm denizci, karacı, havacı ve personele sesleniyorum. Misyonunuz belirlidir. Hedefler belirlidir. Tam desteğime sahip olduğunuzu unutmayın.

Bir dördüncü sınıf öğrencisinden Amerika'nın bu zor günlerini anlatmaya yetecek bir mektup aldım. "Her ne kadar babamın kavga etmesini istemesem de size onu gönüllü olarak veriyorum" diyen bir mektup bu.

Bu kutsal bir hediyedir. Verebileceği hediyelerin en güzelidir. Bu küçük kız çocuğu Amerika'nın ne demek olduğunu tamamen anlamış durumdadır.

11 Eylül'den bu yana yeni kuşak Amerikan gençliği özgürlüğün anlamını, değerini ve uğrunda neler verilmesi gerektiğini görmüşlerdir.

Teşekkürler. Tanrı Amerika'yı korumaya devam etsin.

Kaynak: <http://www.putlearningfirst.com/language/20rhet/bushat.html>

12. BRITISH WAR AIMS IN OTTOMAN ASIA: REPORT OF THE
DE BUNSEN COMMITTEE
30 June 1915

[Great Britain, PRO, "British Desiderata in Turkey and Asia: Report, Proceedings, and Appendices of a Committee Appointed by the Prime Minister, 1915," CAB 27/1, pp. 3–29]

The negotiation of the Constantinople agreement in March–April 1915 (Doc. 9) revealed Britain's lack of preparation for entertaining the partition of the Ottoman Empire. As late as the British-Ottoman negotiations of 1911–13 (I, Doc. 178), Britain was still upholding the sovereignty and the territorial integrity of the contracting Ottoman Empire, except where the powers had already breached it, as in Britain's case in Cyprus and in Egypt. Even in Kuwait, Britain acquiesced—at least nominally—in Ottoman claims of sovereignty, while still insisting on Britain's special relationship with the shaykh, as defined in 1899 (I, Doc. 156). On 8 April 1915, in response to a French initiative even before the formal consummation of the Constantinople agreement, Prime Minister Herbert Henry Asquith appointed an interde-

DE BUNSEN COMMITTEE REPORT

27

partmental "Committee on Asiatic Turkey," headed by Sir Maurice de Bunsen, assistant undersecretary of state at the Foreign Office, and comprising representatives from the Foreign, India, and War offices, the Admiralty, and the Board of Trade along with Lieutenant-Colonel Sir Mark Sykes as the personal representative of the secretary of state for war (Lord Kitchener) and a secretariat provided by the Committee of Imperial Defense. The prime minister instructed the interdepartmental committee "to consider the nature of British desiderata in Turkey in Asia in the event of a successful conclusion of the war, with special reference to the memoranda on the subject" prepared by the participating ministries. The de Bunsen Committee held thirteen meetings between 12 April and 28 May 1915 and submitted on 30 June a report that proposed four modes of settling the postwar problems of Ottoman Asia and an assessment of each, along with minutes of the committee meetings and thirty-eight special memoranda. In the early months of the war Britain, no less than its allies, labored under the optimistic impression that this would be a short contest and that the Ottoman Empire in particular would be compelled to sue for an early and separate peace. The minutes of the committee meetings reflect a preoccupation with writing the terms of such a peace. Despite the pressure of time, de Bunsen and his colleagues did their homework with an enviable thoroughness, thanks largely to an efficient system of interdepartmental consultation and to the cooperation of what was already becoming a permanent, centralized secretariat for many other such wartime committees. The secretariat provided continuity and even a measure of consistency to the unfolding policies. Moreover, in the interdepartmental committee, Whitehall had discovered in World War I a means of reaching consensus among those ministries that shared the responsibility for managing the far-flung and still expanding British Empire. But the system also had its defects, for it "tended to produce formulae acceptable to both parties in a disagreement rather than clear-cut decisions," it "expended a great deal of time on circumlocutory discussions," and it "produced an ever-increasing flood of paperwork" (Roskill, *Hankey*, 1:145). The de Bunsen Committee, in effect, laid down guidelines for Britain's later wartime negotiations with France, Russia, and Italy. Reproduced below is the main body of the report without the draft proposals, minutes of meetings, memoranda from the ministries, and maps. Kedourie, *In the Anglo-Arab Labyrinth*, chap. 2; Nevakivi, *Britain, France, and the Arab Middle East*, chap. 2; Klieman, *Foundations of British Policy in the Arab World*, chap. 1; Busch, *Britain, India, and the Arabs*, chaps. 1-2; Monroe, *Britain's Moment in the Middle East*, chap. 1; and Friedman, *Question of Palestine*, chap. 2.

Preliminary Considerations

1. Early in March last the Russian Government, anticipating an early and successful issue to the operations which had been started at the Dardanelles, communicated to the allied Governments its claims in regard to Constantinople. These claims, put shortly, were for the possession of Constantinople, the European coast from the Black Sea to the end of the Dardanelles, the Asiatic shore of the Bos-

phorus, the islands in the Sea of Marmora, and Imbros and Tenedos.

2. In return, Russia promised scrupulously to respect the special interests of France and Great Britain in the area claimed, and to view with sympathy the claims which those Powers entertained in regard to other regions of the Ottoman Empire.

3. His Majesty's Government agreed generally to the Russian proposals, "subject to the war being prosecuted to a suc-

cessful conclusion, and to Great Britain and France realising their desiderata in the Ottoman Empire and elsewhere," and expressly asked for commercial freedom for merchant vessels in the Straits, and for the creation of a free port at Constantinople for goods in transit to and from territory other than Russian. They added that, before formulating other British desiderata in the Ottoman Empire, it would be necessary to consult both the French and Russian Governments and to consider the whole question of ulterior British and French interests in Asiatic Turkey, but they made two definite and important observations: (1) That among the British desiderata would be a revision of the Anglo-Russian Agreement of 1907 respecting Persia, and (2) that when the fact that Russia was to have Constantinople at the end of the war became public, His Majesty's Government would state that they had throughout all the negotiations stipulated that in all circumstances Arabia and the Moslem holy places should remain under independent Moslem rule.

4. The French Government were more precise in announcing their counter-claims to Russia. They demanded Cilicia and Syria, in which latter term they included Palestine and the Christian Holy Places, though they did not specify the precise form of their claim—whether annexation or protectorate or sphere of interest. It would appear that Russia is ready to accede to the French claim to Cilicia and Syria proper, but will demur strongly to the inclusion of Palestine.

5. In reply to the stipulations made by His Majesty's Government, Russia consented to freedom of passage for merchant shipping and freedom of transit for goods from or to non-Russian territory; agreed that the Moslem Holy Places should remain under independent Moslem rule, while thinking that the Khalifate should be separated from Turkey; and accepted, under certain conditions, the inclusion of the neutral zone in Persia in the British sphere.

6. The next step was therefore for His Majesty's Government to formulate their definite desiderata in Asiatic Turkey. In the following pages the Committee appointed by the Prime Minister to consider the nature of those desiderata have the

honour to submit the conclusions they have reached.

It is, of course, obvious that British desiderata in Asiatic Turkey are circumscribed by those of other Powers, and that any attempt to formulate them must as far as possible be made to fit in with the known or understood aspirations of those who are our Allies to-day, but may be our competitors to-morrow.

8. France has already given a fairly clear indication of what she will claim; Russia's geographical position, accentuated by the possession of Constantinople, makes it possible to assume with some confidence the essential lines of her development in Asiatic Turkey; Italy demands a field for enterprise round Adalia; and Greece has dreams of expansion in Asia Minor, which her participation in the war may yet convert into reality.

9. On the other hand, by their terms of reference, the Committee are to a great extent freed from the necessity of taking into consideration the most serious outside limitation of all, that of Germany, since the Committee's conclusions apply only in the event of a successful conclusion of the war, which presupposes that when terms of peace with Turkey come to be discussed, Germany will not be in a position to intervene, either to assert fresh claims or to maintain her existing privileges.

10. There is a further limitation which the Committee have borne in mind, namely, the necessity of maintaining a just relation between the prospective advantages to the British Empire by a readjustment of conditions in Asiatic Turkey, and the inevitable increase of Imperial responsibility. Our Empire is wide enough already, and our task is to consolidate the possessions we already have, to make firm and lasting the position we already hold, and to pass on to those who come after an inheritance that stands four-square to the world.

11. It is then to straighten ragged edges that we have to take advantage of the present opportunity, and to assert our claim to a share in settling the destiny of Asiatic Turkey. That claim is valid because it springs from one of the cardinal principles of our policy in the East, our special and supreme position in the Persian Gulf. From that principle, and from the developments,

DE BUNSEN COMMITTEE REPORT

often unconscious, of the policy necessary to maintain it, other claims and aspirations have arisen; but therein lies their justification.

12. It does not, however, appear necessary for the Committee to trace the gradual growth and development of British interests in the Persian Gulf and Asiatic Turkey. It will be sufficient for the purposes of this Report to enumerate what appear to them to be our desiderata in those regions:—

(i.) Final recognition and consolidation of our position in the Persian Gulf.

(ii.) The prevention of discrimination of all kinds against our trade throughout the territories now belonging to Turkey, and the maintenance of the existing important markets for British commerce there, or compensatory advantages for their loss.

(iii.) Fulfilment of pledges given, or under consideration, to the Sheikhs of Koweit and Mohammera, the Emir of Nejd (Bin Saud), the people of Basra (Persian Gulf region), Said Idriss, Imam Yahya, and Sheikh Mavia (in the Yemen); and, generally, maintenance of the assurances given to the Sherif of Mecca and the Arabs.

(iv.) Security for the development of undertakings in which we are interested, such as oil production, river navigation, and construction of irrigation works.

(v.) Development of the corn supply which an irrigated Mesopotamia is expected to provide, and of a possible field for Indian colonisation.

(vi.) Maintenance of our strategic position in the Eastern Mediterranean and in the Persian Gulf, and security of our communications, with the minimum increase of naval and military expenditure and responsibility.

(vii.) To ensure that Arabia and the Moslem Holy Places remain under independent Moslem rule. Dependent upon this, we should seek for a settlement which will appeal to, or at least not antagonise, Indian Moslem feeling, and will provide a satisfactory solution of the question of the Khalifate.

(viii.) A satisfactory solution of the Armenian problem.

(ix.) A settlement of the question of Palestine and the Holy Places of Christendom.

13. Of the above desiderata the last three

may, for the moment, be set aside, as they are questions which could be discussed and settled in concert with other Powers, even were we going otherwise to disinterest ourselves entirely in Asiatic Turkey.

14. But the mere enumeration of the first six shows how the Persian Gulf and the growth of our position there dominate our policy, and compel us for good or ill to claim our share in the disintegrating Turkish Empire. We have hitherto sought to combine our Persian Gulf interests with the maintenance of Turkey; in this spirit we negotiated, just before the war, a series of agreements with Turkey and Germany, designed to save a part of what is now included among our desiderata from the advancing wave of German competition, but intended also to strengthen the economic life and prosperity of Turkey. Events, however, passed beyond our control, and now it is for us to aim for a final settlement, without the handicaps imposed upon us by the conditions under which Hakki Pasha was able to negotiate.

15. It is comparatively easy to formulate our desiderata: it is very difficult to lay down how to shape the opportunity now at hand for attaining them. It has seemed to the Committee that any attempt to set up a system of protectorates would be destined to break down, for the rivalry of the Powers would force each of them to extend their protectorates to the limits of their neighbours' spheres, and there would be the clash and confusion of different systems of protectorate administrations with one another and with an obstructive central Turkish Government. Nor would any scheme of internationalisation seem practicable: it is a desperate remedy at best, and to extend it to large areas in Asiatic Turkey would be to invite disaster. In short, there must either be clearly defined territories, recognised as separate units, some independent, some belonging to European Powers, or the Ottoman Empire must continue, subject to certain necessary limitations. After careful study of the political, financial, commercial, and military considerations involved, the Committee see four possible solutions:—

(A.) The limitation of Turkish sovereignty to a Turkish Kingdom in Anatolia, and the partition of the rest of the present Ottoman

Empire among the various European Powers.

(B.) Subject to certain necessary territorial exceptions, the maintenance of the Ottoman Empire as a State, nominally independent, but under effective European control, the control being exercised by individual Powers in zones of political and commercial interest.

(C.) Subject to certain necessary territorial exceptions, the maintenance of the Ottoman Empire in Asia as an independent State, in name and fact, under the same form of government and with the same rights, liabilities, and responsibilities as before the war.

(D.) Subject to certain necessary territorial exceptions, the maintenance of the Ottoman Empire as an independent State, but the form of government to be modified by decentralisation on federal lines.

16. In the following paragraphs the Committee seek to show what is involved in each of the four courses, and what seem to them their respective advantages and defects:—

Course (A).—Partition

17. If partition among the Powers is decided on, the first necessity is to determine the limits of the area which, on political, strategic, commercial and other considerations, His Majesty's Government would desire to annex to the British dominions.

18. When war broke out with Turkey, His Majesty's Government gave assurances to the Sheikhs of Koweit and Mohammerah and to the Emir of Nejd that Basra would never again be allowed to be subject to Turkish authority. Moreover, the inhabitants of the town of Basra itself had been given a formal assurance by the Viceroy of India that "the future will bring them a more benign rule" than that of the Turk. His Majesty's Government seem, therefore, committed to some form of permanent control and occupation of Basra port and of the country from Basra to the mouth of the Shatt-el-Arab. The succeeding sections, dealing with strategic and commercial considerations, will show that it is practically impossible to limit the area to be annexed to this small region; but there are also two further important po-

litical considerations, the one following from the other, to be borne in mind.

19. Under any scheme, whether of zones of influence or of partition, certain areas will be claimed and absorbed by France and Russia. Whether these areas be large or small, they will in due course follow the inevitable law and extend beyond the limits originally assigned to them, if the territory beyond their borders is desirable in itself, and is in the hands of an incapable and stagnant administration. And the expansion will continue until brought to a stop by meeting an equally, or more, efficient administration. If therefore British administration ends, say, at Kurna, the day will come when the real master of Bagdad and owner of Mesopotamia will be France or Russia, and once more the direct menace of a rival European Power will challenge our supremacy in the Persian Gulf.

20. Furthermore, in such a situation—a powerful European State controlling the riches of Mesopotamia—our position as gate-keeper at Basra becomes beset with difficulty, and sooner or later the pressure will burst through the barrier and we shall be swept aside, or have to fight to maintain a precarious foothold.

21. The Committee have carefully considered a Note by the Viceroy, wherein his Excellency would limit the acquisition of territory to sovereign rights in the Basra vilayet, and a protectorate over Bagdad, as well as a further Note by the Political Secretary, India Office, pointing out that Basra by itself is untenable and that Bagdad commands it. They share this latter view and they agree with the conclusion arrived at that the northern limit of annexation should not be drawn south of a line from Fatha on the Tigris to Ana on the Euphrates, thus including Bagdad and the greater part of the Mesopotamian area which will eventually come under irrigation.

22. Further consideration of the military problem shewed, however, that it would not be wise or safe to stop short at the Fatha-Ana line. We cannot maintain permanently in Mesopotamia a force of such size as could successfully cope with an invasion from the north. We require, therefore, a frontier where an enemy's advance can be delayed until the arrival of rein-

DE BUNSEN COMMITTEE REPORT

forcements, and, in spite of the reluctance which the Committee understand is felt by the Commander-in-Chief in India to the inclusion of Mosul in the British sphere, they think that such a frontier can only be found along the ranges of hills to the north of the Mosul vilayet. Further, the possession of Mosul would meet two important requisites of a military occupation of the Bagdad and Basra vilayets. It would provide good hill stations for white troops, a certain number of whom must always be quartered in the trying climate of southern Mesopotamia, and its native Kurds and Arabs afford excellent material for recruits. The Committee have the less hesitation in adopting this view, as they gather that the Commander-in-Chief's objections are based mainly on the demands which the occupation of Mesopotamia would be likely to make upon the military resources of India. Such hesitation would be justified if the responsibility for the military defence of Mesopotamia were to be placed wholly or mainly on India, but the Committee see no reason for this assumption.

23. In the event of an invasion of Mesopotamia by Russia, it is unlikely that India would be able to spare troops for its defence, while in such an emergency the difference between success and disaster may well lie in the rapidity with which reinforcements can reach the threatened area. From this consideration it becomes a military necessity to provide a back door into Mesopotamia from the Eastern Mediterranean. The most natural choice would apparently be Alexandretta which is the best harbour on the coast of Syria and is already connected with the Bagdad railway system. Its annexation would have the double advantage of giving us the facilities we require for reinforcing Mesopotamia from the Mediterranean, and of denying to foreign Powers the only harbour in Syria which is susceptible of being developed into a naval base. . . . The French would hardly welcome a wedge of British territory . . . cutting their own zone in half, severing its communications from north to south, and depriving them of the only good harbour in this region. But even if they did permit it our railway would be at their mercy, and would approach closer to

Russian territory than is desirable. Moreover, if Alexandretta were acquired by Great Britain, France could not be refused the southern part of Syria, which would bring her frontier into Arabia, a situation which we could scarcely tolerate. In these circumstances, it appears desirable to exclude Alexandretta from the limits of British interests and to replace it by Haifa, which, though not such a good natural harbour as Alexandretta, is capable of development into a sufficiently good port, and of connection by railway with Mesopotamia.

24. From the point of view of British trade and commerce, it would be best that the whole of Asiatic Turkey should remain open, under the tariff of 15 per cent. *ad valorem*, which had been practically accepted in July last, for throughout the country British or British-Indian trade is predominant, and with increased facilities of communication and better organised administration, would naturally tend to expand. We are, however, contemplating a situation where large and important areas will be annexed by France, Russia, and Italy and possibly also by Greece, and though we may try to secure by agreement equality of treatment for a number of years, it is more prudent to assume that those areas will, to a large extent, be lost to British commerce. It becomes, therefore, of great importance to ensure that the regions left to our trade shall be extensive, capable of development, and self-supporting, and that it shall be in our power to prevent all and any unfair competition.

25. Considered in this light, the possession of Basra alone is of little value commercially. It is merely the entrance to Mesopotamia, of which the trade distributing centre is in Bagdad. Whoever holds Bagdad commands not only our trade with Mesopotamia, but also that with north-west Persia: with Bagdad and Basra both in our possession, Basra may develop at the expense of Bagdad, but if those places are held by different Powers it will inevitably be Basra that declines.

26. Further, the acquisition of Bagdad would also guard the chain of oil-wells along the Turco-Persian frontier, in the development of which the British Govern-

ment has a large and direct interest. And oil again makes it commercially desirable for us to carry our control on to Mosul, in the vicinity of which place there are valuable wells possession of which by another Power would be prejudicial to our interests. Mosul too secures the full command of the area which will eventually come under irrigation and of the water supply for that purpose; its possession is therefore called for if we are to take full advantage of our opportunity to create a granary which should ensure an ample and unhampered supply of corn to this country.

27. British industrial enterprise in Asiatic Turkey and the interests created by it are practically concentrated in the region included in the vilayets of Basra, Bagdad, and Mosul. There British enterprise has long maintained river navigation, and enlarged opportunities for it in that respect had been secured just prior to the war. British engineering firms have been engaged upon large schemes of irrigation; there are extensive oil deposits, the exploitation of which was being obtained in part for British concessionaires; the conservancy of the Shatt-el-Arab was to be British; and by the agreement which had been negotiated with the Germans, we had secured British participation in the construction and management of the riverain ports. Elsewhere, the one considerable British interest of the kind is the Smyrna-Aidin Railway, for which an extension had been negotiated with the Turks, though it is true that schemes in which British capital was concerned were in contemplation, and in some instances had made a little progress elsewhere in Asia Minor, such as the Meander Valley irrigation scheme, some port works, and some projected railways.

28. Commercial and strategic considerations therefore combine to make the Committee regard the vilayets of Basra, Bagdad, and the greater part of Mosul as the area of the greatest interest to Great Britain in the event of a partition of Turkey. There remains the question of communication between that area and the outside world. The Committee understand that the view still holds that India would commercially lose, and that British traders would benefit less than their European competitors, by

the opening of railway communication between the Eastern Mediterranean and Mesopotamia. Further, the Committee believe that, provided there is no discrimination whatever, direct or indirect, against British railway-borne traffic, it is relatively unimportant, commercially speaking, whether such railway communication is in our hands or not.

29. Unfortunately, it is improbable that in practice we should be able to secure absence of discrimination on foreign-owned railways. If the French lines were capably administered and were ready to cooperate in improving the general development of the country the prospects would be much easier. It would not matter to Great Britain whether goods were landed at Haifa or Tripoli or Alexandretta, so long as they arrived at their destination; but this would entail arrangements with regard to rolling-stock, harbour dues, customs, &c., and a spirit of businesslike goodwill hard to imagine, unless French concessionaires should change their whole habit of thought. No agreements or understandings are sufficient to break through the dead weight of intrigue and incompetent pettiness which is characteristic of their methods; if, therefore, the French concessionary policy is to remain what it is, British enterprise would do well to make itself as self-contained as possible in its own sphere, and await developments. For these reasons the Committee consider that it is important to guard against discrimination and to make sure of adequate facilities by linking the railway system within the British annexed area to the Eastern Mediterranean by a British railway. As shown above, such a railway is strategically necessary in event of annexation, and they have reason to believe that it will in any event be commercially profitable. The existing cereal produce of the Sinjar and the vilayet of Mosul, regions equidistant from the Mediterranean and Persian Gulf, may supply a certain amount of freight westwards, and the imports of agricultural machinery and general goods for those districts would provide a balance of eastward traffic. Such a line would also prove attractive to pilgrims from Azerbaijan, Kurdistan, Mesopotamia, and even Bombay, as it would enable them to join the actual Haj pilgrimage at Damascus and

DE BUNSEN COMMITTEE REPORT

thus perform the whole pilgrimage. In this connection it may be noted that the Hedjaz Railway, in spite of inefficient administration and large grants to keep the Bedouin quiet, shows a substantial profit from pilgrim traffic alone.

30. For these reasons the Committee consider that a British-owned railway from the Mediterranean to Mesopotamia is strategically necessary and commercially desirable. From Haifa the line would run through Mezerib¹ and Tadmor (Palmyra) to some point on the Euphrates such as Abu Kemal (near Deir) . . . whence there would be branches to Mosul and Bagdad. It is true that a line from Homs to Tadmor would divert much traffic to Tripoli, but competition and rate-cutting would lead to pooling the traffic, and in any case while in such an eventuality the Haifa-Euphrates line might become chiefly strategic between Mezerib and Tadmor, it would remain a business line from the Euphrates to Tadmor, and from Haifa to Mezerib.

31. The Committee therefore hold that, from all the above points of view, while it is desirable that British commerce should be safeguarded in the whole of the area at present under the Ottoman flag, Great Britain has a special interest in the disposition of the territory which lies to the south of the line Haifa-Tadmor-Sinjar-Zakhu-Amadia-Rowanduz. . . .

32. The sum of the foregoing considerations is that, under a policy of partition, British desiderata would be adequately met by the annexation of the vilayets of Basra, Bagdad, and the greater part of Mosul, with a port on the Eastern Mediterranean, at Haifa, and British railway connection between this port and the Persian Gulf.

33. Assuming that His Majesty's Government put forward this claim to their Allies, how is it likely to clash with their aspirations? We know (paragraph 4) that France has pretty definite ideas, and it would be prudent to assume that Russia, consciously or unconsciously, will seek for territorial connection between Batoum and Constantinople, together with at least an extensive hinterland round the coast from Trebizond to Sinope, while Italy has earmarked the south-west corner of Asia Minor for herself. But neither Italian nor Russian aspirations at present clash with our de-

siderata: it is with France that our difficulties will arise.

34. The French sphere will start, if France is to realise her claims, from Mersina, and possibly further west, and enclose Alexandretta in a liberally defined Syria. We know that the French also include Palestine in their demands, but the Committee feel that the worldwide interests affected by the destiny of the Holy Land will not allow this. As compensation for this loss France might be invited to extend her territory eastward so as to include the Nestorian region west of Lake Urmia, where she has missionary interests. This would provide a buffer between British and Russian territory on that part of the frontier, which is the least satisfactory from a strategical point of view. The British sphere, as outlined in the preceding pages, must enclose the greater part of the three vilayets in a line which, starting from the Persian Gulf, follows the Turco-Persian boundary to opposite Rowanduz, then turns north-west past that place to Amadia, whence it runs west and south-west along the Jebel Sinjar and the River Khabur to its junction with the Euphrates.

35. Were it possible to keep the three vilayets self-contained, the boundary might at this point be continued parallel to the right bank of the Euphrates down to the Gulf, with an extension to the westward to include Nejef. We have, however, to allow for connection with the Mediterranean. To do this, the line must be continued from the junction of the Khabur and the Euphrates, south-west past Tadmor to Acre, just north of Haifa, then follow the coast as far as the boundary of Egypt, include the whole Sinai peninsula, and then run from Akaba to the Persian Gulf.

36. The political aspect of the Arab question raised by the Akaba-Persian Gulf line will be dealt with more fully later on; all that concerns us now is to outline a frontier between the territory to be annexed by Great Britain or France and Arabia. The country through which the frontier will run is mostly desert, with no marked natural features, but a line starting from Akaba,

¹ Mezerib is about 60 miles east of Haifa, at the junction of the railways from that place and Damascus.

at the head of the Gulf of Akaba, running thence to Maan, on the Hedjaz Railway, thence eastwards in a northerly curve to the limits of Koweit, would correspond roughly to a fair division between Arabia proper and those Arabs who belong to the districts of Damascus and Mesopotamia.

37. The above scheme entails one serious international difficulty: it removes Palestine from the French, only to include it in the British sphere. Suggestions for the actual settlement of the intricate problem of the sacred places scarcely come within the scope of the Committee's labours, but as regards this particular difficulty they think that His Majesty's Government should be prepared to make no claim themselves to the possession of the Holy Places, and to leave their future to be decided as a separate question, in discussion with those who stand for the national and religious interests involved.

38. An examination of the above scheme of partition would not be complete without a statement of the naval and military liabilities which we should incur, if it were adopted.

39. Dealing first with the naval liabilities, it appears probable that France would sooner or later establish a naval base at Alexandretta, with perhaps a submarine and torpedo-boat station at Beirut. Italy also would be in a position to establish a naval base at Marmaris. This would add materially to our difficulties in keeping open our maritime communications in the Eastern Mediterranean in the event of war with either of these Powers, as we should have to detach naval forces to this area in order to control any hostile squadrons based on these ports. This would entail the establishment of a fortified secondary naval base at Alexandria, as well as the provision of a protected harbour for transports, and a submarine base at Haifa.

40. The military liabilities entailed by annexation would be extensive. The widely-scattered territories composing the British Empire are either insular or else are separated by sea or inhospitable tracts from the dominions of the great military powers of Europe. The isolation of India has been the keynote of our Indian policy, with the result that a moderate military establishment has hitherto been sufficient to provide

for its defence and the reinforcement of its garrison.

41. The Anglo-Russian convention with regard to Persia was thought to observe this principle by maintaining the political independence of that country and by interposing between two zones of interest a neutral zone where neither Russia nor Great Britain claimed predominance. But, as matters have turned out, we have now to anticipate the possibility that the neutral zone will disappear and that the northern zone will become Russian territory. Our frontier of interest in Persia will, in that case, become coterminous with the Russian political boundary, and a serious breach will be made in our cherished policy of isolation.

42. But the gravity of this change would be greatly accentuated if by our acquisition of political dominion in Mesopotamia we should find ourselves in contact there with a long line of Russian frontier. It is unnecessary to elaborate this point. We mention it to draw attention to the fact that the defence of this new territory would involve a re-examination of the postulates on which our military establishments and Imperial strategy are based.

43. With Russia as our immediate neighbour in Mesopotamia we should have to make provision for the defence of the annexed territory against a nation which put in the field in Manchuria an army exceeding three quarters of a million men. If good railway communications were provided, Russia might maintain a still larger army for the invasion of Mesopotamia.

44. The nature of the frontier proposed in this Report, which, for the most part, runs along the crests of mountain ranges, traversed by but few passes, mostly difficult, except where a belt of French territory is interposed as a buffer State, would obviate the necessity for maintaining a very large army in Mesopotamia itself. Moreover, the latent resources of this region are so great that in a few years Mesopotamia ought to be in a position to pay for its own defence. Nevertheless, it would be necessary to make extensive provision for reinforcing this territory in the event of invasion; for neglect to do so would expose us to the risk of a blow to our prestige, which might

DE BUNSEN COMMITTEE REPORT

35

entail the loss of our eastern possessions. Further, it must be admitted that, in the event of a Franco-Russian combination against us, such as was contemplated in the decade ending in 1904, the French would be in a position to render the Haifa-Euphrates Railway valueless.

45. However, the acceptance of these possible military liabilities, in the event of our Allies insisting on a partition of the Ottoman Empire as the solution of the problem, seems the inevitable alternative to accepting the grave risk of seeing a European Power established on the Persian Gulf, an eventuality which it has hitherto been the settled aim of British policy to prevent.

46. The advantages of the partition scheme may be summed up as follows:—

(1.) Greater freedom to restore and develop the swamped and buried wealth of Mesopotamia than would be possible under a scheme of zones of interest. Though we might seem to be working purely for our own ends, we should have to find the capital, the science, and the energy from which would result a definite gain to mankind as a whole. It would be no small claim to the gratitude of posterity to have given back to cultivation 12,000,000 acres of fertile soil.

(2.) If Mesopotamia were British territory, it would in time of emergency provide a British granary which should go far to relieve us of dependence on foreign harvests.

(3.) It would give an unrestricted opening for British commerce and industry, and we could develop oilfields and establish Indian colonists with reference solely to our own interests and convenience.

(4.) It would mark a definite limit to any Russian advance southwards—even unconscious, or semi-conscious, such as is inevitable if Mesopotamia is left under a weak Government.

(5.) It would put an end, once for all, to the German dream of a high road to India from Berlin via Vienna, Sofia, Constantinople, and Bagdad.

(6.) It should form a basis for a definite and lasting settlement.

(7.) It would settle the fate of German concessions without more ado.

47. Against this, we have to set:—

(1.) The fact that any intention of the Allies to dismember most of Asiatic Turkey would mean prolonging the war far beyond the fall of Constantinople. At that moment we might be able to get a fairly satisfactory peace, but we should not get the Turks to yield Armenia, Cilicia, Syria, Mosul, and Mesopotamia, without further fighting.

(2.) The character of the war would be changed. We proclaimed at the outset that our quarrel was with the German-led Government at Constantinople, not with the Turkish people.

(3.) Indian Moslem feeling would be painfully, and possibly dangerously, affected.

(4.) We should have destroyed the political power of Islam as represented by Turkey, and at the same time, by our annexation of Mesopotamia, have made it clear to all Moslems that any hope of an Arab Khalifate acquiring material wealth and prosperity sufficient to restore a Moslem State that would count among the Governments of the world was from henceforth impossible.

(5.) What we should gain in openings for British commerce in Mesopotamia might not compensate us for the loss, sooner or later, of our existing markets in what would be French and Russian territory.

(6.) We should increase our direct responsibilities and our expenditure for defence, while at the same time offering a larger area for attack and a wider field for those who seek to weaken our prestige.

(7.) The probability that naval bases would be created by France and Italy in the territory annexed by them, to the detriment of our strategic position in the Eastern Mediterranean.

Course (B).—Zones of Interest

48. The alternative (B) propounded in paragraph 15, assumes the maintenance of a Turkish Empire in Asia, wherein the Allied Powers have assigned to them certain recognised zones, each Power having in its zone an admitted priority of industrial enterprise.

49. Since British desiderata remain the same under either scheme, it is clear that the zone of interest under the second, or scheme (B), must remain much as that described in

regard to scheme (A). It might at first sight seem that, as under this scheme, we should not assume direct political responsibility for the government of Mesopotamia, the strategic considerations which rendered access from the Mediterranean, and therewith large increase of territory west of the Euphrates, necessary, disappear, and we might rest content with the first frontier described in paragraphs 34 and 35, since commercial considerations may strengthen the arguments for, but do not of themselves necessitate, a trunk line from the Mediterranean to the Persian Gulf.

50. The Committee feel, however, that the ultimate contingency of annexation being forced on His Majesty's Government must not be lost sight of, and that it would be shortsighted to neglect now to provide the safeguards which their enquiry has convinced them can alone establish annexation on a secure basis. Furthermore, we propose and intend that in our zone of interest, British commerce and industry shall find a favourable field for expansion, and we may be sure that our Allies will deal with their zones in the same spirit. That means, in effect, that we shall find our trade hampered and eventually driven out of valuable markets where it is at present supreme, and it is therefore of the greatest importance to ensure the absence of any restraints on commercial development in our own zone. This can only be effected with certainty by holding in our own hands an approach to Mesopotamia from the west.

51. The Committee assume then that the British zone will be that described in paragraphs 34 and 35; a triangle whose base is from Akaba to the Persian Gulf, and whose sides run from Acre on the west and Basra on the east to Mosul at the apex. They further assume that the French area will be as already claimed by them; that Russia may put forward substantial pretensions in Armenia and Anatolia; and that Greece and Italy will insist on fields for enterprise in Western Asia Minor.

52. It may prove difficult to induce France and Italy to consent to abandon all territorial expansion. Russia in any case gets Constantinople; Greece, if she comes in, Smyrna; and Great Britain will retain the whole or a considerable part of the

Basra vilayet. Thus the Eastern and Western gates of Turkey will be British and Russian, and it is natural to expect that France and Italy will demand their own doors with their own latchkeys. On the other hand, it was our special and recognised position in the Persian Gulf, and the necessity for us to consolidate that position, which led to the capture of Basra, and to the assurances we gave to the local chiefs and inhabitants. It is admitted that Russia's reward shall be Constantinople, and that Smyrna may have to be given to Greece. The problem to be settled by the Allies is the fate of Turkey, shorn of Constantinople, the European provinces, Basra, and possibly Smyrna, and it is reasonable to propose that, apart from the assignation of Constantinople to Russia, Basra to Great Britain, and Smyrna to Greece, the Turkish Empire should not be further dismembered, especially as France and Italy get large compensation in Europe. In that Empire, however, each Power, including Italy, has special interests in various regions, and they should communicate to one another the limits of the areas where they consider they are entitled to acquire a privileged position. Our area would be that described in paragraphs 34 and 35.

53. If our Allies are willing to entertain this proposal at all, the real difficulty will be to find the compromise between French and British aspirations. But if, as the Committee hope, we may count on Russian support in return for sympathy for Russian views in regard to Palestine, and if due weight is given to the large and fertile district which, under this course, is left available for France and French colonists, and which does not at present form part of her aspirations, the difficulty should not prove insuperable.

54. Once agreement can be reached in principle on the question of mutual recognition of zones of interest, wherein the respective Powers shall have priority in all matters of industrial enterprise, it will be necessary to lay down the terms of: (a), a treaty between Turkey and the Powers by which the former recognises the position of the Powers, and gives adequate safeguards to ensure the due execution of the measures necessary thereto; and (b), a convention between the Powers recording their rights and privileges as recognised by one another.

55. It is sufficient here to refer briefly to the general lines to be followed in order to reach these objectives. In the case of (a) the basis would be the cession by Turkey of her European, and certain portions of her Asiatic, possessions, and the continuance of her sovereignty over her other dominions, subject to conditions. The conduct of financial affairs by the Ottoman Government would be controlled as far as it affected the Allies, and preferential treatment with recognition of the interests of the Allied Powers in Turkish dominions would be provided for. Such matters as a guarantee to Christian missions and schools, and the prohibition of the importation of arms would also be dealt with. As regards (b) the convention would recognise Constantinople as a free port, and generally provide for a mutual understanding between the Powers, and respect for their several interests. The main heads suggested for these treaties will be found in more detail in Schedules I and II.

56. A third form of convention would also seem to be necessary, namely, one between the Ottoman Government and each individual Power in regard to its own zone of interest. These conventions would have to be communicated to all the Powers party to the first two conventions. In our case, such a convention would accord definite recognition to the assurances that we have given to certain Sheikhs, as stated in paragraph 18, and would provide for, and safeguard, our general interests in the British sphere. The heads of a convention with these objects in view are detailed in Schedule III (not reproduced).

57. There are further certain problems peculiar to this scheme which must be alluded to before any estimate of its advantages and disadvantages can be framed. These problems are concerned with the new seat of the Central Turkish Government, the measure of advice and control to be exercised over that Government, and the position of the Ottoman Bank as it would affect the British zone.

58. In the provisions of the conventions outlined above, no mention is made of the administrative Capital and seat of the Central Government, as this question, important though it be, is one of such intimate and domestic concern to Turkey that

it can probably better be dealt with in the course of the negotiations than by inclusion in a draft treaty. From a British point of view the primary consideration is that the Capital of the Ottoman Empire shall not be situated in the zone of interest of any other Power, since, as the rulers of a larger number of Mohammedan subjects than any other nation, we cannot afford to see the Khalifate exposed to foreign influences. It is equally unlikely that the other Powers would permit the transfer of the Capital to the British zone, and there is no city in that zone to which the Turkish Government would willingly remove itself. The best solution would be to enclose the Capital in a district of limited area outside the zones of interest of the Powers. The Turkish Government would no doubt prefer some town in Anatolia, such as Eskişehir or Konya, but either of these places would be an island entirely surrounded by the Russian zone . . . and Russian influence would soon predominate, in spite of the nominal independence of the Turkish province.

59. Another possibility would be the creation of a fairly extensive Turkish zone, outside of, and entirely independent of, the foreign zones of interest. But, for the reasons given subsequently (paragraphs 62 and 63), it is not practicable for the allied Powers to leave the Central Turkish Government free from all restraint, and, even if it were, the natural result would be to leave an open field in the Capital for German intrigue and enterprise, which would thwart in every way the full development of the various zones of interest.

60. Damascus suggests itself as a possible alternative. A distinct province could be constituted there, lying between the French and British zones, and it would not be unreasonable to hope that Russia, having gained so great a prize as Constantinople, and posing as a Christian Orthodox, and not as a Moslem, Power would acquiesce in the establishment of the Capital outside her zone.

61. The great obstacle would be the Turkish Government, who would be certain to object to removal to Damascus, which is an Arab city, and would scent the danger that the existing Turkish dynasty might in a few years be supplanted by an Arab one.

The Allies might, however, find a lever for imposing this condition upon the Turkish Government, who when driven out of Constantinople, must find a livelihood for the great horde of officials and their dependents who are now employed in Stamboul. Turkey in Asia will have neither funds nor work for these hangers-on, whose misery will breed endless trouble, and the Allies could guarantee the funds for pensioning them off, in return for the transfer of the seat of Government to Damascus. The Committee are well aware that this solution is problematical, but the question of the Capital is a real and practical difficulty, which must be faced if the scheme of zones of interest be adopted. It seems to them that it is essential for the success of that scheme that the Capital shall neither be actually in the zone of any one Power, nor completely surrounded by the zone of any one Power, and the only town suitable for a capital city which fulfils those requirements seems to be Damascus.

62. In considering scheme (B), the question must arise whether some provision should not be made for securing administrative reforms in the Central Ottoman Government. The scheme would place the Powers in their several zones of interest in a position to bring about reforms in the local administration, and to secure that a proper proportion of the local revenues should be allocated to, and duly spent on, local objects. But unless they are also able to bring influence to bear on the Central Government, the development of the various zones will run the risk of being hampered by recalcitrant local officials, whom the central administration will refuse to call to order, or by financial corruption and disorder in the civil administration itself, or even by the executive control being usurped by military adventurers.

63. This certainly implies the imposition of a distinct limitation on Turkey's rights of independent sovereignty, but the Allies, by allotting to themselves certain zones of interest, pledge themselves, in the eyes of the world and, more especially, of the inhabitants of those zones, to something better than a continuance of Turkish maladministration. The zones cannot be treated merely as private preserves for concession-

hunters, whose interests will be pushed by an energetic Ambassador and an enterprising bank at the Turkish capital. They must mean, if they are to have any justification, that the welfare of their inhabitants shall progress *pari passu* with their material development, and for this it is essential to devise some restraint upon obstruction and maladministration at the seat of Government.

64. The form of such restraint is not easy to prescribe. International bodies are normally cumbrous and discordant in their working and yet some form of international body there may have to be, in order to ensure that when advice has to be tendered or a demand for action formulated, the Turkish Government may realise that it is the Powers speaking as a whole, and may not be able to play off one Power against another *ad infinitum*. It will probably be necessary to constitute a permanent international Board, on which Turkish representatives would also sit. The members of this Board could deal with minor cases direct with the various departments concerned, but, when they spoke collectively to the Turkish Government, would have the right by treaty to insist that effect be given to their demands.

65. The question of the position of the Ottoman Bank in the British sphere requires special consideration. The Ottoman Bank, which is nominally Anglo-French as far as Constantinople is concerned, is in reality French. Its present position is that it has an open credit of £1,500,000 for the Ottoman Imperial Government. It handles all Imperial loans. It transacts a good deal of Government business in the provinces, including work belonging to the Public Debt, and, besides ordinary banking, it has a system of advances on goods to local merchants, known as "avances sur marchandises." Its interests in French ventures are considerable, such as investments in the Régie Centrale, Tobacco Régie, &c.

66. It is in fact a combination of the State Bank of Turkey and a bank such as the Deutsche Bank, and in its latter capacity we shall find firmly established in the British zone an institution which may not fit in with our policy, and which will certainly pursue a financial and industrial

policy of its own, using for that purpose its strong position with the Central Government. On the other hand, Turkey still existing as the Sovereign Power in the British zone, it will be difficult to oust the Ottoman Bank from its recognised position as agent for Turkish Government business, and, indeed, to do so may, besides rousing determined French opposition, dislocate the financial administration of Turkey. Perhaps the solution will be to insist that in the British zone the Ottoman Bank shall confine its operations solely to its work as a Government agent, and to employ for industrial and commercial purposes a British bank, such as the Eastern Bank of India, which is now already established at Basra.

67. The advantages and disadvantages of the scheme of zones of interest are summarised in the succeeding paragraphs, but any consideration of the scheme must also take into account the handicap under which it labours from the start by the necessity to impose distinct and effective limitations on Turkish sovereignty, if it is to be adopted. The scheme would be far more attractive if Turkey could be trusted ever so little to reform her habits, but not only is that unthinkable, but it must be remembered that with the loss of Constantinople the authority of the Ottoman Government will be largely diminished. There is no town with the prestige and authority of Stamboul. When the lawless tribes of Asia Minor and Kurdistan see the Sublime Porte in being, within reach of their mountain strongholds, they will lose much of what little respect is left for the Ministers of the Sultan. Familiarity may have its proverbial consequence, and that, combined with an influx of starving officials, may easily lead to a condition of anarchy. The Turkish Government will need outside support, and without firm support it will be unable to stand at all.

68. The advantages of the scheme may be said to be:—

- (i.) The plan might be adopted as a basis for negotiation immediately on the fall of Constantinople, and our forces freed for action against our enemies elsewhere.
- (ii.) The machinery of government could, with comparatively little alteration, con-

tinue to operate without any breach of continuity. The existing forms could be adapted to meet changed circumstances where necessary.

(iii.) Strategic considerations, especially the creation and establishment of naval bases, need not preoccupy us.

(iv.) It is more consistent with our original attitude in regard to the war, and it would leave an outwardly independent Moslem State. It should therefore tend to soothe apprehension in India.

(v.) It affords all those economic advantages that would result from annexation, though possibly to a slightly smaller extent, and in addition offers some prospect of retaining our existing markets in other parts of Asiatic Turkey.

69. On the other hand, there are the following disadvantages:—

(i.) The danger of friction between two or more Powers from their loosely defined rights; such friction might lead to a general conflagration.

(ii.) The danger of one Power converting its interest, at a moment of international tension elsewhere, into definite occupation and thus precipitating a widespread catastrophe.

(iii.) The collapse of the scheme in the event of war between any two of the Powers parties to it.

(iv.) The weakness inherent in an arrangement which, whatever our own view of it, would probably be regarded by the other Powers as merely provisional and temporary, until opportunity offered for the next step—a tendency which we should have continually to labour to oppose.

(v.) The ineffective nature of Turkish Government, which might force us into:—

- (a.) Increasing interference in local administration, and thereby gradual acceptance of the burden of a protectorate, with neither authority nor recognised position;
- (b.) A strained position with France or Russia, or possibly both, such as has been developing between Russia and ourselves in Persia;
- (c.) Active intervention on behalf of either Turk or Arab against the other.
- (vi.) The difficulty of maintaining in

practice what amounts to a system of excluding the commerce and enterprise of all nations except that of the allied Powers.

Course (C).—The Maintenance of an Independent Ottoman Empire Organised as at Present

70. Under this scheme Turkey would continue as an independent Empire outside of Europe on some such terms as the following:—

(1.) That Turkey cedes to Russia Constantinople and the rest of its European territory, except such portion as may be ceded to Bulgaria, and the peninsula which separates the Gulf of Ismid from the Black Sea.

(2.) That in certain contingencies Turkey cedes to Greece Smyrna and a suitable hinterland.

(3.) That Turkey cedes to Great Britain the whole or part of the Basra vilayet.

(4.) That Turkey recognises the independence of the Sheikh of Koweit and certain Arab chiefs to whom Great Britain has given assurances to this effect.

(5.) That Turkey agrees to accept such modifications of the Bagdad Railway agreement as may be arrived at subsequently between Germany and the Allies.

(6.) That Turkey agrees to apply an Armenian reform scheme on the lines of that adopted last year, but suspended owing to the war.

(7.) That Turkey agrees to complete and ratify the agreements negotiated with Great Britain before the war with respect to railway discrimination, river navigation conservancy, irrigation works, industrial and other claims, and other matters, subject to such modifications as may flow from the war.

(8.) That, with the exception of the above, the sovereign rights, obligations, and responsibilities of Turkey remain as before the war.

71. The advantages of the above scheme are as follows:—

(a.) Owing to its comparative simplicity it should render possible the conclusion of a separate peace with Turkey with less discussion and loss of time than would be required in the case of the other schemes. Turkey would be completely eliminated from the field of warlike operations, and

the final peace negotiations would be relieved of the consideration of her affairs, since the Bagdad Railway concession, which includes practically all German minor concessions, would be merely subject for discussion between the Allies and Germany, the position of Turkey being already recognised.

(b.) Great Britain would appear to realise, for the present at any rate, almost the whole of the desiderata enumerated in paragraph 12 of this Report.

(c.) As regards Russia, her immediate desires would be realised to the full: she would obtain Constantinople, and the Armenian question would be dealt with in a manner which she has already accepted.

(d.) As regards France, her numerous concessions in Palestine, Syria, Armenia, and Anatolia, her interest in the Ottoman Bank, the Régie, and the Public Debt, the Bagdad Railway, the Trans-Persian Railway (*Société d'Etudes*), her financial attachment to Russia, and the immense advantages conceded to her under the loan of the 15th April, 1914, would all tend to make such a settlement highly satisfactory. Her position in the Ottoman dominions under such an agreement would be better than under any arrangement of spheres, as it would assure to her a predominant share of enterprise throughout the Empire, except to some extent in the region covered by the agreements contemplated in paragraph 70 (7). Moreover, owing to the close relationship of French to Russian finance, it is to be anticipated that the financial clearing-house of Turkey would be still at Constantinople, from which point of vantage the influence of the French financiers of Pera and Galata would remain as before.

(e.) As regards Greece, her aspirations would be realised as fully as she could hope.

72. At first sight it would appear that this scheme would meet our requirements and save a great deal of trouble, but on further examination it will be found that this is not the case. It is unfortunate that the difficulties of this alternative are chiefly British difficulties, and, moreover, are likely to be more appreciable to the next generation than to this one. The question is too complex to permit of a crisp list of disadvantages being drawn up, and can only be criticised in the light of analysis.

73. The first outstanding factor arising out of this agreement would be the political and financial status of Turkey. The Ottoman Government would have to found a new Capital and to create a new centre of administration. Unless all indications are false, or unless outside pressure is exerted, that Capital would be somewhere in Anatolia, hemmed in between Constantinople in the hands of Russia, and Armenia where Russia's influences must inevitably predominate. Turkey would thus become politically Russia's vassal: she could never afford to act contrary to Russian desires, nor to adopt an internal or external policy of which Russia disapproved. The whole of the littoral from Kum Kale to Trebizond would be at Russia's mercy. The Armenian administration would be whatever Russia chose; it would be pro-Turkish when Russia desired to check Armenian revolutionary activity, or pro-Armenian when Russia wished to curb Turkish policy.

74. As regards France, Turkey would be as much a financial vassal to her as she would be politically to Russia. The existing French concessions would probably be exploited to the limit of the interpretation of the clauses relating to guarantees, the terms of the agreement over the last great French loan would be rigorously applied, and fresh concessions and guarantees would be obtained. No matter what the issue might be of the European war, short of the Allies submitting to German terms, France would have an equal or preponderating voice in the management and exploitation of the Bagdad Railway.

75. Thus, just as Russia's word would be law in Turkey politically, the word of French financial groups would be final in all matters regarding exploitation and enterprise. This situation is one which, so far as Great Britain is concerned, is, if possible, to be avoided. Great Britain cannot cooperate with nor yet compete with the French financial policy, nor the Russian political policy; she cannot descend into the labyrinth of Levantine finance and support concession-hunters by diplomatic and even military pressure as France does, nor can she maintain relations with agents and political societies as Russia does; it is not in consonance with British policy, and in Turkey these are the only means by which

political or financial power is to be achieved or maintained. Thus from the beginning we are as a nation at a disadvantage. Commercially we may hold our own, but our trade will have to fight a long battle with the various interests which will control the enterprise and development of the Empire. Sooner or later, unless spheres be defined, the development of Turkey will probably bring us into opposition with France or Russia.

76. Meanwhile, it must not be forgotten that both Turkey and Germany are not going to forgive us for our part in the war. Though Turkey may be the vassal of Russia in effect, it is quite possible for a vassal, particularly a client-vassal, to foster ill-feeling between a patron he dislikes and an enemy on whom he desires to be revenged. Germany, no matter how she may be defeated in this war, is still going to have a commercial and financial existence, and it may be quite possible for her to re-establish her influence in Turkey under what might appear to be French auspices. The attitude of the French financiers to the Bagdad Railway is too plain for such a possibility to be lightly dismissed. We have therefore to consider that two active influences will be constantly at work to promote suspicion and misunderstanding between ourselves and our Allies. The Turks will foster ill-feeling between us and Russia, the Germans through finance between us and France.

77. In these circumstances, even the material advantages which we should seek to secure to Great Britain by the completion and ratification of the various agreements made with Hakkı Pasha in 1913-14 might be difficult to realise. These agreements were based on the hypothesis that both Turkey and Germany would carry them out in a friendly spirit. From Turkey but little goodwill can be expected for years to come, and France, who will probably step into Germany's place in these agreements, cannot be counted on for cordial co-operation.

78. Other opportunities for Turco-German intrigue will be offered by our agreements with the Arab chiefs; by the nebulous position of the Armenian question; by the certain retention in the Ottoman family of the Khalifate, which will be a rallying point for disaffection in Egypt and India;

and by the weakness of our position at Basra, to which the Turkish army may become a formidable menace.

79. Lastly, it is not in the nature of things for Turkey to proceed on an even and progressive path; debts, massacres, rebellions, and revolutions will provoke crises in the future as in the past, and once again when the moment is ripe the question of partition will arise, and we may be confronted with the alternative of having to oppose our present Allies or endanger our position in the Persian Gulf. In event of such a crisis, the policy of allowing things to drift may have landed us in an unfavourable situation. Railway and other concessions may have ousted us from all claim to any territory, political propaganda may have sapped our influence with the population, and we may be forced to yield without any possibility of resistance. In coming to a decision on this grave question, we must take certain considerations into account. Without any desire for fresh responsibilities or encumbrances, we have to face the fact that now is an opportunity of settling once for all our position on the Persian Gulf, and that if we miss it now we miss it at the initiation of a new era, which must differ strategically and politically from anything that has existed in the past.

80. Under a scheme either of zones of interest or partition we shall stand square with our Allies, with instruments we can adhere to, boundaries we can see, and interests we can respect, and consequently we shall be able to unite with them in a co-operative policy with permanent purpose and unanimity. Under the agreement now under consideration we should be at the mercy of every wind that blows, we should have nothing to guide us or our Allies except the caprices of financiers and go-betweens, and we should for ever be condemned to trim and tack according to the varying nature of the situation, and give our present enemies a fresh opportunity to promote disintegration and disunion among the Allies.

Course (D).—Maintenance of an Independent Ottoman Empire with a Decentralised System of Administration

81. There is, however, a development of the preceding plan which, subject to the

maintenance of the conditions laid down in paragraph 70, would, in the opinion of the Committee, offer many of the advantages of that scheme, but at the same time obviate some of its dangers and difficulties. Turkey in Asia falls ethnographically and historically into five great provinces—Anatolia, Armenia, Syria, Palestine, and Irak-Jazirah. . . . The Committee exclude Arabia, as its circumstances are peculiar, and it will require separate treatment. The Turkish Empire is about to lose the centre of administration, whence the affairs of these territories have been directed or misdirected for centuries, and a new centre will have to be created, without the prestige and traditions of Stamboul. The moment is therefore favourable to strengthen the local administrations, to free them from the vampire-hold of the metropolis, to give them a chance to foster and develop their own resources.

82. It may be unusual for nations in making terms of peace with an enemy to impose stipulations with regard to the form of government which the enemy State shall adopt, but in making peace with Turkey the Allies are in an unprecedented position. One of the terms of peace is *ex hypothesi* that Constantinople shall change hands; thus the whole engine of Ottoman Government is overturned at the very outset. If the Ottoman Empire is to continue it is therefore necessary to replace the centralised machine which has been destroyed by something else.

83. Now Turkey has hitherto imposed on a heterogeneous collection of peoples a uniform rule which has been centralised at Constantinople, whereas, since the reforms of Sultan Mahmud the Powers of Europe have consistently endeavoured to ameliorate the evils of Turkish rule by securing, or attempting to secure, some form of local administration in harmony with local conditions in the Lebanon, Armenia, Samos, and Macedonia.

84. Thus the idea of decentralisation is no novelty to the various inhabitants of Turkey, while the Allies themselves and the various Ottoman peoples have suffered from the results of a highly centralised system, which has enabled a small party of individuals to engross the whole power of the Empire in their hands, and, irrespec-

tive of the wishes of the dynasty or its subjects, place the military resources of the State at the disposal of Germany. The Allies may therefore fairly claim to safeguard both themselves and the Ottoman peoples from a recurrence of these evils.

85. This could perhaps be achieved by stipulating in the terms of peace that the Ottoman Government adopt a measure of devolution which would satisfy the aspirations of the Arabs and Armenians to have a voice in the administration of their immediate affairs, and at the same time put an end to the dangers of centralisation.

86. Of the five great provinces or Ayalets, Anatolia represents the territory of the pure Turk, Armenia might possibly be subdivided into Armenia proper and Kurdistan, and the remaining three regions are all Arab, though each region has its own characteristics, which give it an individuality of its own. These Ayalets lend themselves naturally to the establishment within their borders of a form of local government on some such lines as are described in more detail in Schedule IV of this Report,¹ and there is no inherent obstacle to our stipulating, as a condition of peace, for the grant of local administrative powers. The scheme must, however, be put before the Sublime Porte cut and dried, with a certain amount of detailed elaboration, since in this matter details are of essential importance; a mere agreement with the Ottoman Government to grant some form of autonomy in local affairs would be worthless owing to the capacity of Turkish officials for delay, prevarication, and bad faith.

87. Such a scheme leaves the way open for future possible developments without committing Great Britain to actual steps. It is in harmony with the aspirations of large sections of Ottoman subjects in all regions. In the event of its failing there is always a good chance of there arising several autonomous States, Turkey Proper in Anatolia, an Armenian and an Arab federation, under a nominal suzerainty of the Sultan. And, in the worst event, Great Britain will still have time to consider her position and to obtain a commercial and strategic frontier. It will be noticed that Ayalets 4 and 5 correspond with the areas allotted to Great Britain under partition or zones of interest,

and that Ayalet 3 includes the greater part of what has been taken as the special French sphere. We are thus favourably placed, in the event of the complete breakdown of the scheme, for securing our political and commercial interests, and indeed there seems no valid reason why the division of Turkey into these Ayalets need necessarily preclude an understanding among the Allies as to the areas in which each of them claims to have special interests.

88. The advantages of this scheme, if it could be adopted by the Allies, are considerable, and to Great Britain they are of especial benefit. They may be enumerated as follows:—

(1.) If there is any vitality in the Ottoman Empire and any possibility of its continuance except as an international fiction, the adoption of this scheme would give the peoples of that Empire a full and rational opportunity of helping themselves by freeing them from the distant but powerful tyranny under which they have hitherto suffered.

(2.) The scheme is in consonance with the political theories of the Allies, and would meet a hope long cherished by both Arabs and Armenians.

(3.) If the Imperial machine prove unworkable, there would still remain the nucleus of future independent Turkish, Armenian and Arab States.

(4.) By granting local autonomy in Palestine the question of the Holy Places would be left in an unprejudiced position.

(5.) This scheme promises Great Britain one especial advantage, since it would enable His Majesty's Government to avoid assuming any immediate military responsibility without in any way compromising Great Britain's position in event of it being necessary to assume such responsibility at a later date. Thus presuming that the scheme is successful, and that the Ottoman Empire endures, beyond developing our enterprise in Ayalets 4 and 5 and advancing our trade interests in those regions, we should be freed from all military charges; on the other hand, supposing that the Ottoman Empire falls to pieces at any time, we should still be able to pursue our policy

¹. Not reproduced.

with regard to Ayalets 4 and 5; we might declare them independent States under our protection, or annex them, or declare them to be our sphere of influence in a divided Ottoman Empire, according to the circumstances.

(6.) It may further turn out that the people of Basra, given an opportunity of forming part of a locally administered district composed of the three vilayets, may prefer this to remaining under British rule. Given that adequate safeguards for our own direct interests and for those of Koweit, Mohammera, and Bin Saud, can be secured—and there is no patent reason why this should not be so—it might no longer be necessary for us to assume the responsibility entailed by the permanent occupation of Basra. This question is, however, one which primarily affects the Government of India, with whom it would rest to say whether they would be prepared to risk what might amount to little more than substituting, as far as Basra is concerned, the intrigues of a local Mesopotamian administration for those of the Turkish Imperial Government.

89. The disadvantages of this scheme are not direct and obvious; they reside rather in the practical obstacles which the scheme may encounter, first among the Allies, then from the Turkish Government and Turkish obstruction, and lastly, owing to the difficulty of getting the local Governments started in the various Ayalets.

Miscellaneous Questions Common to the Four Schemes

90. There remain for consideration those questions which were included in paragraph 12 among our desiderata, but which require settlement whatever may be the ultimate fate of Turkey in Asia.

ARABIA

91. The first of these is the position of Arabia. Arrangements as regards the status of Arabia were included in the settlement with Turkey rendered abortive by the outbreak of war. If these arrangements had been carried out, one of the results would have been that Turkey would have recognised the southeastern portions of Arabia . . . as outside Turkish territory.

while we should have admitted the remainder of Arabia to be part of Turkish territory, subject to certain stipulations as regards Koweit. Since that time, however, we have entered into, and in some cases completed, negotiations with several of the Chiefs in what was to have been the Turkish area, including the Sheikh of Koweit, the Amir of Nejd (Bin Saud), the Sheikh of Mavia, Said Idriss, and the Grand Sherif of Mecca. These negotiations vary in detail, but they have this much in common that in every case they offer a guarantee of independence in some form or another as a return for effective or successful support in the war against Turkey. It still remains to be seen in some cases whether the Chiefs will fulfil their part of the bargain.

92. It must be confessed that, in the absence of any central or predominant Government or chief in Arabia, and of the hesitation of the Arabs to meet the advances of His Majesty's Government and proclaim their own independence, it is not easy to give any more practical proofs of our friendliness than we have already done. On the other hand, it seems undesirable to leave things as they are, for shadowy though Turkish suzerainty may have been, yet there was hardly an Arab chief or tribe who did not, at some time or other, acknowledge its existence in return for substantial help against the local Arab enemy, and therefore the Ottoman Government can still plausibly claim the lordship of Arabia and all that that implies.

93. In seeking a solution of the problem, the following British desiderata in Arabia must be kept in view:—

(1.) To fulfil our undertakings with such of the Chiefs as shall have responded to our advances.

(2.) That there shall be peace in the Persian Gulf, to ensure which the Power or Powers in the Arabian hinterland must be friendly to us.

(3.) That the thoroughfare of the Red Sea should be kept open, to ensure which no potential hostile Power should be allowed to acquire a naval base on the Arabian coast or islands.

(4.) That the arms traffic should be stopped.

(5.) That Koweit and the British area

DE BUNSEN COMMITTEE REPORT

and sphere of interest in Mesopotamia should be secured against infringement from Central Arabia.

94. One method of achieving this would be to place the whole of Arabia under a British protectorate or to make it a British sphere of influence, though it would be of a different kind from that contemplated elsewhere, and of a purely negative character, without administrative interference. This, however, appears inconsistent with the undertaking referred to in paragraph 3 of this report—that in all circumstances Arabia and the Moslem Holy Places should remain under independent Moslem rule. In the circumstances, the Committee consider that our desiderata will best be realised by stipulating that Turkey should recognise the independence of the territories comprising the kaza of Koweit and the sanjak of Nejd, withdraw all its troops from Arabia, and undertake, in accordance with a scheme which the Allied Powers will propose for acceptance, to grant complete administrative autonomy to the chiefs and States in such other parts of Arabia as may be recognised to be under Turkish sovereignty, and to abstain from all interference in their external and internal affairs. We should also require Turkey to guarantee administrative autonomy to the district containing the Shi-ite shrines of Kerbela and Nejef.

ARMENIA

95. A large section of public opinion in this country will expect and require that the treaty of peace with Turkey will include a settlement of the Armenian question. The Committee do not consider that they are either desired or qualified to put forward suggestions on this subject; indeed, it is possible that little more will be necessary than an amended form of the plan of inspectors-general, which was on the point of being put into practice when the war began, or the question may solve itself by Armenia becoming a Russian possession. But the Committee think it right to note that some settlement must be included in the terms of peace.

PALESTINE

96. Still less do the Committee desire to

offer suggestions about the future destiny of Palestine, but since that territory has been included within the geographical limits assigned to the British sphere in the two schemes, of partition, and of zones of interest, they desire to repeat that they see no reason why the sacred places of Palestine should not be dealt with as a separate question. They have felt free to deliberate on the assumption that the French claim will be rejected, since they are convinced that the forces opposed are too great for France ever to make that claim good but for the same reason they consider that it will be idle for His Majesty's Government to claim the retention of Palestine in their sphere. Palestine must be recognised as a country whose destiny must be the subject of special negotiations, in which both belligerents and neutrals are alike interested.

Conclusions

97. For over 100 years there has been one constant phenomenon in the political history of Europe. Dynasties have come and gone, States have expanded or been absorbed, boundaries have shifted backwards and forwards, but steadily, inevitably, whether as the result of war or of a peace congress, Turkey has lost territory in Europe: the reforms of Mahmûd II, the efforts of Abdul Mejid to continue them, the diplomatic skill of Abdul Hamid were alike unavailing to arrest the process, and, under Mohammed V, the Turk is being driven from his last foothold on this side of the Bosphorus.

98. So long as the Turk remained in Europe no permanent settlement was possible, but it is possible to hope that with his disappearance from this continent a final and stable situation may be achieved. The Committee have therefore sought for a solution which, while securing the vital interests of Great Britain, will give to Turkey in Asia some prospect of a permanent existence. They feel that the best chance of this lies in the adoption of the scheme of decentralisation (D). Partition (scheme (A)) reduces Turkey to a petty kingdom in Anatolia, and zones of interest (scheme (B)) require for their safe and successful working an assumption of authority by the

Powers which would render the independence of Turkey a shadow of a name; while to leave the Ottoman Empire, organised as at present, with its centralised Government (scheme (C)), would be fraught with the gravest danger, both political and economic, to the future interests of Great Britain.

99. The conclusion of the Committee is then that decentralisation, if attainable on the lines indicated in this Report, offers on the whole the best solution, in the interests both of Turkey and Great Britain: that zones of interest are preferable to partition: and that the suggestion for the continuance of the Ottoman Empire, constituted as it is to-day, has nothing to recommend it beyond its deceptive appearance of simplicity.

100. The deliberations of the Committee have proceeded on the assumption of a successful conclusion of the war against Turkey and Germany; it is, however, conceivable that the war may reach a stage in which an otherwise desirable general peace could be obtained which would leave Germany with some of her rights in Turkey intact. In such a case the views expressed by

the Committee might have to be reconsidered, but they are of opinion that in any event it is desirable—

(i.) That the special interests of Great Britain in all future and existing enterprises in the region to the south of the line Haifa-Rowanduz should be formally recognised by the Treaty Powers;

(ii.) That as a minimum of our demands in the peace negotiations with Germany, Great Britain should stipulate for the cessation of all German activity south of that line, and for such modifications of the Bagdad Railway agreement as will secure to Great Britain the control over its concessions within the aforesaid region;

(iii.) That Turkey should accept the following desiderata:—

Recognition and consolidation of our position in the Persian Gulf, maintenance of markets for British produce, no discrimination on railways, fulfilment of our pledges to Koweit, Mohammera, &c., and security for interests already acquired, especially irrigation works and navigation of the Shatt-el-Arab and the Rivers Tigris and Euphrates.

13. THE HUSAYN-MCMAHON CORRESPONDENCE

14 July 1915–10 March 1916

[Great Britain, *Parliamentary Papers*, 1939, Misc. no. 3, Cmd. 5957]

Perhaps no other British commitment in the Middle East in World War I attracted greater and more conflicting attention in the three decades following the war than the Husayn-McMahon correspondence. Until the release of the pertinent testimony in the Public Record Office (London) in the 1960s interested scholars had to fill in with speculation the wide gaps that separated the snippets of hard evidence. The negotiations between Sir Henry McMahon, the High Commissioner for Egypt, and Husayn ibn-'Ali Al 'Abadila Al 'Awn (1853 or 1856–1931), the sharif of Mecca, had prewar antecedents. In conferring at Cairo in February 1914 with Viscount Horatio Herbert Kitchener, British agent and consul general in Egypt, Amir 'Abdallah, the sharif's second son, suggested that with outside encouragement his father might stage an insurrection against the sultan. Whitehall was then striving with the Sublime Porte and the Wilhelmstrasse for a general settlement of the issues between them, so that

BRİTANYA SAVAŞI OSMANLI ÜZERİNDE ODAKLAMAKTA: DE BUNSEN KOMİTE RAPORU

30 Haziran 1915

İstanbul Anlaşması'nın Mart-Nisan 1915'de yapılan görüşmeleri Britanya'nın Osmanlı topraklarının paylaşılmasındaki hazırsızlığını ortaya çıkarmıştır. 1911-1913 yılları arasındaki Osmanlı-Britanya görüşmelerine kadar diğer devletlerin toprak paylaşımını çoktan düşünmelerine rağmen Britanya Mısır ve Kıbrıs'ta olduğu gibi hala Osmanlı topraklarındaki etkinliğini koruduğunu düşünmekteydi. Kuveyt'e bile 1899'da Şeyh ile yaptığı iyi görüşmelere dayanarak Osmanlı etkisinin kalmadığında hemfikirdi. 8 Nisan 1915'de bir Fransız yetkili ile yaptığı görüşmede başbakan Herbert Henry Asquith Sir Maurice de Bunsen başkanlığında "Asya Türkiye'si Komitesi" adlı bir komite kurulacağını beyan etmekteydi. Başbakan bu komiteden savaşın o zaman gidişatın gösterdiği gibi zaferle sonuçlanması durumunda Osmanlı'nın Asya kıtasında kalan topraklarının paylaşımı için müttefik devletler ile paralel olarak bir raporun ve plan şemalarının hazırlanmasını istemişti. De Bunsen Komitesi 12 Nisan ve 28 Mayıs tarihleri arasında on üç toplantı düzenlemiş ve dört farklı çözüm önerisini ileten raporunu 30 Haziran'da tamamlamıştır. Savaşın ilk aylarında diğer müttefikleri gibi Britanya da zaferin kolay olduğunu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun çok geçmeden barış için savaşı bırakacağını düşünmekteydi. Komite raporunun yazım aşamasına ve görüşmelerin konusuna bakıldığı zaman komitenin böyle bir zaferi kesin son olarak gördüğünü anlamak zor değildir. Kısa bir süre olmasına rağmen De Bunsen ve arkadaşları çok detaylı bir rapor hazırlamayı başarmışlardır. Dahası Beyaz Saray I. Dünya Savaşı'nda büyüyen bu Büyük Britanya toprakları yönetimleri arasında politika yapmayı öğrenmiştir. Fakat sistemin eksiyanları da bulunmaktadır; tüm müttefik devletlerin olurlarını almak için çabaladığı sırada durum çok karmaşık ve amacının dışına çıkan bir hal almış bunun sonucunda ise çok fazla bürokrasi içinde kalınmıştır. Etkif olarak de Bunsen Komitesi Britanya'nın savaş sonrasında İtalya, Fransa ve Rusya ile yapacağı görüşme ve pazarlıkların temelini oluşturmuştur. Aşağıda Raporun ana bölümü yer almaktadır.

İLK GÖZ ÖNÜNDE BULUNDURULANLAR

1. Mart başlarında Rusya Çanakkale’de başarılı konulara imza atmış olmasına güvenerek İstanbul üzerindeki hak talebini müttefik güçlere iletmiştir. Bu talep Karadeniz kıyılarından başlayarak boğazın Anadolu kıyılarından geçerek Marmara Adaları dahil olmak üzere Bozcaada ve Gökçeada’yı ve Çanakkale’ye uzanan kıyı şeridini içine almaktaydı.
2. Buna karşılık olarak Rusya bu bölgedeki Fransa ve Büyük Britanya ticaretine dostça yaklaşacak, Osmanlı topraklarındaki müttefik devletlerin diğer bölgeleri paylaşmasında sorun yaratmayacaktı.
3. Majesteleri’nin Devleti ilk aşamada İstanbul’da bağımsız bir liman ve geçiş hakkı olmasından ve diğer topraklarda müttefiklerin işine karışılmamasından dolayı duruma sıcak bakmaktaydı. Buna ek olarak diğer bölgelerdeki Britanya yönetimlerini belirlemeden önce Fransa ve Rusya’nın onayını almayı düşündüler. Bunun için iki önemli tetkikte bulundular: (A) Britanya bölgeleri içerisinde 1907’de karara bağlanmış olan İran hakkındaki Anglo-Rus Anlaşmasının yeniden gözden geçirilip yenilenmesi ve (B) İstanbul’un Ruslara verildiği dünya halkına duyurulduğu anda tüm Arap bölgelerinin ve kutsal bölgelerinin Arap yönetimlere bırakıldığının da duyurulmasının gerekliliği.
4. Fransız Devleti Rus Devleti’nden karşılıklı talepleri konusunda daha kesin karalıydı. İçinde Filistin ve Kutsal Hristiyan bölgeleri de bulunan Suriye ve Sicilya’yı talep etmişlerdir. Rusya Fransa Devleti’nin istediği Sicilya ve Suriye konusuna sıcak bakmakta fakat Filistin’in de verilmesini kati suretle istemiyordu.
5. Majesteleri’nin Devleti ile görüşmeler sonucu Rusya Rus veya Rus olmayan bölgeleri ile yapılan ticaretlerde malların geçişi açısından serbest bırakıldı. Anlaşmalara göre Kutsal Müslüman bölgeleri Müslüman yönetimi altında özgür bırakılacak, Halifelik Türkiye’den ayrılacak ve İran Britanya küresel bölgeleri arasına katılacaktı.

- 6.** Bir sonraki adım ise Majesteleri'nin Devleti'nin Türkiye'nin Asya'da kalan topraklar için bir formül bulmasıydı. İlerleyen sayfalarda Başbakanın belirlediği Komite'nin aldığı kararlar belirtilecektir.
- 7.** Tabii olarak Britanya'nın Türkiye toprakları için alacağı kararlar diğer güçlerin etkisi altında kalmaktadır. Türkiye toprakları üzerinde uygulanacak formüller bugün ki müttefikler ile yapılacak olan görüşmeler sonucu uygulanmalı, Britanya için bugünkü müttefiklerin yarın karşı tarafta bulunabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.
- 8.** Fransa ne istediğini önceden belirtmişti; Rusya coğrafi konumundan ve İstanbul'a olan yakınlığı sebebiyle Türk bölgelerindeki etkisi ortadadır; İtalya, Adana ve çevresini istemekte, Yunanistan küçük Asya hayalleri kurmakta fakat savaşta yer alması henüz kesinlik kazanmamıştır.
- 9.** Öte yandan savaş bittiğinde Türkiye topraklarının paylaşımında Almanya'yı göz önünde bulundurma zorunluluğundan kurtuldu ve Almanya savaş sonrası yapılan paylaşım Anlaşmalarının dışında bırakıldı.
- 10.** Komitenin kuruluş aşamasında limitlerinden bir tanesi de Britanya Devleti'nin ileriki avantajlarını korumaktır. Bu avantajlar Türkiye topraklarının paylaşılmasında geçerli olacak ve Britanya İmparatorluğu'nun sorumluluklarını arttıracaktı. İmparatorluğumuz zaten yeteri kadar geniş, birinci görevimiz şu anki topraklarımızı korumak ve geleceğimizi garanti altına almaktır.
- 11.** Bu sebepten ötürü bütün karışıklıkları ortadan kaldırmak ve Türkiye topraklarının Asya'da bulunan kısımlarını himaye etmek vazgeçilemez bir avantajdır. Talebimiz ve hakkımız bu bölgenin doğu planlarımız açısından önemi ve Pers Körfezi'ndeki pozisyonumuzdan dolayı sürekli ve geçerlidir. Bu proje ve gelişmelerle durumu kontrol etmek için farklı uygulamaların gerekliliği meydana çıkmıştır.
- 12.** Öte yandan Britanya'nın Türkiye topraklarındaki ve Basra Körfezi'ndeki çıkarları Komitenin görevi olarak görülmemiştir. Raporda bu bölgeler için belirtilmek istenenler aşağıda sıralanmıştır.

(1) Basra Körfezi'ndeki pozisyonumuzun son olarak tanınması ve göz önünde bulundurulması.

(2) Türk bölgelerinden geçecek olan mallarımızın hiçbir ayrımcılığa uğramaması, Britanya Devleti için önemli olan pazarların devamlılığının sağlanması veya zararımızın karşılanması.

(3) Kuveyt Şeyh'i, Nejd Emirine, Basra'daki yöneticilere (Said İdris, İmam Yahya, Şeyh Mavna), Mekke Şerifi ve Arap dostlarımıza olan sözlerimizin yerine getirilmesi.

(4) Petrol çıkarılması, nehir yatağı planlamaları ve yeniden yapılanma eylemlerinin güvenlik altına alınması.

(5) Kalkınmış bir Mezopotamya'nın sağlayacağı mısır üretiminin artırılması ve Hindistan kolonisi için gerekebilecek bir bölgenin sağlanması.

(6) Doğu Akdeniz ve Basra Körfezi'ndeki stratejik pozisyonumuzun korunması, ilişkilerimizin minimum askeri güç ve sorumluluk kullanarak güvenliğinin korunması.

(7) Arabistan ve Kutsal Müslüman bölgelerinin bağımsız bir Müslüman yönetim tarafından yönetilmesi.

(8) Ermeni probleminin tatmin edici bir sonuca bağlanması.

(9) Filistin ve Kutsal Hristiyan bölgelerinin kesin çözüme bağlanması.

13. Kendimizi şu an önemli olan Türkiye topraklarını tartışmaktan uzaklaştırmaması için yukarıda sayılan maddelerden son üç maddeyi şimdilik diğer güçlerle sonra konuşmak üzere kenara ayırabiliriz.

14. İlk altı madde Basra Körfezi ve bizim bölgemizdeki durumumuzun bizim için ne kadar önemli olduğunu göstermekte, Türk İmparatorluğu'nun öyle ya da böyle düzgün bir şekilde paylaşılmasının gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır. Basra Körfezi ve Türk toprakları üzerindeki planlarımız bir bütün olarak göz önünde

bulundurulmalıdır. Bu kararlilikla savaştan hemen önce Alman ve Türk yönetimleri ile o zamanki durum içinde masaya oturmuştuk fakat şu anki durum için içinden çikılmaz bir hal almış ve Hakkı Paşa ile yapılan görüşmelerdeki kararları etkisiz kılmıştır.

15. Planlarımızı formüle etmek kolay gibi gözükmetedir; şuanki avantajlarımızı kesinlikle elimizden bırakmamalı ve bu fırsatı değerlendirmeliyiz. Komitenin düşüncesine göre bölgeyi güvenlik sorumluluk sahalarına bölerek yönetmek amacının dışına çikacak ve zamanla karışıklıklara yol açacak, ulusların karıştığı bir yapı kurmanın ise pratik olarak yapılamayacağı bir gerçektir. Kısacası bu topraklarda ya kesin sınırlarla belirlenmiş bölgeler olmalı ya da Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı sağlanmalıdır. Politik, finansal, ticari ve askeri durumları göz önünde bulundurduktan sonra komite duruma dört farklı çözüm önerisi getirmiştir;

(1) Türk varlığı Anadolu'da kurulacak olan bir Türk Krallığı ile sınırlamak geri kalan Osmanlı topraklarını Avrupa güçleri arasında paylaşmak.

(2) Bazı bölgesel istisnalar dışında Osmanlı İmparatorluğu'nu bir eyalet olarak yapılandırmak bu eyaletin iç işlerinde özgür fakat Avrupa kontrolü altında olması ve bu kontrolün politik ve ticari bölgelere ayrılarak uygulanması.

(3) Bazı bölgesel istisnalar dışında Osmanlı İmparatorluğu'nun Asya'da bir bölgede hapsedilip savaş öncesindeki yönetim tarzına devam etmesini sağlamak.

(4) Bazı bölgesel istisnalar dışında Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsız bir eyalet olarak kurulması fakat devlet sisteminin federal bir şekilde değiştirilmesi.

16. Aşağıdaki paragraflarda komite bu dört çözüm önerisinin avantaj ve dezavantajlarını detaylı olarak açıklamıştır.

BÖLÜM (A)

17. Eğer güçler arasında paylaşım sağlanırsa, öncelik Majesteleri'nin Devleti'nin Britanya yönetimine bağlanacak politik, stratejik ve ticari açıdan ayrılmış bölgeyi belirlemesidir.

18. İleride Türkiye ile herhangi bir savaş durumunda Kuveyt Şeyhi, Muhammet ve Nejd Emiri'nin hiçbir koşulda Türk saflarına katılmayacağını güveninin sağlanması. Dahası Basra şehrinin halkına Türklerden ziyade Hindistan başkanı tarafından sahip çıkılmıştır. Bu sebepten ötürü Majesteleri'nin Devleti Basra bölgesinin bir kısmının ve liman yönetimini kalıcı olarak Shatt-el-Arab'a vermiştir. Stratejik ve ticari olarak bakıldığı zaman görülecektir ki her şeyi bu küçük bölge ile sınırlandırmak mümkün değildir.

19. Plan her ne olursa olsun bazı bölgeler kaçınılmaz bir şekilde Fransız ve Rus etkisi altında kalacak ve pratikte yönetimleri altına girecektir. Bahsedilen bölge ister büyük olsun ister küçük bu bölge komşu bölge ile kaynaşma içerisine girecek ve komşu yönetimler zayıfsa zamanla sınırlar sadece resmi olarak kalacak, pratikte bir şey ifade etmeyecektir. Böyle baktığımızda örneğin ileride Kurna'da Britanya yönetimi son bulursa, Mezopotamya ve Bağdat yönetimi Rus ve Fransızlara geçerse Basra Körfezi'ndeki baskınlığımız tehlike altına girecektir.

20. Böyle bir durumda başka bir Avrupa medeniyeti Mezopotamya hazinelerini toplarken biz sadece Basra Körfezi'ne kapıcılık yapar isek eninde sonunda bu bölgeden çıkmak zorunda kalır ya da varlığımız için savaşmak zorunda kalabiliriz.

21. Komitemiz Basra vilayetindeki hakları konusunda Ekselansları'nın getirdiği limitler konusunda Viceroy'un notunu dikkate almıştır. Hindistan ofisindeki sekreter Basra'nın kendi başına kontrol edilemez olduğunu ve bölgeyi Bağdat'ın kontrol ettiğini dile getirmektedir. Bu görüşü ikisi de paylaşmakta, Dicle üzerindeki Fatha, Fırat üzerindeki Ana güneyinde ki bu bölgeye Bağdat da dâhildir, kuzey limit olarak bir hattın çizilmesinin doğru olmayacağını düşünmektedirler.

22. Askeri durumun detaylı olarak dikkate alınması durumunda Fatha-Ana hattında kısa olarak durmanın doğru ve güvenli olmayacağı görülmektedir. Mezopotamya içerisinde kuzeyden gelebilecek bir tehdit karşısında durabilecek büyüklükte bir birliği kalıcı bir şekilde bırakamayız. Bu yüzden kuzey bölgesinde düşmanı geciktirmek amaçlı kurulmuş ufak bir birlik yerleştirmeyi gerekli görüyoruz. Hindistan birliklerinin komutanı bu tarz bir birliğin ancak Musul'un kuzeyindeki

dağlık arazide konuşlandırılabilceğini düşünmektedir. Dahası Musul'un el altında tutulması Bağdat ve Basra vilayetlerinde askeri birliklerin bulundurulmasını zorunlu kılmaktadır. Bu kuzey bölgeler dağlık arazide sınır karakolları gerektirecek, bölgedeki Kürt ve Arap halkları askeri personel konusunda iyi bir kaynak olacağı düşünülmektedir. Hindistan komutanının karşı çıktığı konu temel olarak Mezopotamya'nın güvenliği konusunda Hindistan birliklerine güvenilmesidir. Böyle bir düşünce ancak Mezopotamya'nın güvenliğinin gerçekten tamamen Hindistan birliklerine bırakılması durumunda düşünülebilirdi fakat Komite böyle bir öngörüye gerek duymamaktadır.

23. Rusya'nın Mezopotamya'ya girmesi durumunda Hindistan'da kalan birliklerin bu bölgenin güvenliğini sağlamaları güçtür. Böyle bir durumda savaş alanındaki ölüm kalım meselesi birliklerin yerlerine zamanında ulaşip ulaşamadıklarıyla doğrudan alakalıdır. Böyle bir durumu göz önünde bulundurduğumuzda Mezopotamya'ya Doğu Akdeniz'den açılan bir arka kapı askeri açıdan çok gereklidir. Bunun için en doğru seçim doğal yapısından, Suriye kıyısında en iyi liman ve hali hazırda Bağdat demiryoluna bağlı olmasından dolayı İskenderiye olarak gözükmektedir. Dahası, İskenderiye eğer Büyük Britanya'ya bağlı kalırsa Fransa'nın Suriye'nin güneyinde kalması engellenemez ve bu da bizim kolay kolay kabul edemeyeceğimiz şekilde askeri gücünün Arabistan'a kaydırılmasını kolaylaştıracaktır. Bu koşullar altında İskenderiye'yi Britanya çıkarları dışında bırakmak ve yerine Hayfa'yı düşünmek uygun olacaktır.

24. Britanya ticaret açısından bakıldığında tüm Asya'daki Türk topraklarını açık bırakmak ve geçen Haziran kabul edilmiş olan kalem başına %5 vergilendirme devam etmelidir. Fakat şu an önemli bölgelerin Fransa, Rusya, İtalya ve Yunanistan arasında bölüşülmesi söz konusu olup bu bölgelerin zamanla Britanya ticaretine bağımlı hale gelmesi öngörülmektedir. Bu yüzden bize bırakılan bölgelerin kendi kendine yetebilen ve gelişmeye açık bölgeler olması önemlidir.

25. Bu bakış açısı ile Basra tek başına ticari açıdan fazla bir önem taşımamaktadır. Basra sadece Mezopotamya bölgesine bir giriş, Bağdat ise bir ticari merkez özelliği

taşımaktadır. Bağdat'ı kim kontrol ederse o gücün sadece Mezopotamya ticaretini değil aynı zamanda kuzey batı İran ticaretini de kontrol edeceği bir gerçektir. Basra ve Bağdat şehirlerinin ikisinin de bizim kontrolümüz altında olması durumunda iki merkezin de hızla gelişeceği fakat iki şehrin farklı güçler tarafından kontrolü durumunda ise kaybeden tarafın Basra kenti olacağı düşünülmektedir.

26. Dahası Bağdat'ın ele geçirilmesi aynı zamanda Britanya'nın da büyük önem verdiği ve çıkarlarının olduğu Türk-İran hattı boyunca yerleşmiş olan petrol kuyularının da güvenliğinin sağlanması kolaylaşacaktır. Yeniden söylemek gerekir ki petrol bizim dikkatimizi Musul bölgesine yoğunlaştırmakta ve bu bölgenin başka bir güç tarafından yönetilmesi tarafımızdan kabul edilemeyecek bir durum arz etmektedir. Musul da diğer önemli bölgeler gibi bölgenin kontrolü, su kaynaklarına ulaşılabilirliği ve gelişmeye açık bir bölge olmasından dolayı büyük önem taşımaktadır. Bu bölgenin kazanımlarımıza eklenmesi sonucu yüksek miktarda mısır üretimi öngörülmekte ve tüm ülkenin mısır ihtiyacının karşılanabileceği düşünülmektedir.

27. Türkiye'nin Asya'da bulunan topraklarındaki Britanya Devleti'nin sanayi planlamaları temel olarak Basra, Bağdat ve Musul şehirleri ile bağlantılıdır. Britanyalı mühendislik firmaları bölgede büyük yatırımlar yapmış, petrol yatakları başta olmak üzere bölgenin kalkınması yönünde büyük adımlar atmışlardır. Şatt-ül Arap'ın ve Britanya'nın gücü kabullenilmiş, Almanlar ile yapılan görüşmeler sonucunda Britanya sermayesi emniyet altına alınmıştır. Diğer bölgelerde ise Britanya çıkarları için İzmir-Aydın tren yolu hattı Türkler ile görüşülmüş ve karara bağlanmıştır.

28. Ticari ve stratejik çıkarlar Türkiye topraklarının bölünmesi durumunda Komiteyi Basra, Bağdat ve Musul'u dikkate almak zorunda bırakmıştır. Bölgenin dışarı ile iletişimi hala bir soru işareti olarak kalmıştır. Komite Doğu Akdeniz ve Mezopotamya arasındaki tren yolunun devreye girmesiyle Hindistan'ın ticari olarak önemini yitireceğini ve diğer Avrupa devletlerinin Britanya'dan daha fazla kazanç elde edeceğini düşünmektedir. Dahası bu demiryolu üzerinde taşınacak olan mallara

herhangi bir ayrımcılık uygulanmazsa demiryolunun kimin elinde olduğu fazla bir önem taşımayacak ve Komitemizin öngörülerini doğru çıkacaktır.

29. Ne yazık ki yabancıların sahip olduğu ticaret yolları üzerinde malların ayrımcılık görmesi kaçınılmazdır. Eğer zamanında Fransa Devleti'ne ait demir yolları iyi bir şekilde yönetilebilseydi ülkedeki planlarımız çok daha kolay uygulanabilirdi. Mallar yerlerine ulaştığı ve iyi bir ticaret ortamı sağlandığı sürece malların Hayfa, Trablusgarp veya İskenderiye gibi farklı limanlara inmesi Britanya Devleti açısından farklılık teşkil etmez fakat böyle güzel işleyen bir sistem için Fransızlar davranış biçimlerini baştan aşağı değiştirmelidirler. Bugüne kadar davranış ve hareket tarzlarını değiştirmek için hiçbir Anlaşma veya görüşme işe yaramamıştır. Bu sebepten ötürü Britanya ticaret açısından Fransızlara güvenmemeli ve kendi ticaret yollarını oluşturup kendi küresel faaliyetlerini bağımsız bir duruma getirmelidir. Bunu sağlamak amacıyla Komitenin düşüncesine göre Britanya kendi ticaret yollarını inşa edip zaten Britanya'nın elinde olan bu bölgeyi kendi inşa ettiği tren yolları ile Doğu Akdeniz'e bağlamalıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi yapılması gerekli görülen bu demiryolu bize büyük kar sağlayacaktır. Şu an yürütülmekte olan Musul ve Sincan vilayetlerini kapsayan bu ticaret prosedürü batı yönündeki tır ticaretinin bir kısmına yeterli olacak tarım makinelerinin ve diğer malların ticaretleri ise doğuya yönelik ticaret açısından denge sağlayacaktır.

30. Komitemiz Akdeniz'den Mezopotamya'ya inşa edilecek olan Britanya kontrolündeki bir tren yolunun ticari ve stratejik açıdan son derece önemli olduğunu düşünmektedir. Başlangıçta hattın Hayfa'dan başlayıp Mezerib, Tadmor, içinden geçerek Fırat üzerinde Abu Kemal gibi herhangi bir bölgeye ulaştırılması planlanıp daha sonra Musul ve Bağdat'a ulaşmak üzere dallandırılması planlanmıştır. Homs'dan Tadmor'a yapılacak bir hattın Trablusgarp trafiğini yoğunlaştıracağı doğrudur fakat rekabet ve fiyat düşürmeler trafiği iyicene arttıracak, zamanla Hayfa-Fırat hattı en önemli stratejik hatlardan birisi olacaktır.

31. Yukarıda belirtilen görüşler ışığında Komite, Britanya ticaretinin tüm bölgede Osmanlı bayrağı altında güvenliğinin sağlanmasını gerekli görmekte, Büyük

Britanya çıkarları açısından da Hayfa-Tadmor-Sincan-Zaho-Amedya-Revandiz hattının güneyinde kalan bölgelerin ise kaydırılması gerektiğini düşünmektedir.

32. Toparlamak gerekirse Britanya çıkarları Doğu Akdeniz’de Hayfa limanı ve bu limanın Britanya’ya ait bağlantısını sağlayan bir tren yolu ile Basra ve Bağdat’ın kontrol altında tutulmasını gerekli kılmaktadır.

33. Majesteleri’nin Devleti’nin bu kararları kabul ettiğini düşünürsek bu kararların diğer müttefiklerimize nasıl benimsetilebileceği soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Fransa’nın farklı fikirlere sahip olduğunu, Rusya’nın Batum ve İstanbul arasında bölgesel bağlantı talep ettiğini ve bu bağlantıya Trabzon ve Sinop limanlarının dâhil olduğunu ve İtalya’nın Anadolu’nun güneybatısını kendisine ayırmak istediğini bilmekteyiz. Fakat bu durumda ne Rusya ne de İtalya ile problem yaşanacağı düşünülmekte ve tek zor durumun Fransa ile aramızda gelişeceğini düşünmekteyiz.

34. Fransa’nın talep etmesi durumunda Mersin ve batısında kalan bölgeleri, İskenderiye ve Suriye’yi kontrol etmek isteyeceğini düşünmekteyiz. Ayrıca Fransa Filistin için de hak talep edecek fakat öngörümüze göre uluslararası arenada buna izin verilmeyecektir. Bu kayıplarına karşılık Fransızların talep ettikleri bölgeleri doğuya doğru Urmiya gölüne kadar uzatabilecekleri aşikârdır. Bu durum Rus ve Britanya bölgeleri arasında bir tampon bölge yaratılmasını sağlayacak ve bu durum stratejik olarak çıkarlarımıza ters düşecektir. Britanya bölgesi ilerleyen sayfalarda daha detaylı anlatılacağı gibi Basra Körfezi’nden başlayarak Türkiye-İran sınırlarından devam eden ve kuzey batıya kıvrılarak Amedya’da son bulan sınırlar içinde konuşlanmalıdır. Sınır aynı zamanda batı ve güneybatı doğrultusunda Cebel Sincar ve Kabar akarsuları boyunca Fırat ile birleştikleri yere kadar devam etmelidir.

35. Önemli olan bu üç vilayet kendi kendine yetebilen bir duruma ulaştıklarında sınır Fırat nehri boyunca körfeze kadar uzanan ve Necef’i de içine almak için batıya çıkıntı yapan bir hale gelebilir. Aynı zamanda Akdeniz ile olan bağlantının da kesilmemesi çok önemlidir. Bunun için sınırın Habur ve Fırat çatalından başlayıp Hayfa’nın hemen üzerindeki Tadmor ve Apre’nin güney batısından geçip Mısır

sınırına kadar kıyıyı takip ederek Sina Yarımadası'nı da kapsayarak Akabe'den Basra Körfezi'ne ulaşmasını sağlamak gerekir.

36. Akabe ile Basra körfezi arasındaki hattın Araplar açısından yaratabileceği soru işaretleri ileriki safhalarda tartışılacaktır. Şu anki dikkatimizi tamamen Britanya, Fransa ve Arabistan tarafından kontrol edilmesi muhtemel bu öncül bölgeye yoğunlaştırmış bulunmaktayız. Bu öncül bölge çoğunlukla çöl yapısında olup çevrede hiçbir doğal nirengi noktası bulunmamaktadır fakat Akabe'den başlayan Hicaz tren yolu üzerinde Maan'ı teğet geçen ve kuzeye doğru bombe yaparak doğuya doğru Kuveyt'e kadar uzanan bir hat Arabistan ve Şam, Mezopotamya yaşayanları arasında adil bir bölünme sağlayacaktır.

37. Yukarıda belirtilen şema uluslararası açıdan bir zorluk meydana çıkarmaktadır. Bu plana göre Filistin Fransa yönetiminden çıkmakta ve Britanya bölgelerine dahil olmaktadır. Bu problemin çözülmesinin tüm dünyada izlenmesinin yanında komite tarafından da dikkate alınmıştır fakat bu kutsal bölgeler ile şimdilik Majesteleri'nin bir karar almaması, yorum yapmaması ve durumu ileriki tarihlerde yapılacak olan görüşmeler sonrasında bırakılması daha doğru olacaktır.

38. Yukarıdaki şemanın deniz ve kara askeri planlamaları olmadan bir sonuca bağlanmayacağı bilinmelidir.

39. Deniz kuvvetleri açısından düşünüldüğünde Fransa'nın eninde sonunda İskenderiye'de bir deniz üssü ve belki de Beyrut'ta bir torpido gemisi ve denizaltı üssü kuracağı öngörülmektedir. İtalya da Marmaris'e bir üs kurma durumuna girebilir. Bu durum eğer ileride bu güçlerden herhangi birisiyle savaş durumuna girilirse Doğu Akdeniz'deki işlerimizi zorlaştırabilir ayrıca bu limanlardaki etkinliklere karşı Doğu Akdeniz'in bizim açımızdan güvenli olması için deniz kuvvetlerimizi bu bölgede yoğunlaştırma gereksinimi duyabiliriz. Bu durum İskenderiye'de başka bir liman daha ve Hayfa'da bir denizaltı üssü kurulmasını gerektirebilir.

40. Bu bölgelerin ve sorumluluk sahalarının ayrılması ile askeri harcamalar artacaktır. Britanya İmparatorluğu'nu oluşturan topraklar genelde izole edilmiş ya denizler ile ayrılmış ya da ulaşılması güç bölgelerde buldukları için Avrupa güçlerinin etkisi altında kalmamıştır. Hindistan'ın izolasyonu Hindistan politikamız açısından anahtar kelime olmuş ve bu durum fazla bir askeri harcama olmadan bölgenin güvenliği sağlanmıştır.

41. İran'da uygulanmaya çalışılan Anglo-Rus ortaklığında bu durumun bir benzeri uygulanmaya çalışılmış, iki bölge arasında bir tampon bölge yaratılmış ve bu bölgede ne Rusya ne de Büyük Britanya hak iddia etmemiştir. Fakat zamanla durumlar değişmiş ve bu bağımsız bölgenin Rus yönetimi altına girme olasılığı doğmuştur.

42. Fakat bu değişikliğin merkezi önem kazanmış ve Mezopotamya'daki yönetim kuruluşumuzdan sonra Rus devleti ile direk temas sağlanacağı düşünülmektedir. Bu yeni oluşturulacak bölgenin güvenliği açısından bölgenin bölünmesi tekrar detaylı olarak planlanmalı ve imparatorluk stratejilerimiz korunmalıdır.

43. Mezopotamya'daki en yakın komşumuzun Ruslar olacağını düşünürsek bölgenin bizim açımızdan güvenini sağlamak için 750000'den fazla askere sahip olan Rus ordusuna karşı bölgede önlemler almalıyız. Eğer gerekli ve kaliteli tren yolları sağlanabilmiş olsaydı Rusya Mezopotamya'ya girişi için daha büyük bir ordu hazırlardı.

44. Bu raporda belirtilen öncül bölgeler çoğunlukla dağlık araziden geçip genellikle zor arazi şartlarının bulunduğu bölgelerdir ve bu bölgelerde Fransızlara ayrılmış bir kuşak bölge Mezopotamya'da büyük bir ordu bulundurma ihtiyacımızı gidermekte kullanılabilir. Dahası bölgenin doğal kaynakları o kadar fazladır ki zamanla bölgenin kendi güvenliğini sağlayabilecek duruma gelmesi öngörülmektedir. Öte yandan bu bölgeye bir taciz olduğu zaman askeri yardım gerekeceği aşikârdır fakat böyle bir davranış prestijimize zarar verecektir. Dahası 1904'de biten 10 yıllık süreçte olduğu gibi karşımıza bir Rus-Fransız ittifakı çıkar ise Fransa Hayfa-Fırat tren yolu hattını etkisiz hale getirebilecek bir avantaja sahip olacaktır.

45. Öte yandan müttefiklerimizin Osmanlı İmparatorluğu'nun bölünmesinde pay talep etmekte ısrar etmeleri durumundaki askeri masrafların artmasının kabullenilmesi Basra Körfezi'ne başka Avrupalı bir gücün ulaşmasını engellemedeki kaçınılmaz bir alternatif olarak gözükmektedir.

46. Önerilen bölünme şeması aşağıdaki gibi sıralanabilir:

(1) Mezopotamya'daki dağıtılmış ve iyi kullanılmış ganimetlerin yenilenmesi ve değerlendirilmesinin kolaylığı kendi çıkarlarımız için çalışıyor gibi görünebilir fakat tüm insanoğlu için sermaye, enerji ve bilim kaynakları bulmalıyız. 12 milyon hektarlık verimli toprağın üretime geri kazandırılması az bir kazanç değildir.

(2) Mezopotamya eğer bir Britanya bölgesi olursa, bu bölgede yapılan zirai üretim Britanya'nın dış ülkelere olan bağımlılığını azaltacaktır.

(3) Britanya endüstri ve ticareti için yeni pazarlar yaratabilir, yeni petrol yatakları kurulabilir ve kendi çıkarlarımız için bölgeye Hint kolonilerinin yerleştirilmesi sağlanabilir.

(4) Rusların güneye kaymalarına bir limit sağlayacak ki Mezopotamya'da zayıf bir devlet bulunduğu Rusya'nın bölgeye etki etmesi kaçınılmazdır.

(5) Almanların Berlin'den başlayıp Hindistan'a kadar uzanan Viyana, Sofya, İstanbul ve Bağdat üzerinden olan karayolu inşa etme hayaline bir son verecek.

(6) Tam ve korunabilir bir çözüme temel sağlamalıdır.

(7) Daha fazla probleme yol açmadan Alman talep ve hayallerini ortadan kaldıracaktır.

47. Bunlara karşılık olarak şunları uygulamalıyız:

(1) Müttefiklerimizin Anadolu'nun büyük kısmını dışlama düşünceleri yıllar önce yaşanmış ve İstanbul'un düşmesiyle sonuçlanan savaşı bugüne taşımak olarak algılanabilir. Fakat Türklerin Sicilya, Ermenistan, Suriye, Musul ve Mezopotamya'yı savaşmadan bırakacakları düşünülmektedir.

(2) Savaşın karakteri değişecektir. Baştan da belirttiğimiz gibi bizim en baştan beri karşı çıktığımız İstanbul'un Alman bir yönetime sahip olmasıdır. Türklerin yönetimde olması bizim açımızdan sıkıntı yaratmayacaktır.

(3) Hinduların Müslüman duyguları acı ve tehlikeli bir şekilde etkilenecektir.

(4) İslam'ın politik gücünün Türkiye tarafından kontrol edilmesini engellemek zorunda olup Mezopotamya'nın kontrolümüz altına alınması ile Arap bir Halife'nin Müslüman Devletini yönetmesi ve diğer devletler arasında yer alabilmesi için gerekli olan hazinenin karşılanamayacağını açıkça belirtmeliyiz.

(5) Mezopotamya ticaretinin Britanya'ya açık hale gelmesiyle yaratılacak gelirler ileride Fransız ve Rus kontrolü altına girecek olan şu anda ticaret yaptığımız bölgelerin kaybedilmesinin yarattığı giderlerimizi karşılayabilir.

(6) Direk sorumluluk ve güvenliğe yönelik faaliyetlerimizi arttırmalı ve aynı zamanda prestijimizi düşürmeye çalışan kesimlere karşı atağa geçebileceğimiz alanları genişletmeliyiz.

(7) Fransa ve İtalya'nın kendilerine ait bölgelerde kurabilecekleri deniz üsleri ve bunları bizim Doğu Akdeniz'deki stratejilerimize olabilecek etkileri göz önünde bulundurulmalıdır.

BÖLÜM (B) - ÇIKAR BÖLGELERİ

48. Paragraf 15'te bahsedilen Alternatif (B) ile Asya'da olan bir Türk imparatorluğunun devamının sağlanması ve müttefik güçlerin bu imparatorluk içerisinde kendilerine ait sanayi ve ticaret önceliği sağlanmış bölgelere sahip olması düşünülmektedir.

49. Her iki şemada da Britanya çıkarları aynı olduğundan dolayı ikinci şemadaki çıkar bölgeleri şema (A)'ya göre fazlalık göstermelidir. Bu şemaya göre ilk bakışta Mezopotamya devletine direk bir politik sorumluluk olacağını düşünmemeliyiz. Akdeniz'i kontrol etmemiz ve Fırat'ın batısındaki bölgelerin genişlemesiyle paragraf 34 ve 35 de bahsettiğimiz bir tampon bölge planına gerek kalmayacak.

50. Majesteleri'nin Devleti'nin zorlanmakta olduğu bu dağınık b6lgelerin kontrol altında tutulmasının karışıklığı Komite'nin dikkatinden kaçmamıştır. Dahası çıkar b6lgelerimizin Britanya ticaretine genişleyebilme yeteneği sağlaması gerektiği düşünölmektedir. Müttefiklerimizin de kendi b6lgeleri açısından aynı şeyleri düşöndüklerini bilmekteyiz. Bu sebeple ticaretimizin şu an yeterli seviyede olduğu bazı b6lgelerde düşöşe geçebileceği düşünölmektedir, ticaretin ve sanayinin zayıf olduğu b6lgeleri kalkındırmak amacıyla bu b6lgelere büyük ilgi göstermemiz önemlidir. Bu ancak Mezopotamya'ya batıdan olacak bir etkiyi elimizde tutmamızla sağlanabilir.

51. Komite Britanya b6lgesinin paragraf 34 ve 35 de anlatıldığı gibi olmasını öngörmektedir. Tabanı Akabe'den Basra körfezine ulaşan, kenarları ise batıda Apre'den doğuda Basra'dan Musul'a ulaşan üçgen bir bölgedir. Dahası Fransızların zaten istedikleri yerleri aldıkları, Rusya'nın Ermenistan ve Anadolu'yu isteyeceği, Yunanistan ve İtalya'nın ise batı Anadolu topraklarını talep etmeye devam edecekleri aşıkârdır.

52. Fransa ve İtalya'yı bölgesel yayılmadan vazgeçirmek zor olabilir. Rusya her şekilde İstanbul'u ele geçirecek, eğer Yunanistan gelirse İzmir'i, Büyük Britanya ise Basra vilayetinin tamamı veya büyük bir kısmını ele geçirecektir. Bu şekilde Türkiye'nin doğu ve batı kapıları Britanyalıların ve Rusların elinde olacak fakat Fransa ve İtalya bu durumdan rahatsız olacağı için kendi kapı ve anahtarlarını isteyeceklerdir. Öte yandan bizim Basra körfezindeki durumumuz Basra'nın ele geçirilmesini ve bölgesel şeflere garanti vermemizi sağlayan etkendi. Kabul ediliyor ki İstanbul Ruslara bir hediyedir ve İzmir Yunanlılara zorunlu olarak verilebilir. Müttefiklerimiz tarafından ortaya çıkarılan problem ise Türkiye'nin geleceğidir. İstanbul'un ayrılması, Fransa ve İtalya'nın Avrupa içerisinde daha da güçlenmesi sağlanmamalıdır. Hukuki imparatorluk sistemi içerisinde her güç kendisine ait bir yönetim belirlemeli, kendi limitleri dışında olan alanlar ile iletişim içinde olacaktır. Bizim bölgemiz ise paragraf 34 ve 35' de belirtilen bölgedir.

53. Eğer müttefiklerimiz bu teklifi kabul edecek olursa asıl problem Fransız ve Britanya çıkarlarının çatışması olacaktır. Eğer Filistin üzerinden Rusların sempatisini kazanır ve Fransa çıkarlarına karşı Rusları kendi yanımıza çekebilirsek zorluklar aşılabilir hale gelebilir.

54. Bütün ayrıcalık bölgeleri güçler arasında bölündükten ve Anlaşmalar mutabakata bağlandıktan sonar şu maddeleri masaya yatırmak önemlidir: (a) Bölgenin bölünmesi ve belirtilen bölgeler içinde ticari çıkarların korunması için güçler ve Türkiye arasında yapılacak Anlaşmalar ve (b) güçlerin kendi arasında yapacakları Anlaşma ve tutarsızlıkların giderilmesi.

55. Hedeflere ulaşabilmek için şu genel yollar takip edilmelidir. (a) Türkiye'nin Avrupa güçleri altında bölgelere ayrılmasına ek olarak Türkiye'nin geride kalan bölgelerinde Türk baskı ve kontrolün devam ettirilmesi. Osmanlı Devleti'nin finans durumunun Avrupa Devletleri tarafından kontrol edilmesinin yanında Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerdeki finansal durumunun da göz önünde bulundurulması. Hristiyan okul ve misyonerlik faaliyetlerinin garanti altına alınması yanında silah ithalatının da yasak hale getirilmesi yarar sağlayacaktır. (b) İstanbul serbest liman olarak benimsenecek ve bölgedeki güçlerin ortak olarak eşit bir şekilde yararlanması sağlanacaktır. Bu Anlaşmalar için öne sürülen başlıklar birinci ve ikinci bölümlerde daha detaylı olarak açıklanmıştır.

56. Görüşmelerin ikinci formu da gerekli olup Osmanlı Devleti ve bölgelere hükmedecek güçler arasında yapılmalıdır. Bu Anlaşmalar ilk iki maddesiyle beraber güçlere iletilmelidir. Bizim durumumuzda bu Anlaşmaların kabul edilmesi paragraf 18'de de anlattığımız gibi şeyhlere verdiğimiz sözlerin tutulması ve Britanya küresinin güvenlik altına alınmasında önemli bir adımdır. Bu maddelerle beraber Anlaşma başlıkları üçüncü bölümde belirtilmiştir.

57. Bu şemanın avantajları ve dezavantajları meydana çıkartılmadan önce bazı problemler ortaya çıkartılıp çözümlenmelidir. Bu problemler merkezi Türk devleti ve Osmanlı Bankası ile ilgili olup bu problemler Britanya bölgesini direk olarak etkilemektedir.

58. Yukarıda belirtilen koşullar altında yönetim başkentinin neresi olacağı tartışılmıştır. Şu anki durum göz önünde bulundurulduğunda başkent neresi olacağını şimdi tartışmak yerine görüşmeler daha kesin sonuçlara yaklaştığında tekrar masaya yatırılması daha uygun olacaktır.

59. Bir diğer olasılık ise dış güçlerden bağımsız ve şimdikinden daha geniş bir Türk bölgeleri yaratmaktır. Fakat paragraf 62 ve 63’de de anlatıldığı gibi Türk yönetiminin merkezini müttefik güçlerimizin kontrolünden çıkartmak zamanla doğal olarak yönetimde Alman kontrolünün yoğunlaşmasını sağlayacak ve çıkar bölgelerinin yeniden ortaya çıkmasına sebep olacaktır.

60. Şam kendi kendini olası bir alternatif kılmaktadır. Fransız ve Britanya sahalarının arasında kalan bu bölgede ayrı bir alan yaratılabilir ki bu şekilde İstanbul gibi büyük bir kazanç elde etmiş ve Müslüman olmayan Ortodoks Rusların kendi bölgeleri dışında bir başkent oluşturulması sağlanabilir.

61. Bu duruma Türk Devleti bir engel olabilir. Türk yönetimi Şam’a kaydırılmaya ve Türk kontrolünün Arap bir yönetim ile değiştirilmesine engel olmaya çalışacaktır. Müttefiklerimiz ise bu durumu İstanbul’dan çıkarılacak olan Türk devlet adamlarına bir şekilde kabul ettirme yolunu bulabilirler. Asya Türkiye’sindeki devlet adamlarının kayıplardan sonra bu öneriyi reddetmek için ne paraları ne de cesaretleri kalacaktır. Bu sebeple yönetimin Şam’a kaydırılması Türk devlet adamlarına para yardımının yapılacağı garantisini verilerek kabul ettirilebilir. Komitemiz bu çözümün biraz problemli olduğunu bilmektedir fakat başkent neresi olacağı sorusu öyle ya da böyle yüz yüze gelinecek bir sorun olup çıkar bölgelerinin bölünmesi ve yönetilmesi açısından önemlidir. Görünen şudur ki bir başkent her hangi bir gücün yönetim bölgesi içinde olmaması ve hiçbir gücün yönetim bölgesi ile çevrilmemesi önemlidir. Bu durumda bu özellikleri taşıyan en uygun şehir Şam olarak gözükmektedir.

62. (B) şemasını ele aldığımızda Osmanlı merkez yönetimini reformlardan soğutmak için öngörülerin yapıp yapılmaması hususu öne çıkmaktadır. Bu şemaya göre güçler kendi sorumluluk bölgeleri üzerlerinde yoğunlaşacak ve ekonomilerini yerel olarak güçlendirmeye çalışacaklardır. Fakat bu yerel yönetimler merkez yönetiminin

baskısını ve denetimini üzerlerinde hissetmezlerse zamanla bu bölgelerin denetim eksikliğinden kaynaklanan yozlaşma gerçekleşecek rüşvet olayları artacaktır.

63. Bu durum kesinlikle Türkiye'nin bağımsızlık haklarına kısıtlamalar getirecektir fakat müttefiklerimiz bu durumu göz önünde bulundurarak kendilerini diğer yönetimlerin ve en önemlisi bölge insanının yerine koyarak Türk yönetiminden daha etkili bir yönetim icra etmeleri hem bölge hem de kendileri açısından yararlı olacaktır. Bölgeler bakanları ve bankaları arkalarına alarak çıkar bölgelerini kendi hazinesi gibi gören kişilerin tekellerine bırakılmamalıdır. Bunu sağlamak için bölgelerde yerel halkın kalkınmasını hedefleyen birer yönetime ihtiyaç vardır.

64. Bu koşulları önceden kestirmek ve çözüm üretmek kolay olmamaktadır. Uluslar arası kuruluşlar genel olarak karmaşık bir yapıdadır fakat Türk yönetimi üzerinde gördüğü otoriteyi ayrı yönetimler yerine tek bir yönetim olarak görmeli ve benimsemelidir. Yukarıdan gelen emirlerin yönetimlerin ortak kararı olduğunu bilmeli ve bu bütünlüğün hiçbir zaman bozulmayacağından emin olmalıdır. Ayrıca bu yönetimde Türk temsilcilerinin de bulunduğu özel bir platforma gerek duyulabilir. Bu üyeler daha küçük yerel sorunlarla ilgilenmekle yükümlendirilebilir fakat haklarının ve çözüm önerilerinin kale alınacağı garanti altına alınabilir.

65. Britanya küresi içinde Osmanlı bankasının konumu özel bir ilgi istemektedir. Nominal olarak İstanbul'un ilgilendiği kadarıyla Anglo-Fransız olan Osmanlı Bankası bir Fransız kuruluşudur. Şu anki durumda bankanın Osmanlı yönetimine 1,5 milyon liralık açık kredisi bulunmaktadır. Tüm imparatorluk kredilerini elinde bulundurmaktadır. Devlet ticaretinin büyük bölümünü icra etmekte, bölge ticaretlerini desteklemekte ve yatırımcı için avans sağlamaktadır. Fransız yatırımları için yapabilecekleri göz ardı edilemez.

66. Türkiye Devlet Bankası ve Alman Bankası'nın bir karışımı gibi işlemektedir. Bulundurduğu büyük kapasite ile Britanya bölgesine de eli uzanmış olarak bulabiliriz fakat bu bizim yasalarımıza uygun düşmeyebilir. Öte yandan Türkiye halen Britanya bölgesinde etkin güç olarak gözükmekte olduğundan Osmanlı Bankası'nı bu bölgelerden uzak tutmak zor olacaktır. Bunu başarmak için Türk finansal yapısını ve

süregelmiş bazı kuralları değiştirmemiz gerekebilir. Belki çözüm Osmanlı Bankası'nın tüm hakları ve işlemlerinin şu an Basra'da faaliyette olan Doğu Hindistan Bankası gibi İngiliz kuruluşu olan bir bankaya devredilmesi olabilir.

67. Çıkar bölgelerinin oluşturulan şemasının avantaj ve dezavantajları ilerleyen paragraflarda tartışılmıştır. Fakat bu bölgelerle ilgili her konuya Türklerin yönetimdeki etkilerine getirilecek olan sınırlar önemli bir kalem olarak dahil edilmelidir. Eğer Türkiye yönetimi kendi kendine yetebilirlik açısından güvenilir bir seviyede olsaydı, oluşturulan bu şema çok daha rahat bir hal alabilirdi. Unutulmamalıdır ki Osmanlı Devleti'nin otoritesi İstanbul'un kaybı halinde büyük ölçüde kaybolacaktır. İstanbul'un bu konuda yerine geçebilecek başka bir şehir yoktur. Anadolu ve Kürdistan denen bölgedeki yasalar ile alakaları olmayan aşiretler zaten azalmış olan saygılarını İstanbul'un kaybedilmesiyle Sultan'a karşı tamamen kaybetmiş olacaklardır. Bütün bu bahsedilen olumsuzluklar açıklıkla boğuşan devlet çalışanları ve yerel güvenlik birimleri ile birleşince bölgede anarşinin oluşması beklenmektedir. Türk Devleti bu durumda dışarıdan desteğe ihtiyaç duyacak ve başka bir devletin yardımı olmadan fazla ayakta duramayacaktır.

68. Planın avantajları şöyle sıralanabilir;

(1) İstanbul'un düşmesi ve kuvvetlerimizi başka bölgelerdeki düşmanlarımız üzerine kaydığımız anda planda değişiklikler yapılabilir.

(2) Devletin işleyişi ufak oynamalarla da olsa devam edebilir. Şu an bulunan düzenler oluşacak farklı durumlara göre değiştirilebilir.

(3) Özellikle deniz üslerinin konuşlandırılması gibi stratejik durumlar artık bizi bağlamayacaktır.

(4) Savaşta olduğumuzda daha kolay bir şekilde bölgeye çözümü getirecek, Müslüman bir devletin kuruluşunu kolaylaştıracaktır. Aynı zamanda planın Hindistan'daki gerilimleri de yumuşatacağı düşünülmektedir.

(5) Bölünmeden sonra yaşanacak ekonomik zorlukları yumuşatacak Anadolu'nun diğer bölgelerindeki pazarlarımızı da canlandıracaktır.

69. Öte yandan bazı dezavantajları da şunlardır;

(1) İki veya daha fazla güç arasında haklarının tam belirtilmemesinden dolayı doğabilecek sürtüşmeler. Bu tarz bir sürtüşme genel bir gerginliğe dönüşebilir.

(2) Bir gücün çıkar hedeflerini değiştirmesi ve bölgedeki yönetimini bırakması durumunda bölgede yaşanabilecek kargaşa.

(3) Şu an müttefik olan iki güç arasında ileride yaşanabilecek bir savaş durumu.

(4) Bizim şu anda yaptığımız planlar her ne kadar iyi olursa olsun kendi açısından yeterli görmediği için itiraz edenlerin çıkması.

(5) Türk Devleti'nin etkisinin yetersizliği ve bize çıkarılabilecek sorunlar;

(a) Yerel yönetimlerle çok fazla içli dışlı olunması

(b) Fransa ve Rusya ile şu an Rusya ile aramızda İran'da yaşananlar gibi gerginliklerin yaşanması.

(c) Türk ve Araplar arasında yaşanabilecek husumetler.

(6) Müttefik güçlerin dışındaki diğer devletlerle olan ticaretin ve ilişkilerin bölgede pratikte engellenmesinin zorluğu.

BÖLÜM (C) - DÜZENLİ İŞLEYEN BAĞIMSIZ OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN KURULMASI

70. Bu plana göre Avrupa'nın dışında bağımsız bir Osmanlı İmparatorluğu'nun devamlılığı şu maddeler altında sürdürülebilir:--

(1) Bulgaristan'a ayrılan topraklar dışında İstanbul ve Türkiye'nin Avrupa'daki topraklarının Rusya'ya bırakılması, İzmir Körfezi'ni Karadeniz'den ayıran yarımada'nın durumu.

(2) Türkiye'nin Yunanistan'a İzmir ve çevresini bırakması.

(3) Basra şehrinin tamamının ya da bir kısmının Britanya'ya bırakılması.

(4) Kuveyt şeyhi ve bazı Arap aşiret ağalarının Britanya'nın verdiği sorumluluklar altında bağımsızlıklarının Türkiye tarafından kabul edilmesi.

(5) Türkiye'nin Bağdat tren yolunda Almanya ve müttefik güçler arasında yapılan Anlaşmalar doğrultusunda yapılacak değişiklikleri kabul etmesi.

(6) Geçen yıl reform ile belirlenen fakat savaş durumunda geri plana atılmış olan Ermeni sınırının Türkiye tarafından kabulü.

(7) Türkiye'nin Britanya ile savaştan önce suyolları, demiryolları, tarım ve sanayi konularında yaptığı görüşmelerin tamamının kabulü ve yeni duruma göre değişikliklerin yapılması.

(8) Yukarıdaki istisna dışında Türkiye'nin sorumluluklarının aynen devamı.

71. Yukarıda belirtilen planın avantajları aşağıda belirtilmiştir:--

(1) Diğerlerine göre daha basit olması sebebiyle belirtilen bu planın daha az zaman kaybı ve kargaşa yaratacağı düşünülmektedir. Türkiye'nin savaş sonrası yapılacak olan tüm Anlaşmaların dışında bırakılacak olması, Bağdat demiryolu gibi tüm planlamaların Almanya ile gerçekleştirilmesi Türkiye'nin durumunun zaten ilk aşamadan itibaren açıkça belirtilmiş olması.

(2) Bu raporun 12'nci paragrafında yer alan tüm konuların Britanya tarafından öngörülmüş ve planının yapılmış olması.

(3) Rusya açısından isteklerinin tamamen yerine getiriliyor olması ki bunlar; İstanbul'un onlara bırakılması ve Ermeni sınırlarının onların istedikleri yönde çizilmesini kapsamaktadır.

(4) Fransa açısından Filistin, Suriye, Ermenistan, Anadolu'daki topraklar, Osmanlı Bankası, Regie, borçlar, Bağdat tren yolu, Trans-İran tren yolu durumlarının Rusya'ya olan finansal bağılıkları açısından ve 15 Nisan 1914 tarihli kredi açısından

Fransa'nın talepleri karşılanmış olacaktır. Paragraf 70 haricinde Fransa'nın küre içerisinde yaptığı tüm anlaşmalardan daha da iyi bir anlaşma yapmış olması ve bu sayede ticaret yol ve alanlarından uzak bırakılmayacağı Fransa'nın iştahını kabartmaktadır. Dahası Fransız ve Rus ekonomisinin birbirine olan bağlantısı sayesinde Türkiye'nin finans merkezinin hala İstanbul olarak kalması ve Fransız sermayedarlarının Pera ve Galata'daki konumlarını korumaları.

(5) Yunanistan için ise, talep edebileceği her şeyin fazlasıyla verilmiş olması.

72. İlk bakışta bu plan bize istediğimiz her şeyi verebilecek ve bizi kargaşa ve zaman kaybindan kurtaracak gibi gözükmekte fakat daha detaylı bakıldığında durumun öyle olmadığı görülecektir. Bu alternatifte yaşanabilecek zorlukların tamamının İngilizler tarafından yaşanabilecek olması üzücü dahası bir sonraki jenerasyona bu jenerasyona olduğundan daha fazla etki edeceği öngörülmektedir. Sorulabilecek sorular detaylıdır ve dezavantajları listesi kabarık olduğu için detaylı analize ihtiyaç vardır.

73. Bu Anlaşmada doğabilecek ilk konu Türkiye'nin politik ve ekonomik durumudur. Osmanlı Devleti kendisine yeni bir başkent ve yönetim merkezi bulmalıdır. Eğer tüm belirtiler yanlış değilse veya dış baskı ortadan kalkmazsa başkent Anadolu'da Ruslara ait olan İstanbul ve Rus etkilerinin görüldüğü Ermenistan arasında bir yerde olmalıdır. Bu şekilde Türk Devleti Rusların bir maşası olmaktan kurtulamayacaktır. Rusya'nın isteklerine karşı gelemeyecek veya Rusya'nın onayını almadan hiçbir Anlaşmaya oturamayacaktır. Kumkale ile Trabzon arasında kalan bütün bölge Rusya'nın merhametine bırakılmış olacak. Ermeni yönetimi Ruslar kimi isterse o olmak zorunda kalacak, Ermenistan reformunu engellemek istediğinde Türkçü, Türk politikalarına dur demek istediğinde Ermenistan yanlısı bir politika izleyecektir.

74. Fransa açısından Türkiye her ne kadar Rus maşası olacaksa bir o kadar da Fransız maşası olacaktır. Şu anki Fransa'ya sağlanan haklar sınırlarına kadar zorlanacak ileride bu hakların daha da arttırılması ve garanti altına alınması talebiyle karşı karşıya kalmacaktır. Avrupa'daki savaşın sonucu veya durumu ne olursa olsun Fransa Bağdat tren yolu konusunda söz sahibi olmaya cesaretli olacaktır.

75. Rusya'nın sözü Türkiye'de bir yasa etkisi yaratacağı gibi Fransız finans gruplarının sözü de Türkiye'deki yatırımlar açısından son söz olacaktır. Bu durum Büyük Britanya'yı rahatsız eden çözülmesi gerektiğini düşündüğü sorunlardan sadece bir tanesidir. Büyük Britanya Levanten ekonomisi ve ekonomik yozlaşma ile işbirliği yapacak değildir. Bu yönetim biçimleri Britanya politikasına aykırıdır fakat ne yazık ki Türkiye bu tarz yönetimlere meyil göstermektedir. Bu da göstermektedir ki ulus olarak plana dezavantajlı olarak başlamaktayız. İç pazar olarak yerimizi koruyabiliriz fakat ticaret olarak çıkarlarımızı korumak ve rekabete girebilmek için uzun savaşlar vermeliyiz. Öyle ya da böyle Türkiye'nin kalkınması bizi Rusya veya Fransa ile karşı karşıya getirecektir.

76. Bu arada unutulmamalıdır ki Almanya ve Türkiye savaşta bulunduğumuz tarafı hiçbir zaman unutmayacaklardır. Rusya'nın maşası olacak bir ülkenin patronunun, bizim için iyi duygular beslemeyeceği aşikârdır. Almanya ise istediği kadar bu savaşta yenik düşmüş gözüksün ekonomik ve ticari varlığını koruyacak, Türkiye'deki etkilerini Fransız kamuflajı altında sürdürecektir. Fransız sermayedarlarının Bağdat demiryolu üzerindeki çıkarlarının büyüklüğü taleplerini sürekli kılacaktır. Bu sebeple ileride müttefiklerimiz ile Anlaşmazlıklara ve yanlış anlamalara yol açabilecek iki önemli sebebimiz bulunmaktadır. Türkler, Ruslar ile Almanlar ise Fransızlar ile olan ilişkilerimizi bozacaktır.

77. Bu koşullar altında, Hakkı Paşa ile 1914-15'de yaptığımız ve kendi çıkarlarımızı garanti altına aldığımız Anlaşmalar etkisini yitirebilir. Bu Anlaşmalar tamamen Türkiye ve Almanya'nın dostça sadık kalacağı öngörülerek yapılmış olan Anlaşmalardır. Türkiye'den uzun yıllar boyunca iyi niyet beklenmesi doğru değildir. İleride Almanya'nın yerine geçecek olan Fransa'dan ise ortaklık konusunda sadık olacağına bel bağlanamaz.

78. Türk-Alman oluşumu açısından faydalar diğer Arap aşiret ağalarından, Ermenilerin durumundan, Osmanlı ailesinin Halifeliği kaptırmasından ve sadece müttefik güçlerin bölgede ticaret yapmasına izin verilmesinden gelecektir.

79. Son olarak Türkiye için işlerin her zaman düzgün ilerleyeceğini söylemek çok güç. Borçlar, katliamlar, ayaklanmalar ve devrimler geçmişte olduğu gibi gelecekte de krizler yaratmaya devam edecek, bir kez daha bölünme sorunları karşımıza geldiğinde müttefiklerimizin yandaşlığını kaybedip Basra Körfezi'ndeki pozisyonumuzu yitirebiliriz. Bu tarz bir kriz durumunda olayları stabil bir hale getirmemek bizi istemediğimiz bir duruma sokabilir. Tren yolu sorunu bizi topraklarda hak talep etmekten alıkoyabilir, politik propaganda toplum ile olan ilişkilerimizi bozabilir ve bunlara direnç göstermeden izin vermek durumunda kalabiliriz. Bu soruları cevaplarken bazı önemli durumları göz ardı etmemeliyiz. Yeni sorumluluklar almadan Basra Körfezi'nde tamamen yerleşme şansımız olmadığını unutmamalıyız ve eğer bu fırsatı şimdi kaçırsak ileride stratejik olarak aynı koşulları yakalamayacağımızı görmemiz gerekir.

80. Planlarımızdan hangisini uygularsak uygulayalım müttefiklerimizle tek vücut olmalıyız. Koruyabileceğimiz sınırlar, saygı duyacağımız talepler ve güvenebileceğimiz araçlarımız olduğu sürece kalıcı olarak ortak bir politikada barış içinde yaşamamız mümkündür. Şu an yapım aşamasında olan Anlaşma için her türlü görüşü dikkate almalıyız. İkiyüzlü bazı arabulucular ve propagandalara kulak asmamalı, çok hassas olan bu dönemlerde hiçbir şeyin müttefiklerimizle aramızı bozmasına izin vermemeliyiz.

BÖLÜM (D) – MERKEZ DIŞI YÖNETİM SİSTEMİ İLE BAĞIMSIZ OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN KORUNMASI

81. Paragraf 70 ile ilgili olarak çok benzer fakat zorluk ve tehlikeleri ortadan kaldıran başka bir plan daha bulunmaktadır. Asya kıtası üzerinde Türkiye etnografik ve tarihi olarak beş büyük bölgeye ayrılmaktadır—Anadolu, Ermenistan, Suriye, Filistin ve Irak-Cizre. Komite Arabistan'ı farklı yaklaşımlar gerektirdiği için ayrı bırakmıştır. Türk imparatorluğu yıllardan süren kötü yönetimlerden ötürü merkezden yönetebilme özelliğini kaybetmeye başlamış ve birçok yerde de kaybetmiştir. İstanbul'un prestiji olmadan yeni merkezler yaratılmak zorundadır. Artık bölgesel yönetimleri metropolün baskısından kurtarıp kendi ayakları üzerinde durabilen

merkezler haline getirmenin ve bu bölgelerin kalkınmasını desteklemenin zamanı gelmiştir.

82. Düşman bir devletle kendi çıkarları için müttefik devletlerin barış imzalaması sıradışı olarak gözükebilir fakat müttefiklerimiz ve bizim için varılan durum farklılıklar içermektedir. Barışın maddelerinden birisi olan İstanbul'un el değiştirmesi eski bir hipotez olarak kalmış, Osmanlı yönetiminin güç kaynağı olan bir merkezin başka bir merkez ile değiştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

83. Sultan Mahmut ve Avrupa güçlerinin de defalarca Lübnan, Ermenistan, Samos ve Makedonya'da sağlamaya çalıştıkları düzen ve karışık olan Osmanlı toplum yapısını tekdüze yasalarla koruma çabaları bugün İstanbul dışına çıkamamıştır.

84. Dağılmış bir yönetim sistemi Türkiye yaşayanları için bir efsane olmanın dışına çıkmıştır. Yıllardır katı merkezi yönetim sisteminden cefa çekmiş olan Türkiye yaşayanları ve müttefik devletler bu sistemin yerel aşiret ağalığı sistemine ve yozlaşmaya sebep olduğunu yakından görmüş merkez yönetimine saygılarını ve bağlılıklarını yitirmişlerdir. Müttefiklerimiz bu tecrübelerden yararlanarak hem kendi hem de Osmanlı vatandaşlarının selameti açısından bu oluşumları engellemelidirler.

85. Bu çözüme Osmanlı Devleti'ni bir geri reform uygulaması içine sokup, Araplar ve Ermeni vatandaşların da yönetimde söz hakkı sağlanarak, şikâyetlerine acil çözümler bularak ve merkezi tehlikelerden uzak tutularak ulaşılabilir.

86. Belirtilen bu beş bölge veya eyaletler içinde Anadolu toprakları Ermenistan, Kürdistan olarak geri kalan üç bölge ise saf Arap bölgeleri olarak bölünerek her bölgenin kendisine ait karakteristiklere sahip olması sağlanabilir. Bu eyaletler kendi sınırları içerisinde kendi yerel yönetimlerine bu raporun dördüncü bölümünde belirtildiği gibi sahip olacak, barış zamanlarında yerel yönetimlerin güçleri garanti altına alınacaktır. Bu konularda detaylar aşırı önem kazandığından dolayı bu çözüm önerisi detaylı olarak analiz edilmeli, yerel yönetimde çalışacak Türk yöneticilerin güvenilirlik dereceleri göz önünde bulundurulmalıdır.

87. Bu plan Britanya'nın fazladan bir adım atmasına gerek kalmadan gelecekteki gelişmeler için yol hazırlamaktadır. Bu plan tüm bölgelerdeki Osmanlı birimleri ile uyum içerisindedir. Plandaki bir başarısızlık durumunda eyaletlerdeki Osmanlı birimleri ile yerel yönetimler tarafından sağlanabilecek ve bunlar Sultan'ın emri altında, Anadolu'da Türkiye, Ermeni ve Arap federasyonları olarak düzenlerini koruyacaklardır. En kötü durumda bile Britanya kendi stratejik ve ticari politikalarını gözden geçirmek için yeterli zamanı bulabilecektir. Açıkça görüleceği üzere üç ve beşinci eyaletler Büyük Britanya'ya verilmiş toprakları kapsamakta ve yine üçüncü eyalet Fransız küresinin büyük bir bölümünü kapsamaktadır. Bu durumda çıkarlarımız açısından iyi bir durumda olduğumuzu ve plan tamamen çökse bile ticari, politik çıkarlarımızın korunabileceğini, bu eyalet sisteminin müttefiklerimiz arasında rahatlıkla kabul edileceğini ve bölgenin istikrarı açısından yararlı olduğunu düşünmekteyiz.

88. Eğer müttefiklerimiz tarafından da kabul edilirse bu planın avantajları dikkate alınacak kıymette olup Britanya için kıymeti daha da ön plandadır. Bu avantajlar aşağıdaki gibi numaralandırılabilir.

(1) Eğer Osmanlı İmparatorluğu devam ederse bu plan bu imparatorluk içerisinde yıllardır uzakta fakat kuvvetli ve baskıcı bir yönetim altında yaşamış insanları rahatlatacak ve özgürlüklerine kavuşturacaktır.

(2) Plan müttefiklerimizin politik teorilerine uygun bir biçimde düzenlenmiş olup Arap ve Ermenilerin uzun süredir kurdukları hayallerini yerine getirmeyi hedeflemiştir.

(3) Eğer ki imparatorluğun güç kaynağı bir sekteye uğrarsa gelecekteki Türk, Ermeni ve Arap eyaletleri yönetimlerinin çekirdekleri hazırlanmış olacak.

(4) Filistin'de kurulacak olan bir yerel yönetim otomatik olarak kutsal bölgelerin paylaşımı sorununu ortadan kaldıracak.

(5) Bu plan bölge yönetimini tamamen kontrol altında tutulan yerel yönetimlere bıraktığı için Majesteleri'nin Devleti herhangi bir askeri sorumluluk altında girmemiş

olmakta ve bu da Büyük Britanya'nın fazladan bir avantaja sahip olmasına sebep olacaktır. Planın başarılı olduğu düşünülür, dört ve beşinci eyaletlerde ticari olarak ezici bir üstünlüğe kavuşabilirsek ileride tüm askeri masraflardan kurtulabiliriz. Öte yandan Osmanlı Devleti parçalanma ve çökme yoluna girerse dört ve beşinci eyaletler ile politik çıkarlarımızı korumaya devam edebiliriz. Bu eyaletleri bizim sorumluluğumuz ve kontrolümüz altında olan bağımsız eyaletler olarak ilan edebiliriz.

(6) Daha da ilerisi düşünülecek olursa Basra'da yaşayan insanlar üç vilayetten oluşan eyaletlerinin Britanya kontrolü altında kalmasını isteyebilir. Kuveyt'in de güvenlik altına alınması garantisini aldığımızda bu bölgede kalıcı olarak yerleşmemizin de aslında bir gerekliliği kalmayacaktır. Bu sorun aslında Hindistan yönetimini de yakından ilgilendiren bir sorun olup Britanya'nın Hindistan güvenliğinden elini çekip Orta Doğu'ya yoğunlaştığı tedirginlikleri yaratmıştır.

89. Bu planın dezavantajları direkt olarak ortada değildir; bu dezavantajlar daha çok pratik uygulama ile ortaya çıkabilecek ilk önce müttefikler daha sonra ise Türkiye Devleti ile aramızda yaşanabilecek sorunları kapsamaktadır.

SUNULAN DÖRT PLAN HAKKINDA GENEL SORULAR

90. Paragraf 12 de belirtilen ve Türkiye'nin Asya'daki durumunu sorgulayan sorular ortada kalmıştır.

ARABİSTAN

91. İlk olan Arabistan'ın pozisyonudur. Savaşın ortaya çıkması ile Türkiye ve Arabistan topraklarının ortak bir istikrara ulaştırılması askıya alınmıştır. Eğer bu projelerin devamı sağlanmış olsaydı iyi sonuçlarından bir tanesi Türkiye'nin Arabistan'ın güneydoğu bölgelerini tanıması olacaktı. Bölgede yaptığımız Anlaşmaların kiminle olduğu ayrılık gözetmeksizin hemen hemen hepsinde karşı tarafın isteği savaş sonrası bağımsızlık olmuştur.

92. Arabistan'da kuvvetli bir yönetim biçimi olmadan Majesteleri'nin Devleti şu an olduğundan daha fazla bir güven sağlayamayacaktır. Öte yandan olayları şu an geldikleri seviyede sahipsiz bırakmak da doğru değildir.

93. Bu bölgedeki geliştirilebilecek bir çözüm için şunlar dikkate alınmalıdır:

(1) Yerel Şefler ile yaptığımız görüşmelerin esas amaçlarının bizim çıkarlarımız olması.

(2) Basra Körfezi'nde barışa ulaşılması ve Arap Yarımadası'ndaki düşman ve dostlarımızın belirlenmesi.

(3) Kızıl Deniz geçişleri açık bırakılmalı, Arap yarımadası kıyıları ve adalarında hiçbir kuvvetin deniz üssü kurmasına izin verilmemelidir.

(4) Askeri birlik ve mühimmat taşımının bu bölgede yasak hale getirilmesi.

(5) Kuveyt ve Mezopotamya gibi Büyük Britanya'ya ayrılmış bölgelerin Arabistan'ın orta kesimlerinden gelecek bir tehdide karşı hazırlıklı olması.

94. Bu duruma ulaşmanın bir metodu da tüm Arabistan Yarımadası'nı Britanya bölgesi haline getirip yerel yönetimlerle çok fazla içli dışlı olmadan baskı ve emirlerimiz altına almaktır. Fakat bu metot bu raporun üçüncü paragrafındaki çözümlerle uyuşmamaktadır.

ERMENİSTAN

95. Bu ülkedeki toplumun büyük çoğunluğu Türkiye ile imzalanacak barış Anlaşmasından sonra Ermeni sorununun çözüme ulaşacağını düşünmektedir. Komite toplumun bu sorunları daha ileriye taşımakta istekli olup olmadığını veya yeterliliğe sahip olup olmadıklarını göz ardı edip beki de Ermenistan'ın Rus baskısına girmesinin sorunu kendiliğinden çözmesini sağlayacağını düşünmektedir. Fakat Komite az da olsa bir kısım yerleşimin çözüm önerisi içinde bulunmasının gerekli olduğunu düşünmektedir.

FİLİSTİN

96. Komite halen bu bölge için öngörülerde bulunmak istemese de Filistin topraklarının Büyük Britanya'ya ayrılan bölge içerisinde kalması sebebiyle bu bölge ve içinde barındırdığı kutsal bölgeler için de kararlar alınmalı fakat bu bölge diğer bölgelere göre ayrıcalık gösterdiği için ayrı çözüm önerilerine ihtiyaç vardır. Fransızların bu bölgeyi ele geçirme istekleri hem yerli halkın hem de dünya devletlerinin tepkisini ağır bir biçimde üzerine çekmiştir.

SONUÇLAR

97. Yüzyıl boyunca Avrupa tarihinde sabit bir fenomen yaşanmaktadır. Derebeylikler gelmiş ve geçmiş, eyaletler büyümüş ve küçülmüş, sınırların bazıları büyümüş bazıları ise küçülmüştür fakat çeşitli savaş ve barışlar sonrası Türkiye Avrupa içerisinde büyük topraklar kaybetmiştir. İkinci Mahmut ve Abdülmecit'in çabalarına rağmen beşinci Muhammet ile Türkler boğazın öbür tarafına atılma durumuna gelmişlerdir.

98. Türklerin Avrupa'da kaldığı süre boyunca kalıcı bir yerleşime geçmelerinin imkânı yoktu fakat bu bölgeden sonunda çıkarılmaları ile bölgede sonunda bir istikrara ulaşılabilir. Bu sebepten Komite Britanya çıkarları için çalışırken bir yandan da Türklere Anadolu'da belirli bir bölgede kesin ve kalıcı olan bir bölge tahsis etmeye çalışmıştır. Komite olarak bunun için en iyi çözümün Plan (D) olduğunu düşünmekteyiz. Plan (A) Türkleri Anadolu'da küçük bir krallık haline sokmaya çalışmakta ve Plan (B)'de belirtilenler bölgenin her zaman güvende olma koşuluna dayanmaktadır. Plan (C)'de belirtilen Osmanlı Devleti'nin merkezi bir yönetime dayandırılması sistemi ise Büyük Britanya'nın gelecekteki çıkarlarına tamamen ters düşmektedir.

99. Sonuç olarak Komitenin Plan(D) diye bahsettiği çözüm önerisi Türkiye ve Büyük Britanya Devletleri'nin her ikisi açısından da en iyi çözüm olarak gözükmektedir. Osmanlı görünürde eskisi gibi güçlü olarak devamlılığını koruyacak fakat eyalet

sistemine bölünmüş yönetim biçimi Britanya müdahalelerini kolaylaştıracak böylece her iki ülkenin ve bölgenin insanları da mutlu ve istikrarlı bir şekilde yaşayacaktır.

100. Komitenin tüm yapmış olduğu öngörüler savaşın Türkiye ve Almanya tarafından kaybedilmesi düşünülerek yapılmış tahminlerdir fakat savaş sonucunda Almanya'ya Türkiye üzerinde biraz da olsa bir hak bırakmamızın mecbur olduğu bir seviyeye gelebilir. Böyle bir durumda Komite'nin sunduğu çözüm önerileri tekrar gözden geçirilmek zorunda kalabilir. Öte yandan koşullar ne olursa olsun şu zorunlulukların değişmeyeceği düşünülmektedir.

(1) Gelecekte ve şimdi var olan Büyük Britanya çıkarlarının Hayfa-Revandiz hattının güneyinde kalan kısımları Anlaşma yapan devletlerce her ne olursa olsun kabul edilmeli.

(2) Almanya ile barış görüşmelerinden en asgari talebimiz bu hattın güneyinde Alman hareketlerinin hepsinin Britanya tarafından kontrol edilmesi ve Britanya'nın Bağdat tren yolunun kontrolünü elinde tutması olmalıdır.

(3) Türkiye şu durumu kabul etmelidir:--

Basra Körfezi'ndeki durumumuzun kabulü, pazarlarda Britanya mallarının korunması, tren yollarında ayrımcılık yapılmaması, Kuveyt'deki isteklerimizin yerine getirilmesi, Şatt-ül Arap, Fırat ve Dicle nehirleri ve çevresinin düzene sokulması.

Kaynak: J.C.Hurewitz, "The Middle East and North Africa in world politics", Yale University Press, New Haven 1975, s.26-46.

The McMahon-Hussein Correspondence

14 July 1915 - 10 March 1916

No. 1.

From Sharif Hussein,

July 14, 1915

Whereas the whole of the Arab nation without any exception have decided in these last years to accomplish their freedom, and grasp the reins of their administration both in theory and practice; and whereas they have found and felt that it is in the interest of the Government of Great Britain to support them and aid them in the attainment of their firm and lawful intentions (which are based upon the maintenance of the honour and dignity of their life) without any ulterior motives whatsoever unconnected with this object;

And whereas it is to their (the Arabs') interest also to prefer the assistance of the Government of Great Britain in consideration of their geographic position and economic interests, and also of the attitude of the above-mentioned Government, which is known to both nations and therefore need not be emphasized;

For these reasons the Arab nation sees fit to limit themselves, as time is short, to asking the Government of Great Britain, if it should think fit, for the approval, through her deputy or representative, of the following fundamental propositions, leaving out all things considered secondary in comparison with these, so that it may prepare all means necessary for attaining this noble purpose, until such time as it finds occasion for making the actual negotiations:-

Firstly.- England will acknowledge the independence of the Arab countries, bounded on the north by Mersina and Adana up to the 37th degree of latitude, on which degree fall Birijik, Urfa, Mardin, Midiat, Jezirat (Ibn 'Umar), Amadia, up to the border of Persia; on the east by the borders of Persia up to the Gulf of Basra; on the south by the Indian Ocean, with the exception of the position of Aden to remain as it is; on the west by the Red Sea, the Mediterranean Sea up to Mersina. England to approve the proclamation of an Arab Khalifate of Islam.

Secondly.- The Arab Government of the Sherif will acknowledge that England shall have the preference in all economic enterprises in the Arab countries whenever conditions of enterprises are otherwise equal.

Thirdly.- For the security of this Arab independence and the certainty of such preference of economic enterprises, both high contracting parties will offer mutual assistance, to the best ability of their military and naval forces, to face any foreign Power which may attack either party. Peace not to be decided without agreement of both parties.

Fourthly.- If one of the parties enters into an aggressive conflict, the other party will assume a neutral attitude, and in case of such party wishing the other to join forces, both to meet and discuss the conditions.

Fifthly.- England will acknowledge the abolition of foreign privileges in the Arab countries, and will assist the Government of the Sherif in an International Convention for confirming such abolition.

Sixthly.- Articles 3 and 4 of this treaty will remain in vigour for fifteen years, and, if either wishes it to be renewed, one year's notice before lapse of treaty is to be given.

Consequently, and as the whole of the Arab nation have (praise be to God) agreed and united for the attainment, at all costs and finally, of this noble object, they beg the Government of Great Britain to answer them positively or negatively in a period of thirty days after receiving this intimation; and if this period should lapse before they receive an answer, they reserve to themselves complete freedom of action. Moreover, we (the Sherif's family) will consider ourselves free in work and deed from the bonds of our previous declaration which we made through Ali Effendi.

No. 2.

To his Highness the Sherif Hussein.

August 30, 1915

WE have the honour to thank you for your frank expressions of the sincerity of your feeling towards England. We rejoice, moreover, that your Highness and your people are of one opinion-that Arab interests are English interests and English Arab. To this intent 'we confirm to you the terms of Lord Kitchener's message, which reached you by the hand of Ali Effendi, and in which was stated clearly our desire for the independence of Arabia and its inhabitants, together with our approval of the Arab Khalifate when it should be proclaimed. We declare once more that His Majesty's Government would welcome the resumption of the Khalifate by an Arab of true race. With regard to the questions of limits and boundaries, it would appear to be premature to consume our time in discussing such details in the heat of war, and while, in many portions of them, the Turk is up to now in effective occupation; especially as we have learned, with surprise and regret, that some of the Arabs in those very parts, far from assisting us, are neglecting this their supreme opportunity and are lending their arms to the German and the Turk, to the new despoiler and the old oppressor.

Nevertheless, we are ready to send your Highness for the Holy Cities and the noble Arabs the charitable offerings of Egypt so soon as your Highness shall inform us how and where they should be delivered. We are, moreover, arranging for this your messenger to be admitted and helped on any journey he may make to ourselves.

Friendly reassurances. Salutations!

A. H. McMAHON.

No. 3.

From Husayn to McMahan,

September 9, 1915

To his Excellency the Most Exalted, the Most Eminent-the British High Commissioner in Egypt; may God grant him Success.

With great cheerfulness and delight I received your letter dated the 19th Shawal, 1333 (the 30th August, 1915), and have given it great consideration and regard, in spite of the impression I received from it of ambiguity and its tone of coldness and hesitation with regard to our essential point.

It is necessary to make clear to your Excellency our sincerity towards the illustrious British Empire and our confession of preference for it in all cases and matters and under all forms and circumstances. The real interests of the followers of our religion necessitate this.

Nevertheless, your Excellency will pardon me and permit me to say clearly that the coolness and hesitation which you have displayed in the question of the limits and boundaries by saying that the discussion of these at present is of no use and is a loss of time, and that they are still in the hands of the Government which is ruling them, &c., might be taken to infer an estrangement or something of the sort.

As the limits and boundaries demanded are not those of one person whom we should satisfy and with whom we should discuss them after the war is over, but our peoples have seen that the life of their new proposal is bound at least by these limits and their word is united on this.

Therefore, they have found it necessary first to discuss this point with the Power in whom they now have their confidence and trust as a final appeal, viz., the illustrious British Empire.

Their reason for this union and confidence is mutual interest, the necessity of regulating territorial divisions and the feelings of their inhabitants, so that they may know how to base their future and life, so not to meet her (England?) or any of her

Allies in opposition to their resolution which would produce a contrary issue, which God forbid.

For the object is, honourable Minister, the truth which is established on a basis which guarantees the essential sources of life in future.

Yet within these limits they have not included places inhabited by a foreign race. It is a vain show of words and titles.

May God have mercy on the Khalifate and comfort Moslems in it.

I am confident that your Excellency will not doubt that it is not I personally who am demanding of these limits which include only our race, but that they are all proposals of the people, who, in short, believe that they are necessary for economic life.

Is this not right, your Excellency the Minister?

In a word, your high Excellency, we are firm in our sincerity and declaring our preference for loyalty towards you, whether you are satisfied with us, as has been said, or angry.

With reference to your remark in your letter above mentioned that some of our people are still doing their utmost in promoting the interests of Turkey, your goodness (lit. "perfectness") would not permit you to make this an excuse for the tone of coldness and hesitation with regard to our demands, demands which I cannot admit that you, as a man of sound opinion, will deny to be necessary for our existence; nay, they are the essential essence of our life, material and moral.

Up to the present moment I am myself with all my might carrying out in my country all things in conformity with the Islamic law, all things which tend to benefit the rest of the Kingdom, and I shall continue to do so until it pleases God to order otherwise.

In order to reassure your Excellency I can declare that the whole country, together with those who you say are submitting themselves to Turco-German orders, are all waiting the result of these negotiations, which are dependent only on your refusal or acceptance of the question of the limits and on your declaration of safeguarding their religion first and then the rest of rights from any harm or danger.

Whatever the illustrious Government of Great Britain finds conformable to its policy on this subject, communicate it to us and specify to us the course we should follow.

In all cases it is only God's will which shall be executed, and it is God who is the real factor in everything.

With regard to our demand for grain for the natives, and the moneys ("surras") known to the Wakfs' Ministry and all other articles sent here with pilgrims' caravans, high Excellency, my intention in this matter is to confirm your proclamations to the whole world, and especially to the Moslem world, that your antagonism is confined only to the party which has usurped the rights of the Khalifate in which are included the rights of all Moslems.

Moreover the said grain is from the special Wakfs and has nothing to do with politics.

If you think it should be, let the grain of the two years be transported in a special steamer to Jedda in an official manner, in the name of all the natives as usual, and the captain of the steamer or the special "Mamur" detailed as usual every year to hand it over on his arrival at the port will send to the Governor of Jedda asking for the Mamur of the grain at Jedda or a responsible official to take over the grain and give the necessary receipt signed by the said Mamur, that is the Mamur of the grain himself. He should make it a condition that he would (? not) accept any receipt but that signed by this Mamur.

Let the captain of the steamer or the "Mamur" (detailed with the grain) be instructed that if he finds anything contrary to this arrangement he should warn them that he will return home with the cargo. Thereupon the Mamur and the special committee detailed with him, which is known as the committee of the grain for the natives, will take over the grain in the proper form.

Please accept my best regards and salutations.

If you choose to send a reply to this, please send it with the bearer.

29th Shawal, 1333.

No. 4.

October 24, 1915

I have received your letter of the 29th Shawal, 1333, with much pleasure and your expressions of friendliness and sincerity have given me the greatest satisfaction.

I regret that you should have received from my last letter the impression that I regarded the question of the limits and boundaries with coldness and hesitation; such was not the case, but it appeared to me that the time had not yet come when that question could be discussed in a conclusive manner.

I have realised, however, from your last letter that you regard this question as one of vital and urgent importance. I have, therefore, lost no time in informing the Government of Great Britain of the contents of your letter, and it is with great pleasure that I communicate to you on their behalf the following statement, which I am confident you will receive with satisfaction:-

The two districts of Mersina and Alexandretta and portions of Syria lying to the west of the districts of Damascus, Homs, Hama and Aleppo cannot be said to be purely Arab, and should be excluded from the limits demanded.

With the above modification, and without prejudice of our existing treaties with Arab chiefs, we accept those limits.

As for those regions lying within those frontiers wherein Great Britain is free to act without detriment to the interest of her ally, France, I am empowered in the name of the Government of Great Britain to give the following assurances and make the following reply to your letter:-

(1) Subject to the above modifications, Great Britain is prepared to recognize and support the independence of the Arabs in all the regions within the limits demanded by the Sherif of Mecca.

(2) Great Britain will guarantee the Holy Places against all external aggression and will recognise their inviolability.

(3) When the situation admits, Great Britain will give to the Arabs her advice and will assist them to establish what may appear to be the most suitable forms of government in those various territories.

(4) On the other hand, it is understood that the Arabs have decided to seek the advice and guidance of Great Britain only, and that such European advisers and officials as may be required for the formation of a sound form of administration will be British.

(5) With regard to the vilayets of Baghdad and Basra, the Arabs will recognise that the established position and interests of Great Britain necessitate special administrative arrangements in order to secure these territories from foreign aggression, to promote the welfare of the local populations and to safeguard our mutual economic interests.

I am convinced that this declaration will assure you beyond all possible doubt of the sympathy of Great Britain towards the aspirations of her friends the Arabs and will result in a firm and lasting alliance, the immediate results of which will be the expulsion of the Turks from the Arab countries and the freeing of the Arab peoples from the Turkish yoke, which for so many years has pressed heavily upon them.

I have confined myself in this letter to the more vital and important questions, and if there are any other matters dealt with in your letter which I have omitted to mention, we may discuss them at some convenient date in the future.

It was with very great relief and satisfaction that I heard of the safe arrival of the Holy Carpet and the accompanying offerings which, thanks to the clearness of your directions and the excellence of your arrangements, were landed without trouble or mishap in spite of the dangers and difficulties occasioned by the present sad war. May God soon bring a lasting peace and freedom to all peoples!

I am sending this letter by the hand of your trusted and excellent messenger, Sheikh Mohammed Ibn Arif Ibn Uraifan, and he will inform you of the various matters of interest, but of less vital importance, which I have not mentioned in this letter.

(Compliments.)

A. HENRY McMAHON

No. 5.

November 5, 1915

(In the name of God, the Merciful, the Compassionate!)

To his Excellency the most exalted and eminent Minister who is endowed with the highest authority and soundness of opinion. May God guide him to do His Will!

I RECEIVED with great pleasure your honoured letter, dated the 15th Zil Hijja (the 24th October, 1915), to which I beg to answer as follows:

1. In order to facilitate an agreement and to render a service to Islam, and at the same time to avoid all that may cause Islam troubles and hardships-seeing moreover that we have great consideration for the distinguished qualities and dispositions of the Government of Great Britain-we renounce our insistence on the inclusion of the vilayets of Mersina and Adana in the Arab Kingdom. But the two vilayets of Aleppo and Beirut and their sea coasts are purely Arab vilayets, and there is no difference between a Moslem and a Christian Arab: they are both descendants of one forefather.

We Moslems will follow the footsteps of the Commander of the Faithful Omar ibn Khattab, and other Khalifs succeeding him, who ordained in the laws of the Moslem Faith that Moslems should treat the Christians as they treat themselves. He, Omar, declared with reference to Christians: "They will have the same privileges

and submit to the same duties as ourselves." They will thus enjoy their civic rights in as much as it accords with the general interests of the whole nation.

2. As the Iraqi vilayets are parts of the pure Arab Kingdom, and were in fact the seat of its Government in the time of Ali ibn Abu Talib, and in the time of all the Khalifs who succeeded him; and as in them began the civilisation of the Arabs, and as their towns were the first towns built in Islam where the Arab power became so great; therefore they are greatly valued by all Arabs far and near, and their traditions cannot be forgotten by them. Consequently, we cannot satisfy the Arab nations or make them submit to give us such a title to nobility. But in order to render an accord easy, and taking into consideration the assurances mentioned in the fifth article of your letter to keep and guard our mutual interests in that country as they are one and the same, for all these reasons we might agree to leave under the British administration for a short time those districts now occupied by the British troops without the rights of either party being prejudiced thereby (especially those of the Arab nation; which interests are to it economic and vital), and against a suitable sum paid as compensation to the Arab Kingdom for the period of occupation, in order to meet the expenses which every new kingdom is bound to support; at the same time respecting your agreements with the Sheikhs of those districts, and especially those which are essential.

3. In your desire to hasten the movement we see not only advantages, but grounds of apprehension. The first of these grounds is the fear of the blame of the Moslems of the opposite party (as has already happened in the past), who would declare that we have revolted against Islam and ruined its forces. The second is that, standing in the face of Turkey which is supported by all the forces of Germany, we do not know what Great Britain and her Allies would do if one of the Entente Powers were weakened and obliged to make peace. We fear that the Arab nation will then be left alone in the face of Turkey together with her allies, but we would not at all mind if we were to face the Turks alone. Therefore it is necessary to take these points into consideration in order to avoid a peace being concluded in which the parties concerned may decide the fate of our people as if we had taken part in the war without making good our claims to official consideration.

4. The Arab nation has a strong belief that after this war is over the Turks under German influence will direct their efforts to provoke the Arabs and violate their rights, both material and moral, to wipe out their nobility and honour and reduce them to utter submission as they are determined to ruin them entirely. The reasons for the slowness shown in our action have already been stated.

5. When the Arabs know the Government of Great Britain is their ally who will not leave them to themselves at the conclusion of peace in the face of Turkey and Germany, and that she will support and will effectively defend them, then to enter the war at once will, no doubt, be in conformity with the general interest of the Arabs.

6. Our letter dated the 29th Shau'al, 1333 (the 9th September, 1915), saves us the trouble of repeating our opinions as to articles 3 and 4 of your honoured last letter regarding administration, Government advisers and officials, especially as you have declared, exalted Minister, that you will not interfere with internal affairs.

7. The arrival of a clear and definite answer as soon as possible to the above proposals is expected. We have done our utmost in making concessions in order to come to an agreement satisfying both parties. We know that our lot in this war will be either a success, which will guarantee to the Arabs a life becoming their past history, or destruction in the attempt to attain their objects. Had it not been for the determination which I see in the Arabs for the attainment of their objects, I would have preferred to seclude myself on one of the heights of a mountain, but they, the Arabs, have insisted that I should guide the movement to this end.

May God keep you safe and victorious, as we devoutly hope and desire.

27th Zil Hijja, 1333.

No. 6.

To Sherif Hussein:

December 14, 1915

(After customary greetings and acknowledgment of previous letter.)

I AM gratified to observe that you agree to the exclusion of the districts of Mersina and Adana from boundaries of the Arab territories.

I also note with great pleasure and satisfaction your assurances that the Arabs are determined to act in conformity with the precepts laid down by Omar Ibn Khattab and the early Khalifs, which secure the rights and privileges of all religions alike.

In stating that the Arabs are ready to recognise and respect all our treaties with Arab chiefs, it is, of course, understood that this will apply to all territories included in the Arab Kingdom, as the Government of Great Britain cannot repudiate engagements which already exist.

With regard to the vilayets of Aleppo and Beirut, the Government of Great Britain have fully understood and taken careful note of your observations, but, as the interests of our ally, France, are involved in them both, the question will require careful consideration and a further communication on the subject will be addressed to you in due course.

The Government of Great Britain, as I have already informed you, are ready to give all guarantees of assistance and support within their power to the Arab Kingdom, but their interests demand, as you yourself have recognised, a friendly and stable administration in the vilayet of Bagdad, and the adequate safeguarding of these interests calls for a much fuller and more detailed consideration than the present situation and the urgency of these negotiations permit.

We fully appreciate your desire for caution, and have no wish to urge you to hasty action, which might jeopardise the eventual success of your projects, but, in the meantime, it is most essential that you should spare no effort to attach all the Arab peoples to our united cause and urge them to afford no assistance to our enemies.

It is on the success of these efforts and on the more active measures which the Arabs may hereafter take in support of our cause, when the time for action comes, that the permanence and strength of our agreement must depend.

Under these circumstances I am further directed by the Government of Great Britain to inform you that you may rest assured that Great Britain has no intention of concluding any peace in terms of which the freedom of the Arab peoples from German and Turkish domination does not form an essential condition.

As an earnest of our intentions, and in order to aid you in your efforts in our joint cause, I am sending you by your trustworthy messenger a sum of twenty thousand pounds.

(Customary ending.)

H. McMAHON.

No. 7.

January 1, 1916

(In the name of God, the Merciful, the Compassionate!)

To his Excellency the eminent, energetic and magnanimous Minister.

WE received from the bearer your letter, dated the 9th Safar (the 14th December, 1915), with great respect and honour, and I have understood its contents, which caused me the greatest pleasure and satisfaction, as it removed that which had made me uneasy.

Your honour will have realised, after the arrival of Mohammed (Faroki) Sherif and his interview with you, that all our procedure up to the present was of no personal inclination or the like, which would have been wholly unintelligible, but that everything was the result of the decisions and desires of our peoples, and that we are but transmitters and executants of such decisions and desires in the position they (our people) have pressed upon us.

These truths are, in my opinion, very important and deserve your honour's special attention and consideration.

With regard to what had been stated in your honoured communication concerning El Iraq as to the matter of compensation for the period of occupation, we, in order to strengthen the confidence of Great Britain in our attitude and in our words and actions, really and veritably, and in order to give her evidence of our certainty and assurance in trusting her glorious Government, leave the determination of the amount to the perception of her wisdom and justice.

As regards the northern parts and their coasts, we have already stated in our previous letter what were the utmost possible modifications, and all this was only done so to fulfill those aspirations whose attainment is desired by the will of the Blessed and Supreme God. It is this same feeling and desire which impelled us to avoid what may possibly injure the alliance of Great Britain and France and the agreement made between them during the present wars and calamities; yet we find it our duty that the eminent minister should be sure that, at the first opportunity after this war is finished, we shall ask you (what we avert our eyes from to-day) for what we now leave to France in Beirut and its coasts.

I do not find it necessary to draw your attention to the fact that our plan is of greater security to the interests and protection of the rights of Great Britain than it is to us, and will necessarily be so whatever may happen, so that Great Britain may finally see her friends in that contentment and advancement which she is endeavouring to establish for them now, especially as her Allies being neighbours to us will be the germ of difficulties and discussion with which there will be no peaceful conditions. In addition to which the citizens of Beirut will decidedly never accept such dismemberment, and they may oblige us to undertake new measures which may exercise Great Britain, certainly not less than her present troubles, because of our belief and certainty in the reciprocity and indeed the identity of our interests, which is the only cause that caused us never to care to negotiate with any other Power but you. Consequently, it is impossible to allow any derogation that gives France, or any other Power, a span of land in those regions.

I declare this, and I have a strong belief, which the living will inherit from the dead, in the declarations which you give in the conclusion of your honoured letter.

Therefore, the honourable and eminent Minister should believe and be sure, together with Great Britain, that we still remain firm to our resolution which Storrs learnt from us two years ago, for which we await the opportunity suitable to our situation, especially in view of that action the time of which has now come near and which destiny drives towards us with great haste and clearness, so that we and those who are of our opinion may have reasons for such action against any criticisms or responsibilities imposed upon us in future.

Your expression "we do not want to push you to any hasty action which might jeopardise the success of your aim" does not need any more explanation except what we may ask for, when necessary, such as arms, ammunition, &c.

I deem this sufficient, as I have occupied much of your Honour's time. I beg to offer you my great veneration and respect.

25th Safar, 1334.

No. 8.

January 25, 1916

(After customary greetings.)

WE have received with great pleasure and satisfaction your letter of the 25th Safar (the 1st January) at the hands of your trusty messenger, who has also transmitted to us your verbal messages.

We fully realise and entirely appreciate the motives which guide you in this important question, and we know well that you are acting entirely in the interests of the Arab peoples and with no thought beyond their welfare.

We take note of your remarks concerning the vilayet of Baghdad a", and will take the question into careful consideration when the enemy has been defeated and the time for peaceful settlement arrives.

As regards the northern parts, we note with satisfaction your desire to avoid anything which might possibly injure the alliance of Great Britain and France. It is,

as you know, our fixed determination that nothing shall be permitted to interfere in the slightest degree with our united prosecution of this war to a victorious conclusion. Moreover, when the victory has been won, the friendship of Great Britain and France will become yet more firm and enduring, cemented by the blood of Englishmen and Frenchmen who have died side by side fighting for the cause of right and liberty.

In this great cause Arabia is now associated, and God grant that the result of our mutual efforts and co-operation will bind us in a lasting friendship to the mutual welfare and happiness of us all.

We are greatly pleased to hear of the action you are taking to win all the Arabs over to our joint cause, and to dissuade them from giving any assistance to our enemies, and we leave it to your discretion to seize the most favourable moment for further and more decided measures.

You will doubtless inform us by the bearer of this letter of any manner in which we can assist you and your requests will always receive our immediate consideration.

You will have heard how El Sayed Ahmed el Sherif el Senussi has been beguiled by evil advice into hostile action, and it will be a great grief to you to know that he has been so far forgetful of the interests of the Arabs as to throw in his lot with our enemies. Misfortune has now overtaken him, and we trust that this will show him his error and lead him to peace for the sake of his poor misguided followers.

We are sending this letter by the hand of your good messenger, who will also bring to you all our news.

With salaams.

H. McMAHON.

No. 9.

February 18, 1916

(In the name of the Merciful, the Compassionate!)

To the most noble His Excellency the High Commissioner. May God protect Vim. (After compliments and respects.)

WE received your Excellency's letter dated 25th Rabi El Awal, and its contents filled us with the utmost pleasure and satisfaction at the attainment of the required understanding and the intimacy desired. I ask God to make easy our purposes and prosper our endeavours. Your Excellency will understand the work that is being done, and the reasons for it from the following: --

Firstly.-We had informed your Excellency that we had sent one of our sons to Syria to command the operations deemed necessary there. We have received a detailed report from him stating that the tyrannies of the Government there have not left of the persons upon whom they could depend, whether of the different ranks of soldiers or of others, save only a few, and those of secondary importance; and that he is awaiting the arrival of the forces announced from different places, especially from the people of the country and the surrounding Arab regions as Aleppo and the south of Mosul, whose total is calculated at not less than 100,000 by their estimate; and he intends, if the majority of the forces mentioned are Arab, to begin the movement by them; and, if otherwise, that is, of the Turks or others, he will observe their advance to the Canal, and when they begin to fight, his movements upon them will be different to what they expect.

Secondly.--We purposed sending our eldest son to Medina with sufficient forces to strengthen his brother (who is) in Syria, and with every possibility of occupying the railway line, or carrying out such operations as circumstances may admit. This is the beginning of the principal movement, and we are satisfied in its beginning with what he had levied as guards to keep the interior of the country quiet; they are of the people of Hejaz only, for many reasons, which it would take too long to set forth; chiefly the difficulties in the way of providing their necessities with

secrecy and speed (although this precaution was not necessary) and to make it easy to bring reinforcements when needed; this is the summary of what you wished to understand. In my opinion it is sufficient, and it is to be taken as a foundation and a standard as to our actions in the face of all changes and unforeseen events which the sequence of events may show. It remains for us to state what we need at present:

Firstly.--The amount of #50,000 in gold for the monthly pay of the troops levied, and other things the necessity of which needs no explanation. We beg you to send it with all possible haste.

Secondly.--20,000 sacks of rice, 15,000 sacks of flour, 3,000 sacks of barley, 150 sacks of coffee, 150 sacks of sugar, 5,000 rifles of the modern pattern and the necessary ammunition, and 100 boxes of the two sample cartridges (enclosed) and of Martini-Henry cartridges and "Aza," that is those of the rifles of the factory of St. Etienne in France, for the use of those two kinds of rifles of our tribes; it would not be amiss to send 500 boxes of both kinds.

Thirdly.--We think it better that the place of deposit of all these things should be Port Sudan.

Fourthly.--As the above provisions and munitions are not needed until the beginning of the movement (of which we will inform you officially), they should remain at the above place, and when we need them we will inform the Governor there of the place to which they may be conveyed, and of the intermediaries who will carry orders for receiving them.

Fifthly.--The money required should be sent at once to the Governor of Port Sudan, and a confidential agent will be sent by us to receive it, either all at once, or in two installments, according as he is able, and this (S) is the (secret) sign to be recognized for accepting the man.

Sixthly.--Our envoy who will receive the money will be sent to Port Sudan in three weeks' time, that is to say, he will be there on the 5th Jamad Awal

(9th March) with a letter from us addressed to Al Khawaga Elias Effendi, saying that he (Elias) will pay him, in accordance with the letter, the rent of our properties, and the signature will be clear in our name, but we will instruct him to ask for the Governor of the place, whom you will apprise of this person's arrival. After perusal of the letter, the money should be given to him on condition that no discussion whatever is to be made with him of any question concerning us. We beg you most emphatically not to tell him anything, keeping this affair secret, and he should be treated apparently as if he were nothing out of the way.

Let it not be thought that our appointment of another man results from lack of confidence in the bearer; it is only to avoid waste of time, for we are appointing him to a task elsewhere. At the same time we beg you not to embark or send him in a steamer, or officially, the means already arranged being sufficient.

Seventhly.--Our representative, bearer of the present letter, has been definitely instructed to ensure the arrival of this, and I think that his mission this time is finished since the condition of things is known both in general and in detail, and there is no need for sending anyone else. In case of need for sending information, it will come from us; yet as our next representative will reach you after three weeks, you may prepare instructions for him to take back. Yet let him be treated simply in appearance.

Eighthly.--Let the British Government consider this military expenditure in accordance with the books which will be furnished it, explaining how the money has been spent.

To conclude, my best and numberless salutations beyond all increase.

14 Rabi al Akhar, 1334.

No. 10.

March 10, 1916

(After customary greetings.)

We have received your letter of the 14th Rabi el Akhar (the 18th February), duly delivered by your trusted messenger.

We are grateful to note the active measures which you propose to take. We consider them the most suitable in the existing circumstances, and they have the approval of His Majesty's Government. I am pleased to be able to inform you that His Majesty's Government have approved of meeting your requests, and that which you asked to be sent with all haste is being despatched with your messenger, who is also the bearer of this letter.

The remainder will be collected as quickly as possible and will be deposited at Port Sudan, where it will remain until we hear from you officially of the beginning of the movement and of the places to which they may be conveyed and the intermediaries who will carry out the orders for receiving them.

The necessary instructions, as set forth in your letter, have been issued to the Governor at Port Sudan, and he will arrange everything in accordance with your wishes.

Your representative who brought your last letter has been duly facilitated in his journey to Jeizan, and every assistance has been given him in his mission, which we trust will be crowned with good results.

We have arranged that, on completion, he will be brought to Port Sudan, whence he will proceed by the safest means to join you and report the results of his work.

We take the opportunity, in sending this letter, to explain to you a matter which might otherwise not have been clear to you, and which might have given rise to misunderstanding. There are various Turkish posts and small garrisons along the

coasts of Arabia who are hostile to us, and who are said to be planning injury to our naval interests in the Red Sea. We may, therefore, find it necessary to take hostile measures against these posts and garrisons, but we have issued strict instructions that every care must be taken by our ships to differentiate between the hostile Turkish garrisons and the innocent Arab inhabitants, towards whom we entertain such friendly feelings.

We give you notice of this matter in case distorted and false reports may reach you of the reasons for any action which we may be obliged to take.

We have heard rumours that our mutual enemies are endeavouring to construct boats for the purpose of laying mines in the Red Sea, and of otherwise injuring our interests there, and we beg of you that you will give us early information should you receive any confirmation of such reports.

We have heard that Ibn Rashid has been selling large quantities of camels to the Turks, which are being sent up to Damascus.

We hope that you will be able to use influence with him in order that he may cease from this practice and, if he still persists, that you will be able to arrange for the Arabs who lie between him and Syria to seize the camels as they pass, a procedure which will be to our mutual advantage.

I am glad to be able to inform you that those misguided Arabs under Sayed Ahmed el Senussi, who have fallen victims to the wiles of Turkish and German intriguers, are now beginning to see the error of their ways, and are coming in to us in large numbers, asking for forgiveness and friendship.

We have severely defeated the forces which these intriguers had collected against us, and the eyes of the Arabs are now becoming open to the deceit which has been practiced upon them.

The capture of Erzerum, and the defeats sustained by the Turks in the Caucasus, are having a great effect in our favour, and are greatly helping the cause for which we are both working.

We ask God to prosper your endeavors and to further the work which you have taken in hand.

In conclusion, we beg you to accept our warmest salutations and expressions of friendship.

A. H. McMAHON

**Büyük Britanya'nın Arap Bağımsızlığını Desteklediği Belgeler:
Hüseyin-McMahon Mektupları, 1915-1916**

No. 1.

Mekke Şerifi'nin Majesteleri'nin Kahire'deki baş elçisi Sir Henry McMahon'a yazdığı mektubun tercümesi.

Saygılar ile:

Temmuz 14,1915

Öyle görünmektedir ki Arap ulusu son yıllarda özgür yaşamayı, kendi bağımsız yönetimlerini kurmaya yasal ve demokratik olarak karar vermiş olup bu geçiş süresince Büyük Britanya Devleti'nin yardımlarını almaya isteklidirler.

Arap Emirliklerinin kuruluşu aşamasında Büyük Britanya'nın yol göstericiliği, bölgedeki güvenliği açısından sorumluluk sahibi olması ve yönetimdeki söz sahipliğini sürdürmesi bu derin süreçte Arap ulusunun yararına olacaktır.

Bu sebeplerden ötürü Arap ulusu zamanın kısa olmasıyla beraber aşağıda maddelendirilmiş şartlar dışındakileri bir kenara bırakarak kendilerini istekli olarak sınırlandırmıştır.

Bir.- İngiltere'nin kuzeyde Mersin ve Adana ile 37'inci paralelin kapsadığı Urfa, Mardin, Midyat, Cizre ve İran'ın kuzey sınırlarına kadar olan bölge ile, doğuda İran Basra Körfezi ile, güneyde Aden bölgesi dışında Hint Okyanusu ile, batıda ise Kızıl Deniz ve Mersin'e kadar uzanan Akdeniz kıyıları ile sınırlandırılmış bölgede Arap devletlerinin bağımsızlığını tanıması. İngiltere'nin Arap olan bir İslam Halifeliği'ni onaylaması.

İki.- Arap Devletleri'ndeki finansal kuruluşların gücü ve ekonomik seviye eşit bir duruma gelinceye kadar İngiltere'nin ekonomik kuruluşların yönetimini üslenmesini Arap yönetimlerini kabul etmesi.

Üç.- Arap bağımsızlığının güvenliği ve ekonomik eşitliğin sağlanması adına iki yönetimin de ortak asistanlık sunması ve dışarıdan gelebilecek bir tehtide karşı iki

yönetimin de askeri güçlerini birleştirmesi. Barışın iki tarafında tamamen kabul etmemesi durumunda ilan edilememesi.

Dört.- İki yönetimden herhangi birinin bir gerginlik durumuna girmesi durumunda diğer yönetim biriminin tarafsız durumunu koruması ve eğer gerginlik altında olan yönetimin askeri yardım talep etmesi durumunda iki yönetimin bir araya gelip durumu ortak olarak değerlendirmesi.

Beş.- İngiltere'nin Arap devletlerinin uluslararası önceliklerini kabul etmesi ve Şerif Devleti'nin uluslararası ilişkilerde önceliklere ve ayrıcalıklara sahip olmasına öncülük etmek.

Altı.- Anlaşmanın 3'üncü ve 4'üncü maddelerinin on beş yıl boyunca geçerli olması ve herhangi bir maddenin değiştirilmesi istendiğinde en az bir yıl önceden diğer yönetime bilgi verilmesi.

Sonuç olarak tüm Arap ulusunun bu şartlar üzerinde hemfikir olduğu ve Büyük Britanya Devleti'ne bu Anlaşmaya otuz gün içerisinde olumlu veya olumsuz olarak cevap verilmesi için talepte bulunduğu ve eğer bu süre içerisinde bu talebe cevap gelmemesi durumunda bir sonraki adımların da tamamen özgür olacağı anlaşılmıştır. Dahası cevap verilmediği takdirde Şerif ailesi olarak beyanlarımızda tamamen özgür olacağımızı ve Ali Efendi tarafından sağlanmış bağlarımızın lağv olacağını belirtiriz.

No. 2.

Majesteleri'nin Kahire'deki baş elçisi Sir Henry McMahon'nun Mekke Şerifi'ne yazdığı mektubun tercümesi.

Şerif Hüseyin'e:

Ağustos 30, 1915

Size İngiltere'ye karşı içten dilekleriniz ve hissettiğinizin olumlu duygulardan dolayı minnettarız. Ayrıca Arap ulusunun kararlarında hemfikir olmasından ve bu taleplerinin İngiltere Devleti'nin görüşleri ile uyuşmasından son derece memnunuz. Bu sebeplerden ötürü Ali Efendi'nin size ulaştırdığı Lord Kitchener'in mesajındaki tekliflerini tekrarlıyor ve ileride varlığı kabul edilecek olan Halife'nin de uygun

görmesi ile Arap ulusunun bağımsızlığını tamamen destekliyoruz. Bir kez daha dile getirmek isteriz ki Majesteleri'nin Devleti tamamen Arap ırkından gelen bir Halife'ye sıcak bakmaktadır. Bu iyi dileklerimize rağmen üzülmekteyiz ki bazı Araplar şuan ki sıcak savaş halinde Türkler ve Almanlara madden ve manen yardımcı olmakta ve İngiliz Devleti'nin çıkar ve görüşleri ile ters düşmektedirler.

Bunlara ek olarak belirtmek isteriz ki sizlere kutsal şehirlerden ve Mısır'dan kıymetli hediyeler sunmak ister bu hediyelerin sizler tarafından sadece nereye ve nasıl iletilmesini istediğinizi belirtmenizi rica ederiz. Ayrıca göndereceğiniz arabulucular için ülkemize yapacakları gezilerde her türlü yardımı sunacağımızı ve habercilerinizin her zaman hoş karşılanacağını belirtiriz.

Dostça Dilekler ile Selamlar!

A. H. McMAHON

No. 3.

Mekke Şerifi'nin Majesteleri'nin Kahire'deki baş elçisi Sir Henry McMahan'a yazdığı mektubun tercümesi.

Eylül 9, 1915.

Ekselansları en yüce, en kudretli—Britanya'nın Mısır'daki Baş Büyükelçisi; Tanrı ona başarılar sunsun.

30 Ağustos 1915 tarihli mektubunuzu her ne kadar içinde (mükemmel ortaklığımıza rağmen) bazı belirsiz açıklamalar ve soğukluk hissedilse de büyük bir mutlulukla okudum.

Ekselanslarına koşullar her ne olursa olsun bağlılığımızı bir kez daha belirtme gereği duymaktayız. Dinimizin gerçek müminlerinin gerçek düşüncesi tüm saflıklarıyla bundan ibarettir.

Fakat Ekselansları beni başışlasın şunu belirtmek isterim ki bize mektubunuzda soğuk olarak ve kararsızlıkla sorduğunuz sınırlarımız ve düşmana

yapılan yardımlar hakkındaki soru aramızda Anlaşma için harcanan tüm zamanların boşa gittiği izlenimini yaratmaktadır.

Sınırlarımız her ne kadar savaş bitene kadar tam bir belirginlik içerisinde olmasa da sınırlar bölgedeki birkaç sıradışı davranan birey yüzünden muallâk olarak görülmemelidir. İnsanlarımız bir ulus olarak şunu görmüştür ki bölgenin barışı ve özgürlüğü bize sunduğunuz yeni çözüm önerilerine bağlıdır ve çözüm başka yerlerde aranmamaktadır.

Bu sebepten ötürü ulusumuz bu konuyu birebir olarak güvendiği ve ona hükmeden güç olan Britanya İmparatorluğu ile paylaşmayı gerekli görmüştür.

Bu güven ve birleşme için sebep tamamen ortak hedeflerdir. Bu bölgelerin sınırlarının belirlenmesi, bölgede yaşayanların duygu ve düşünceleri açısından önem arz etmektedir.

Nesnel olarak ulaşılmak istenen hedef bölge için güzel ve güvenilir bir gelecek planlamasıdır.

Tanrı Halifeliği ve altında yaşayan tüm Müslümanları korusun.

Şundan eminim ki Ekselansları limitlerimizin sadece bizim ırkımızdan ibaret olmadığını, farklılıklar taşıdığının farkındadır. Ve ulus olarak biz bu farklılıkların ekonomik yaşantımız ve huzurumuz açısından önemli bir kıstas olduğunu düşünmekteyiz.

Bu doğru değil midir? Sayın Ekselansları,

Tek kelime ile Sayın Majesteleri, siz bundan hoşnut olsanız da (ki bize bu zamana kadar öyle lanse edilmiştir) kızgın olsanız da size olan sadakatimizden mutluluk duymaktayız.

Mektubunuzda belirttiğiniz gibi bazı insanlarımız Türklere yandaşlık ederek gaflete düşmüş olabilirler fakat bu ufak ve tamamen giderilebilir olan sorunları mektubunuzdaki soğukluğun ve tedirginliğin sebebi olmasına izin vermeyeceğinize ve bize olan güveninizin tam olduğuna eminiz.

Bu güne kadar İslamiyet kurallarını takip eden ülkem ve bu ortamın bozulmaması için elimden gelen hiçbir şeyi ardıma koymayan ben ülkem ve sizin kraliyetinizin çıkarlarını tanrı öyle emrettiği sürece korumakla sorumluyumdur.

Emin olmanız için tekrar tekrarlıyorum ki Sayın Majesteleri, ülkemde yaşayan Türk-Alman işbirlikçileri de dahil olmak üzere tüm insanlarımız İngiltere ve Arap ulusu arasında karara bağlanacak olan görüşmeleri yakından takip etmekte ve sonuca ulaşmasını beklemektedirler. Yaşayanlarımızın kafasındaki en önemli sorulardan bir tanesi ise bu Anlaşmalar sonucu din özgürlüklerine bir zarar gelip gelmeyeceğidir. İslamiyet'e zarar gelmediği sürece bu İngiltere ile aramızda olan tüm görüşmelerin olumlu yönde ilerlediğinin kanaatindedirler.

Lütfen Büyük Britanya Devleti'nin görüşü ne olursa olsun bizimle paylaşın ve bizlere izlememiz gereken yolu gösteriniz.

Durum ne olursa olsun Tanrı'nın emri takip edilmesi gereken tek emirdir ve Tanrı her şeyde etken olan tek varlıktır.

Yerlilerimiz için istediğimiz tahıl stokuna ve Vakıf yönetimine verilecek olan para konusuna gelince sizin iyi niyetlerinizi bütün dünyaya en önemlisi ise tüm Müslüman dünyasına duyurmak isterim ki sizler Halifenin yani Müslüman halkın haklarını korumakta ve yardımcı olmaktadır. Ayrıca Vakıf'dan gelen bu tahılların politika ile ilgili hiçbir yanı yoktur.

Lütfen iyi dileklerimizi ve saygılarımızı kabul ediniz.

Bu mektubuma bir cevap göndermek isterseniz lütfen arabulucumuz aracılığı ile gönderiniz.

29 Şevval, 1333.

No. 4.

Majesteleri'nin Kahire'deki baş elçisi Sir Henry McMahon'nun Mekke Şerifi'ne yazdığı mektubun tercümesi.

Eylül 24, 1915.

29 Şevval 1333 tarihli mektubunuzu içindeki büyük arkadaşlık ve içtenlikten dolayı büyük bir mutlulukla okudum.

Geçen mektubumda soğukluk ve kararsızlık hissettiğinize gerçekten üzüldüm çünkü kesinlikle durum bu şekilde değildi. Fakat bunları tartışmak için daha zamanın gelmediğini düşünmekteyim zamanı geldiğinde daha detaylı olarak konuşabileceğimize inanıyorum.

Fakat şunu gördüm ki bir önceki mektubunuzda bu soru en önemli konu olarak geçmektedir. Bu yüzden mektubunuzda bahsettiğiniz konuları zaman kaybetmeden Büyük Britanya Devleti'ne ilettim. Şimdi onlar adına size aşağıda sizin de mutlulukla okuyacağınıza inandığım maddeleri yazmak istiyorum:

Mersin, İskenderiye ve Şam, Horns, Hama, Aleppo bölgelerinin batısında kalan bölgeler tamamen Arap sayılamayacağı için Anlaşmamızda yer alan bölgeler dışında bırakılacaktır.

Bu modifikasyon ile birlikte herhangi bir ön koşul olmadan şuan ki Arap Şeyhleri ile olan kararlarımız devam etmekte ve sınırları kabul etmekteyiz.

Diğer müttefikimiz Fransa'dan bağımsız fakat Büyük Britanya'nın sorumluluk sahasında kalan bölgeler için ise devletimiz adına mektubunuza şu karşılıkları verebilirim:

(1) Yukarıdaki modifikasyonlara bağlı olarak Mekke Şerifi tarafından belirlenen sınırlar içerisinde Büyük Britanya Arap bağımsızlığına tam destek verecektir.

(2) Büyük Britanya Kutsal bölgelerin güvenliğinden sorumlu olacak ve gelebilecek her türlü tehlikeye karşı tedbir alacaktır.

(3) Zamanı geldiğinde ve durumu elverişli olduğunda Büyük Britanya Araplara en iyi yönetim şeklinin kurulumu için ve bölgesel varyasyonları için gerekli bilgi ve tecrübe paylaşımını sağlayacaktır.

(4) Öte yandan Araplar anlaşıldığı kadarıyla sadece Büyük Britanya'dan asistanlık almaya karar kılmışlardır ve bu yüzden Avrupa Devletleri arasında sadece Britanya kökenli olan resmi mevkiler ile ilişkiler içerisinde olmalıdırlar.

(5) Bağdat ve Basra için ise, Arap ulusu şunu anlamalıdır ki bu bölge Büyük Britanya açısından özel hassasiyet içermektedir. Bu sebepten ötürü bu bölgede yönetimin Büyük Britanya Devletine bırakılmasını uygun karşılamalıdırlar.

Eminim ki bu bildirge sizi de Büyük Britanya Devleti'nin samimiyeti açısından tatmin etmiştir. Bu Anlaşmaların Arap ulusunu Türk baskısından ve zulmünden kurtaracağı ve Arap insanları açısından büyük bir sorunu ortadan kaldıracığı aşikârdır.

Bu mektubu yazarken kendimi önemli gördüğüm konular ile sınırladım. Mektubunuzda bahsettiğiniz diğer konular hakkında başka bir zaman ve mekânda tartışmanın daha olumlu ve etkili olacağı kanaatindeyim.

Kutsal halı ile beraber diğer hediyelerimizin sayenizde sorunsuz olarak elinize ulaştığını duymaktan son derece mutlu ve müteşekkirim. Tanrı en yakın zamanda tüm insanlara barış ve huzur getirsin.

Bu mektubu sizin de son derece güvendiğiniz haberciniz olan Şeyh Muhammet bin Arif bin Uraifan ile gönderiyorum. Kendileri sizi bu mektupta yazmadığım diğer konular hakkında da bilgilendirecektir.

(İltifatlar.)

A. HENRY McMAHON

No. 5.

Mekke Şerifi'nin Majesteleri'nin Kahire'deki baş elçisi Sir Henry McMahon'a yazdığı mektubun tercümesi.

Ekim 5, 1915

(Esirgeyen, bağışlayan, Allah'ın adıyla!)

Ekselansları, en ulu ve seçkin yönetici en yüksek otoriteye. Tanrı hedeflerine ulaşmasında ona yardım etsin.

24 Eylül 1915 tarihli mektubunuzu mutlulukla okudum ve sabırsızlıkla aşağıdaki maddeler ile cevaplamak istiyorum:

1. Anlaşmaya varmak ve İslam'a hizmet etmek adına Büyük Britanya'nın anlayışlılığı ile Mersin ve Adana'nın Arap Emirlikleri sınırları içerisinde kalmasında ısrar etmekteyiz. Fakat Aleppo ve Beyrut şehirleri tamamen Araplardan oluşan şehirlerdir. Müslüman ve Hristiyan Araplar arasında bir fark yoktur. Her ikisi de aynı atanın soyundan gelmişlerdir.

Müslümanlar olarak yüce kumandanımız Halifenin yasalarına tamamen itaat etmiş olan ve Hristiyan ve Müslümanları tamamen eşit olarak görmüş olan Ömer İbn-i Katib'in ayak izlerini takip edeceğiz. Ömer Hristiyanlar için şöyle demiştir: "Onlar bizim ile aynı haklara ve sorumluluklara sahip olacaklardır. Bu sebepten ötürü Hristiyanların da tüm yasal haklara sahip olmalarını tamamen desteklemekteyiz.

2. Irak şehirleri zamanında Ali bin Abu Talibin tahtının mekânı olduğu için, Arap medeniyetini başlattığı için ve bu yerleşim yerlerinin İslam'ın beşiği oldukları için Arap ulusu açısından ayrıcalık taşımaktadırlar. Mektubunuzda beşinci maddede belirttiğiniz koşulları Britanya'nın bölge yönetiminde bir süre kalmasını kabul ederek cevaplamak istiyorum. Bunun karşılığında bölgede kalınan süre boyunca para ödenmesini rica ediyoruz ki bu da o bölgenin kalkınması ve ileride yönetimde bulunacak Şeyhlere sunulmak üzere istenmektedir.

3. Yapılan Anlaşmada sadece avantajları görmekte kalmamaktayız fakat eğer durumlar değişirse düşebileceğimiz durumları da öngörmeye çalışmaktayız. Şu anki savaş durumunda Türkler Almanların desteğini arkalarına almışlardır ve Britanya bu devletler ile savaş durumundadır. Fakat ileri de gerçekleşecek barış durumunda Britanya'nın arkamızdan çekilip bizi Türkler ile yüz yüze bırakacağından korkmaktayız. Bu sebepten ötürü yapılacak olan Anlaşmamızda bizim bu gelecek hakkındaki korkularımızın da göz önünde bulundurulmasını rica etmekteyiz.

4. Arap ulusu şuna inanmaktadır ki Türkler savaş bitiminden sonra Almanların gücünü de arkalarına alarak Araplar üzerine yoğunlaşacaklardır. Bu şekilde Anlaşmaya imza atmada yavaş davranmamızın sebebi de açıkça belirtilmiş oluyor.

5. Eğer Arap ulusu Büyük Britanya'nın onları savaşta ve barışta hiçbir zaman yalnız bırakmayacağından emin olurlarsa tüm samimiyetleri ile yapılacak olan bu Anlaşmaya tam desteklerini göstereceklerdir.

6. 9 Eylül 1915 tarihli mektubumuz madde 3 ve madde 4 de belirttiğimiz görüşlerimizi tekrarlamamıza gerek bırakmamaktadır.

7. Yukarıda ki sorularımıza ve tedirginlerimize açık ve net olan cevaplarınızı beklemekteyiz. Bu Anlaşmada ortak bir noktaya varmak için elimizden gelen her şeyi yapmış bulunmaktayız. Şunu biliyoruz ki bu savaştan payımıza ya geleceğimizi garanti altına alabileceğimiz bir başarı ya da büyük bir yıkım düşecektir.

Tanrı sizi güvende ve yenilmez kılsın.

27 Zilhicce, 1333.

No. 6.

Majesteleri'nin Kahire'deki baş elçisi Sir Henry McMahon'nun Mekke Şerifi'ne yazdığı mektubun tercümesi.

Şerif Hüseyin'e:

Aralık 14, 1915.

(Önceki mektubu kabul ve alışıl gelmiş selamlardan sonra.)

Mersin ve Adana'nın Arap bölgelerinin dışında kalması konusunda aynı fikirde olduğunuzu görmekten mutlu oldum.

Ayrıca Arapların Ömer ibn-i Kâtib'in yolunu izleyip Arap ülkelerinde dinsel ayırım yapmamalarından ve herkesin hakkını eşit olarak koruma isteklerinden son derece memnun oldum.

Büyük Britanya Devleti yapılan Anlaşmaları tekrarlamayacağına göre Arap ulusunun İngiltere'nin Arap şeyhleriyle yaptığı Anlaşmaların tüm bölgeler için geçerli olduğunu benimsemesi ve kabullenmesi mektubunuzdan anlaşılmıştır.

Beyrut ve Aleppo hakkında ise Büyük Britanya Devleti belirttiğiniz konuları büyük bir önemle dikkate almıştır. Fakat müttefikimiz olan Fransa'nın da görüşleri alındıktan sonra sizinle konu hakkında daha detaylı olarak temasa geçilecektir.

Önceden de belirttiğim gibi Büyük Britanya Devleti Arap Krallığı'na tam destek vermeye her zaman hazırdır ve her durumda arkasında duracaktır. Fakat Bağdat şehrinin özel bir güvenlik seviyesi uygulamasına ihtiyacı vardır. Bu sebepten ötürü Bağdat'ta uygulanacak yönetim için şu anki düşüncelerinizden daha farklı bir çözüme acil olarak ihtiyaç vardır.

Dikkatli davranmanızı gerçekten önemsiyor ve Türklere yardım eden bölgelere karşı fevri davranmamanızı anlıyoruz. Fakat herkesi kazanmaya çalışmak için boşa efor kaybetmemeli ve düşmanlarımıza yardım eden herkesi cezalandırmalısınız.

Güçlü dostluğumuzun ve Anlaşmamızın başarısı sonuç olarak bizim Arap ulusuna duyduğumuz güvenden kaynaklanmaktadır ve bu ortaklığın devam etmesi buna bağlıdır.

Bu koşullar altında Büyük Britanya Devleti'nin sözcüsü olarak İngiltere hiçbir barış Anlaşmasını Arap ulusunun aleyhine olacak bir şekilde imzalamayacak ve herhangi bir barış durumunda da Arap ulusunun yanında olacaktır.

Samimiyetimizin bir göstergesi olarak ve ortaklığımızdaki emeklerinizin karşılığı olarak size güvenilir haberciniz yolu ile toplam yirmi bin pound gönderiyorum.

(Alışlagelmiş bitiş.)

H. McMAHON

No. 7.

Mekke Şerifi'nin Majesteleri'nin Kahire'deki baş elçisi Sir Henry McMahon'a yazdığı mektubun tercümesi.

Ocak 1, 1916.

(Esirgeyen, bağışlayan, Allah'ın adıyla!)

Ekselansları Yüce, enerjik ve kudretli elçisine.

14 Aralık 1915 mektubunuzu okudum ve yönelttiğim soruların cevaplarını açık bir şekilde istediğim yönde aldığım için müteşekkirim. Kafamı kurcalayan tüm sorulara inceliğiniz sayesinde yanıt aldım.

Şerif Muhammed'in gelişiyle farkına varacaksınız ki bugüne kadar izlenen prosedürlerin ve konuşmaların hiçbiri kişisel çıkarlar ve duygular içermemektedir. Böyle bir davranış içine girmek de akıllıca olmayacaktır. Verdiğimiz kararların hepsi halkımızın istekleri doğrultusunda gerçekleşmiştir. Bizler sizin de bildiğiniz üzere sadece haberci arabulucu ve elçilerizdir.

Bu gerçeklikler benim için çok önemli olduğu gibi sizin için de dikkate değer olması gerektiği görüşündeyim.

Mektubunuzda bahsettiğiniz Irak konusuyla ilgili olarak ise bizler Büyük Britanya Devleti'ne bağlılığımızı ve en önemlisi güvenimizi göstermek için Irak için yaptığınız ve önümüze sürdüğünüz planları kabul ediyoruz. Bu şekilde Irak'ın güvenli ve dostluk içerisinde yönetileceğinden emin olmak istiyoruz.

Kuzey bölgeler ve kıyılar konusunda ise önceki mektuplarımda da belirttiğim gibi Anlaşma üzerinde isteğiniz üzerinde yapabileceğimiz modifikasyonlar ve şu an anlaştığımız üzere bizim açımızdan Tanrı'nın vermiş olduğu emirlerdir. Büyük Britanya ve Fransa müttefiklerimiz ile yaptığımız Anlaşmalarda da aynı hissiyat içerisindeyiz. Bu Anlaşmaları yaparken ileride bizi veya müttefiklerimizi zor duruma sokacak durumları öngörmeye çalışmak zorundayız. Kararımız üzerine bugün Beyrut ve Beyrut kıyılarını bıraktığımız Fransa'dan savaş sonunda bu bölgeleri geri istememizin bir görev olduğunu düşünüyoruz.

Açıkça belirtirim ki güçlü bir imana sahibimdir. Bu sebepten ötürü sayın yetkilim bundan emin olabilirsiniz ki Büyük Britanya ile birlikte çıktığımız bu yolda müttefiklerle olan bağımıza sadık kalacağız. İki yıl önce Storrs'dan da öğrenebileceğiniz gibi ulusumuz için atılacak bu özgürlük adımını uzun süredir beklemekteyiz.

Sizinde mektubunuzda söylediğiniz “Sizi kesinlikle başarımızı etkileyecek olan fevri davranışlara itmek istemeyiz” cümlesi ileride gereksinim duyabileceğimiz asker ve mühimmat gibi başka açıklamaları bizim de istediğimiz gibi lüzumsuz kılmıştır.

Bu kadar açıklamanın yeterli olduğuna inanıyorum. Zamanınızı bana ayırdığınız için teşekkür ediyorum. Lütfen iyi dileklerimi kabul ediniz.

25 Safer, 1334.

No. 8.

Majesteleri'nin Kahire'deki baş elçisi Sir Henry McMahon'nun Mekke Şerifi'ne yazdığı mektubun tercümesi.

Ocak 25, 1916.

(Alışılmış selamlardan sonra.)

Ocak 1 tarihli mektubunuzu güvenilir habercinizden sözlü mesajlarımız ile birlikte aldık ve büyük bir mutluluk ile okuduk.

Mektubunuzdan Arap halkının iyilikleri için çalıştığınızı ve hiçbir art niyetinizin olmadığını bir kez daha anladık ve önemini bir kez daha kavradık.

Bağdat vilayeti hakkındaki görüşlerinizi tekrar gözden geçirdik ve bu görüşlerinizi Bağdat şehri düşmandan arındığı tehdit altından kurtulduğu ve tamamen barışa kavuştuğu zaman detaylı olarak masaya tekrar yatırmak üzere aklımızın bir köşesine yazdık.

Kuzey bölgeler için ise Fransız ve Büyük Britanya arasındaki bağları korumak adına öne sürdüğünüz tekliflerinizi mutlulukla dikkate aldık. Sizin de bildiğiniz üzere bu savaşta bizi başarıya ulaştıracak en önemli şey olarak gördüğümüz ve en ufak taviz vermeyeceğimiz konu müttefiklerimizle olan iyi ilişkilerimizdir. Hatta savaşta galip geldikten sonra müttefiklerimizle özellikle Fransa ile aramızdaki ilişkilerin daha da iyi bir noktaya geleceğini öngörmekte ve bu zaferin zamanında özgürlükleri için yan yana can vermiş Fransız ve İngiliz insanların kardeşliklerini pekiştireceğine inanmaktayız.

Bu kutsal yola şimdi Arabistan da dâhil olmuştur ve dileğimiz şudur ki Tanrı bize yürüdüğümüz yolda yoldaş olur ve bizi kardeşliğimizi daha da pekiştirecek olan zafere ulaştırır.

Düşmanlarımıza yardım etmekte olan bazı Arapları da kazanma çabanız bizi mutlu etmiştir. Bu faaliyetlerinizde size güvenmekte ve ilerideki eylemlerinizde arkanızda olacağımızı temin ederiz.

Sizin bizi bu konularda acil bir şekilde bilgi sahibi edeceğinizden şüphemiz yoktur ve bizim size bu izlediğiniz yolda hızlı bir şekilde yardımcı olabilmemiz için bu şarttır.

Düşmanlarımıza diğer yardımcı olan şahıslar gibi El Seyit Ahmet el Şerif el Şinasi'nin de haberlerini alacaksınız ki izledikleri yanlış ve tamamen Arap ulusu çıkarlarına ters düşen yolun cezasını eninde sonunda çekeceklerdir. Umarız Tanrı onun takipçisi olan cahil ve yoksul insanların barışa kavuşmasını sağlar.

Bu mektubu sözlü mesajlarımızla beraber güvenilir haberciniz ile gönderiyoruz.

Selamlarımızla.

H. McMAHON

No. 9.

Mekke Şerifi'nin Majesteleri'nin Kahire'deki baş elçisi Sir Henry McMahan'a yazdığı mektubun tercümesi.

Şubat 18, 1916.

(Esirgeyen, bağışlayan, Allah'ın adıyla!)

Efsanevi Ekselansları Büyük Elçiye. Tanrı onu korusun. (İltifatlar ve hürmetlerden sonra.)

25 Rebiülevvel tarihli siz Ekselanslarının mektubunu okudum ve içeriği beni çok mutlu etti. Tanrının bizi kolay bir şekilde hedeflerimize ulaştırmasını diliyorum.

Ekselanslarının eylemlerimizi ve bunların sebeplerini onaylayacağını düşünüyoruz:

Bir.— Ekselanslarını oğullarımızdan birisini Suriye'ye göndermemiz konusunda bilgilendirdik. Detaylı raporundan öğrendiğimiz kadarıyla bölgedeki yöneticiler yanlarında bulunan güvenilir insanlardan ayrılmamış durumdadır ve hala yanlarında iş yapabilecek güvenilir şahısları hazır bulundurmaktadırlar. Alınan bilgilere göre değişik askeri rütbelerden olan bu insanlar toplam 100000'den az olmayacak bir askeri gücü toplayacak kapasitededirler.

İki.— Kardeşini Suriye'de desteklemek ve tren yolu hattını güvenlik altına almak amacıyla en büyük oğlumuzu Medine'ye yollamayı teklif ettik. Prensip olarak bu olay hareketin ilk başlangıcı olmaktadır. Bu başlangıçta insanların tepkisi son derece iyiydi sadece Hicaz halkının bir uyanış içine girmesi duruma ek kuvvetin girmesini gerektirebilir. Benim görüşüme göre bu olay bizim olaylar karşısında nasıl

önlemler almamız gerektiğini gösteren bir ders olmuştur ve ileride gelişecek olayların ne gibi etkiler doğuracağını örneğini vermiştir. Bu durumda bize kalan şu anda ne istediğimizi belirtmektir:--

Birinci.— Birliklerin harcama ve giderleri için aylık 50000 pound değerinde altın ve diğer açıklama gerektirmeyen desteklemeler.

İkinci.— 20000 çuval pirinç, 15000 çuval un, 3000 çuval nohut, 150 çuval kahve, 150 çuval şeker, 5000 tüfek mühimmatı, 100 kutu örneğini gönderdiğimiz kartuş ayrıca diğer tüfek çeşitlerimiz için 500'er kutu göndermeniz iyi olur.

Üçüncü.— Bütün bu malların toplanma yerinin Sudan limanı olmasının uygun olacağını düşünmekteyiz.

Dördüncü.— Yukarıda bahsettiğimiz erzak ve mühimmat hareket başlayınca kadar bize gerekli olmadığı için yukarı ki kademedeki kalması daha uygun olacaktır. Hareketi başlatacağımız anda geliş yollarını ve taşıyıcıları ayarlamamız daha güvenli olacaktır.

Beşinci.— Gerekli para Sudan limanı valisine yollanmalı ve bizim onu oradan güvenilir bir elçimiz ile aldırmanız gerekmektedir. Özel bir işaret ile parayı kabul etmesi gerekmektedir.

Altıncı.— Sudan limanından parayı alacak olan elçimizin bölgeye 3 hafta süre içerisinde ulaşacağını düşünmekteyiz. Bu da 9 Mart tarihinde orada olması anlamına gelmektedir ve bölge valisine bizim elimizden yazılmış bir mektup ulaştırılacaktır. Mektup ulaştıktan sonra hiçbir sorunun sorulmaması şartı aranarak paranın bu kişiye teslim edilmesi gerekmektedir.

Yedinci.— Bir önceki mektubu size ulaştıran habercimiz misyonunu bize göre tamamlamıştır ve başka birilerini göndermeye artık gerek kalmamıştır. Bu habercimiz her şeyi zaten en ince ayrıntısına kadar öğrenmiştir ve başka bir haberci kullanmak zaman kaybından başka bir şeye sebep olmayacaktır.

Sekizinci.— Britanya Devleti'nin kitaplara para gönderiminin nasıl yapıldığını anlatan bir eser olacak kadar güzel ve işleyen bir askeri para gönderme operasyonu olmasını diliyoruz.

Tüm sevgi ve saygılarımla.

14 Rebiül Ahir, 1334.

No. 10.

Majesteleri'nin Kahire'deki baş elçisi Sir Henry McMahon'nun Mekke Şerifi'ne yazdığı mektubun tercümesi.

Mart 10, 1916

(Alışılmış selamlardan sonra.)

Güvenilir habercinizle gönderdiğiniz 18 Şubat tarihli mektubunuz elimize ulaştı. Atmayı önerdiğiniz adımları mutlulukla karşıladık. Bölgenin şuan ki durumunda yapılabilecek en uygun şeyler olduğunu düşünüyoruz ve önerileriniz Majesteleri'nin Devleti'nin onayını almıştır. Majesteleri'nin Devleti'nin sizin önerilerinizi kabul ettiğini ve istediklerinizi size yönlendireceklerini belirtmekten mutluluk duyuyorum.

Geri kalanlar ise en kısa zamanda toplanacak ve sizden yasal bir onay ve gidecekleri yerlerin bilgilendirmesi gelene kadar Sudan limanında kalacaktır. Mektubunuzda bahsettiğiniz konular için gerekli yaptırımlar Sudan valisine ulaştırılmıştır ve istediğiniz gibi gerekli her şey hazırlanacaktır.

Son mektubunuzu bize ulaştıran temsilciniz için Teizan'a güzel bir gezi düzenlenmiştir. Bu gezide temsilcinize sağladığımız iyi hizmetler ve asistanlıktan dolayı mutlu olduğumu ve iyi bir karşılama olduğumu düşünmekteyiz.

Temsilcinizin Sudan limanına gelişinin prosedürünü ayarlamış bulunmaktayız. Kendileri buraya ulaştıktan sonra en güvenli şekilde yanınıza ulaştırılacağını ve çalışmalarını rapor edeceğinin garantisini veriyoruz.

Bu mektubu yazarken size ileride yanlış anlamalara yol açabilecek ve açıklanması gereken bir konuyu arz etmek istiyorum. Arabistan kıyıları boyunca çeşitli yerlerde Türk yerleşim yerleri, küçük Türk garnizonları bulunmakta ve bu yerleşkelerin Kızıl Deniz'deki stratejilerimizi etkileyebileceğini düşünmekteyiz. Bu sebepten ötürü bu garnizonlar için katı kurallar uygulanacağını ve gemilerimizin bu bölgeler üzerinde baskı kuracağını belirtmek istiyoruz. Bu eylemlerde Arap ve Türk bölgeleri arasında ayrıştırma yapmanın zor olacağını biliyoruz fakat bu baskının Arap bölgelerine de hissettirilmemesi için en ince ayrıntısına kadar dikkatli olunacağını garanti ediyoruz.

Size bu bilgiyi ileride size gelebilecek aslı olmayan yanlış raporların olabileceğini öngördüğümüz için veriyoruz.

Ortak düşmanlarımızın gemilerimiz için Kızıl Deniz boyunca mayın döşeme gemilerini hazırladıkları hakkında dedikodular duymaktayız. Sizden ricamız bölgede böyle bir faaliyet hissettiğiniz veya rapor aldığınızda en kısa zamanda bize haber vermenizdir.

İbn Reşit'in Türklere sonradan Şam'a yönlendirilmek üzere çok sayıda deve sattığını duyduk.

Umuyoruz ki İbn Reşit'i bu uygulamalarından vazgeçirebilirsiniz, eğer devam ederse Suriye ve onu bölgesinin arasında bulunan Arapların bu satılan develerin geçişine engel olmaları ve develere el koymaları ikimizin de yararına olacaktır.

Türk ve Alman birliklerinin zulmüne uğramış Ahmet el Şinasi'nin emrine girmiş cahil ve aldatılmış Arapların sonunda hatalarının farkına varmış olarak birliklerimize teslim olduklarını mutlulukla belirtmek isterim.

Bize karşı toplanmış düşman birliklerini kuvvetli bir şekilde dağıtmış bulunmaktayız. Bu sayede Araplar yıllardır üzerlerinde hissettirilmiş baskıyı fark etmiş ve gözlerini açmaya başlamışlardır.

Erzurum'un ele geçirilmesi ve Kafkasya'da ki Türklerin bozguna uğramaları bizim lehimize olan etki yaratmaktadır.

Tanrıdan yolumuzu açık etmesini ve görevimizi şerefle bitirmemizi sağlamalarını diliyoruz.

Sonuç olarak selamlarımızı ve dostluklarımızı kabul etmenizi diliyoruz.

A. H. McMAHON

Kaynak: <http://www.mideastweb.org/mcmahon.htm> (18.03.2010)

Mekke Emiri Şerif Hüseyin Bin Ali

Sir Henry McMahon

**Şerif Hüseyin ve McMahon'un Mektuplarında Üzerinde Anlaşma
Sağladıkları Arap Devleti'nin Haritası**

Kaynak: <http://www.passia.org/publications/bulletins/Nakba%20website/pagebypage/Package1%203.pdf> (18.03.2010)

ABD'NİN BÜYÜK ORTA DOĞU PROJESİ HARİTASI (ÖNCE)

Kaynak: http://media.photobucket.com/image/bush%20greater%20middle%20east%20map/LondonYank/map_middleeast_change.jpg (05.05.2010).

ABD'İN BÜYÜK ORTA DOĞU PROJESİ HARİTASI (SONRA)

Kaynak: <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=3882> (05.05.2010).